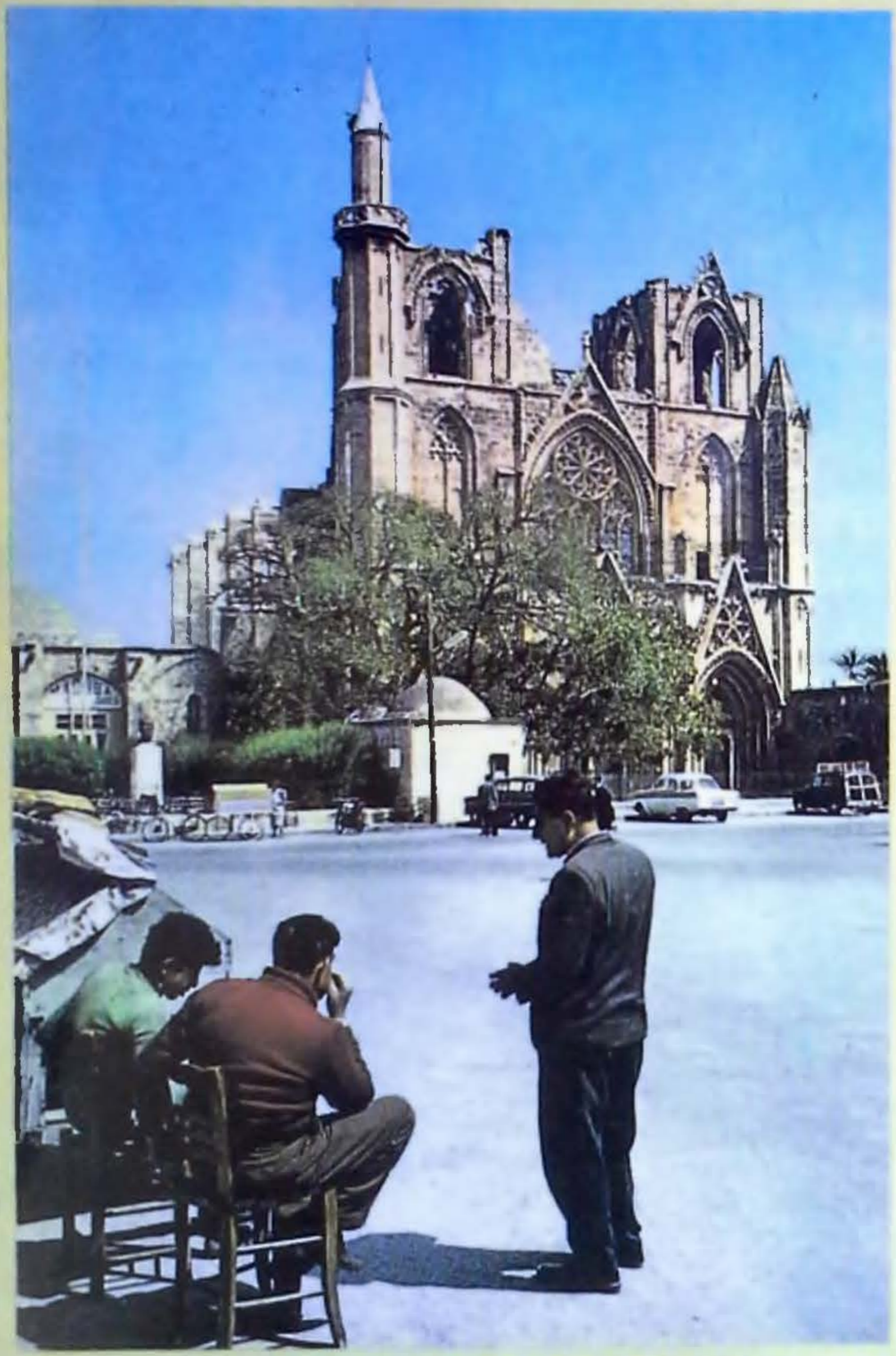
ACI LİMONLAR

KIBRIS 1956

Lawrence Durrell

belge yayınları

MARENOSTRUM

İngiliz yazarı ve ozanı Lawrence Durrel Ege'nin ve Doğu Akdeniz'in havasını edebiyatta en iyi yansıtan yazarlardan biridir. İskenderiye Dörtlüsü'*nü oluşturan romanlarda Mısır'ı, ve özellikle İskenderiye'yi, oranın kozmopolit havasını solursunuz.*
Acı Limonlar *ise 1950'ler Kıbrıs'ını anlatıyor. Kıbrıs'ın bağımsızlık mücadelesi yanında, ulusal çatışmaların yoğunlaşmaya başladığı yıllardan kesitler sunuyor.*
Durrell'ın Yunan Adaları'*nı anlatan kitabı yanında* Rodos *ve* Korfu'*yu dile getiren kitaplarını da yayınlayacağız.*

Marenostrum : 4

ACI LİMONLAR
BITTER LEMONS

Birinci Baskı: Eylül 1992

Dizgi/Baskı: Yaylacık Matbaası
Kapak Düzeni: Zehra Şenoğuz
Düzelti: Engin - Nilüfer Günay

BELGE ULUSLARARASI YAYINCILIK
Başmusahip Sok. Talas Han 16/302
Cağaloğlu - İstanbul
Tel : 511 63 20 (Fax)
517 44 53

Lawrence Durrel

ACI LiMONLAR

Kıbrıs — 1956

Türkçesi :
Hüseyin Aşuroğlu

[*Lapithos, Kıbrıs'lı Austen Harrison'a.*]

ÖNSÖZ

Bu siyasi içerikli bir kitap değildir. 1953 - 56 arası çalkantılı yıllar sırasında Kıbrıs'ın ruh hâli ve atmosferini inceleyen, bir ölçüde izlenimci bir araştırmadır.

Adaya bağımsız bir birey olarak gittim ve Güzelyurt (Bellapaix) adlı Rum bölgesine yerleştim. Bundan sonra olan ve ilerideki sayfalarda yer alan olaylar, olanaklar elverdiği ölçüde misafirperver köylü arkadaşlarımın gözünden anlatılmıştır ve bu kitabın Kıbrıslı köylülerle adanın manzarasına dikilmiş etkisiz bir anıt olmadığını umuyorum. Ada kitapları «üç lemem» bununla tamamlanmaktadır.

Koşullar Kıbrıs yaşamını ve olaylarını eşsiz açılardan görmemi sağladı, çünkü orada yaşarken bir dizi farklı işte çalıştım, hatta adada kalışımın son iki yılında Kıbrıs Hükümetinde memur olarak görev aldım. Böylece Kıbrıs trajedisine hem köy kahvesinden, hem de Hükümet Konağından bakabildiğimi öne sürebiliyorum. Bunu karakterlerim aracılığı ile betimlemeğe ve siyasetler değil bireyler açısından değerlendirmeğe çalıştım, çünkü bu kitabın küçük yakınmalar içermemesini ve bu dönemdeki yanlış anlaşılmalar er ya da geç sona erdikten sonra da okunabilirliğini korumasını istiyorum.

Bu kitabın çok uzun olan özgün taslağının kurgulanması sırasında Kıbrıs ile ilgili malzeme ve bilgi sağlayan pekçok arkadaşımın isimlerinin çıkartılması gerektiği için gerçekten üzgünüm; aşağıdaki kişilere te-

şekkürlerimi sunarak bunu bir ölçüde düzeltmek istiyorum: Peter ve Electra Megaw, G. Pol Georghiou, Fuad Sami, Nikos Kranidiotis, Paul Xiutas, ve Renos ve Mary Wideson.

«Doğu'ya ilerleyen bir ulus işe Kıbrıs'tan başlamalıdır. Büyük İskender, Ogüst, Richard ve Saint Louis bu yolu izlediler. Batı'ya ilerleyen bir ulus da işe Kıbrıs'tan başlamalıdır. Sargon, Batlamyus, Cyrus, Harun El Reşid bu yolu izlediler. Mısır ve Suriye'nin Batı açısından birinci derecede önem taşıdığı sırada, Kıbrıs da Batı açısından birinci derecede önem taşıyordu. Hindistan'a yapılan ticareti ele geçirmek için uğraş veren Cenova ve Venedik, Kıbrıs için savaştılar ve sırayla bu üstünlüğü ele geçirdiler. Hindistan'a giden yeni bir yolun, deniz yolunun bulunmasından sonra, Mısır ve Suriye Batı ülkeleri için taşıdığı önemi yitirdi. Kıbrıs da unutuldu; ancak Süveyş Kanalı'nın açılması, ona antik konumunun gururunu yeniden kazandırdı.»

(BRITISH CYPRUS / W. Hepworth Dixon, 1887)

«Ancak yoksul Kıbrıslılar çok dayanıklı insanlardır ve Yüce Tanrı onlardan intikam alır; artık yönetici değil, yoksul serfler ve rehinelerdir; ve bunu hiç belli etmezler.»

«Kehanetler yalan söylemez, çünkü onları yaşamış kişiler gerçek olduklarını bilirler.»

(THE CHRONICLE OF MAKHARIAS)

DOĞUDA GÖRÜNEN KARAYA DOĞRU

Yolculuklar da sanatçılar gibi doğarlar, sonradan oluşmazlar.

Binlerce farklı koşul onlara katkıda bulunur, ne düşünürsek düşünelim, sadece birkaç tanesi istenir ya da istek tarafından belirlenir. Kişilik yapılarımızın istekleri içinde kendiliğinden yeşerirler ve en güzelleri bizi sadece uzamın dışına yöneltmekle kalmaz, yanısıra içine de yöneltir. Seyahat, içsel gözlemin en ödüllendirici biçimlerinden biri olabilir...

Bu düşünceler, beni adaların arasından geçerek Kıbrıs'a götüren geminin güvertesinden şafakta gördüğüm Venedik'e ait; binlerce tatlı su yansımalarında yalpalanan, jelatin denli sakin bir Venedik. Sanki dev bir ressam tüm paletini gökyüzüne savurarak dünyanın içsel gözünü sağırlaştırmak istemiş gibiydi. Bulutlar ve su birbirleri içinde erimiş, renkleri damlatmış, boşlukta yüzen kilise kuleleri, balkonlar ve çatılar birleşmiş, üstüste binmiş, erimiş, bir düzine kâğıt peçenin arasından görülen renkli camlı bir pencerenin parçaları gibi. Tarihin parçacıklarına şarap, katran, aşıboyası, kan, alevli opal ve biçilmiş tahıl renkleri değmiş. Tümü de aynı zamanda bir güvercin yumurtası gibi dikkatle, şafağın mavi gökyüzünün içine yavaşça kenarlarından daldırılmış gibi.

Tüm bunları aklımda tuttum, soyut bir tablo gibi yumuşakça düşüncelerimde dikkatle sakladım - katedrallerin ve sarayların tüm bu sıralanışı, Florian ba-

rında sert arkalıklı iskemlesinde sonsuza dek oturmuş, şarabını yudumlayan Stendhal'ın dikkat kesilmiş yüzüne karşı duruyor: ya da bu ışıkla büyülenmiş caddelerde dev bir yarasa gibi kanat çırpan bir *Corvo*'nun* üzerinde...

Güvercinler çan kulelerinde kaynaşıyor. Suyun karşı tarafında kanat çırpışlarını yazın bir balo salonunda yelpazelerin sallanışı gibi duyuyorum. Büyük Kanal'daki *vaporetto***da sallanıyor, insan nabzı denli yavaşça durarak ve bir iskeleyi işaret eden her bir duraklamadan sonra yeniden harekete geçerek.

Dükaların cam sarayları, bir prizmanın içinden süzülen kristal bir harcın içine gömülüyor. Kıbrıs'ta iken Venedik benden hiç uzakta olmayacak — çünkü aziz Mark'ın aslanı hâlâ Famagusta'nın, Kyrenia'nın nemli havasında dolaşıyor.

Levanten ülkelerine gidecek bir yolcu için uygun bir hareket noktası.

Ancak tanrım, hava çok soğuktu. Gri rıhtımın üzerinde fincanla sıcak süt ve çörek satan bir kafeterya tezgâhı olduğunu farkettim. Gemi iskelesinin tam karşısındaydı, böylece gemiyi gözden kaçırma tehlikesi yoktu. Kuş benzeri gözlü, ufak tefek esmer bir adam bana konuşmadan hizmet etti, yüzüme karşı esnedi, ben de sempati ile kendimi esnemeğe zorladım. Son liretlerimi ona verdim.

Oturacak yer yoktu, ancak ters çevrilmiş bir varilin üzerine rahatça yerleştim ve çöreğimi sıcak süte batırarak dış limanın karşısındaki bu alışılmadık görüş açısından Venedik'i seyretmeğe daldım.

Bir romorkör içini çekti ve en yakın bulutun üzerine bembeyaz bir buhar püskürttü. Gemi kamarotu bir fincan süt için bana katıldı; içten bir insandı, tıknaz ve zarif, gülümsemesinin çevresinde gamzeler —

---

* İtalyanca «karga»

** İtalyanca «vapur»

iyi yıkanıp ütülenmiş bir gömleğin pahalı kol düğmeleri gibi. «Harika» diye kabullendi Venedik'e bakarak, «harika», fakat bu isteksizce bir kabullenmeydi, çünkü Bolonya'lıydı ve yabancı bir kente hayranlık duymak bu yönüne tersti. Paçavra dolu bir borunun üstüne oturdu. «Kıbrıs'a mı gidiyorsunuz?» dedi sonunda, kibarca ancak çok az ilgi gösteren bir tavırla.

«Evet. Kıbrıs'a.»

«İş için mi?»

«İş için.»

Kıbrıs'ta oturmayı, mümkünse bir ev satın almayı amaçladığımı eklemek dürüstlük dışı gibi göründü... Sırbistan'da beş yıl kaldıktan sonra Akdeniz'de oturmayı istemekle korku dolu olağandışı bir sapma suçu işlemekte olduğumdan kuşkulanıyordum; gerçekten de bu serüvenin tamamı olanaksız gibi görünmeğe başlamıştı. Tahtaya dokunduğum için mutluydum.

«Pek güzel bir yer değildir,» dedi.

«Ben de öyle sanıyorum.»

«Kurak ve susuzdur. Halkı çok içer.»

Bu bence çok iyiydi. Suyun az olduğu yerlerde gerekirse şarapla banyo yapmayı her zaman yeğlemiştim. «Şarabı nasıldır?» diye sordum.

«Sert ve tatlıdır.» Bu o denli iyi değildi. Konu şarap olduğundan Bolonyalı birine her zaman güvenebilirsiniz, önemli değildi. (Küçük bir köy evi satın almalı ve adada dört beş yıl kalmalıyım). Adaların en kurak ve susuz olanı, Sırbistan ovalarının acımasız tozundan sonra bir tatil olacaktı.

«İyi ama neden Atina'ya gitmiyorsunuz?» dedi yavaşça, benim düşüncelerimi de yansıtarak.

«Parasal sorunlar yüzünden.»

«Ah! öyle ise Kıbrıs'ta bir süre yaşamayı düşünüyorsunuz?»

Sırrım açığa çıkmıştı. Adamın tavrı değişti ve onunla birlikte çizdiği Kıbrıs tablosu da değişti, çünkü nezaket kuralları bir İtalyan'ın bir başkasının planla-

rını küçümsemesini önlüyordu. Kıbrıs benim sonradan edindiğim vatanım olacaktı — bundan dolayı da ona benim gözlerimle bakmalıydı. Ada birdenbire verimli oldu, tanrıçalarla ve mineral damarları; kaleler ve manastırlar; meyva, tahıl ve verimli çayırlar; rahipler, çingeneler ve eşkiyalarla doldu... Onu hızlı bir Sicilya seyahat posterinin verniğiyle parlattı ve bunu yaparken başını onaylarcasına salladı. «Ya kızlar?» dedim sonunda.

Ancak burada biraz durakladı; kibarlığı ile erkek gururu uzun bir an savaştı. Gerçeği daha sonra, sözün gelişi savaş alanında söylemek zorunda kalacaktı, onu kadın güzelliği konusunda standartlarım olmadığına - ne de olsa bir Bolonyalıydı! - ikna etmeliydim. «Çok çirkindir,» dedi sonunda gerçek bir pişmanlık ile. «Gerçekten çok çirkindir.» Bu cesaret kırıcı birşeydi. Bir süre sessizce oturduk, derken başımızın üzerinde yükselen gemi gürültülü bir fffff sesi çıkardı ve yoğunlaşan buhar kabarcıkları düdüğünden aşağı süzüldü.

Avrupa'ya veda etme zamanı gelmişti.

* * *

Limandan çıkarken römorkörler yanımızdan geçti. Sis zayıflamış, Venedik'in ötesindeki tepelerin üzerinde titriyordu. Böylesine çağrışımlar varken Kıbrıs'ın son kraliçesi Catherine Cornaro'yu nasıl unutabilirdim? Yirmi yıl sürgünden sonra belki de adadaki huzursuz saltanatını unutmuş, Asolo'nun yeşil ağaçlıklarında, yanında sadık hizmetkârları ile daha güzel bir yaşam mı bulmuştu? 1510'da elli beş yaşında iken ölmüş ve cenazesi aile sarayından Büyük Kanal'ın karşısına taşınmıştı. (O gece fırtına vardı, şiddetli bir rüzgâr ve yağmur. Tabutunun üzerinde Kıbrıs tacı duruyordu — Venedik dışarıdan bakıldığında en azından bu evladının bir Kraliçe olduğunda ısrar etmiş, fakat içerden bakıldığında kadının cesedi Aziz Francis biçimiyle kefenlenmişti, kaba kahverengi bir pelerin-

le.) Gökyüzü ve denizin sabahın erken saatindeki bu parlaklığında o titreyen meşaleleri, yıldırımlarla aydınlanan dalgalı denizi, uzun gemiler o harika giyinmiş konuklarla süzülürken, pelerinlere ve cüppelere çarpan rüzgârı hayal etmek zordu. Catherine'i kim anımsıyor? Titian ve Bellini onun tablosunu yapmışlardı; Bembo onun çevresindekileri eğlendirmek için bir aşk felsefesi yazmıştı. Gördüğüm tek portresinde gözleri ciddi ve çok güzeldi, kendine özgü, pişmanlık izi olmayan bir ifade ile doluydu; çok övülmüş, çok yolculuk etmiş ve çok sevmiş bir kadının gözleri. Yeterince dar olmayan, ya da oyunda kaybetmeksizin siyaset alanına dalacak denli kendi benliğini aramayan bir kadının gözleri. Ancak bir hayaletin değil, gerçek bir kadının gözleri.

Sonra düşüncelerim bir başka üzücü yıkıntıya döndü — Giovanni e Paolo'nun kalıntıları arasında bir yerlerde yatan büyük asker Bragadino'nun yüzülmüş ve içi doldurulmuş derisi. Türk generali Mustafa Paşa'ya karşı Famagustu kentini savunması, tüm Avrupa tarihindeki en büyük askeri yönetim başarılarından biridir. Kuşatılan kentteki sayıca çok daha az bu ordu sonunda düşmanla anlaşma yapmak zorunda kaldığında, Girit'e gitmelerine izin verilmesi koşulu ile teslim olmayı kabul etti. Ancak Mustafa Paşa sözünde durmadı ve Bragadino ile subaylarına ancak fanatik bir dindarın sahip olabileceği bir öfkeyle saldırdı. Bragadino'nun burnu ve kulakları kesildi, derisi yüzüldü; sonra da bir koltuğa bağlanarak herkesin görmesi için bir kalyonun direğinden aşağıya tepetaklak biçimde, «leylek gibi» sarkıtıldı. Sonunda kent meydanına sürüklenerek götürüldü ve «davullar çalarken» işkence edildi. Fakat «aziz ruhu tüm bunlara büyük bir cesaret, sabır ve sadakatle dayandı... Ve sonunda onların kılıcı göğsüne saplandığında huzura, gerçekten mutlu ve kutsanmış ruhuna kavuştu.» Derisi tümüyle yüzüldü, içine saman dolduruldu ve şehirde sürüklenerek dolaştırıldı; sonra da bir kalyonun dire-

ğine asıldı ve Suriye kıyısı boyunca büyük sevinç gösterileri ile sergilendi.

Tüm bu bilgiler Caleipo tarafından çok ayrıntılı olarak anlatılmaktadır, fakat soğukkanlılıkla okumak çok zordur. Venedik tepelere karşı soluyor.

* * *

Karanlık çöktüğünde, tüm öğleden sonra boyunca bizimle saklambaç oynayan sessiz, gri destroyer birden durdu, yan döndü ve batıya ilerleyerek yeşil ışığın içinde gözden kayboldu. Güverte parmaklıklarında durmuş bakan bizler rahatlayarak içimizi çektik, günışığının yavaşça, bizi taşıyan geminin bacasından çıkan duman gibi süzülerek, karanlığa kaydığının farkındaydık. Gecenin yaklaşmasıyla bir kere daha yalnızlığın ve zamanın farkına vardık — bu iki yol arkadaşı olmadan hiçbir yolculuk verimli olamaz.

Gezginler işte bu anlarda kara ile bağlantılarının yerine yazılacak mektupları, düzeltilecek belgeleri, toplanacak bagajları koyarak bir yenilenme duygusu ararlar. Güverte hâlâ sıcaktı ve salondan gelen ışık sayesinde bir kere daha Bayan Lewis'in sayfalarına dönebiliyordum: 1893'te bu yolculuğumun aynısını yapan ve '*A Lady's Impressions of Cyprus - Bir Hanımın Kıbrıs İzlenimleri*' adlı bu kitabı yazan Bayan Lewis, bize İngiliz egemenliğinin henüz birkaç yıllık olduğu dönemdeki ada yaşamından ilginç ve gözlemci bir kesit getiriyordu. Adaya Rimbaud'nun* ziyaretinden - son ziyaretinden - sadece birkaç yıl sonra gelmişti. Aşırı olan herşeyi tatma yeteneği ile Fransız şair kendini sadece Larnaka'daki fırın benzeri taşocaklarında çiğ çiğ pişirmekle kalmamış, yanısıra katırlar ve birkaç işçiden oluşan bir ekiple Troodos tepelerinde valinin yazlık köşkünü inşa ederken soğuktan donmayı da başarmıştı. Kıbrıs hakkında neler düşünmüştü? Rimbaud bu düşüncelerini anlatmıyor. Orası İngiliz yönetimin-

---

* Fransız ozan Arthur Rimbaud (1854 - 1891) (ç.n.)

de, maaşı iyi olan işlerin bulunduğu bir yerdi sadece. Adaya yaptığı iki kısa ziyaretten geriye sıcak ve soğuk hakkında birkaç cümle kaldı — hepsi bu kadar.

Aynı zaman diliminde, genç bir teğmen, Savunma Bakanlığı ile savaşıyordu; bunun sonucunda adanın ilk doğru tapu-kadastro araştırması yapıldı. O fırça gibi bıyıkları, ciddi fakat utangaç gözleri daha sonra tüm bir kuşak için uluslararası bir sembol oldu — Kitchener! Şair ve asker olarak yolları çeşitli defalarda kesişmiş olmalıydı. Ancak adalar zaten bu işe yararlar; zamanın tüm yalnızlığı içinde farklı yazgıların karşılaşabileceği ve birleşebileceği yerlerdir. Homurdanan katırlar ve ekibiyle tepelere inşa ettiği köşke tırmanan şair Rimbaud; zeytin ağaçları arasındaki yıpranmış çadırında haritalar, işaretler ve cetveller arasında iki yazmanı ile birlikte kamp kurmuş asker Kitchener. Zaman içinde aynı noktayı paylaşmak dışında ortak hiçbir yönleri yoktu.

Yine de kaçamak bir benzerlikleri vardı. Her iki adamın el yazısı da normalin ötesinde heyecanlı bir duyarlılık üzerindeki kayda değer bilinç kontrolunu gösteriyor. Kitchener'inki daha güçlü, daha az duyarlı — fakat o zaten Kara Kuvvetlerine, askeri geleneğin çifte kilitli kapıları arkasına, bıyıklarının arkasına, kilise denli sıkı bir mesleğin arkasına sığınmıştı. Rimbaud'un kendisinde yadsıdığı gücü buradan alıyordu. Fransız şair bir başka türlü cesaret göstermişti, çünkü Cennetin Köpeğinden kaçıyordu...

Kıbrıs'ta unutulmuş tarih anlarından gelen, günümüzü aydınlatacak bu gibi pekçok yankıya rastladım. Harun el Raşid, Büyük İskender, Aslan Yürekli Richard gibi istilacılar: Catherine Cornaro ve Helena Palaeologus gibi kadınlar... Levanten ülkelerin doğu havzasındaki küçük bir adanın tarihine dokunan, aydınlatan farklı yazgıların karışması, ona önem ve odaklama derinliği kazandırması.

Farklı istilalar adayı kapladı ve aşındırdı, anıt

üstüne anıt yığılmasına yol açtı. Kralların ve imparatorlukların amaçları adayı kana buladı, manzarasını camiler, katedraller ve kalelerle tekrar tekrar aşındırdı ve yeniledi. Tarihlerin ve kültürlerin gel-giti ve akışı içinde zaman zaman Aryan ve Sami ırklarının, Hristiyan ve Müslümanların ölümcül bir kucaklaşmada birleştiği tutuşma noktası oldu. Aziz Paul burada Paphiots'un elinden iyi bir dayak yedi. Antony bu adayı Kleopatra'ya hediye olarak verdi. Ve Afrodit...

Bayan Lewis'in kitabını Trieste'de ters dönmüş bir kitap tezgâhından almıştım. Bir bomba patlamış ve arkasından da bir ayaklanma çıkmıştı. Ben ise hastanenin gözlem koğuşundan otelime geri dönüyordum. Parçalanmış meyva tezgâhları, dükkânlar ve kırılmış mağaza vitrinleri o andaki ruh halimin kusursuz bir betimlemesiydi. Gemim geceyarısı hareket edecekti. «*Bir Hanımın Kıbrıs İzlenimleri*» karmakarışık bir meyva, kitap ve parçalanmış elden düşme plaklar yığını içinde bana bakıyordu. Çevrede hiç kimse yoktu, fakat limana doğru ilerleyen bir kalabalığın çıkardığı gürültüyü duyabiliyordum. Askeri devriyeler gürültüyle dolaşıyordu. Siyah asfalt üzerinde kan gibi görünen şaraplar, üzüntüyle mazgallardan akıyordu. Bir oyuncak mağazasının tüm malları patlamada caddeye yayılmış, bu olanlara bir karnaval havası veriyordu. Suçlulukla durdum, polis dönerse yağmacılık suçundan alacağım cezadan korkarak Bayan Lewis'in kitabını yerden kaldırdım. Solmuş yeşil renkli kapağı, bana Majestelerinin Kıbrıs Kolonisi'ni en uygun biçimde tanıtacak Victoria dönemi bir seyahat - anı kitabını vaadediyordu. Ancak bunun da ötesinde birşeydi. Bir tür kehanet gibi olduğunu hissettim.

Böyle bir zamanda böyle bir yerden alınan bir kitap, sadece can sıkıcı bir çocuk yuvası yöneticisinin belirsiz mırıldanmaları olamazdı. Bir göz attım ve güvenim onaylandı. Yazarın belirttiğine göre, 1893'te Londra-İzmir bileti ona 17 sterlin 2 şilin'e malolmuş-

tu. Fazla oyalanmadan Bayan Lewis'in kitabını pasaportumla bana 47 sterline malolan Trieste-Limasol biletinin durduğu cebime koydum. Onu sindirmek için zaman bulıncaya dek orada kalacaktı.

Yan sokaktan bir devriye aracı çıktığında, ödülümle birlikte uzaklaşmanın akıllıca olacağını düşündüm. Sisli ve ıssız sokaklarda telaşla ilerlerken bu küçük kitaptan gülünç bir mutluluk duyuyordum — sanki kendimi güvenilir bir rehberin eline teslim etmişim gibi. Güvenim yersiz değildi. Bayan Lewis bana kendi deneyimlerim ve izlenimlerimle karşılaştırabileceğim harika bir Kıbrıs tablosu çiziyordu.

* * *

Kasvetli ve belirgin çizgileri olmayan bir açık limanda, doğan güneşe karşı, ıssız silueti ile And Dağlarındaki bir kalay madeni köyünü andıran bir kasabanın önünde demirledik. Yıkık dökük, boyaları dökülen antrepolar ve depoların sevimsiz karışıklığı, sığ ve pis kıyıya bakıyordu. Düz, alüvyonlu kıyı çizgisi boyunca orada burada, tuz tavalarını andıran sağlıksız görünümde (yanılmıyordum: Limasol sığ bir gölün üzerinde bulunuyordu), orada burada çiçekli bahçeleri ile bir ölçüde kişilik sahibi villalar uzanıyordu. Ancak, bu erken saatte bile günışığı yoğun bir sis oluşturuyor, öte yandan küçük limanın nemli havası bizi karşılamak için durgun denizin üzerinden geliyordu.

Karaya bir motorla çıktık ve aslında gerekmeyen hamallık hizmeti karşılığında çok yüksek bir para ödemek zorunda bırakıldık. Kasvetli gümrük binasında işler o denli kötü değildi — Levanten limanlarında beklenilen o korkunç gürültü ve el hareketleri, gevezelik ve küfürleşmeler yerine buraya ağır ve şaşkınlık verici bir sessizlik egemendi. Memurlar uykuda gezer gibi görevlerini yapıyorlardı. Sorularıma yanıt verecek kadar uyamk olduklarını görmek şaşırtıcıydı. Yunanca soru sordum ve yanıtı İngilizce verildi. Tekrar Yunanca sordum ve tekrar İngilizce yanıt aldım. Bunun ne-

denini ancak uzun bir an sonra anlayabildim. Düşündüğümün tersine, Yunanca bilmeyen ya da konuşmak lütfunda bulunmayan Türklerin karşısında değildim, hayır, Babusların karşısındaydım. Köylü olmayan biri ile Yunanca sohbete dalmak kişinin onurunu yitirmesi demekti. Bu oldukça üzücüydü. Salt emin olmak için konuştuğum görevlilere adlarını sordum; biraz şaşırmış göründülerse de kibarca Yunan isimlerini söylediler. Türk memurlar arasında da aynı alışkanlığın bulunup bulunmadığını anlamak için yeterince Türkçe bilmek isterdim.

Gümrük binasının dışında bir dizi pahalı görünüşlü taksi sıralanmıştı, Kıbrıslı genç sürücüler bana arkadaşça seslendiler. Ancak genel havada brio yoktu. Belirsiz ve ruhsuz bir uyuşukluk egemendi. Birbirini izleyen işgallerin Yunan dehasından kalan izleri de yoketmiş olabileceğini düşünmeğe başlamışken iki arka tekerleği de fırlamış, bir evin yanında yan dönmüş yatan bir otobüs görerek rahatladım. Eve dönmek gibi bir duyguydu bu. Üç yaşlı hanım otobüsün biletçisini azarlamakla meşguldü; sürücü ise Levanten ülkelerinin her yerinde turistleri çıldırtan o gülme ve omuzunu silkme etkinliklerinden birini yapıyordu; köyün budalası bir lastiği şişiriyordu; otobüsün dayandığı evin sahipleri oturma odalarının penceresinden eğilerek başlarını otobüsün içine uzatmışlar, iğrençlik derecesinde kaba şakalar yapıyorlardı. Bu arada, tüm gürültünün ortasından biri ayrıldı ve devrilmiş otobüsün üzerine oturdu; asık bir yüzle elindeki testereyi kullanarak otobüsü ortasından ikiye kesmeğe başladı. Gizlice intikam mı aldığını yoksa gerçekten yardım etmeğe mi çalıştığını hiç anlayamadım.

Ciddi görünüşlü bir rahip, kalabalığın biraz dışında oturmuş, yavaşça ve tutkuyla «cık cık cık» diyebileceğimiz tepkiyi gösteriyordu. Hiç heyecan göstermeyişi, kendisinin otobüste olmadığını gösteriyordu. Sadece bir seyirciydi, çevresindeki yaşam trajedisi ve komedisini inceliyordu. Zaman zaman boynuna düşen

siyah saç demetini düzeltiyor ve dramda yeni bir gelişme belirgin olduğunda ya da ev sahipleri küfür etmekte yeni bir doruk noktasına eriştiklerinde «cık cık cık» demeyi sürdürüyordu.

Ona Yunanca «Kyrenia'ya gidiş ücretinin ne kadar olduğunu söyleyebilir misiniz?» diye sordum, ve birdenbire bana bakmağa başlayan iki parlak, şaşkınlık dolu kahverengi gözü farkettim. «Siz İngilizsiniz,» dedi bir an inceledikten sonra. «Evet». şaşırmış göründü. «Ama Yunanca biliyorsunuz.» Başımı salladım, daha da şaşırmış göründü. Bir yay kirişi gibi gerildi, sonra öylesine çarpıcı bir beğeni duygusu ile gülümsedi ki büyülenmiş gibi oldum.

Artık kibarlık gereği sorulan sorulara sıra gelmişti ve dört yıl geçmesine rağmen, hâlâ oldukça düzgün bir Yunanca sohbet yürütebildiğimi görmek bana büyük bir zevk verdi. Beni ağırlayan rahip benden daha hoşnut olmuş görünüyordu. Beni bir kafeteryaya sürükleyerek sert kırmızı şarap ısmarladı. Kendisi o gece İngiltere'ye gidiyordu, aksi halde bu fazilet örneğinden, akıcı olmayan fakat anlaşılır bir Yunanca konuşan bu harika İngiliz'den şahsen sorumlu olacaktı..

Ayrılmadan önce cüppesinin cebinden koyu renkli bir kâğıt çıkardı, düzeltti ve acemice bir el yazısıyla Lefkoşe'deki erkek kardeşine bir mesaj yazdı; bunu götürdüğümde kendisi dönünceye dek kardeşinin benden sorumlu olacağını belirtti. «Kıbrıs'ı beğeneceksiniz» diye yineledi.

Bu iş tamamlandığında beni taksi durağına götürdü, kendi kuzenlerinden birisinin arabasını seçti, bu kibirli görünüşlü genç adam, beni Kyrenia'ya götürmek için uygun bir sürücüydü. Coşkuyla ayrıldık, biz yolun köşesini dönünceye kadar caddede durarak şemsiyesini salladı, Peder Basil.

Kuzeni farklı bir kişilikteydi; o ısırıcı tembellik ve üstünlük havasıyla insanda tekme atma arzusu uyandırıyordu. Kibarca sorularıma homurdanarak ya-

nıt verdi ve arada bir dikiz aynasından kötü kötü baktı. Hiç durmadan ciklet çiğniyordu. Arada bir başparmağı ile traşsız yanağını sıvazlıyordu. En kötüsü, berbat bir sürücü olmasıydı. Ancak farkına varmadan bana bir iyilik yapmış oldu, çünkü yolun denizden içeriye doğru döndüğü ve tepelere doğru kıvrılarak çıkmağa başladığı noktada arabanın benzini bitti. Bagajda yedek bir bidon benzin vardı ve bu nedenle paniğe kapılmağa gerek yoktu; ancak o depoya benzin koyarken ben bir sigara içmek için arabadan indim ve bu olayın bir yönden yararlı olduğunu farkettim - çünkü antik Amathus kalıntılarının bulunduğu tepenin tam altında durmuştuk. (Bayan Lewis de burada durmuş, antik tarihi incelerken bir sandviç yemişti.)

«Burası nedir?» diye sordum, kocaman ve çirkin kafasını çevirmek zahmetine pek katlanmaksızın ilgisiz ve küçümseme dolu bir ses tonuyla «Amathus,» yanıtını verdi. Onu beceriksizce ıslık çalarken bırakarak tapınağa doğru tepeye tırmanmağa başladım. Akropolis'in konumu çok dikkatle seçilmişti, tam yolun deniz kenarından içeriye doğru döndüğü noktanın yukarısında kurulmuştu. Hem rahipler hem de askerler bundan memnun kalmış olmalıydı. Tepenin üstünden bakıldığında, üzüm bağları ile süslenmiş yumuşak yeşil kıyı çizgisinin uzanışı ve Kredi Burnu ile Curium'a doğru gözden kayboluşu görülebiliyordu. Orada burada büyük keçiboynuzu ağacı kümeleri vardı - bu ağacı ilk defa görüyordum. Bu ağaçlardan bazılarının arpa veya mısır için ayrılmış tarlaların ortasına ekilmiş olduğunu farkettim. Herhalde Ağustos'un acımasız sıcağında sığırlara gölge sağlamak için ekilmişlerdi. Ancak kızıl gövdesi ile keçiboynuzu ilginç bir ağaçtı; gövdesinden çıkan dallar, insan etinde görülene benzeyen yara izleri bırakıyordu.

Sürücüm yolun kenarında tek başına oturuyordu, ancak davranışları tümüyle değişmişti. Yüzündeki gülümsemenin nedenini ilk önce anlayamadım, sonra ai-

ka koltukta bıraktığım gazeteler arasındaki Yunan halk şarkıları kitabını bulmuş olduğunu gördüm. Adamdaki değişiklik gerçekten çok büyüktü. Birdenbire iyi öğrenim görmüş, yakışıklı, dostça bir kibarlığa sahip genç bir adama dönüşmüştü. Gerekirse bütün gece burada kalmağa hazırdı. Yıkıntıları ayrıntılı olarak incelemek ister miydim? Onlar hakkında çok bilgisi vardı. Aslan Yürekli Richard* bu noktada karaya çıkmıştı (ne yazık ki yanılıyordu). «Bu bilgileri Müzede çalışan kardeşimden öğrendim,» diye ekledi. Amathus'a gelince, Pygmalion** burada yaşamıştı. Bir kere daha arabanın bagajım karıştırdı ve bir şişe uzo ile ahtapot eti olduğunu anladığım bir parça kurutulmuş et çıkardı. Solgun güneş ışığı altında yolun kenarına oturduk ve bir bardak ile mezeyi paylaşırken bana hem Amathus hakkında tüm bildiklerini, hem de kendisi ve ailesini bir roman yazsaydım girmeyeceğim denli ayrıntı ile anlattı. Bu sohbetin tek ilginç noktası, kalp rahatsızlığı olduğu halde Troodos Dağları'nın tepesinde oturmak zorunda olan bir teyzesinden söz etmesiydi; fakat harika uzo ve genel arkadaşça havası, yolculuğu değiştirmişti - rahatsızlığımdan kurtulmuş, çevreye yeni bir gözle bakmağa başlamıştım.

Bağlardan oluşan yeşil kuşağın arasından yukarı tırmanan bir yolda yavaşça ilerledik; beyaz boyalı köylerde ENOSİS TEK YOL ENOSİS sloganı sürekli görülüyordu. Yol arkadaşımın ulusal duygularını öğrenmek için henüz çok erken olduğuna karar verdim ve bu heryerde görülen slogan hakkında konuşmaktan kaçındım. Zaman zaman kamyonlar ya da lüks otomobiller geçiyordu, ve içlerinde sürücümün selamlamadığı yok gibiydi. Penceresini indirerek aradaki boşluktan öteki araca sesleniyor, sonra tekrar arkasına yaslanarak bana açıklama yapıyordu: «Bu Pet-

---

* 1189 - 1199 arası dönemde İngiltere kralı (1157 - 1199).

** Yunan mitolojisinde Kıbrıs kralı ve heykeltraş Pygmalion.

ro, arkadaşımdır,» «Bu geçen teyzemin kuzenidir,» «Bu amcamın bir arkadaşıdır.» Yunancamı ilerletmek için iyi bir fırsattı. Beni de kibarca selamlama kapsamına almak için «Ondan hoşlanırdınız,» demeyi hiç ihmal etmedi. «Küp gibi içer! Sıkı içkicidir!» Bu şekilde bir dizi sıkı içkicinin yanından geçtik, bu arada kendi uzo şişemizi yudumlayarak bitirdik ve eski dostlar gibi sohbet ettik. «Herkesi tanıyorsunuz sanırım,» dedim hayranlıkla, bu iltifatımı alçak gönüllü bir gülümseme ile kabul etti. «Kıbrıs küçük bir adadır. Sanırım altı yüz köyün herbirinde bir akrabam var. Bu da en azından altı yüz bedava içki demektir,» diye ekledi hoşnutlukla.

«Anlaşılan doğru yere geldim.»

«Şaraba bayılırız.»

«Bunu duyduğuma sevindim.»

«Ve özgürlüğe de bayılırız - kendi özgürlüğümüze.» Bu sözün nezakete ters düştüğünden korkarak elimi tuttu, arkadaşça, sempatiyle sıkarak gözlerime baktı ve gülümsedi; «özgürlük», dedi daha yavaş bir sesle. «Ancak İngilizleri severiz. Biz Yunanlılar onları nasıl olur da sevmeyebiliriz ki?»

«Burada işler kötü olduğu için mi İngilizlerden bu denli rahatsızsınız?»

Derin derin içini çekti ve «hayır», dedi; sanki sorum inanılmaz denli bilgisizce, bir geri zekâlı ya da bir çocuk tarafından sorulmuş gibi. «İngilizlerin gitmesini istemiyoruz; kalmalarını istiyoruz; arkadaş olarak, efendi olarak değil.»

Uzodan bir yudum daha aldık ve ahtapot etini bitirdik. «Dostum,» dedim ender kullanılan bu sıfatı kullanarak, «Size özgürlüğün ne olduğunu öğretmemiz gerekmez - onu Yunanistan'a Yedi Adalar'a sizler getirdiniz. Neden size Philelefteheri (özgürlük âşıkları) deniyor ki zaten? Her Yunanlının yüreğinde...» tutumu Yunanistan'ı ziyaret etmiş herkesin bildiği birşeydi. Bu tutumla yaşamımda birkaç bin defa karşılaşmış olmalıydım. Tümüyle acı doludur - fakat gerçektir ve tü-

müyle yürekte duyumsanır. Ancak, burada, Kıbrıs'ta buna bir kere daha dayanmak zorunda kaldığım için çok mutluydum - çünkü eski duygusal bağın hâlâ canlı olduğunu, duygusuz yönetim ve kötü davranışlar ile yokedilmediğini gösteriyordu. Bu bağ canlı kaldığı sürece, ne denli kırılgan ve duygusal olursa olsun, Kıbrıs hiçbir zaman silahların konuştuğu bir karmaşaya yuvarlanmayacaktı - ya da ben öyle düşünüyordum.

Tüm bu entellektüel oyunların baskısı altında, ya da uzonun yarattığı canlılıkla gerçekten çok hızlı gitmeğe başlamıştık, virajları alırken frenler inliyor ve tepelerin doruklarından kükreyerek geçiyorduk. Sonunda Lefkoşe, Büyük Cami'nin sivri minareleri ve ortaçağ tabyaları göründü. Kuru, kahverengi ovalarda ilerlerken Kyrenia dağlarının belirsiz manzarasını görebiliyorduk; yumuşak ilkbahar güneşi altında tebeşirimsi bir gri renkteydiler. Hava, yeni durmuş yağmurun getirdiği tazelikle doluydu.

Tam ortasında başkentin durduğu, Mesaoria adı verilen büyük, çıplak düzlüğün üzerinde ilerledik. Tozlu ve kesinlikle olumlu izlenim uyandırmayan bir yerdi. «Burayı solumuzda bırakacağız,» dedi genç adam, «Ve yukarı tırmanacağız, Kyrenia'ya,» Eli ile kuş uçuşu yolu gösterdi - ve gerçekten de hız göstergesi bir kuş gibi yüz on km'yi gösteriyordu. Uzo şişesi boşalmıştı, yoldan geçenleri sevimli bir tavırla dikkate almaksızın boş şişeyi yandaki hendeğe fırlattı. «Bir saate kadar Dome Oteli'ne varırız» dedi. Eli hızlı bir hareketle havada bir dizi çan kuleleri, kubbeler, kuleler ve burçlar çizdi. Anlaşılan otelde Coleridge'den* esintiler vardı.

---

* Romantik şiir akımının önde gelen temsilcilerinden İngiliz ozan ve eleştirmen Samuel Taylor Coleridge (1772 - 1834). (Ç. N.)

BİR COĞRAFYA DERSİ

«Son yapılan araştırmalar, Kıbrıs tarihinin Neolitik çağa, yaklaşık İ.Ö. 3700'e dek uzandığını göstermektedir. Adaya ilk defa bu dönemde kökeni bilinmeyen insanlar yerleşmiştir.»

(Sömürge Raporu — Kıbrıs 1954)

Kyrenia'ya gelirseniz
Surlardan içeri girmeyin
Surlardan içeri girerseniz
Uzun süre kalmayın,
Uzun süre kalırsanız
Evlenmeyin
Evlenirseniz
Çocuk yapmayın.

(Türk halk şarkısı)

Çevreyi öğrenmeğe çalışırken ve ilk araştırmaları yaparken, öğretmen olan arkadaşım Panos ile birlikte Kyrenia limanına bakan iki küçük, temiz odada kaldım; burası küçük, dikkatle renklendirilmiş, harika güzellikteydi ve gerçekten Sıklat çekiciliğini yitirmemiş tek Kıbrıs limanıydı. Burası dağları denize batan ve denizden yükselen, bir çöl serabının şeffaf varlığı ile gözden yiten ve yeniden beliren Türkiye kıyısının karşısındaki Kyrenia tepelerinin denize bakan yanındadır.

Panos karısı ve iki küçük oğlu ile birlikte bir zamanlar Başmelek Aziz Michael Kilisesinin bir parçası olan bir evde oturuyordu - taş bir avlunun ortasında

güneşin altında parlayan kırk bembeyaz basamak yukarıda; kasabanın antik Akropolisi için kuşkusuz uygun bir yer. Kilisenin çan kulesi üzerimizde duruyor, çanı tüm çağrıları sinirli bir sesle duyuruyor, Yunanistan'ın tembel mavi-beyaz bayrağı mavi limanın üzerinde rüzgârla yavaşça dalgalanıyordu.

Öğretmen de tipik bir Kıbrıslı Rumdu - yuvarlak ve kıvırcık saçlı bir baş, tıknaz bir gövde, güçlü kollar ve bacaklar; uykulu, iyi niyetli gözler. Onun aracılığı ile adanın ruh halini ilk defa yakından görme fırsatı buldum. Yunanistan'daki kentlerin ağır basan dışadönük doğasından çok farklıydı. Kibarlık biçimlerinin Kıbrıslılar arasında bile çok daha resmi olduğunu farkettim. Hitap etme biçimleri biraz eski modaydı ve rahatlıktan yoksundu; sohbetlerde belirli bir düşüncelilik, bir ölçülülük duygusu vardı. Misafirperverlik sakınarak, utangaçlıkla sunuluyordu - reddedilmesinden korkuluyormuş gibi. Sesler alçak tonda, kahkahalar ölçülüydü. Fakat, arada bir duyulan ada lehçesine özgü bilmediğim sözcükler dışında Panos'un Rumcası gerçek Yunancaydı.

Her akşam onun küçük balkonunda oturup, limana inen kıvrımlı dar sokaklarda yürüyerek, güneşin batışını seyretmek için limana gitmeden önce bir kadeh tatlı, ağır Commanderia şarabı içiyorduk. Burada, sıçrayan suların yanında, beni arkadaşları ile resmen uygarca tanıştırdı: Liman şefi, kitapçı, bakkal; tümü de sıçrayan suların yanında oturmuş uzolarını yudumluyor ve günışığının Kyrenia Kalesi'ndeki burçlar ile Cami'nin narin çıkıntıları üzerinde yavaşça solmasını seyrediyorlardı. Bir hafta içinde bu küçük kentte bir düzine sağlam arkadaşım oldu, ve tek bir sözcüğe, 'Kopiaste'ye sarılmış Kıbrıs misafirperverliğinin gerçek anlamını kavramağa başladım, bu sözcüğün anlamı yaklaşık olarak 'Bizimle otur ve paylaş'tı. Birinin oturup yemek yediği ya da içki içtiği bir kafeteryanın yanından geçerken, onunla selamlaştığınızda

makineli tüfek gibi ağızlardan çıkan bu sözcükle davet edilmemek olanaksızdı. Hatta Yunanistan'da âdet olduğu gibi, bir zeytin ağacı altında oturmuş öğle yemeği yiyen bir grup yol işçisinin yanından geçerken «Afiyet olsun,» demek de tehlikeliydi. Bir düzine ses yanıt veriyor ve bir düzine el ekmek somunlarını ya da şarap şişelerini sallıyordu... On gün sonra kendimi besili bir Strasbourg kazı gibi hissetmeğe başlamıştım.

Ancak, deniz kıyısındaki bu akşam toplantıları, benim için bir başka açıdan çok büyük değer taşıyordu, çünkü böylece adadaki geçim koşullarının doğru bir betimlemesini elde edebiliyor ve daha önemlisi bir ev satın almanın maliyetini öğrenebiliyordum. Liman şefi Paphos'luydu, kitapçı dağ köylerinden birindendi, bakkal ise daha kozmopolit Limasol çevresinden geliyordu. Tümü de çok bilgiliydi, ancak bende biraz düş-kırıklığına yol açan yönleri, hiçbirinin sıkı içkici olmamasıydı.

Benim bir rastlantı ile buraya gelen bir gezgin olmadığımı, adada kalmak istediğimi, içlerinde sadece Panos biliyordu; ve bu sırrı saygıyla saklıyor, öte yandan da ilgili fiyatlar ve koşullar hakkında bilgi edinmek için, hiçbir güçlükten kaçınmıyordu. Deniz kıyısında iki küçük oğlunun elinden tutmuş yürürken, satın alacağım evden ve ben evi aldıktan sonra benim için ekeceği üzüm bağından heyecanla söz etti. «Kyrenia'dan daha iyi bir yer bulamazsın dostum,» dedi. «Sevgili dostum, bu bencillik değil, ancak bize yakın olmanı isteriz. Hayır. Burası adanın en yeşil ve en güzel bölgesidir. Yanısıra, başkente yakın olduğu halde, mağazalar ve sinemalardan yarım saat ötede gözden oldukça uzak köyler bulabilirsin.»

Ancak hiçbir öğretmen kara tahtadan uzak kalamazdı, adanın olabildiğince ayrıntılı bir tablosunu betimlemeğe çalışırken, kaçınılmaz olarak kalenin altındaki kumsala atlıyor ve «bak, sana göstereceğim,» diyordu. Oğulları bu sık sık yaptığı gösteriyi ciddi bir gururla, şekerleme yiyerek seyrediyordu.

Konumuz Kıbrış tarihi olduğu için, uzun deneyimlerden doğan bir kesinlikle, ıslak kumlar üzerine adanın garip ve oldukça albenisiz görünümünü çizdi ve kaçınılmaz olarak sınıflarda edindiği kuşkusuz olan kitaba bağlı anlatım biçimini benimsedi. «Adanın isminin kökeni bilinmiyor; bazıları adanın burada çıkartılan bakıra adını verdiğini söylüyor*. Bazıları ise tuzlandıktan sonra kuruması için bir ahır kapısına gerilen bir öküz derisine benzeyen biçiminden dolayı adaya bu ismin verildiğini söylüyor. Gerçeği kim bilebilir?»

Oğulları Michael ve Philip birbirlerine beğeni ile baktılar ve benim de etkilenip etkilenmediğimi anlamak için dikkatle yüzümü incelediler. Etkilenmiştim, çünkü Panos'un açıklamaları her zaman kesin ve ekonomik oluyordu - kuşkusuz köy çocuklarının kafasına sokabilmek için fikirlerini sadeleştirmekte uzun yılların deneyimine sahipti.

«İlk başlarda iki ada vardı,» dedi kuma çizdiği iki paralel sıra halinde uzanan dağları işaret ederek. «Sonra denizden yükselen bir düzlük - Mesaoria - onları birleştirdi ve bir bilardo masası gibi dümdüz hale getirdi. Rüzgârlar adanın bir kıyısından öteki kıyısına boydan boya esme olanağı buldu. Bu iki ada şu anda iki dağ grubudur: Büyük Troodos dizisi ve Küçük Kyrenia dizisi.» Tatlı sesi ile anlatmayı sürdürdü, çoğunlukla iki küçük oğluna bakıyordu. Artık ben de net olarak iki dağlar dizisini ve onları birleştiren harika Mesaoria düzlüğünü görebiliyordum. Troodos dizisi sevimsiz bir çıkıntılar ve büyük kayalar yığınıydı, Mesaoria'nın kenarları boyunca pelerin gibi asılı duruyorlardı. Tepelerin arasındaki düzlüklere ve vadilere gizlenmiş, bazıları zengin elma ve bağlara sahip, bazıları eğreltiotu ve çamlarla kaplı köylerdeydi harika güzellikler; bir zamanlar Tanrıların ve Tanrıçaların

---

* Yunanca bakır anlamına gelen Cyprium sözcüğü, bu madenin ilk defa bulunduğu Kıbrıs (Yunanca Kypros)'ın adından gelmektedir. (Ç.N.)

yeşil yuvası olan Troodos dağ dizisi artık çoğu yerde çoraklaşmıştı. Büyük omuzları ve kolları, kendilerine çok küçük gelen bir elbiseden çıkan uzuvlar gibi acı çeken ormanlık bölgelerden dışarı uzanıyordu. Kasvetli ve kartalların devriye gezdiği sıklıkları, denizin karşısındaki Toros Dağları'nınkine benzedikleri aylarda karla kaplı oluyordu ve insana tüm adanın jeolojik açıdan Anadolu anakarasının sadece bir uzantısı olduğunu, belirsiz bir zamanda ondan kopup yüzmeğe başladığını anımsatıyordu.

Kyrenia dağ dizisi ise bir başka dünyaya aitti, onaltıncı yüzyılın damgasını taşıyan bir dünyaya. Her ne kadar yaklaşık 160 km. uzunlukta ise de, en yüksek zirvesi sadece 900 m. yüksekliğindeydi. Deniz kıyısı boyunca uzanırken zerafeti ve çeşitli tepeleri akarsular ve yeşil köyler açısından zengindi. Gotik anlamda bir güzelliğe sahipti. Çünkü dağların başdöndürücü omurgaları üzerine kurulmuş, aralardaki eyerlerin üzerinden geçen yolları kontrol eden haçlı askerleri kaleleri ile süslüydü. İsimler bile Gotik Avrupa kokuyordu: Buffavento, Hilarion, Bellapiax, Portakal ve dut, keçiboynuzu ve selvi - bu manzarada yaşayanlar, Arap dünyasından gelen öteki yeşil saldırganların, yani büyük yeşil palmiye yapraklarının ve kaba muz yapraklarının cesaretini kırmıştı...

Ancak daha şimdiden adayı bir bütün olarak görmeğe, arkadaşımın anlattıklarından bir tablo oluşturmağa başlamıştım. Bu arkadaşımla Troodos dağlarının karları arasında üç kış mevsimi geçirdim ve yazı yazarken - çocukların dişlerini titretecek denli soğuk - bir köy okulunda ders verdim; onunla ovalarda ağustosun korkunç sıcağında terledim; Larnaka'da sıtma hastalığından yattım; ekecek üzüm ararken Paphos'taki bağlarda tatillere çıktım; ve yine onun gibi her defasında Kyrenia'ya geri dönerek kafamı dinledim ve kalbimi Kyrenia'nın yeşilliği, yabani gelincik çiçeklerinden halıları, kaleleri ve manastırları ile sakinleş-

tirdim. Bu, bereketli bir adadan çorak bir adaya - Kefalonya'dan Korfu'ya - dönmeğe benziyordu.

Evimin nerede olacağına karar vermem gerekmiyordu; burada olacaktı, bu harika dağ dizisinin tepelerinden birinde. İyi ama nasıl bir ev bulacaktım?

Hiçbir şey acele yapılmamalıydı, yoksa bu yerin ruhuna haksızlık edilmiş olacaktı. Kıbrıs'ın manzarasından anlaşılandan daha fazla Doğu'lu olduğunu, ve iyi bir Levanten gibi bekleyip görmem gerektiğini anladım.

* * *

TAVERNADAKİ SESLER

«Herkes yorganı kendi üstüne çeker.»
«En sert ekmek, daima dişi olmayana rastlar.»
«Çalışmak zordur, ve hiçbir iş ondan daha zor değildir.»
«Tilki, ağzında bir diş kaldığı sürece uslanmaz.»

(Kıbrıs Rum Atasözleri)

Birkaç hafta sonra, büyüleyici limanının, küçük sokaklarının ve narlarla süslü duvarlı bahçelerinin tüm güzelliğine rağmen, Kyrenia sıkıcı olmağa başladı. Nedenini anlamak zordu, çünkü ilkbahar gelmişti ve köyün çevresindeki yeşil alanlar, hâlâ danseden sarı portakallar ve mandalinalar ile süslü olduğu halde Rodos Adasında bile ilkbaharda 'görülmeyen yabani çiçekler hazinesi ile doluydu. Fakat öteki şeyler araya giriyor, bölgenin atmosferini değiştiriyordu. Taşların ya da bölmelerin kaya yüzeylerinde hâlâ antik mezarların izlerini taşıyan duvarların dış cepheleri, Wimbledon'da olduğu gibi ucuz küçük villâlar ve asfalt yollarla dolmağa başlamıştı. Orada burada evlerin daha şimdiden deniz kıyısındaki pansiyonların kapılarında görülen tabelaları taşıdığı farkediliyordu: 'Mon Ropos', 'Chowringee', 'The Gables'. Bu küçük yer, kuşkusuz yakında İngiltere'deki taşra kentlerinin eteklerinde görülen o perişan ve kişiliksiz ilçelerden biri - tutunacak bir başkenti olmayan banliyöler - olacaktı. Heryerde bir inşaat patlaması vardı, tüm ada hızla gelişiyordu. Kyrenia'nın yararlandığı olağan tatil se-

zonu, daha şimdiden, Lyons'takileri model alma hatasını yapmış bir dizi çirkin bar ve kafeteryanın açıldığına tanık oluyordu. Gerçekte ise İngiltere'deki büyük ilçelerimizle bağıntılı tüm biçim bozukluklarını ve uygarlık koşullarını yaşıyordu. Levanten bölgedeki bir Yunan-Türk limanı olarak gerçek yaşamını yitirmeğe başlamıştı. Ya da insan öyle hissediyordu.

Tüm bunların içinde, insan Kıbrıs'ı Akdeniz'in geri kalan bölümünden soyutlayan bir şeyi görebiliyordu: Çok hızlı, halkı henüz kendi alışkanlıklarından ve çevrelerinden nelerin korunacağına kesin karar vermemişken kentleşen bir tarım adası.

Heryerde rahatsız edici anormallikler göze çarpıyordu: Örnek olarak, bir Kıbrıs'lının küçük bir otomobil sahibi olmaktan anladığı şey, piposunu içerken Mini Morris otosunun aynalarını temizlemekti; köylüler yerel kooperatiften konserve yiyecekler ve dondurulmuş et alıyorlardı; dondurmacıların hiçbirinde Ortadoğu kentlerini 1001 Gece Masalları denli unutulmaz kılan gerçek Levanten tatlılarının hiçbiri yoktu; ve iyi balık ya da lezzetli bir balık yemeği bulmak hemen hemen tümüyle olanaksızdı. Anladığım kadarıyla, şehirlilerin yaşam standardı, yaklaşık olarak İngiltere'deki Manchester kentinin bir banliyösünde yaşayanlarla aynıydı. Kırsal yaşam bir tür ayak bağı olarak kalıyordu. Köylüler şimdiden unutulmuş bir yaşam biçiminin kalıntılarına dönüşüyordu. Beyaz ekmek ve beyaz yaka!

Yine de, bu kaba ve zerafetten yoksun dünya ile gerçek Akdeniz davranışları yanyana duruyordu - fakat yaşamın bu iki yönü birbirinden kesinlikle ayrılmıştı - Kalabalık otobüsler hâlâ eski moda davranışlı, siyah çizmeli köylüleri kente getiriyordu. Yanlarındaki eşlerinin ve kızlarının çoğu permalı ve kısa saçlıydı. Doğal olarak çingeneler, serseriler ve profesyonel ozanlar da vardı, fakat görünüşleri belirsiz ve yanıltıcıydı. Geçmişin edebiyatından gelen bu tiplerin nerede

yaşadıklarını, nereli olduklarını anlayamıyordum. Yugoslavya'daki halk devriminin yegâne belirgin özelliği olan - açlık ve umutsuzluk hariç - kasket ve çizme, ucuz palto ve evrak çantası klişesinden nasıl kurtulmuşlardı? Anlaması zordu, çünkü hâlâ kaba ve geveze bir canlılığa sahiptiler. Hâlâ karpuz kavun seviyorlar ve insanın sadece Sardunya ile Girit arasında bir yerlerde tadını çıkartabileceği köy yaşamı ve köy alışkanlıkları havasını beraberlerinde taşıyorlardı. Bir yerlerde kırmızı sütunların ve ciddi İngiliz bayraklarının (nedense sadece polis karakollarında asılıydı) ötesinde bu garip Akdeniz halkının neşeli, gürültülü, karmaşık, kendilerine özgü bir anarşik yaşam sürüyor olmaları gerektiği sonucuna vardım. Nerede? Zaman zaman insanları durdurarak nereli olduklarını sordum: Otobüs beklerken konyak içen ve silahlarına yaslanan çizmeli ve fişeklikli askerler; ciddi rahipler veya türbanlı hocalar; kundaktaki çocuklarını taşıyan şalvarlı köylüler; renkli başörtüleri takmış kadınlar. Karşılığında bana söylenen köy isimlerini ezberledim. Daha sonraları örgü ve ipek kumaşları (Lapithos) ya da oyma dolapları ve rafları (Akanthou) nerede bulacağımı öğrenecektim. Kyrenia bu bölgenin alışveriş merkeziydi.

Bu arada İngiliz kolonisi kendi kabahatleri olmayan monoton bir hayat yaşıyor, küçük otomobillerle gidip geliyor, yat klübünde içki içiyor, biraz denize açılıyor, kiliseye gidiyor, ve Kraliçe'nin doğum gününde Hükümet Konağı'na davet edilmeyecekleri düşüncesiyle acı çekiyordu. Onların sohbetlerini duyduğunda insanın aklına Brixton* geliyordu. Kuşkusuz Malta ve Cebelitarık'ta da böyle koloniler vardı. Ne kadar çok betimlenmişlerdi, ne kadar sıkıcıydılar. Yine de benim vatandaşlarım iyi, uygar insanlardı. Buraya sadece tembellik ve ticarete çalışan kafalarını geliştirmek için duydukları arzu nedeniyle değil, güneş ve düşük gelir vergisi gibi tümüyle onurlu tutkuları yüzünden gel-

---

* Brixton: Londra'da yoksul bir semt. (Ç.N.)

mişlerdi. Ulusal özelliklerimizin ne kadar çoğunun yanlış yorumlandığını görmek ne üzücüydü! Çekingenliğimiz ve hayal gücü eksikliğimiz yabancılara göre cahillikti, az konuşmamız ise en büyük insan düşmanlığıydı. Fakat yurt dışına çıktığımızda kapıldığımız anlaşılan bu boğucu kentli davranışlarımız Akdeniz'e özgü gizlilik ve riyakârlıktan daha mı kötüydü? Bundan kuşkuluydum. Yine de, eczacı Manoli, İngilizlerin davranışlarına, İngilizlerin soğukluklarına karşı sonsuz bir öfke duyardı. Özellikle de General Envy'den nefret ederdi. Yaşlı generalin ana yoldan geldiğini ve sadece Kıbrıslıları değil, sigaradan sararmış bıyığını güvenle burması ile sabah havasını bile yönettiğini görünce öfkesinden tepinmeğe başlardı. «Şuna bak,» derdi, «Kafasına bir domates atmak isterdim». Sonra bir gün General ona patates sözcüğünün Yunancada nasıl telâffuz edildiğini sordu ve utanarak Yunanca yazdığı bir alışveriş listesi gösterdi. Bu olaydan sonra, Manoli yaşlı general hakkında kötü bir söz duyduğu zaman öfkesinden kıpkırmızı kesilmeğe başladı. General, en azından Manoli için bir aziz olmuştu; yine de, onu tanıyan herkesin anımsayacağı gibi, General görgü kurallarını pek bilmeyen, çevresindeki dünya hakkında çok az bilgisi olan yaşlı, sıkıcı bir adamdı. «Çok iyi, içten bir adam,» diyordu Manoli kara gözlerini devirerek ve başını sallayarak. «Çok değerli, saygıdeğer bir adam.» İngilizlerle Kıbrıslılar ne zaman karşılaşsa, hatta sadece nezaket gereği sohbet etseler bile hep aynı şey oluyordu.

Gerçek şuydu ki hem İngiliz, hem de Kıbrıs dünyası ancak ve ancak benim gibi, bunlardan hiçbirini sevmeyen kişilerin tadını çıkartabileceği bir gülmece galerisi oluşturuyordu. Dome Oteli'nde kalanlar gibi olağandışı insanları daha önce hiç görmemiştim; sanki Folkestone ile Scarborough arasındaki tüm unutulmuş Victorian dönemi huzurevleri, uzun ömürle ilgili uluslararası bir konferans için buraya temsilcilerini göndermişti. Kişiler, yüzler ve şapkalar sadece Bronx'lu

karikatüristlerin oluşturduğu bir başka dünyaya aitti; ve hâlâ hayatta kalmayı başaran bu garip kişilerin, yatak odalarından çıkarak, Kyrenia rıhtımında solgun güneş ışığından yararlanmalarını sağlayan tüm bu koltuk değnekleri, kasık bağları, troleyler, askılar ve cankurtaran varagellerine bir göz atan herkes, İngiltere'nin bir ayağının çukurda olduğuna hemen ikna olurdu... Bu hüzünlü kuşların ve kargaların gölgeli ve solmuş tüyleri, steril beyaz koridorlardan geçerek küçük beyaz masaların yer aldığı ve «Akşamüstü çayları» gibi dinsel bir isim verilmiş terasa çıkıyordu; ya da balayına çıkmış garip ve toy kişiler kalenin altında el ele dolaşıyorlardı - beyin ameliyatından sonra nekahat devresinde olanlar -. Heyhat! Kıbrıslılar onların ne kadar komik olduğunu görmüyordu. Sadece ne kadar yaşlı olduklarına ve örnek oluşturdukları eski moda inceliklere şaşırıyorlardı.

Bunun tam tersine, İngilizler Kıbrıslıları tek boyutlu insanlar olarak görüyordu; küçük bir taşra kasabasında İngiliz yüreğinin atmasından hoşlanan bu karakterlere manzaranın ne denli zengin ölçüde işlemiş olduğunu anlayamıyorlardı - dolandırıcı, ayyaş, şarkıcı, uslanmaz. Orada burada çizmeli bir ataerkil kişi gördüklerinde, onu bir anlığına bakınağa değer buluyorlardı. Gerçekten manzarasına ait olan bir kişi bulduklarını şöyle anlamışlar gibi. Fakat normal anlayış burada sona eriyor, «hoş acayiplik» etiketi altında bir yana atılıyordu. Belki de temel unsur konuşulan dildi - kestirmesi zordu. Ne kadar az sayıda Kıbrıslının iyi İngilizce bildiğini ve ne kadar az İngiliz'in arkadaşlık kuracak ve günlük yaşamın sıkıntılarını hafifletecek bir düzine Yunanca sözcüğü bildiğini farkedince kuşkusuz çok şaşırmıştım. Doğal olarak her iki yanda da bu dengeyi değiştiren pek çok saygın istisna vardı. Yabani çiçeklerle ilgilenen aydınlar ve şarap ve folklor öğrenimi gören öğrenciler, bilgisizliğin yarattığı uçurumu aşan ortak özelliklere sahipti. Ancak, genelde bakıldığında aradaki ayrım kesindi ve

istisnalar ender görülüyordu; içimizdekilerin çoğu burada Cheltenham'daki gibi yaşıyorlardı; bazıları ise beş yıldır burada oldukları halde Yunanca veya Türkçe «Günaydın», demeyi bile öğrenmemişlerdi. Doğal olarak bunlar önemsiz şeylerdi, fakat küçük toplumlarda etkileri çok derinlere gidiyor, devrim koşullarında ise önemli siyasi belirleyici unsur haline geliyordu.

Ancak ben farklı bir düzlemdeydim, burada kalışımı dayanılır kılabilecek ya da beni vatandaşlarımdan soyutlayabilecek öteki nitelikleri arıyordum. Tutumum bencilceydi, fakat ulusal saygınlığımızın uygunsuz bir sözcük veya hareketle sarsıldığını gördüğüm her defasında, incinen duyguları yatıştırarak veya yanlış yorumlanan bir hareketin önemini açıklayarak arada denge sağlamağa çalıştım. Açıklama yapmayacak denli gururlu olmak, Levanten ülkelerde çok tehlikeli olabilir.

Ancak konumuzdan sapmış olduk - bir gün Cli-
to'nun mahzeninin gölgeli girişinden yükselen bir flüt sesi, Kıbrıs'ta içki içmeyi sevenlerin gerçekten var olduğuna beni inandırdı. Mevcut coca-cola barları veya publara duyduğum hoşnutsuzluk bir süredir beni rahatsız ediyor ve aralarında yaşamak için geldiğim türden insanlara en yakın alışkınlıklara sahip kişilerin devam ettiği alçakgönüllü bir taverna aramama yol açıyordu. Panos'un dünyasında iyi arkadaşlık ve yakınlık vardı, fakat yanısıra son aşamada yorucu bir orta sınıf kısıtlılığı ve dengeliliği de vardı: Panos'un arkadaşları, benim zaten iyi bildiğim bir modele göre yaşıyordu; Fransa veya İngiltere'deki orta sınıf kentsoylular da böyle yaşamaktaydı: yitirecek onurları ve elde tutmak istedikleri konumları olan insanların kuşatılmış kibarlığı. Panos, küçük bir köydeki aydının dünyasında yaşıyordu. Ben ise Kıbrıs yaşamının biraz daha içine girmek, değerlerini daha alçakgönüllü bir düzeyde görmek istiyordum.

Güzel bir mor alacakaranlık çökerken, deniz renk-

lerini yitirmeğe başlamışken ve son renkli yelkenler yuvaya dönen kelebekler gibi limanda dalgalanmağa başlamışken, bir çobanın fütünden yükselen değinmeler, beni Clino'nun küçük şarapçı dükkânına yöneltti. Bu, gerçekten ılık ilkbahar günüydü - deniz soğuk ve dinlendiriciydi. İnsanın cildindeki tuzu, saçlarındaki tozla karışmış tuzu ve sandallı ayaklarındaki tuzu hissetmesi çok güzeldi. Lambaların yanmasına daha bir saat vardı ve liman şu anda akşamüstü aperatiflerini içenlerle dolu olmalıydı. Araya flüt sesi girdiğinde el fenerim için pil ve fotoğraf makinem için film almağa gidiyordum.

Flüt çalan kişinin harika bir müzisyen olmadığı belliydi; ciyak ciyak bağırıyor, kesik kesik uluyor, durup melodiyi baştan alıyor, ancak yine kesik kesik uluyordu. Müzik öylesine güçlü bir bas sesin kükremesindeki parçalanan, kesik kesik gözlemler dizisi ile vurgulanıyordu ki, insan Clito'nun mahzeninin en içteki bölmelerinde biryerlerde, bir dizi bakır kazandan gelen sempatik titreşimleri hissedebiliyordu. Çaresiz kahkahaların patlaması ve gürültülü tartışmalar da gelişmelerde aralıklarla rol oynuyordu.

Dikkatle mahzene girdim ve daha önce tanıştığım Clite'e selam verdim. Zayıf yüzüne dalgın bir içtenlik ifadesi kazınmış biçimde barının gerisinde durmuş, şekerli su ile sarhoş olmuş bir pervanenin çaresiz bağlılığı ile kavalcıya bakıyordu. Güldüğünü saklamak için elini ağzına örtmüştü. Müzisyen, uzun siyah çizmeler ve paslı siyah renkli bir Türk şalvarı giymiş iriyarı bir köylüydü. Üzerinde ter lekeleri taşıyan bir ceket giymişti, açık duran yakasından bir zamanlar beyaz olduğu anlaşılan yün bir yelek görünüyordu. Güzel bir başı, kalın ve düzeltilmemiş bir bıyığı; mavi ve biraz kuşkulu gözleri vardı, kemerinde matara olarak kullandığı bir sukabağı asılıydı. Başında yünden yapılmış bir bere vardı. Kütük gibi sarhoştu.

Adamın iki yanında uykulu bir ifadeyle gülümse-

yen ve dilsiz gibi görünen iki Türk polisi duruyor, servis sona erdiğinde yardım etmek için bekliyorlardı; zaman zaman «kapat çeneni,» ve «bu kadar yeter,» vb. diyerek alçak sesle çevreye sesleniyorlardı, fakat çaresiz bir bezginlik havasındaydılar. Her ikisinin de önünde büyük konyak kadehlerinin duruyor olması, yasaya karşı gelenin göründüğü gibi bir canavar olmadığını gösteriyordu. Anlaşılan bu düzenli olarak yinelenen bir gösteriydi. Buna alışkındılar. Tam bu karara varmıştım ki Clito bunu onayladı. «Ne zaman ailesinde birinin doğum günü olsa kafayı çeker. Garip bir adamdır.» Yunancada «garip» sözcüğü «karakter» anlamına gelir. Bu niteliği göstermek için işaret parmağı şakağa götürülür ve bir kapı tokmağını çeviriyormuş gibi sağa sola çevrilir. Clito bu hareketi yaptı, sonra da benim oturmuş eğlenceyi seyrettiğim iskemleye doğru el sallıyormuş gibi yaptı. «Adı Frangos'tur,» dedi herşeyi tek bir sözcükle açıklayan biri edasıyla.

Frangos belki de dokuzuncu kere «Kim sarhoş olduğumu söylemeğe cüret ediyor?» diye kükredi, aynı solukta güzel pirinç flütünden birkaç ciyaklama daha çıkartarak. Kahkahalar yükseldi. Bundan sonra lanet olası İngilizler ve onlara bu kadar büyük sabır göstererek dayananlar aleyhinde harika bir nutuk çekti. Polisler bunun üzerine dikkat kesilince Clito durumu bana çabucak açıkladı: «Çok ileri gittiğinde ... bom! onu susturur ve alıp götürürler.» Fakat bana göre Frangos bu şekilde susturulamayacak kadar korkunç bir adamdı. Bir öküz gibi yapılıydı. Polislerden biri omuzuna vurduğunda onu bir sinek gibi bir yana itti. «Neden,» diye haykırdı. Frangos, «Herkesin bildiği şeyleri söylerken bana susmamı söylüyorsunuz?» Flütünü alarak üfledi ve bir kapının çarpmasına benzer sesler çıkardı. «İngilizlere gelince, onlardan korkmuyorum - bırakın beni zincire vursunlar.» Dev yumruklarını dramatik biçimde salladı. Kapının önünden geçen birkaç İngiliz sinirli sinirli tavernanın içine baktılar. «Bırakın

beni vursunlar.» Ceketini yırtar gibi açtı ve gür siyah kıllarla dolu, altın bir haçın asılı olduğu göğsünü gösterdi. Yarım saniye süreyle İngilizlerin ateş etmesini bekledi. Ancak ateş eden olmadı. Tekrar bara yaslanarak tüm tezgahın çatırdamasına yol açtı. Yanımda oturan siyah çizmeli, ufak tefek Renos gülmekten yerlere yatıyordu; fakat iki kahkaha arasında bana açıklama yapacak zamanı bulabildi: «Bunu gerçekten kasdetmiyor, efendim, kesinlikle kasdetmiyor.»

Frangos önündeki kadehten koca bir yudum alarak kısık, aslan benzeri gözlerini bana çevirdi. «Beni mi gözetliyorsun, İngiliz?» diye sordu çok kaba bir sesle. «Seni gözlüyorum,» dedim neşeyle ve içkimden bir yudum aldım. Söylediklerimi anlıyor musun?» Ben «Evet, her sözcüğünü,» dediğimde biraz şaşırdı. Arkasına yaslanarak bıyığının altından derin bir iç çekti ve antremana çıkmış bir ağır siklet boksörü gibi kocaman kollarını uzatarak göğsünü şişirdi. «Beni anlıyormuş,» dedi sesinde bir zafer ifadesiyle. «Bu İngiliz, gerçekten anlıyormuş.»

Herkesin yüzündeki ifadeden bunun çok ileri gitmek olarak gördüklerini anlıyordum - sadece İngiliz olduğum için değil, yanısıra bir yabancıya saygısızlık yapıldığı için. Polisler ayağa kalkarak yaklaşan çatışmayı önlemeğe hazırlandılar. Clito başını üzüntüyle sallayarak özür dilercesine «cık sık cık» diye mırıldandı. Kuşkusuz dostumuzun alınıp götürüleceği ve canına okunacağı an buydu. Ancak polisler harekete geçmek için gözle görülür bir isteksizlik içindeydi ve izleyen sessizlikte Frangos bana bir başka saldırı yapmak için zaman bularak kükredi: «Öyle ise bana ne yanıt vereceksin, İngiliz? Orada utanç içinde otururken ne düşünüyorsun?»

«Erkek kardeşimi düşünüyorum,» dedim.

«Kardeşin mi?» diye sordu konunun böylesine aniden değişmesi karşısında boş bulunarak.

«Kardeşim. Yunanlılarla yanyana çarpışırken Thermopylae'de öldü.»

Doğal olarak bu koca bir yalandı, çünkü kardeşim bildiğim kadarıyla şu anda Afrika'da bir bataklıkta kamp kurmuş, Avrupa hayvanat bahçeleri için hayvan topluyordu. Hüzünlü bir ifade takındım. Sürpriz çok büyüktü, tavernanın şarap kokulu havasına inanılmaz bir sessizlik çöktü. Clito da öylesine şaşırmıştı ki büyük kırmızı şarap fıçısının musluğunu kapatmayı unutmuştu, sonuçta tozlu, kurt yeniği zeminde bir ıslaklık yayılmağa başladı. Frangos birisi üzerine bir kova su dökmüş gibi görünüyordu, bense bu kolay avantajdan yararlandığım için çok utanmıştım. «Kardeşin..» diye mırıldandı yavaşça yutkundu, ne yapacağını bilemiyor gibiydi, yine de aynı zamanda böylesine kolayca yenilmek istemiyordu.

«Kıbrıslılar çok şeyi unuttular,» dedim anlayışla. «Fakat biz unutmadık. Kardeşimin cesedi de unutmadı, savaş alanına kanları dökülen öteki İngiliz delikanlılar da unutmadı...» Bir gazetede yayınlanan bir yazıyı onlara anlattım; bu yazıyı bir Yunanca dersi sırasında okumuş ve salt böyle ortamlar için ezberlemiştim. Frangos köşeye sıkıştırılmış bir boğa gibiydi, kocaman başını koyun gibi sağa sola çeviriyordu. Artık sarhoşluğunun geçtiği, sadece kafasının biraz dumanlı olduğu açıkça görülüyordu. Bir doğum gününde kendisinden beklenilen rolü oynamıştı sadece. Yüzünden bir utanç ifadesi geçti. Sanki yüksek sesle «Tam formunu bulmuşken kardeşinden söz etmen büyük bir haksızlık. Alçak İngiliz!» diyor gibiydi. Ona sempati duyduğumu söylemeliyim; ancak avantajımı yitirmek istemiyordum. Eğer bu hayali kardeşi uydurmasaydım Frangos'un beni kirli bir elbezi gibi buruşturacağı kuşkusuzdu. Tekrar «Kardeşin,» diye mırıldandı, nasıl bir ruh haline gireceğinden kuşkuluydu. İçki ısmarlayarak onu bu sorundan kurtardım, o da salonun öteki ucunda için için tüten bir sessizliğe gömüldü, zaman zaman benden yana bir bakış fırlatıyordu. Aklından birşeyler geçtiği kuşkusuzdu.

«İngiliz,» dedi en sonunda tümüyle tatmin edici

bir sonuca vararak, «Yanıma gel de tüm ülkelerin palikaryaları adına içelim.» Bu gerçekten de güzel bir öneriydi, bunu konyakla kutlamak için hiç zaman yitirmedim. Çok geçmeden hepimiz, Clito ve polisler de dahil, harika bir biçimde sarhoş olduk. Frangos geleneksel Kıbrıs adetine uygun olarak beş iskemleye yayılmıştı; birinde oturuyor, ötekilerde de kolları ve bacakları bulunuyordu, dans etmesi için Clito'yu kandırdı, o da düzensiz bir kaç figür yaptı. «Kırk Palikarya» şarkısını hep birlikte söyledik ve büyük alkış aldık. Polisler güldü.

Sonunda çok şık bir Rum Polis Müfettişi, gelerek kusursuz bir İngilizceyle ve çok nazik bir tavırla benden bu akşamı sona erdirmemi istediğinde eğlencemiz bitmiş oldu. «Yaptığınız uzlaşma bozulabilir,» diye açıklama yaptı. Uzlaşmanın bozulması kulağa çok güzel geliyordu, fakat Frangos'un güvenliği açısından bunu ertelemek daha akıllıca olacaktı. Böylece dışarı çıkarak ayışığı altında tartışmağa ve küfürleşmeğe devam ettik, Frangos bir vitrinden içeri yuvarlanmaktan son anda kurtulup küçük halk parkına giden yolu buldu, parkta bir akasya ağacını aslında kendisine inanılmaz denli küçük gelen bir at olarak kullanmağa çalıştı ve arada bir flütünü üfleyerek yoluna giderken bize el salladı. Evinin fazla uzak olmadığını anladım.

Bu partiye katılan Clito, güvenliğimizle ilgilenen biri havasındaydı, gerçekte ise Frangos'un sarhoşken söylediği sözleri kaçırmak istemiyordu, sonra sevgi dolu bir tavırla kolumu tuttu. «Benimle son bir kadeh içmelisin,» dedi. Saat geç olduğu için bu öneriyi reddetmek akıllıca olacaktı, ancak karanlıkta yalnız kalmaktan korkan küçük bir çocuk gibi üsteledi. Reddedemeyeceğime emin olduğu bir şey söylercesine «Kardeşinin hatırı için,» dedi ve titreyen bacaklarımı mahzene geri döndürdü. Muslukların çoğu bitmiş ya da bitmek üzereydi ve mahzenin kurt yeniği zemini tümüyle şarap kaplıydı. O akşam Kyrenia'yı karanlığa

boğan elektrik kesintisine küfür ederek bir mum yaktı. Solgun mum ışığı altında çevreyi inceledim. Karışıklık anlatılmaz boyutlardaydı; her köşede boş kasalar, şişeler ve fıçılar yığılmış, duvara tırmanıyordu. Ancak onun tavernası gitmek istemeyecek kadar tartışmacı ya da ayyaş olan müşteriler için birkaç iskemle bulunan bir şarap toptancısı değildi. Bir litre şarap almadan önce mahzenin arka duvarının dibine sıralanmış tüm fıçıların içeriğinden biraz örnek tatmağa insanın hakkı olduğu anlaşılıyordu. Böylece örnek tadıcılar taverna müşterisine dönüşmüştü, çünkü insanın acele ile karar vermesi zordu ve kimi zaman da emin olmak için bir fıçıdan iki üç kadeh içmek gerekiyordu. Bu nedenle, kararsızlar için birkaç iskemle ve masa konmuştu. Clito görebildiği tüm muslukları kapattı, uzanamayacağı yerdeki birkaç tanesine iyi nişanlanmış bir tekme attı, bir şişeye konyakla iki kadeh çıkardı ve rahatladığını gösteren bir iç çekme ile oturdu.

«Tanrıya şükür Frangos gitti,» dedi. «Artık kardeşine içebiliriz. Yaşasın kardeşin!»

Böyle bir şerefe içmede belirli bir saçmalık olduğunu farketmemiş görünüyordu. Ben de ciddiyetle aynı şeyi söyledim ve kadehimi kaldırdım.

Döndükten sonra tavernanın kapısını arkamızdan kapatmış ve kilitlemiştik, bir süre sonra kapıya vurulduğunu duyduk. Bu sırada mantar yetiştirmek hakkında derin bir tartışmaya girmiştik. Bunun nedenini kesinlikle bilmiyordum. Üstelik Kıbrıs'ta çok az mantar vardı. Clito görüşünü savunuyordu ve bir noktayı vurgulamak için masaya bir yumruk bile atmıştı. O sırada kapının vurulduğunu ve karısının seslendiğini duydu. Donup kaldı. «Ne var, sevgilim?» dedi alçak bir sesle - saldırıya uğramış bir sivrisineğin sesiyle - Karısı yüksek sesle yanıt verdi. «Ne yapıyorsun orada? İçeri girmek istiyorum.»

Clito parmağını dudaklarına götürerek «Sadece stoğu sayıyorum, sevgilim,» dedi. Kadehlerimizi di-

ker ve birbirimize göz kırparken haince bir sessizlik oldu. Bu hiç de inandırıcı olmayan bir açıklamaydı, çünkü tüm taverna, ve de onun sahibi, gelir vergisine ve stok sayımına hiç yer olmayan ideal bir dünyayı yanılgıya yer bırakmayan bir biçimde yansıtıyordu. Kadının neşeli bir kahkaha attığını duyarak şaşırdım. «Büyük bir iş adamı mı oldun?» dedi kadın, Clito da çekingenlikle gururu incinmiş karışımı bir tavırla «Evet, sevgilim,» dedi. «Neden beni içeri almıyorsun?» diye sordu kadın, sesinde bu büyük şarap tüccarı ile alay eden bir tonla. «Çünkü,» dedi Clito bir ölçüde sert bir sesle (bu daha alışkın olduğu bir konumdu), «Burası şu anda biraz karışık.» Bu terim hafif kalıyordu.

Barın üzerinde Victorian döneminden kalma bir tablo asılıydı. Bizans ikonları şeklinde iki panele ayrılmıştı. Bir yanda yaşlı bir bay şık bir keten pantolon ve gösterişli altın köstekli saati ile oturuyordu. Kıvırcık saçlı başı, düzgün sakalı ve tertemiz yıkanmış gömleğinin yenleri görüntüyü tamamlıyordu. Oturduğu masanın her çekmecesinden beş sterlinlik banknotlar taşıyordu, yanısıra yerde de ayak bileklerine kadar banknot yığını vardı. Adam gülümsüyordu ve başparmağını tvit yeleğinin cebine sokmuştu. Resmin altında Gotik harflerle «Sadece peşin para karşılığında satış yaparım» yazıyordu.

Öteki panelde ise yüzü sapsarı, kadavra kadar zayıf, yaşamın son anlarında gibi görülen bir başka adam vardı, güve yeniği takım elbisesi ve buruşuk gömleği ile oturuyordu. Gömleğinin kolları kirli, dişleri sapsarı, başı dazlak, gözleri mosmordu, basit iş kurallarına uymayı reddettiği için içine düştüğü bunalımları yansıtıyordu. O da bir masanın başında oturuyordu, fakat masanın çekmecelerinden ödenmemiş borç senetleri taşıyordu. Panelin altında kırmızı harflerle «Ben veresiye satış yaparım» yazıyordu.

Ben bu göstergeleri incelerken Clito iyi niyetli ka-

rısına başka açıklamalar da yaptı, bunların hiçbiri bana inandırıcı gelmiyordu. Ancak kadın kuşkusuz iyi kalpliydi ve biraz sonra kocasından eve geç kalmayacağına ilişkin söz alarak bizi yalnız bıraktı.

«Gerçekten çok iyi bir kadındır,» dedi ev sahibim gururla. «Ama çok dert oldu mu, çok gürültü oldu mu, kafa hapı yutar.» Bana iltifat etmek için zaman zaman İngilizce sözcükler kullanıyordu. Sonra Yunanca ekledi. «Neredeyse iflas ediyorduk. Bu mahzen hâlâ doğru dürüst para getirmiyor, çok da çalışmak gerekiyor.»

Konyak şişesi artık azalmağa başlamıştı ve renksiz masumluğuna rağmen onun korkutucu bir düşman olduğunu anladım, onu hafife alırsam tümüyle sızacaktım; bir şişe daha içersek ikimizin de rahatlıkla hastaneyi boylayacağını düşündüm ve ikinci şişenin boynunu kırmağa hazırlanan ev sahibimin kolundan tutarak şarapla devam etmeyi önerdim.

«Şarap,» dedi sesinde profesyonel bir şefkatle. «Clito'da öyle bir şarap var ki Kıbrıs'ta bir eşini bulamazsın, öyle şarap.» Bir satir gibi sıçrayarak fıçıların yanına gitti ve elinin kenarıyla üzerlerine vurmağa başladı. Sonuçta Frangos'un zeytin ağaçları arasında geğirmesi ile uyumlu sesler çıktı. «Paphos'tan gelme bir şarap,» (güm), «Lefka'dan gelme bir şarap,» (güm), «Limasol'dan gelme bir şarap,» (güm). Bir vibrafonda arpej yapıyormuş gibi fıçıların arasında aşağı yukarı ilerledi. «Ve tümü de .taze taşra şarabı, ailem gönderdi, bunları, şişelenmemiş, bu nedenle kimyasal maddeler yok.» Oturdu ve sönük bir sesle ekledi: «Çok da ucuz, fakat hiç kimse satın almıyor.»

İçimde bir merak uyandı, bir düzine kadehi farklı fıçıların musluklarından doldurmasını istedim. Toplam sekiz farklı şarap ve konyak vardı, acele etmeden, yavaşça her bir kadehteki örneği içtik; Clito içkilerine şeceresi, toprağı, manzarası ve üreticilerin karakteri

hakkında uzun ve sevgi dolu açıklamalar yaptı. Anlatımı öylesine şiirseldi ki bazı örneklerin gerçekte olduğundan daha kaliteli görünmesine yol açıyordu; fakat karşı çıkacak ruh halinde değildim.

Ayrıca turşu halinde beccafico* da çıkardı, bunları duymuş fakat hiç yememiştim, birlikte bu küçük kuşları yedik, Kıbrıs şaraplarını tattık ve bilgiççe değerlendirdik. Eğer ara verilmeseydi bu açıklayıcı ve dağınık sohbetin ne kadar süreceğini bilemiyorum. Bir ara Clino'nun kızlarından biri ağzını ön kapıdaki çatlağa dayayarak bağırdı: «Annem diyor ki hemen gelmezsen annesini çağıracakmış.»

Bu tehdit arkadaşım üzerine korkunç bir etki yarattı. Hızla dolaşarak muslukları kontrol etti, mumları söndürdü ve bir deste anahtar çıkardı. «Gitmeliyiz,» dedi üzüntüyle. Hesabı ödemek için bir girişimde bulundum, ancak daha sonra çok iyi öğreneceğim bir el hareketiyle parayı itti: «Yabancılar Kıbrıs'ta para ödemez.» Duvardaki panellerde duran iki Victorian dönemi karakterin gözlerinde hafif bir alay sezer gibi oldum. «Üstelik,» dedi Clito, «Arkadaşlarımın hiçbiri para ödemezler, ve bu gece birlikte yaşadığımız bunca şeyden sonra seni arkadaşım olarak görüyorum.» Ağlamak üzere gibi görünüyordu Kardeşimi düşünmekte olduğundan korktum. «Söylesene,» dedim dikkatini başka yöne çekmek için, «Bir ev satın alacak olsaydın ne yapardın?» Düşündü. «Kyrenia'daki en büyük dolandırıcıya giderdim - tabii ki Kyrenia'da ben hariç herkes dolandırıcıdır - ancak ben olsam Sabri adlı Türk'e giderdim. Kendisi bu işi tüm ayrıntıları ile bilir ve pekçok evi vardır.» Sabri'nin dolandırıcılığını tam anlamıyla tanımlamak için ellerini açtı. Bir Rum'un bir Türk'ü önermesinin ne kadar garip olduğunu düşünüyordum ki birden onun kendi vatandaş-

---

* Beccafico: İtalya'ya özgü küçük bir kuş, ötleğen. (Ç.N.)

larına ne kadar az güvendiğini anımsadım. «Sabri,» dedi Clito güvenle. «Ben olsam ona giderdim. Ancak dikkat et!»

Uyarmak için çıkardığı tıslama sesi ayışığı altında yavaşça kayboldu. Kızının onu titreyen elinden tutarak eve doğru yönelttiğini gördüm.

* * *

EV NASIL SATIN ALINIR

'En son Yunanlılar geldi ve Tanrıdan kendilerine yetenek vermesini istediler.

«Nasıl bir yetenek istersiniz?» diye sordu Tanrı.

«İktidar yeteneği istiyoruz,» dedi Yunanlılar.

Tanrı yanıt verdi: «Ah zavallı Yunanlılar, çok geç kaldınız. Tüm yetenekler önceden dağıtıldı. Geriye hemen hiçbir şey kalmadı. İktidar yeteneğini Türkler, çalışma yeteneğini Bulgarlar, Matematik yeteneğini Yahudiler, hile yeteneğini Fransızlar ve aptallığı da İngilizler aldı.

Yunanlılar çok öfkelenerek bağırdı: «Hangi entrika sonucunda biz unutulduk?»

«Pekalâ,» dedi Tanrı. «Madem üsteliyorsunuz, siz de bir yetenek alacak ve eliniz boş gitmeyeceksiniz ? Entrika da sizin yeteneğiniz olsun,» dedi Tanrı.'

(Bulgar halk masalı)

Sabri Tahir'in bürosu Kyrenia'nın Türk kesimindeydi. Güneşten solmuş bir pano onun emlakçı olduğunu gösteriyordu, ancak pano yazıldığından bu yana işlerini büyütmüştü ve pekçok başka iş de yapıyordu. Örümcek ağının merkezi, bir kavşakta stratejik olarak yerleşmiş karanlık, soğuk bir köşedeydi. Kimliği tarihin sayfalarından yokolmuş, fakat mezar taşı hâlâ inançlılar için bir saygı ve hac nesnesi görevi gören ulu bir Türk savaşçısının küçük kabrine bakıyordu. Tozlu ve kurumuş bir biber ağacının altın-

daydı ve çevrede dolaşan bir iki kişi görmek her zaman mümkündü.

Ötede biçimsiz bir boş arsa vardı. Parçalanmış makine aksamları ve kocaman kesilmemiş keçiboynuzu ve zeytin ağaçları yığınları, eski yataklı vagonlar ve otobüs enkazları ile karışmış olarak birkaç barakaya doldurulmuştu; bu otobüsler nedense yollarının sonuna geldiklerinde hep buraya gelirdi, bir tür Fil Mezarlığı gibi. Sabri'nin imparatorluğu hâlâ embriyo aşamasındaydı, yine de akıllıca spekülasyon yaptığı kesindi. Bir daire testere, başlarına yeşil türbanlar bağlamış ve eski elbiseler giymiş iki yakışıklı Türk delikanlının elinde bütün gün barakalardan birinde homurdanırdı; çimento blokları yapan bir makine yavaş fakat dakik biçimde kazı yapıyordu.

Sabri tüm bu farklı etkinlikleri, günün büyük bölümünde önünde bir fincan Türk kahvesi ile oturduğu bürosundan kımıldamadan fakat dikkatle izlerdi. Masası büronun uzak köşesinde, duvara dayalıydı. Oraya gitmek için insan Maple'ın bodrumunu andıran ve koltuklar, sehpalar, bebek arabaları, fırınlar, ısıtıcılar ve rahat yaşamın tüm gereken araçları ile dolu bir *terrain vogue**'dan geçmesi gerekiyordu.

Kendisi yaklaşık kırk yaşlarında, sağlam yapılıydı, omuzlarının üzerinde güzel bir başı vardı. Uykulu bir görünüşü vardı - kusursuz dişlerini, düşünceli kahverengi gözlerini ve ender olarak da gülümsemesini gösteren bir görünüş - Türk seyahat posterlerinde görülen gibi. Onda kesinlikle Türk olan bir yan varsa, o da dünyaya karşı takındığı fiziksel rahatlıktı. Hiçbir Yunanlı kıpırdamaksızın, ayağını ya da elindeki kalemi bir yere vurmaksızın, dizlerini bükmeksizin ya da dilini şaklatarak ses çıkarmaksızın duramaz. Bu Türk'te ise anıt benzeri bir durağanlık, bir sürüngeninkine benzeyen yoğun bir dikkat ve sessizlik vardı. Bir

---

* terrain vogue: Latince 'garip bölge' (Ç.N.)

deve işte bu tavırla saatlerce bir fundanın üstünde oturabilir, dünyaya gözünü kırpmadan bakabilir ve en iyi tanımını Arapça 'keyif' sözcüğünde bulan o askıya alınmış kararlılıkla yaşayabilir. Sabri'yi kütük yüklerken, köylülere bağırırken, hatta yolda koşarken gördüm; fakat hiçbir zaman en küçük bir enerji yitirdiği duygusunu vermiyordu. Hareketleri ve sözlerinde kaçınılmazlığın düzgünlüğü vardı; bu bir kaşıktan balın süzülmesi gibi ondan akıyordu.

O sabah ilk defa onun bürosunun, imparatorluk karargahının gölgelerinden içeri girdiğimde, masasında dalgın bir şekilde oturmuş bozuk bir çakmağı onarıyordu. Günaydın demesi uygarca, yine de biraz meşgul ve ilgisiz bir tavırlıydı. Ancak yaklaştığımda bir an durarak parmaklarını şaklattı ve bunun üzerine arkasındaki gölgelerden bir iskemle uzatıldı. Oturdum. «Sabri Bey,» dedim, «Yardımınıza ihtiyacım var. Kyrenia'da biraz araştırma yaptım ve herkes sizin emlakçılık konusunda en güvenilmez kişi, daha doğrusu en büyük dolandırıcı olduğunuzu belirtti.»

Bu görüşü hiç de hakaret olarak görmedi, olsa olsa biraz ilgilendi. Ancak gözlerini bir an kırptı ve bana daha ciddi bakmak için başını biraz eğdi. Devam ettim. «Levanten ülkelerini tanıdığım kadarıyla, dolandırıcı olmanın sadece tek bir anlama geldiğini biliyorum. Bu, başkalarından daha akıllı olan kişiler için kullanılan bir sözcüktür.» Bu cümleyi uygun bir el hareketiyle tamamladım - işaret dilinde akıllılık, sağ elinizin işaret parmağını yavaşça ve dikkatle şakağa dayayarak gösterilir, sonra bu parmağınızla birkaç kere yavaşça, kahvaltıda yumurtanızı kırar gibi şakağa dokunmalısınız. (Ancak bu sırada dikkatli olmalısınız, eğer parmağınızı şakağa dayayarak bir vidayı sağa sola döndürür gibi çevirirseniz, «birkaç tahtası eksik» ya da «kafadan çatlak» anlamı verir.) Yavaşça şakağıma dokundum. «Başkalarından daha akıllı olan biri,» diye yineledim. «Öyle akıllı ki aptallar onu kıskanır.»

Bu görüşü ne onayladı ne de reddetti. Sadece oturdu ve beni nasıl kullanılacağını bilmediği bir makine olarak kabul etti. Ancak gözlerindeki ifade biraz değişerek en küçük, en içten hayranlığı gösterir gibi oldu. «Size geldim,» diye devam ettim, artık İngilizcesinin iyi olduğundan emin olmuştum; çünkü bu noktaya kadar beni hiç atlatmadan izlemişti. Bunu yüzünden anlıyordum, «Bir iş önerisinde bulunmak için değil, oldukça yoksul biri olarak bir ricada bulunmak için geldim. Benden para kazanamazsınız. Ancak beyninizden ve deneyimlerinizden yararlanınama izin vermenizi rica ediyorum. Bir iki yıl süreyle, eğer hoşlanırsam belki de sonsuza dek oturmak üzere, ucuz bir köy evi satın almak istiyorum. Şu anda yanılmamış olduğumu anlıyorum; bir dolandırıcı değil, kesinlikle bir Türk centilmenisiniz. Ve kendimi tümüyle sizin elinize bırakabileceğime eminim - eğer kabul etmek isterseniz. Size saygı ve arkadaşlıktan başka verebileceğim bir şey yok. Bir Türk centilmeni olarak bana yardım etmenizi rica ediyorum.»

Bu nutuk sırasında Sabri'nin yüzünün rengi yavaşça değişti, bitirdiğimde yüzü hafifçe kızarmıştı. Kendimi, Levanten ülkelerinde tüm ilişkileri belirleyen, demir gibi sert misafirperverlik yasasının ellerine bırakmakla, diplomatik bir zafer kazandığımı görebiliyordum. Daha da önemlisi, o sihirli 'centilmen' sözcüğü de durumu benim lehime çevirmişti. Çünkü bundan sonra benimle olan ilişkilerinde tümüyle buna uygun davrandı. Tek bir akıllıca konuşmayla gerçek bir arkadaş edinmiştim.

Masanın üzerine eğildi, gülümseyerek elime dostça dokundu ve güvenle «Elbette, dostum, elbette,» dedi.

Sonra aniden başını kaldırarak yüksek sesle bir emir verdi. Gölgelerin içinden yalınayak bir çocuk çıkarak bir tepsi ile Coca Cola getirdi, anlaşılan daha

önce görünmez bir hareketle ısmarlamıştı. «İçin,» dedi yumuşak bir sesle, «Ve ne istediğinizi anlatın.»

«Bir köy evi almak istiyorum, modern bir villa olmamalı.»

«Ne kadar uzakta?»

«Uzak olmasın. Bu tepelerde.»

«Eski evlerin onarılması gerekir.»

«Ucuz bir tane alabilirsem onartabilirim.»

«Ne kadar para ayırabilirsiniz?»

«Dört yüz sterlin.»

Bunu duyunca yüzü biraz asıldı ve bu çok normaldi. Çünkü arsa fiyatları savaştan bu yana yükseliyordu ve gerçekten de ben adadan ayrılıncaya dek o denli yükseldi ki, Lefkoşe'nin merkezindeki bir arsanın fiyatı Washington'un merkezindeki bir arsa ile yaklaşık aynı düzeye geldi. «Dostum,» dedi düşünceli bir tavırla bıyığını düzelterek. «Dostum.» Bürosunun karanlığı dışında ilkbahar güneşi soğuk mandalinalarla yüklü ağaçların üzerinde parlıyordu; denizin karşısındaki Toros Dağları'nın karlarını tadarak hızlanan soğuk bir rüzgar, palmiye ağaçlarının yapraklarına dokunuyordu. «Dostum,» diye yineledi Sabri düşünceli bir tavırla: «Doğal olarak ne kadar uzakta oturursanız o kadar sakin olur, ancak başkente yakın olmak istiyorsunuz, değil mi?» Başımı salladım. «Param biterse çalışmak zorunda kalırım ve Lefkoşe dışında iş bulmak olanaksızdır.» Başını salladı. «Kyrenia'dan fazla uzak olmayan bir yerde eski bir ev istiyorsunuz.» Bu, amacımı mükemmel biçimde özetliyordu. Sabri gölgeler arasında bir iki kere döndü ve sigarasını tablaya bastırdı. «Açıkçası, dostum,» dedi, «biraz şansa bağlı bu. Kulağıma bazı şeyler geliyor, ancak bu şansa bağlı. Ve bu işlerde tek bir kişi ile muhatap olmazsınız. Tüm aile ile uğraşmak zorunda kalırsınız.» Ne demek istediğini anlamamıştım. Kısa bir süre sonra öğrenecektim.

«Bir süre benden haber alamazsanız sakın hayal kırıklığına uğramayın. İstediğiniz şeyi yapmak kolay

değil, fakat sanırım yapabilirim. Bir süre haber alamazsanız bile bu işin üzerinde çalışıyor olacağım. Anlıyor musunuz, dostum?» El sıkışı içtendi.

Panos'un evine dönmek için ana caddeye çıkmıştım ki Renos yan bir sokaktan çıkarak koluma girdi. Oyuncak köpeklere takılan tipte gözleri olan ufak tefek, zayıf bir adamdı. «Dostum,» dedi, «Sabri'yi görmeğe gitmişsin.» Bu en sevilen Akdeniz oyunuydu, arkadaşların ve akrabaların hareketleri sürekli olarak gözetlenirdi ve kitap okuma alışkanlığı olmayan, tüm yaşamları sözlü gelenek ve ortak dedikodulardan oluşan tüm toplumlarda yaygındı. «Evet,» dedim.

«Pöh!» işaret dili ile bir pandomime girişti: Parmakları sıcak kömürden yanmış gibi yaptı, sonra ellerine üfledi. «Seni kazıklar.» Omuzumu silktim. «Ne yapabilir ki?» dedim neşeyle. «Pekâla,» dedi Renos bir elini yanağına koyarak ve dişi ağrıyormuş gibi yaparak. Ancak başka birşey söylemedi.

Eve vardığımda Panos'un da yaptığım ziyareti duymuş olduğunu gördüm - kuşkusuz fısıltı gazetesi iyi çalışıyordu -. Kilisenin ışıl ışıl avlusundan geçip ilkbahar denizinin büyüleyici maviliğine bakan balkonda ona katıldığımda, «Sabri'yi görmeğe gitmişsin,» dedi. «Ev almak için mi?» başımı salladım. «İyi yapmışsın,» dedi. «Ben de bunu önerecektim zaten.»

«Clito onun bir dolandırıcı olduğunu söylüyor.»

«Saçma. Benimle olan ilişkileri tümüyle saygındı. Kendisi çok becerikli bir işadamıdır ve bu da çoğu zaman uyuklayan Türkler arasında pek alışılmadık bir özellik. Ancak başkalarından daha dolandırıcı değildir. Gerçekte Clito'nun kendisi dolandırıcıdır. Bu Commendaria şarabı için benden yüksek fiyat aldı. Bu arada, Sabri'ye ne kadar paran olduğunu söyledin mi?»

«Hayır, ona elimde olandan daha az bir miktar söyledim.»

Panos takdirle güldü. «Bakıyorum buralarda işlerin nasıl yürüdüğünü biliyorsun. Herşeyin dedikodusu yapılır, bu nedenle kaç para ödeyebileceğini söyledikten kısa bir süre sonra bunu herkes duyar. Düşük söylemekle akıllılık ettin.»

Bir kadeh tatlı Commendaria şarabı ve renkli porselen bir tabaktan turşu ikramını kabul ettim; iki çocuğu güneşte oturmuş parçalı bulmaca yapıyorlardı. Kilisenin çanı birden müthiş bir gürültü ile çaldı, izleyen sessizlikte çanın kanat çırpınışları yankılanarak kayboldu.

Çan sesleri dindiğinde Panos «Duyduğuma göre kardeşin savaşta Thermopylae'de ölmüş,» dedi.

«Doğrusunu istersen,» dedim, «Bu öyküyü tümüyle uydurdum, amacım...»

«Frangos'u zor durumda bırakmaktı!»

«Evet. Kavga çıkacağından korkmuştum.»

«Harika. Tebrikler.» Panos hayal gücümün zenginliğini çok eğlendirici bulmuştu. Kahkahalarla gülerken dizine bir yumruk attı. «Harika,» diye yineledi. «Dolandırıcılar söz konusu olduğunda bizim kadar kötü olduğun belli.» Benim de Kyrenia dolandırıcılar galerisine alınmam büyük bir iltifattı.

O akşam coğrafya dersini veren ben oldum, Panos arkamda durmuş bakıyor, başparmağım Myrtou'nun sisli çiftlikler ve üzüm bağları arasında görünmez biçimde uzandığı noktadan, yavaşça tepelerin mavi yamaçlarından geçerek, sarı-yeşil arpa tarlaları arasında (yine görünmez şekilde) duran Akanthou'ya uzanırken, başını onaylarcasına sallıyordu. Gerçekte bu dersi şimdiye dek öylesine iyi ezberlemiştim ki, henüz gitmediğim yerlerin isimleri bile gözümde, onlarla ilgili kesin görüntüler canlandırıyordu. Lapithos'un limon ağaçlarını görebiliyor ve huş ağaçlarının yoğun serin havasını hissedebiliyordum; dağın zirvesinden vadiye akarken ana pınarın gökgürültüsü gibi sesini duyabiliyordum. Hilarion'un çift katlı bü-

yük tacı neredeyse hemen altımızda duruyor, kalesi de akşamın son aslan postu sarısı ışınlarım buçları üzerinden alıyordu. Aşağıdaki düzlükte Lefkoşe'ye giden ana yol uzanıyor ve en alçak noktasında manzaraya işliyordu. Doğumuzda sessiz heybetleri ile birbirlerini yansıtan öteki zirveler duruyor, bir müzik akordunun notaları gibi birbirleri ile birleşiyordu: Buffavento, rüzgarların koltuğu, yamaçlarında sessiz ve barışçı Bellapaix (Güzelyurt) Gotik manastırını barındıran; Pendedactyl (Beş Parmak Dağları), beş parmaklı zirvesi ile kahraman Dighenis'in parmak izlerini anımsatan; ve onların tümünü de gölgede bırakan ve bir Venedik filosunun gururlu yelkenleri gibi yavaşça doğudaki sisin içine eğilen, sonra da Karpas'ın uzun taş uzantısının sonundaki dalgalara karışan Andreas Burnu (Koruçam Burnu). Yer isimleri insanın ağzından çıkarken bir vibrafonun seslerini andırıyordu, Rumların yaşadığı Babylas ve Myrtou, Türklerin yaşadığı Kasaphane, Haçlı Askerleri Tapınakları... Karışım oldukça sersemleticiydi.

«Çok güzel,» dedi Panos sonunda ve gerçek bir beğeni ile içini çekti. «Gerçekten iyi biliyorsun. Ancak artık oraları görmelisin.» Ben de bunu amaçlıyordum, ancak ev almakla ilgili planım tüm zamanımı alıyordu; yanısıra yazışmalar ve bagaj, para vb. nakliyesi ile ilgili sorunlar aklımı büsbütün karıştırıyordu. Bunları oldukları gibi orada bıraktım ve hayal gücümle çoğalmalarına izin verdim. Sonunda gidip onlarla karşılaşacak ruh haline gelinceye dek bekleyecektim. Kaynak suları ve mantar arayarak Kyrenia çevresinde yaptığım birkaç gezi dışında hiçbir yere gitmemiştim; gerçekte mektup yazmak ve banyo yapmak dışında hiçbir şey yapmıyordum. Ada yaşamı ne denli zengin olursa olsun kısıtlı bir yaşamdır. İnsanın deneyimleri bir süre sonra yinelemelerden oluşur. Çünkü er ya da geç herşeyin öğrenildiği ve bayat konuların yinelendiği noktaya gelinir. Acele etmeden ele alındığında ve insan elindeki tüm zamanı kullandığında Kıbrıs'ın en

az iki yıl süreyle yenilikler sunacağını hesaplıyordum; biriktirebildiğim kadar biriktirirsem bu süre on yıl da sürebilirdi.

Bundan dolayı adayı manzara ile değil insanlar ile yaşamak, buradaki alçakgönüllü köylülerle ortak bir yaşamı paylaşma duygusunun tadını çıkarmak; ve sonra da araştırma alanımı tarihi - ulusal karakteri aydınlatan lamba - kapsayacak kadar genişletmek istiyordum. Böylece canlı öznelerime kendilerini yerleştirebilecekleri bir çerçeve sağlamış olacaktım. Heyhat! buna zamanım olmayacaktı.

* * *

Peşinden yazın geleceği sözünü veren bir aylık ilkbahar havası sonuçta yalancı çıktı. Bir gün kalktığımızda gökyüzünün çirkin siyah bulutlarla kaplandığını farkettik ve gümüş iğnelerin ok gibi Kyrenia kalesinin burçlarından aşağı yağdığını gördük. Gökgürültüsü kükreyerek dolaştı ve şimşekler bir ejderha ailesi gibi Türkiye'den bize saldırırken, denizin yarı karanlık maviliğini, şimşeklerin magnezyum ışıkları ısırdı. Taş zeminler nemli ve soğuk hale geldi ve sokaklara yağmur, çağlayan gibi yağarken kanalizasyonlar bütün gün uğuldadı. Altımızda deniz bir hafta önce şort ve sandallarla oturarak kahve ve uzo içtiğimiz, yaz için plânlar yaptığımız rıhtıma dev dalgalar gönderiyordu. Bu korkutucu bir değişiklikti. Çünkü insan zeytinlerin altında güzel çimenlerin büyüdüğünü ve ilkbahar çiçeklerinin, Clepini'den aşağıdaki anemon kaplı eğimlerde, nazik yapraklarını açtıklarını hissedebiliyordu.

Sabri'nin gelmesi için pek uygun bir an değildi, ancak simsiyah bir öğleden sonrasında geldi. Yağmurdan korunmak için yegâne kullandığı şey, başına koyduğu benekli bir mendildi. Öteki dünyadan geliyora benzeyen şimşekler çıkarken Panos'un ön kapısından içeri hışımla girdi; soluyarak «Dostum,» dedi. Elbisesi

yağmurdan sırılsıklamdı. «Görmenizi istediğim bir ev var - fakat lütfen (utangaç bir tonla) «Beğenmezseniz beni suçlamayın. Evi ben de görmedim. Ancak...» Buz gibi parmakları ile uzattığım şarap kadehini aldı. «Güzelyurt köyünde, ancak yoldan fazla uzak değil. Neyse, gelecek misiniz? Bir taksi bizi bekliyor. Evin sahibi doğal olarak dolandırıcının biri. Hiçbir şey için söz veremem.»

Bu evin çok kötü çıkabileceği olasılığına karşı, profesyonel becerisi hakkında kötü bir yargıya varacağımdan, çok endişelendiğini görüyordum. Birlikte yağmurun yankılandığı avludan dörtnala geçtik ve kilisenin yanındaki merdivenlerden inerek, Cemal ve antika taksisinin beklediği yere geldik. Kapıların hiçbirinde tutamak yoktu ve kısa bir süre - Türk gölge oyunu oynar gibi hareketlerden sonra - sonunda aracın zayıf bir savunma noktasından içeri girmeyi başardık. (Cemal, bagaj kapağının üzerinden sürünerek yarıya kadar arka koltuğa uzandı ve binmemiz için kapıları açtı.) Sonra yağmurla ve arabada kesinlikle cam silecek diye bir şey olmaması ile bulanıklaşan bir manzaraya daldık. Cemal, güvenliğimiz için başını pencereden çıkartarak araba kullanıyordu. Dışarıda, yağmurla kararmış dağlar dizisi, çakan şimşekler altında parlıyordu.

Kyrenia'nın hemen dışında bir yol sağa dönüyor, zeytin ve keçiboynuzu ağaçlarından oluşan, yeşil bir kuşaktan geçerek Güzelyurt'un yağmur ve sis altında durduğu eteklere doğru uzanıyordu. «Yine de,» dedi, Sabri düşünceli bir tavırla, «bizim için iyi bir gün, hiç kimse dışarıda dolaşmıyordur. Kahve de boştur. Böylece dedikoduya yol açmayız dostum.» Anladığım kadarıyla fiyat üzerine bir tartışmada, köyün akıllılarının ev sahibini ciddi ölçüde etkileyebileceğini kastediyordu. Satış için gizlilik gerekiyordu: Eğer köy kahvesi, bir satış hakkında genel bir tartışmaya girerse, neler olacağını kimse bilemezdi. Çok güzel bir şey bek-

liyordum ve Güzelyurt'taki yıkık manastırın, Levanten ülkelerindeki en güzel Gotik harabelerden biri olduğunu zaten biliyordum. Fakat dağın yamacına karşı küçük köyü çevreleyen ve beşiklik eden soluk kesici uyumla karşılaşmağa hiç de hazır değildim. Son yükseltiden sonra yol, portakal ve limon ağaçları ile kaplı, akarsuyun gürültüsünü taşıyan bir manzarada, dolambaçlı olarak tırmanmağa başlıyordu. Badem ve şeftali tomurcukları yolu kaplamış, bir Japon tiyatro oyunu için inanılmaz uygunlukta bir dekor oluşturuyordu. Köy son yüz metrede eski tip, kemerli girişleri ve oyma kapıları olan gri evleri ile yolun kenarına iniyordu. Sonra Dinlenme Ağacının altında 150 derecelik bir dönüş yaparak, kilisenin gölgeleri altında köy meydanında bitiyordu. Genç selvi ağaçları rüzgarın altında gökyüzüne karşı eğiliyordu; geniş çiçek bahçeleri, badem ağaçlarının aralarında harika güllerle doluydu.

Evin sahibi, başının üzerinde bir çuvalla, bir kapı eşiğinde bizi bekliyordu. Kyrenia sokaklarından aşina olduğum, oldukça hüzünlü görünüşlü bir adamdı. Mesleği ayakkabıcılıktı. Fazla neşeli görünmüyordu - belki de havadan dolayı - ancak tek bir sözcük bile söylemeksizin, bizi taş döşeli yoldan götürdü. Bu sırada hepimiz ıslak taşlar üzerinde kaydık ve tökezledik. Her yerde sulama kanalları taşmıştı, hâlâ mendili ile korunan Sabri, tavukların eşelendiği çöp yığınları arasından geçerken, kasvetli bir görünümdeydi. Yüz metre daha yürüdükten sonra hâlâ eve varamadığımızı görünce «İşe yaramaz, sevgili dostum,» dedi. «Buraya kadar çıkamazsınız.» Ancak rehberimiz hâlâ ilerliyordu, merakımızdan onu izledik. Yol artık gerçekten çok dikleşmişti ve bir çağlayanın döküldüğü yüksekliği andırıyordu. «Tanrım,» diye homurdandı Sabri, «alabalık avlanan ırmaklara benziyor.» Bu gerçekten doğru bir benzetmeydi. Üçümüz yukarıya tırmandık, olabildiğince sulama kanalının taşları üzerinde yürü-

meğe çalışıyorduk. «Çok özür dilerim,» dedi Sabri. «Soğuk alacaksınız ve beni suçlayacaksınız.»

Köyün atmosferi oldukça büyüleyiciydi; mimarisi en saf köylü geleneğiydi - avlularda kubbeli Türk tuvaletleri, hâlâ Venedik'in solgun izlerini taşıyan köylü kalıpları ile büyük kemerli kapılar; havalandırma için eski Türk cumbaları. Burası bir Girit köyünün saflığına ve otantikliğine sahipti. Ve heryerde güller, solgun badem ve şeftali tomurcukları bulutları vardı; balkonlarda eski benzin bidonlarından yapılmış saksılarda baharatlar ekiliydi; ve her avluda bana, Hindistan'da geçen çocukluğumu anımsatan bir haberci gibi duran, muz yapraklarından yapılmış büyük yelpazeler, rüzgarda parşömen gibi sallanıyordu. Tavernanın kapalı kapısının ardından, bir mandolinin hüzünlü yakınması geliyordu.

Köyün ortadan kaybolduğu ve yerini arkadaki dağın eteklerine bıraktığı tümseğin üstünde, eski bir sulama deposu duruyordu. Burada, rehberimiz göğüs cebinden bir erkek kolu uzunluğunda demir bir anahtar çıkararak, bir köşeyi döndü ve gözden kayboldu. Onu izledik ve evin önüne geldik; Türk-Kıbrıs tarzı büyük, kutu gibi evde unutulmuş bir devler ırkı ve onların öküzleri için yapılmış kocaman oyma kapılar vardı. «Sanat yapıtı gibi dostum,» dedi Sabri eski oyma pencereleri göstererek, «fakat çok yıkık dökük bir ev,»; sonra uzmanca bir hareketle duvara bir tekme attı, sıva döküldü ve altındaki inşaat malzemesinin gizemleri, onun uzman gözleri önüne serildi. «Saman ve çamur, yani kerpiçten yapılmış,» dedi. Bu kullanılabilecek en kötü malzemeydi. «Önemli değil,» dedim, tümüyle sözcüklere dökmeyi başaramayacağım belirsiz bir içsel sezgiyle.. «Önemli değil. Gelmişken biraz çevreye bakalım.»

Ev sahibi ortaçağdaki eski İngiliz evlerinde görülenlere benzeyen, eski tip yaylı kilide kocaman anahtarı sokup döndürmeğe çalışırken, neredeyse denge-

sini yitirip yere düşüyordu. Onu omuzlarından bastırarak destek olduk. Sonunda anahtar gıcırdayarak kilitte döndü ve büyük kapı açıldı. İçeri girdik ve sahibi kapının öteki kanadını yerinde tutan sürgüleri açtı ve kanadı arkaya itti. Bundan sonra ilgisini yitirdi ve çuval hâlâ başının üstünde olarak kapının yanında dinî bir âyindeymiş gibi durdu, bizim tepkilerimize hiç ilgi göstermedi. Hol kasvetli ve sessizdi - ancak hava göz önüne alındığında gerçekten kupkuruydu - kendi kalbimin atışlarını dinleyerek bir süre durdum. Dört yüksek çift kanatlı kapı, eski moda panelleri ile harika bir görünüşe sahipti ve içeri doğru hole açılan iki pencerede soluk Türk tasarımı ile yapılmış ahşap çerçeveler vardı. Tüm bu orantılar ve konumlar heyecanı verici bir çağrıda bulunuyordu; gerçekten muhteşem ve iyi durumda olan ahşap bölümlere bakarken Sabri'nin bile gözleri parlıycrdu.

Topraktan yapılmış zemin, sanki parke kaplı gibi kuruydu. Kuşkusuz evin duvarları iyi bir yalıtım sağlıyordu - ancak kerpiç yeterince kalın yapılırsa genelde yalıtımı iyi olurdu - Rüzgâr muz ağaçları arasında uğuldadı. Aradaki sessizlikte mandolinin ezgisini hâlâ duyabiliyordum.

Artık normal soluk alınağa başlamış olan Sabri, çevreyi daha ayrıntılı olarak incelemeğe başladı. Bu arada ben hâlâ tanımlayamadığım bir tanıdıklık duygusunun pençesindeydim. Yağmurun narlar arasına düşüşünü seyretmek için holün sonuna yürüdürn. Bahçe olsa olsa yirmi metre kare büyüklüğündeydi. Ancak omuz omuza duran ağaçlarla öylesine yoğun kaplıydı ki, ağaçların yeşilliği sanki kesintisiz bir çatı oluşturuyordu. Çok fazla ağaç vardı - bazılarını kesmek gerekiyordu - Hemen plân yapmağa başlamıştım. Evin sahibi gibi davranmam için henüz çok erkendi. Soyut bir düşünceyle ağaçları saydım: Altı mandalina, dört acı limon, iki nar, iki dut ve bir uzun boylu ceviz. Her ne kadar iki yanda da evler var ise de yeşillik

onları tümüyle gizliyordu. Köyün bu bölümü yapılmıştı ve aralarda ağaçlar büyümüştü. Yeşilliğin arasından orada burada insanın gözüne bir parça deniz ya da ona karşı duran kilisenin bir köşesi çarpıyordu.

Bu dalgınlığımdan ani bir inleme duyarak sıyrıldım ve bir an Sabri'nin odalardan birinde ahşap yapı ile ilgili bir felâket keşfettiğinden korktum. Hayır, değildi. Gürültüyü çıkartan bir buzağıydı. Ön odanın duvarındaki bir halkaya bağlanmış, yerdeki birşeyi çiğniyordu. Sabri dilini hoşnutsuzlukla şaklatarak kapıyı kapattı. «Sadece bir inek, dostum,» dedi ve köylülerin garipliklerine karşı, bir kentlinin tüm hoşgörüsüyle gülümsedi. «Evin içinde.» Eski ustalığı taşıyan tahta bir kapı ile birbirine bağlanan iki güzel oda daha vardı; yanısıra iki tane oyma dolap görülüyordu. Sonra sanki bir toprak kayması oldu. Cesur Sabri bir kapının arkasındaki dev bir hayvanla mücadele edermiş gibi uğraşırken «Sakın açmayın!» diye bağırdı ev sahibi - bir deve mi yoksa bir fil miydi? - Üçümüz de kapıyı omuzlayarak kapatırken «Size söylemeyi unuttum,» dedi. Oda göğüs düzeyine kadar tahıl ile doluydu ve biz kapatmağa çalışırken bir kısmı Sabri'nin üstüne döküldü. Birlikte kapıyı kapatmayı başardık, ancak Sabri bu kısa sürede tahılın ne kadar kuru olduğunu görebilmişti. «Bu ev tümüyle kuru,» diye homurdandı. «Bu da birşey.»

Ancak hepsi bu kadar değildi; gitmek üzereyken ev sahibi birden görülecek başka şeyler olduğunu anımsadı ve titreyen parmağı ile ikonlarda gösterilen Aziz John gibi tavanı işaret etti. «Bir oda daha var,» dedi. Dışarıdaki bir döner merdiveni yağmur altında tırmandık ve yukarı çıktığımızda bir balkona geldik, ikimizin de dili tutulur gibi oldu. Görüntü anlatılmaz güzellikteydi. Altımızda köy, üzerinde kilisenin durduğu yeşil alanın perspektifinde, kavis çizerek uzaklaşıyordu. Kilisenin kulesi Toros Dağları'na karşı duruyordu. Yeşil taklar arasında gri-altın sarısı kiraz ve

portakal tarlaları ile Kasaphane Camii'nin narin minaresi parlıyordu. Bu yüksek noktadan gerçekten Güzelyurt'un üstüne bakıyorduk ve ötede 7 km. uzaktaki Kyrenia'nın da üzerindeydik. Kalesi gülünç bir oyuncak gibi görünüyordu. Sabri bile görüntüden etkilenmişti. Hemen arkada dağ mavi gökyüzüne tırmanıyordu. Onun da üstünde ekinler ve Buffavento'nun taretleri görülüyordu. «Tanrım,» dedim dalgınlıkla. «Ne konum.»

Trabzanı olmayan, topraktan yapılmış düz bir platformdu balkon. Bir köşede oldukça yüksek ve güzel bir oda vardı; bir çift ayakkabı ve bir yığın mandalina dışında tümüyle boştu. Müthiş manzarası olan balkona döndük. Fırtına uzaklaşmağa başlamıştı. Güneş de bulutlardan sıyrılmağa çalışıyordu; tüm doğu görünümü, El Greco'nun 'Toledo' adlı tablosu üzerine vuran ışıkla uzanıyordu.

«Balkonun kendisini betondan yapmak gerekecek,» dedi Sabri gerçek bir üzüntü ile. «Neden?» Bana gülümsedi. «Size köylülerin nasıl ev inşa ettiğini anlatmam gerekiyor - özellikle de çatıyı - Gelin aşağı inelim.» Birlikte dar merdivenden indik. Bu arada cebinden bir not defteri ile bir kurşun kalem çıkardı. «Önce kirişler konulur,» dedi uzun ve harika kirişler dizisini göstererek; - bu arada deftere birşeyler yazıyordu - «Sonra da sazdan altlıklar serilir. Sonra aradaki hava boşluğunu doldurmak için sepetçi söğüdü ya da kurutulmuş yosun konulur. Sonra toprak, sonra da çakıl. Sonuçta tümü de su sızdırır ve tüm kış boyunca sızıntıları durdurmak için uğraşırsınız.»

«Ama bu evde dam akmıyor» dedim.

»Bir süre sonra akacaktır.»

Ana kapı üstünde takılı demir plakanın üzerindeki duvarcı imzasını işaret ettim. Üzerinde geleneksel Ortodoks haçı ve IE XR N (Hz. İsa Fahitleri) harfleri ile 1897 tarihi vardı. Onun altında, onarımlar veya değişiklikler için ayrılan yerde tek bir tarih vardı: 9 Eylül

1940; anlaşılan bu tarihte restorasyon yapılmıştı. «Evet, görüyorum, dostum» dedi Sabri sabırla. «Ancak bu evi satın alırsanız balkonu yeniden yaptırmanız gerekiyor. Siz arkadaşımsınız ve sizin iyiliğiniz için üsteliyorum.»

Yokuştan inerken bu konuyu alçak sesle tartıştık. Yağmur hafiflemişti, ancak köyün ana sokağı köşedeki bakkalda patates çuvalları ve makarna paketleri arasında oturan, iriyarı genç bir adam dışında boştu. Bir masanın üzerinde fal açıyordu. Bize selam verdi.

Köy meydanında Cemal, Dinlenme Ağacının altında oturmuş, şemsiyesini açmış, kahve içiyordu. Tam ev sahibi ile bu eski yıkıntının fiyatı hakkında konuşmağa başlayacaktım ki, Sabri eliyle susmamı işaret etti. Kahve yavaş yavaş dolmağa başlamıştı ve insanlar merakla bize bakıyordu. «Bir süre düşünmelisiniz,» dedi. «Ve ona evi fiyatı ne olursa olsun almak istemediğinizi söyledim. Bu da onda gereken ümitsizliği yaratacaktır.»

«İyi ama fiyat hakkında bir fikrim olsun isterdim.» Dostum, onun da bir fikri yok. Belki beş yüz sterlin, belki yirmi sterlin, belki de on şilin. En küçük bir fikri bile yok. Herşey pazarlık sırasında belli olacak. Acele etmeyiniz. Zaman Kıbrıs'ta herşeydir.»

Kyrenia'ya giden yeşil ve dolambaçlı yoldan inerken biraz pişmandım, geriye dönüp baktığımda o andakinden daha güzel görünen evi düşünüyordum. Bu arada Sabri uzman bir tavırla orada bir ev almanın sakıncalarını anlattı. «Bazı sorunları düşünmüyorsunuz anlaşılan, örneğin su sorununu, değil mi?»

Düşünmemiştim ve bundan utanç duydum. «Bana iki gün verin,» dedi Sabri, «ve mülkün arsa ve su hakları hakkında bilgi toplarım. Sonra da bu adamla karısını büyük fiyat pazarlığı için büroma çağırırım. Tanrım, Kıbrıs'ta ne kadar üçkâğıtçı olduğumuzu göreceksiniz. Ve evi alırsanız onarılması için sizi bir arkadaşıma göndereceğim. Tabii ki o da bir dolandırıcı-

dır, ancak iyi bir ustadır. Sizden tek istediğim, biraz zaman.»

O gece, Güzelyurt'ta bana uygun olabilecek bir ev bulduğumu söylediğimde, Panos, çok sevindi. Çünkü orada birkaç yıl oturmuş ve köy okulunda öğretmenlik yapmıştı. «Dünyanın en tembel insanlarıdır,» dedi, «ve Kıbrıs'ın en iyi insanlarıdır. Bal da toplarsın, ve evin arkasındaki vadide bülbüller vardır, dostum.»

İpek kozası, badem, kayısı, portakal, nar ve ayvadan söz etmedi. Belki de beni çok etkilemek istemiyordu.

Bu arada Sabri sessizliğe gömülmüştü, bir hafta süreyle ondan ses çıkmadı; onu uzun ve sessiz bir oruç tutarak gelecek irade savaşına hazırlanırken düşlüyordum. Belki de aradabir bir bardak şerbet içiyor ya da hatta dua ediyordu. Gökyüzü tekrar mavi oldu, sonra yine karardı ve rahibin bahçesindeki portakal ağaçları parlaklığını yitirdi. İnsan mevsimin hâlâ yaza dönüşmek istemediğini hissediyordu; günler daha yavaş geçiyor, alacakaranlık uzuyordu. Küçük liman bir kere daha ağlarını ören balıkçılarla ve son onarımlarla son kat boyaları yapan yat sahipleri ile doldu.

Sonra sonunda çağrı geldi: Ertesi sabah saat sekizde Sabri'nin bürosunda olacaktım. Mesajı Panos getirdi. Açıkça görülen endişeme anlayışla gülümsedi ve Sabri'nin biraz karamsar olduğunu, çünkü evin ayakkabıcıya değil karısına ait olduğunu öğrendiğini belirtti. Ev, kadının çeyizinin bir parçasıydı ve satış işini kadın yapacaktı. «Kadınlarla tartışmak için Calgary*'de acı çekmeyi kabullenmek gerekir,» dedi dostum, «yani Golgotha'da**.» Yine de Sabri işe devam etme kararındaydı. Ancak aradaın geçen bu bir hafta çok işe yaramıştı. Çünkü evin su kaynağı hakkında çok önem-

---

* Kudüs yakınlarında Hz. İsa'nın çarmıha gerildiği tepenin Latince adı.

** Aynı tepenin Arami dilinde adı. (Ç.N.)

li bilgiler edinmişti. Kıbrıs'ta su o kadar az bulunur ki bölümler halinde satılır. Bir kaynağın sahibinden bir saat süreyle su satın alırsınız, sonra bir başka kaynak sahibi ile aynı anlaşmayı yaparsınız - söylemeğe gerek yok, hiçbir miktar ölçü birimi yoktur. Sorun da burada yatar: Su hakları vatandaşların mülk tapularının bir parçasıdır ve kişinin ölümü üzerine miras yoluyla yakınlarına geçer. Bu aynı zamanda arazi ve ağaçlar için de geçerlidir. Aileler kalabalık olduğu için tek bir su kaynağının otuz kişiye ait olduğu ya da tek bir ağacın bir düzine kişiye ait olduğu, sık görülen bir durumdur. Bu nedenle, bağlayıcı bir satın alma anlaşması yapabilmek için bu kişilerin tümüne para ödemek ve onayları ile imzalarını almanız gerekir. Aksi takdirde muhalif bir kuzen veya yeğen tüm işlemi veto edebilir. Örneğin bazı ağaçlarda ağacın ürünleri birisine, ağacın durduğu arazi bir başkasına, ve ağacın kendisi de bir başkasına ait oluyordu. Tahmin edilebileceği gibi, sonuçta en basit yasal işlem bile dev boyutlara ulaşıyordu - Kıbrıs'ta bu kadar çok avukat bulunmasının nedeni de buydu.

Bu arada, Sabri, Hükümetin uzun zamandır sözünü ettiği köylere su boruları döşeme projesini planlamağa başladığını öğrenmişti; üstelik planlar çizilmeğe başlamıştı. Bayındırlık Bakanlığı mimarı Sabri'nin arkadaşıydı, bu sayede bir gün onun bürosuna uğramış ve çeşitli su sağlama kaynaklarının nerelere yerleştirileceğini öğrenmişti. Bu dahice bir hareketti, çünkü su kaynaklarından birinin, söz konusu eski evin tam kapısı önüne yerleştirileceğini büyük bir sevinçle görmüştü. Böylece ayakkabıcının sahip olduğu yegâne su hakkının ana kaynaktan ayda sadece bir saat su alma hakkı olduğunu öğrendiğinde duyduğu karamsarlık da kaybolmuştu - bu miktar olsa olsa altmış galondu - oysa sıradan bir ailenin günlük su tüketimi yaklaşık kırk galondur. Bu bizim koz asımızdı, çünkü ayakkabıcının su hakkı aile bireyleri arasında eşit olarak dağılıyordu - yani toplam on sekiz kişi, bunlar

arasında yasal bir belgeyi imzalaması çok zorlukla sağlanabilen geri zekâlı Pipi de vardı.

Dostumun bürosuna gittiğimde onu yeni traş olmuş, karanlıkta oturmuş, çevresinde bebek arabaları ile kesinlikle hareketsiz otururken buldum. Önünde evin kocaman anahtarı duruyordu ve aradabir düşünceli tavırla ona bakıyordu. Parmağını dudaklarına götürerek sus işareti yaptı ve oturmamı işaret etti. «Hepsi buradalar, dostum,» dedi, «hazırlanıyorlar.» Yolun karşısındaki kahveyi işaret etti. Ayakkabıcı ailesi ile orada oturuyordu. Bana birkaç saniye baktılar. Yarım daire biçiminde dizdikleri iskemlelerde oturmuş kahvelerini yudumluyor ve alçak sesle tartışıyorlardı; birkaç sakal yukarı aşağı oynadı, birkaç baş sallandı. Bir Amerikan filminde şeflerinden son emirleri alan bir gangster çetesine benziyorlardı. Biraz sonra bir ton ağırlığında bir tuğla yığını gibi üzerimize çökeceklerdi ve bizi ezeceklerdi. Kendimi tehlikede görmeğe başlamıştım. «Şimdi,» dedi Sabri alçak ve heyecanlı bir sesle, «ne olursa olsun şaşırmayın. Asla şaşırmamalısınız. Ve evi istemiyorsunuz, tamam mı?»

Dua ezberleyen bir rahip gibi bu sözcükleri yineledim. «Evi istemiyorum. Evi kesinlikle istemiyorum.» Yine de o büyük kapılar gözümün önünden gitmiyordu (Sabri «Tanrım,» demişti, «bu güzel bir ağaçtan yapılmış. Anadolu ağacı. Eski günlerde büyük kütükleri Anadolu'dan takanın arkasında denizde çekerek getirirlerdi. Bu Anadolu ağacıdır, sonsuza dek dayanır»). Evet, o kapıları parlak maviye boyanmış olarak görebiliyordum... «Evi istemiyorum,» diye yineledim yavaşça, kendimi uygun ruh haline getirmeğe çalışıyordum.

«Onlara hazır olduğumuzu söyle,» dedi Sabri gölgelere doğru, o anda yalınayak bir çocuk belirerek dışarı çıktı ve rakiplerimizin bulunduğu karşıdaki kahveye ilerledi. Arılar gibi vızıldadılar, ayakkabıcının karısı kalabalıktan ayrıldı - daha doğrusu ayrılmağa ça-

lıştı. Çünkü bir sürü el eteğinden çekerek son andaki önerilerini fısıldayarak söylemekteydi. Sonunda serbest kalabildi ve karşıya geçerek Sabri'nin bürosuna girdi, güven dolu ve yüksek sesle «Günaydın,» dedi.

Korkutucu bir cadıydı, güzel bir yüzü ve iriyarı bir vücudu vardı. Köylü kadınlara özgü beyaz bir eşarp ve siyah bir etek giymişti. Göğüsleri geleneksel çuval benzeri buluzundan belindeki kemere doğru sarkıyor ve gevşek bir yelken gibi görünmesine neden oluyordu. Önümüzdek güvenle durarak tekrar selam verdi. Sabri boğazını temizledi, büyük anahtarı baş ve işaret parmakları ile dikkatle - sanki kırılacakmış gibi - tutarak tekrar masanın üstüne, kadına en yakın köşeye koydu ve konuşmayı başlatıyormuş havasıyla «Evinizden söz ediyorduk,» dedi. Sesi yumuşaktı ve hemen hiç kötülük izi yoktu. «Biliyor musunuz, tüm ahşap bölümler...»tam bu anda son sözcüğü öylesine yüksek sesle bağırarak söyledi ki az daha iskemlemden yuvarlanıyordum, «çürümüş!». Ve anahtarı alıp masaya sertçe vurarak konuyu vurguladı.

Kadın öfkeyle başını arkaya attı ve anahtarı aldı, o da masanın üzerine vurarak «Hayır, değil,» dedi.

«Çürümüş.» Sabri anahtarı vurdu.

«Hayır.» Kadın da vurdu.

«Çürümüş.» Güm!

«Hayır.» Güm!

Tüm bunlar çok entellektüel bir düzeyde sayılmazdı, çok rahatsız olmuştum. Ayrıca anahtarın tüm vuruşlardan sonra deforme olacağından ve sonuçta hiçbirimizin eve giremeyeceğinden korkuyordum. Ancak bunlar sözün gelişi açılış akordları, ana temanın giriş bölümüydü.

Kadın anahtarı aldı ve sanki üstüne yemin ediyormuş gibi elinde tuttu. «Ev güzel bir evdir,» diye bağırdı. Sonra anahtarı tekrar masaya koydu, Sabri düşünceli bir tavırla onu aldı, bir çifteymiş gibi ucunu üf-

ledi, nişanladı ve bir namlu gibi üzerinden baktı. Sonra yerine koydu ve konuyu değiştirdi. «Aslında evi istemiyoruz, ama diyelim ki istiyoruz, kaç para isterdiniz?»

«Sekiz yüz sterlin.»

Sabri uzun ve yüksek bir kahkaha attı, hayali gözyaşlarını sildi ve dünyanın en komik şakasıymış gibi «Sekiz yüz sterlin,» diye yineledi. Bana bakıp güldü, ben de ona güldüm. Korkunç yapmacık bir gülüştü benimki. Dizini yumrukladı. Akut gastrit olmuşum gibi iskemlemde kımıldandım. Halimiz kalmayıncaya dek güldük. Sonra yine ciddileştik. Sabri hâlâ bir papatya denli tazeydi, bunu görebiliyordum. Bir satranç oyuncusunun sabırlı beklenti havasına girdi.

«Anahtarı alın ve gidin,» dedi birdenbire. Sonra anahtarı kadına uzattı ve döner koltuğunda dönerek ona sırtını döndü; derken dönüşünü tamamlayarak yine ona döndü. «O da ne!» dedi hayretle. «Gitmemişsiniz.» Aslında kadına gitmesi için pek zaman bırakmış sayılmazdı. Ancak kadının kafası bir ölçüde yavaş çalışıyordu, ne var ki bir katır kadar inatçıydı; buna kuşku yoktu. «Pekâlâ,» dedi çınlayan bir sesle, sonra anahtarı alarak göğsüne yerleştirdi ve geri döndü. Biraz sallantılı yürüyerek uzaklaştı, «önem vermeyin,» diye fısıldadı Sabri ve önündeki kâğıtlarla ilgilenmeğe başladı.

Kadın büronun dışında kararsız durdu, derken kocası yanına geldi ve alçak sesle konuşmağa başladı. Kadına yalvardığı belliydi. Kadının kolundan tutarak isteksizce büroya geri götürdü, bu arada biz oturmuş mektuplarımızı okuyorduk. «Ah, yine siz!» dedi Sabri iyi taklit ettiği bir şaşkınlıkla. «Biraz daha görüşmek istiyor,» dedi ayakkabıcı uzlaşma yanlısı bir tonla, Sabri içini çekti.

«Görüşecek ne var? Beni aptal yerine koyuyor.» Sonra birden kadına dönerek bağırdı, «iki yüz sterlin, bir kuruş daha fazla olmaz.»

Bu defa yapay bir kahkaha atma fırsatı kadına gelmişti, ancak kocası kolundan tutarak daha ciddi olmasını işaret ettiğinde kahkahanın etkisi biraz bozuldu. Sabri bunu gözden kaçırmamıştı. «Ona söyleyin,» dedi adama. «Siz erkeksiniz ve bu işlerden anlarsınız. O bir kadın ve gerçeği göremiyor. Ona evin gerçek değerini söyleyin.»

Kendine güveni olmadığı açıkça görülen ayakkabıcı, bir kere daha karısına döndü ve tam birşeyler söylemek üzereyken kadın aniden anahtarı çıkardı ve adamın saçsız başına indirecekmiş gibi havaya kaldırdı. Adam hemen geri çekildi. «Sersem,» dedi kadın. «Seni kandırdıklarını anlıyamıyor musun? Bırak bu işi ben halledeyim.» Anahtarla bir kere daha vuracakmış gibi yaptı, bunun üzerine adam parmaklarının ucuna basarak bürodan çıktı ve tümüyle ezilmiş olarak akrabalarının beklediği karşıdaki kahveye ilerledi. Kadın bu defa bana döndü, elini uzattı ve Yunanca «Gelin buraya, siz İngilizler kadınlarla sıkı pazarlık yapıyorsunuz,» dedi. Ancak o ana dek Yunanca bildiğimi belli etmemiştim, bu nedenle onu anlamamış gibi yapmam zor olmadı. Kadın Sabri'ye döndü ve anahtarı bir kere daha masaya vurarak «Altı yüz,» dedi, Sabri de bir solukta «iki yüz,» diye bağırdı. Gürültü sağırlaştırıcı düzeydeydi.

Birbirlerine sarılmış, hakemin ayırmasını bekleyen iki boksör gibi uzun bir süre sessizce ve soluk soluğa birbirlerine baktılar. Bu an, Sabri'nin kemerin altına bir vuruş indirmesi için mükemmel bir fırsattı. «Zaten eviniz ipotekli,» diye tısladı ve kadın bu darbenin altında sarsıldı. «Altmış sterlin üç piastre ipotek borcunuz var,» diye ekledi bıçağı biraz daha derinlere sokarak. Kadın bu söylenenler bir darbeymiş gibi inleyecekken son anda kendini tuttu. Sabri çabucak sözünü sürdürdü: «Size iki yüz sterlin artı ipotek bedelini öneriyorum.»

Kadın haykırdı. «Hayır, asla» ve anahtarı vurdu.

«Evet, evet,» dedi Sabri yine anahtarı vurarak. Kadın anahtarı kavradı (anahtar artık mücadelemizin sembolü olmuştu. Ev unutulmuştu. Benimkinden çok Aziz Peter'in anahtarlığı için uygun görünen bu paslı anahtarı satın almağa çalışıyorduk). Kadın dediğim gibi anahtarı kavradı ve bir bebek gibi göğsüne bastırarak «Dünyada olmaz,» dedi. Anahtarı ileri geri salladı ve tekrar masaya koydu.

Sabri artık duruma hakimdi ve anahtarı alıp cebine koydu. Bunun üzerine kadın bir çığlık attı: «Anahtarımı geri verin, ve tüm azizlerin laneti üzerinize olsun!» Sabri bir gösteri sanatçısı gibi ayağa kalktı ve anahtarı başının üzerinde, kadının erişemeyeceği yükseklikte tutarak yineledi: «İki yüz, iki yüz, iki yüz.» Kadın oltaya yakalanmış bir balık gibi kıvrandı ve sürekli «Aziz Catherine beni korusun. Hayır, Hayır,» diye yineledi. Sonra birdenbire ikisi de durdular, Sabri anahtarı tekrar masaya bıraktı ve oturdu. Kadın da taşmak üzereyken ocağın üstünden alınan bir cezve süt gibi yatıştı. «Bizimkilere danışmalıyım,» dedi alçak bir sesle ve anahtarı masada bırakarak dışarı çıktı, karşıya geçerek yardımcıların havlu ve süngerle beklediği köşeye ilerledi. İlk raund berabereydi, ancak Sabri birkaç iyi puan almıştı.

«Şimdi ne olacak?» dedim, kıkırdadı. «Kahve içme zamanı. Sanırım anladınız, bir yüz sterlin daha ödememiz gerekecek. Bunu hissediyorum.» Sıradan bir kentlinin anlayamayacağı küçük belirtilere bakarak havanın nasıl olacağını tahmin eden bir taşralı gibi konuşuyordu. Bu uzun pandomim soluk kesici bir gösteriydi ve artık pazarlığın bir hafta süreceğine kendimi hazırlıyordum. «Su durumunu bilmiyorlar,» dedi Sabri. «Bize evi ucuza sataçaklar ve sonra da su hakları ile kazıklamağa kalkacaklar. Su konusunu unutmuş gibi yapmamız ve evi ucuza satın almamız gerekiyor. Anlıyor musunuz?» Önümde yelpaze gibi açılan plânın nedenli harika olduğunu artık görebili-

yordum. «Fakat,» dedi, «herşeyi bu gün halletmeliyiz, çünkü köye geri dönüp dedikodu yaparsa herşey mahvolur.» Bana kalırsa kadın karşıdaki kahvede dedikodu yapmağa çoktan başlamıştı, çünkü öfkeli sesler yükseliyordu. Kocasını birşeyden dolayı suçluyordu, adam da kollarını öfkeyle sallayarak yanıt veriyordu.

Bir süre sonra Sabri fısıldadı. «İşte yine geliyor,» ve kadın içeri girdi, yelkenleri açık ve kötü yazgısının tüm kargosu ile doluydu. Bu defa rotasını değiştirmişti. Uzun zaman aile sorunlarını anlattı ve bizi yumuşatmağa çalıştı; fakat artık dişlerimin keskinleştiğini hissediyordum. Kadının zayıflamağa başladığı kuşkusuzdu. Onu ikna etmemiz an meselesiydi. Onu oltadan kurtarmanın zamanı gelmişti. Bunu çok iyi anlayan Sabri Tahir yüz sterlin daha önerdi (kadife gibi bir sesle 'tam yüz sterlin daha' diye yineledi) o anda anlaşmağa hazır gibi. «Kocanız serserinin biri,» diye ekledi; «ve aileniz de kara cahil. Bu bey gibi bir alıcıyı asla bulamazsınız. Bakın ona. Artık yoruldu. Başka bir emlakçıya gidecek birazdan. Yüzüne bakın, yeter.» Bu pandomimdeki rolüme uygun bir ifade takınmağa çalıştım. Kadın bir turpu süzen aç bir köylü gibi bana baktı ve geldiğinden beri ilk defa otura-rak yürek parçalayıcı bir biçimde hıçkırarak ağlamağa başladı. Sabri çok sevinmişti, bana göz kırptı.

Kadın baş örtüsünü yüzüne kaldırarak ağlamayı sürdürdü. Kısık bir sesle: «Oh ulu İsa, bana neler yapıyorlar? Evimin ve soyumun başına bir felâket geldi. Ocağım sönüyor ve iyi ismim tozların içinde sürünüyor,» diye söylendi. Sabri bu defa gülmece anlayışını yeniden kazanmıştı. Öne eğilerek Mefistofeles'in* kendisi gibi konuşmağa başladı. Cümleleri arasındaki boşlukları üstü kapalı imalarla dolduruyordu. Söylediklerini bölük pörçük duyabiliyordum: «İpotek...iki

---

* Bir Alman efsanesine göre Dr. Faust'u ruhunu satması için ikna eden şeytan (Ç.N.)

yüz... kocanız sersem... böyle bir fırsat bulamazsınız.» Bu arada kadın bir Arap gibi sallanarak inliyordu ve aslında hayatından çok memnundu. Zaman zaman inanıp inanmadığımızı anlamak için yüzlerinize bakıyordu; Sabri'nin yüzünden fazla birşey anlamış olamazdı. Çünkü Sabri artık zafer dolu bir tavırla dikkat kesilmişti; büronun loş ışığı altında katil bir köpekbalığına benziyordu - sırtını kadına döndüğünde beyaz karnını bile görüyor gibiydim - «Su haklarını daha konuşmadık,» dedi kadın ve artık azalan hıçkırıkları arasında bile sert bir sesle «bu bir yüz sterline daha patlayacak,» dedi.

«Sadece evden söz ediyoruz,» diye üsteledi Sabri, ve bunun üzerine kadının yüzünde kurnazca bir bakış belirdi. «Su haklarından sonra söz edeceğiz.» Sabri'nin bunu söylerken kullandığı ton, artık kadından yana olduğunu gösteriyordu. Yunanca bilmeyen bu yabancı, nasıl olsa su hakları olmadan evin işe yaramayacağını bilmiyordu. Kadın bana bir bakış fırlattı, sonra yine Sabri'ye döndü. Yüzündeki kurnazca ifadenin yerinde artık kesin bir zafer ifadesi vardı. Sabri gerçekten de taraf mı değiştirmişti? Belki de sadece bir vurgun peşindeydi, ben bir kere evi satın alınca da... Kadın gülümsedi ve ağlamaya son verdi.

«Tüm işler hemen yapılabilir,» dedi Sabri yavaşça. Bakın. Dul kadına gidecek ve ipotek belgelerini alacağız. Tapu Dairesinde ve sizin önünüzde ona ipotek bedelini ödeyeceğiz. Sonra da tanıklar önünde size evin parasını ödeyeceğiz.» Alçak sesle ekledi: «Bu bey bundan sonra su haklarını görüşecek. Belgeler yanınızda mı?»

Kadın için çok hızlı ilerliyorduk. Çelişkili duygular onu kuşattı; cehalet ve kuşku yüzünde dolaştı. Elinde olmadan hıçkırdı - aşırı ısınmış bir motorun kontak anahtarını çevirmiş gibi. «Tapular büyükbabamda.»

«Ondan alın öyleyse,» dedi Sabri.

Kadın ayağa kalktı, hâlâ düşünceliydi, karşıdaki kahveye gitti, ve birkaç saniye sonra öfkeli bağırışlar duyuldu. Beyaz sakallı adam bastonunu sallayarak onu tehdit etti. Kocası kollarını iki yana açarak konuştu. Sabri tüm bunları dikkatle izliyordu. «Tek bir tehlike var, kadın köye gitmemeli,» dedi. Ne kadar haklıydı; akrabaları evin satılması hakkında bu kadar gürültü yaparsa, köy kahvesi neler yapmazdı? Kadında uyandırdığımız o az ilgi, karşı çıkan köylülerin etkisiyle tümüyle yok olacaktı. Ve tüm bu iş olasılıkla ada çapında bir grev uygulanması ile sonuçlanacaktı.

Arkadaşıma takdirle baktım. Çok başarılı bir diplomat olabilirdi! «İşte yine geliyor,» diye fısıldadı, kadın içeri girerek bir tomar tapuyu masanın üzerine, anahtarın yanına koydu. Sabri kâğıtlara bakmadı. «Görüştünüz mü?» diye sordu. Kadın inledi. «Büyükbabam buna izin vermiyor. Beni kandırdığınızı söylüyor,» Sabri öfkeyle içini çekti.

«Ev sizin mi?»

«Evet,»

«Parayı istiyor musunuz?»

«Evet.»

«Bugün mü istiyorsunuz?»

«Evet.»

Arkadaşım koltuğunda arkaya yaslandı ve tavandaki örümcek ağlarına baktı. «Bir düşünün,» dedi ticari şiirsellikle dolu bir sesle. «Bu bey bize bir çek yazacak. Bankaya gideceksiniz. Orada sizi saygıyla karşılayacaklar. Çünkü çekte onun imzası olacak. Kasayı açacaklar...» Sesi titredi ve kadın ona aç gözlülükle baktı, öykü anlatır gibi çıkan sesinden etkilenmişti. «Oradan bir deste para alacaklar, kalın bir deste, bal peteği kadar kalın, salam kadar kalın.» (Bu anda ikisi de ellerinde olmadan dudaklarını yaladı ve ben bile bu kadar çok yenebilecek parayı düşününce acıktığımı hissettim). «Bir... iki... üç...» diye saydı Sabri, tümüyle hayvansal bir çekicilikle dolu, büyüleyici se-

siyle. «Yirmi..altmış..yüz.» Bu arada sesi giderek yükseldi, yükseldi, sonunda «üç yüz,» ile doruğa vardı. Tüm bu resital boyunca kadın büyüyü bozmak istercesine kendini sarsıp durdu. «İpotek ödenecek. Dul Anthi sevinecek ve size saygı duyacak. Siz ve kocanızın üç yüz sterlini olacak.» Soluğunu gürültüyle bıraktı ve kırmızı bir mendille başını kuruladı. Tüm yapmanız gereken şey kabul etmek. Yoksa anahtarınızı alın.»

Kadın anahtarı uzattı ve bir kere daha döner koltuğunda döndü, bu defa daireyi tamamlamadan önce on saniye süreyle duvara baktı.

«Evet?» dedi. Kadın yine ağlayacakmış gibi görünüyordu. «Ya büyükbabam?» diye sordu titreyen bir sesle. Sabri ellerini iki yana açtı. «Büyükbabanız için ne yapayım? Onu gömeyim mi?» diye sordu mantıklı bir tavırla. «Ancak çabuk hareket edin, çünkü bu bey gidiyor.» Verdiği sinyal üzerine ayağa kalkarak gerindim ve «Evet, sanırım artık...» dedim.

«Çabuk, çabuk, konuşun, yoksa gidecek,» dedi Sabri. Yüzünde yine yoğun bir acı ifadesi belirdi. 'Oh! Aziz Matthew ve Aziz Luke,» diye inledi yüksek sesle, karabasanlarının da ötesinde işkence görüyormuş gibi.. Dine sığınmak için oldukça garip bir andı, fakat karar verme yükünün omuzlarına bindiği kuşkusuzdu. «Oh! Luke, Oh! Mark,» diyerek içini çekti ve gitmemi önlemek için bir elini bana uzattı.

Sabri artık elindeki en zor transferi gerçekleştiren büyük bir fizyolog gibiydi. «Geri gelecek,» diye fısıldadı ve parmağını dudaklarına getirerek herkesi alarma geçiren bir ıslık çaldı. Yan sokakta arabası içinde beklediği anlaşılan Cemal bir anda bir toz bulutu içinde kapıda belirdi. «Kadını sıkı tut,» dedi Sabri ve kadını sol dirseğinden tuttu. Talimatına uygun olarak öteki kolunu da ben tuttum. Kadın aslında bize direnmedi, ancak kesinlikle ayaklarını sürüdü ve onu karşıdaki taksiye götürmek için bayağı çaba harcamamız

gerekti. Anlaşılan bu darbe hareketinde hız gerekli bir unsurdu, çünkü Sabri «onu arabaya bindir!» diye bağırdı ve omuzuyla kadının sırtından iterek arka kanapeye bindirdi. Sonra da neredeyse üstüne çöktü.

Kadın artık kaçırılıyormuş gibi inlemeğe ve bağırmağa başlamıştı - kuşkusuz büyükbabasının gururunu kırmamak için - ve pencereden yardım istemek için dilsiz gibi hareketler yapıyordu. Destekleyicileri yola koştular, başlarında elindeki bastonu sallayan doksan yaşlarında bir adamla ağlamaklı görünen kocası vardı. «Durun!» «Bunu yapamazsınız!» diye haykırdılar ve tüm sokağı ayağa kaldırdılar, iki çocuk bağırdı: «Annemi kaçırıyorlar,» ve ağlamağa başladılar.

«Önem vermeyin,» dedi Sabri, Wagram'ın eşiğindeki Napolyon gibi görünüyordu. «Sür! Cemal, sür,» gürültüyle hareket ettik ve dram sahnesine doğru giden, olasılıkla silah atarak kutlanan bir düğün olduğunu sanan yayaları sağa sola dağıttık. «Nereye gidiyoruz?» diye sordum.

«Lapithos'a - dul Anthi'ye,» dedi Sabri. «Sür Cemal, sür.»

Köşeyi dönerken, ayakkabıcı ve ailesinin başka bir taksiyi durdurduğunu ve çok açık anlaşılan bizi izlemek amacıyla ona doluştuklarını dehşetle gördüm. Tüm bu olay bir film sahnesine benzemeğe başlamıştı. «Endişelenmeyin,» dedi Sabri, «ikinci taksi Cemal'in kardeşine ait ve lastiği patlayacak. Herşeyi düşündüm.»

Işıl ışıl güneş altında Lapithos boyunca ilerledik. Kadın ilgiyle çevresine bakıyor ve tanıdık yerleri sevinçle gösteriyordu. Artık karamsarlığından tümüyle kurtulmuştu ve ikimize de gülümsüyordu. Uzun süredir ilk defa otomobil yolculuğuna çıktığı ve bunun her anından hoşlandığı kesindi.

Dul Anthi'nin evine bomba gibi daldık ve ipotek belgelerini istedik; fakat dul kadın dışarıdaydı ve belgeler bir çekmeceye kilitliydi. Yine dram. Sonunda

Sabri ve ayakkabıcının karısı bir demir parçası ile çekmeceyi zorlayarak açtılar ve tekrar güneşe çıkarak arabaya bindik. Limon ağaçları arasından geçerek Krenia'ya doğru ilerlerken ikinci taksi görünürde yoktu. Ancak bir süre sonra, onlara lastiği patlamış eski püskü bir takside rastladık. Bizi gördüklerinde bir çığlık kopardılar ve bazıları yolu kesmeğe çalıştı, fakat sonunda işin havasına giren Cemal hızlandı ve onlara doğru sürdü. Büyükbabanın güvenliğinden endişeliydim, çünkü yolun ortasında durup son ana kadar bastonunu sallamağa devam etti ve zamanında kenara çekilmeyeceğinden korktum. Gözlerimi kapattım ve burnumdan derin bir soluk aldım; Sabri de öyle yaptı, çünkü Cemal'in tek gözü sağlarındı ve saatte 30 km.-den yüksek hızlarda gitmeğe alışık değildi. Ancak herşey yolunda gitti. Yaşlı adam hayli çevik olmalıydı, çünkü dönüp arka camdan baktığımda onun kollarını iki yana açmış yol kenarında yattığını gördüm, ancak kullandığı sözcüklerden herşeyin yolunda olduğu anlaşılıyordu.

Tapu Dairesi'ndeki memurlar bizi gördüklerinde biraz şaşırdılar. Çünkü ayakkabıcının karısı tam bu anda yine ağlamağa başlamağa karar verdi. Bunun nedenini kesinlikle anlayamadım - etkileyecek hiçkimse yoktu - belki de fırsatını bulmuşken tüm dramdan yararlanmak istiyordu. Sonra onun okuma-yazma bilmediğini keşfettik - yegâne okuma-yazma bilen kişi büyükbabaydı - ve onu bekleyecekti. Tanrım, eğer o gelirse herşeyi yitiririz, dostum» dedi Sabri. Başparmağını satış belgesine basması için onu zorlamak zorunda kaldık; bu kulağa kolay gelen bir iş olabilirdi, ancak sonuçta hepimizin üstü başı mürekkep içinde kaldı.

Kadın, ancak onaylanan belgeler Sabri'ye verildiğinde normal haline döndü; ve ona bir çek yazıp uzattığımda kesinlikle gülümsedi ve beni şaşırtan bir hareketle elimi sıktı, sanki «Siz iyi bir insansınız, evi güle güle kullanın,» demek istiyordu.

Üçümüz, en arkadaşça hava içinde biber ağaçlarının altında, güneşte duruyorduk. Ana yoldan tozlu bir taksi yaklaştı ve yenilmiş ordunun neşesiz üyelerini dışarı boşalttı. Kadını görür görmez öfkeyle bağırmağa başladılar ve bastonlarını sallayarak serbest kol düzeninde yaklaştılar. Ayakkabıcının karısı bir çığlık atarak büyükbabasının kollarına yuvarlandı ve çözümü olmayan bir trajedinin kurbanı gibi hıçkırdı. Tüm bu serüvenden biraz sarsılmış olan ve kaşlarında çimen parçacıkları bulunan yaşlı adam babacan bir tavırla kaşlarını çatarak ona baktı ve «Yaptın mı?» dedi. Kadın daha da yüksek sesle hıçkırdı ve başını salladı. Sabri hiç etkilenmemişti. Tüm bunlar tümüyle nedensiz dramdı ve hafife alınabilirdi. Eliyle bir işaret yaparak herkese coca-cola ısmarladı, küçük bir çocuk bir barakadan şişeleri getirdi. Bunun aile üzerinde iki etkisi oldu: Bir yandan onları yumuşatırken öte yandan bir pazarlığın tamamlanmasından sonra içilen sembolik içki oldu - Sabri tüm hareketleri gibi bunu da dikkatle hesaplamıştı. Şişeleri alırken bize alçak sesle lanet yağdırdılar, fakat susamış gibi içtiler. Gerçekten de Lapithos oldukça tozlu bir yoldu.

«Neyse,» dedi ayakkabıcı sonunda, herkes biraz yatıştığında, «su hakları hâlâ bizde. Bu konuyu henüz bu beyle görüşmedik.» Fakat o bey artık tükendiğini hissediyordu ve bu yeni iyelik duygusuyla doluydu. Bir ev almıştım! Sabri başını yavaşça salladı. «Sonra konuşuruz,» dedi ve bir biber ağacının altında gerçekten hakettiği coca-cola'yı içen Cemal'a el salladı. «Şimdi dinleneceğiz.» Aile bizi taksiye kadar gülümseyerek, ben damatmışım gibi geçirdi. El sıkışarak ve karşılıklı iyi dilekler dileyerek arabaya bindik. «İlâhi bir fiyat oldu,» dedi beyaz sakallı adam ayrılırken. Bundan daha doğru bir söz söylenemezdi.

«Ve şimdi de,» dedi Sabri, «Meltem rüzgârını tatmanız için sizi özel bir yere götüreceğim. - Saat kaç? Evet, yarım saat sonra.»

Kyrenia kalesinin burçlarının üstünde, polis memurlarının kantini olarak kullanılan dar bir balkon vardı. Ancak o zaman Sabri'nin özel polis şubesinde çavuş olduğunu keşfettim. Burada Karaman Dağları'na doğru uzanan uzaktaki limana bakarak, iki imparator gibi yalnız başımıza ve boşlukta oturduk. Bu arada soğuk bira şişeleri şaşırtıcı bir hızla masa örtüsüne gelmeğe başladı. Yanlarında çok lezzetli Kıbrıs yemekleri ile dolu küçük tabaklar da vardı. Ve Sabri'nin sözünü ettiği rüzgâr da geldi - serinliğin en belirsiz soluğu, limanın suları üzerinde esti - «Görüyor musunuz?» dedi yavaşça, çenesini bir yelken gibi kaldırarak 'keyif' adı verilen o harika Müslüman ruh haline girdiği kuşkusuzdu - sessizlik ve rahatlık. Bu ne bir meditasyon ne de bir düş halidir, sadece bilinçli bir beynin rahatlamak istediğini öngörür; daha derin birşey, kendi kendisine 'Mutlu muyum yoksa mutsuz muyum?' diye sormak zahmetine bile katlanmayan dipsiz bir güvendir.

Sabri bir kâğıda bir şeyler yazdı, sonra bana verdi: «Sorunlarınız şimdi başlıyor, çünkü evi onarmak zorunda kalacaksmız. Maliyetleri buraya yazdım. Bir banyo size oldukça pahalıya malolacak. Eğer kirişleri satarsanız - tanesi üç sterlin eder ve seksen tane var - elinize epey para geçer. Bunu gizli bir bilgi olarak veriyorum.» Bir sigara yaktı ve kibarca gülümsedi. «Evi onaracak usta olarak Andreas Kallergis'i öneriyorum. İyi ve dürüst bir insandır - ancak doğal olarak benim gibi bir dolandırıcıdır! Ama size iyi bir onarım yapar - bu işte pekçok yanlış yapılabilir, bilirsiniz, çimento tuğlaların metreküp fiyatını da yazdım.»

Ona ne kadar müteşekkir olduğumu anlatmak istedim, ancak elini salladı. «Sevgili Durrell, birisi bana karşı iyi davrandı mı ben de ona iyi davranırım. Siz artık arkadaşımsınız ve siz tutumunuzu değiştirseniz bile ben değiştirmeyeceğim.»

Sessizlik içinde içti. «Beni size bir Rum göndermiş-

ti,» dedim, «şimdi de Türk beni bir Rum'a gönderiyor.»

Yüksek sesle güldü, «Kıbrıs küçüktür,» dedi, «ve hepimiz arkadaşız, çok farklı olsak da. Burası Kıbrıs, dostum.»

O ılık bal sarısı öğleden sonrasında bu harika ada insana yıllarca yaşayabileceği bir yer gibi görünüyordu.

* * *

DİNLENME AĞAÇI

«Bir dağın eteğine yaslanmış olan terasları, Cerinia bahçelerine bakar ve Adana sularının karşısında Bulgar Dağı'nın vadileri ve otlaklarına doğru olan konumu, en az kendisi kadar güzel ve dışarıya kapalıdır. Adı Barış'tır. Ormanların içinde, limanın üstünde yuvarlanan bu yere Anglo-Norman yapımcıları Barış ismini vermişti - Barış Antlaşması - yani Cloiture de la Paix; harika ve rahatlatıcı bir isim. Müdahele eden Kıbrıslılar bunu bozup Delapays yaptılar ve Venedikli efendileri de Bella paese (Güzelyurt) olarak yozlaştırdı. Cesur Batılı adamlar ve dindar Batılı kadınlar pekçok yüzyıl boyunca burada dinlendiler.'

(W. HEPWORTH DIXON, «İngiliz Kıbrıs'ı», 1887)

Andreas Kallergis, bir masal kitabından kaçmış bir Peter Pan karakterine benziyordu. Güzel karısı ile birlikte Kilisenin ilerisinde, portakal ağaçlarının arasında yıkık dökük küçük bir evde oturuyordu. Her ne kadar orta düzeyde İngilizce biliyorsa da benim Yunanca konuşma isteğimden çok memnun kaldı ve 'benim' olacak köye ikinci ziyaretimi onun küçük otomobili ile yaptım. Gerçek ilkbahar güneşi altındaki yemyeşil tepelerden geçerek, kilisenin kocaman gövdesinin demirlemiş büyük bir gemi gibi yattığı yere gittik. O da bir açıdan diplomattı ve doğru izlenim uyandırmak isteyen kişiler için gerekli olan o küçük protokol noktalarına çok dikkat ediyordu.

Birlikte Güzelyurt muhtarına uğradık. Muhtarın evi aslında Kilisenin bir parçasıydı ve gittiğimizde bi-

zi Kasaphane'ye doğru uzanan, gülümseyen portakal ağaçları üzerinde asılı duran balkonunda bekliyordu. İriyarı, yakışıklı, kırklı yaşların sonlarında bir adamdı. Hareketleri yavaş, sesi derinden geliyordu ve harika bir gülümsemesi vardı. Birazdan çıkacağı av için fişekliklerini ve çizmelerini kuşanmıştı (tutku derecesinde meraklı bir avcıydı). Elindeki silahı sevgiyle tutuyor, bu arada esmer karısı da bir Rum evine gelen her yabancıya ikram edilen geleneksel reçeli ve pınar suyunu ikram ediyordu. Benim takdir dolu bakışımı farkederek silâhı bana uzattı ve «On iki kalibrelik bir Purdy. Bir İngiliz'den satın almıştım. Onu bir yıl bekledim,» dedi. Silâhı ovanın üzerinde, altımızda uçup duran kerkenezlere ve kumrulara doğru tutarak dengesini kontrol etti. Bu arada yavaşça ve gizlice, niyetlerim hakkında beni sorguya çekti. Evin satıldığını duymuştu ('iki şey çok hızlı yayılır. Dedikodu ve orman yangını' — Kıbrıs Atasözü.) Ona aklımdan geçenleri anlattım, serinkanlı, bir sırrı özgüven ile onaylarcasına gülümsedi. «Buradaki halkın çok sessiz ve içten olduğunu göreceksiniz,» dedi o derin sesiyle «Ve madem Yunanca biliyorsunuz, küçük bir kibarlığın çok hatırı olduğunu da farketmişsinizdir; ancak sizi uyarmalıyım, eğer birşeyler yapmak, çalışmak istiyorsanız, Dinlenme Ağacı altında oturmayın. Geleneklere göre Güzelyurt halkı adanın en tembel insanları kabul edilir. Tümü de toprak sahibi, kahve içen ve iskambil oynayan kişilerdir. Bundan dolayı çok uzun yaşarlar. Burada hiç kimse ölmez sanki. İsterseniz mezar kazıcısı Bay Honey'e sorun. Müşteri çıkmadığı için neredeyse iflâs edecek...

Hâlâ bu alaycı gülmeceye yönelik biçimle konuşmayı sürdürerek, bizi yoğun portakal ağaçları örtüsü arasından geçirdi ve Dimitri'nin kahvesine götürdü. Kahve büyük kulenin dışında kurulmuştu ve burada köylü komşularıma ilk defa gündüz gözüyle bakma fırsatı buldum. Delikanlıların ve kızların çoğu tarladaydı ve Dimitri'nin müşterileri çoğunlukla gelenek-

sel potur ve beyaz pamuklu gömlek giymiş dedelerdi. Meşe ağacı kadar kırışıklı, yaşlılıktan ve - kimbilir - profesyonel hareketsizlikten iki büklüm olmuş bu kişiler, beyaz sakalları, dağınık saçları, kibar sesleri ve tavırları ile harika bir gruptular.

Bize değişken sertlikte seslerle kibarca selam verdiler ve tavernanın bir köşesinde kar yığını gibi toplanmış değneklerle sopaların sayısına bakarak, çoğunun bir sabah kahvesi içmek üzere sürülerini bıraktıkları sonucuna vardım. Dinlenme Ağacı'nın altında oturmadık, ancak onun cazibesi oldukça güçlüydü; kahvenin terasını kaplayan güzel bir düz ağacın altında bizim için kurulan bir masanın çevresinde oturduk ve Muhtar (sanki bana Kıbrıs yaşamını tanıtmak istiyormuş gibi) küçük bir şişe konyak ve bir ziyafet için özel olarak hazırlanmış yemekleri andıran büyüklükte, siyah zeytin ısmarladı. Kıbrıs zeytininin İtalya ve Yunanistan'daki zeytinle uzaktan akraba küçük ve tatsız bir ürün olduğunu daha önce farketmiş ve düş kırıklığına uğramıştım. Bu nedenle Dimitri'nin bizim için hazırladığı tabaktaki zeytinlerin büyüklüğü ve güzelliği karşısında şaşırdım. Yunanistan'da böyle zeytin yetiştiren sadece bir tek yer vardır - ve bu ismi söylemekle çevremde küçük bir zafer kazandım - Kalamata. Benim deneyimli ve bilgili biri olduğumu gösteren bu gözlemim karşılığında Muhtar saygıyla baktı ve Andreas dostça gülümsedi, iyi bir not aldığıma kuşku yoktu.

Gezmek için can attığım Manastıra dikkatli gözlerle bakıyordum - gerçekte kendimi onun yarı sahibi olarak görmeğe bile başlamıştım - tam o sırada kısa boylu, tıknaz bir adam, üzerinde antika bir rahip üniforması ile açmış güllerin arasından çıktı ve bize katıldı. Bir rahibin iyi niyetli, yuvarlak yüzüne sahipti. Bana sorgu dolu gözlerle bakarak mükemmel bir İngilizce ile konuştu. «Kardeşiniz Thermopylae'de ölmüş. Benimle bir içki içmeli ve özel mülkümü görmelisiniz.» Bu, Muhtara yönelik bir şakaydı. «Kuşkusuz onun evinden çok daha etkileyicidir. Bakın!»

Gerçekten de dalları meyva yüklü portakal ağaçları ile muhteşem çiçek bahçeleri, birbirine tümüyle kontrast oluşturuyordu — çok ciddi Gotik soğukkanlılığı, sarı meyvalar ve parlak yeşil yapraklardan oluşan Akdeniz güzelliğini etkiliyor, müzik gibi bir sessizlik getiriyordu. Yeni gelen ve adı Kollis olan adam, «Ne zaman isterseniz yürüyüşe çıkın, düşünmek için, limon ağaçlarının arası çok sessizdir,» dedi. Muhtar aklımdan geçenleri okumuş olmalıydı, çünkü aniden bana döndü: «Ziyaret etmek istemez misiniz? Kollis'le gidin, fazla sürmez. Andreas ve ben burada oturup konuşarak sizi bekleriz.»

Dış kulenin geniş kapısından sempatik bir sessizlik içinde girdik, Kollis benim şaşkınlığım ve sevincime bakarak gülümsüyordu. Gerçekten de o harika ilkbahar sabahı Güzelyurt, Comus'a* uygun bir dekor gibi görünüyordu. Kilisenin büyük kapıları, şarap lekesi gibi bir sıçrama ile bayrakları lekeleyen renkli bir penceresi olan zengin ve gölgeli iç bölüme açılıyordu.

Eski eşya kokulu iç bölümde ayak sesleri ve konuşmalar yankılanıyordu. Bir farthing'lik** bir mum almak için durakladık, sonra küçük kilisedeki ikonları inceledik. «Kilise hâlâ kullanılıyor,» diye anlattı rehberim, «ve böylece tüm yıkıntı canlılık kazanıyor. Sadece bir antika olmanın da ötesinde burası. Köy kilisesi, benim kilisem— ve burada oturmak için geldiğinize göre sizin de sayılır.» — Dışarıdaki avluda tanıdık yeşil defne yaprakları vardı, köylüler için tütsü yapımında kullanılıyordu. Serin havanın soluk kesici sessizliğinde daha sonra ayırmayı öğreneceğim ve her biri bir arkadaşa ait olacak köy sesleri geliyordu.

---

* Comus: Yunan ve Roma mitolojisinde içki ve eğlence tanrısı. (Ç.N.)

** Farthing: Artık kullanılmayan bir İngiliz bozuk para birimi. Peni'nin dörtte biri değerindeydi. (Ç.N.)

Michaelis'in arıları tomurcuklar arasında vızıldıyor, Andreas'ın güvercinleri mırıldanıyordu; Loizus'un küçük halı atelyesinden keskin darbe ve makine sesleri yükseliyordu; Anthemos'un otobüs durağına doğru yol boyunca yuvarladığı zeytin fıçısı tangırdıyordu; Lalou yüksek ve net sesiyle şarkı söylüyordu... Bunlar benim için orkestrasyonu veya anlamı olmayan sesler olarak varoluyordu, Manastırın altındaki serçelerin ötüşü, ya da aşağıdaki yolun beyaz şeridinde kıvrılarak ilerleyen bir otomobilin uzaktaki motor sesi denli insan olmayan sesler.

İnsan, iç kemeraltına girinceye kadar Manastırın konumunun ne kadar muhteşem güzellikte olduğunu farkedemiyordu. Mermer kaplama ile bezenmiş harika bir kapı, kemeraltının üzerinde durduğu yüksek temelin tam kenarına giden yol ve çiçekli yaprakları ve eğik palmiye ağaçları olan aşağıdaki düzlüğü çevreleyen yemekhane pencereleri. Kollis bu konuda sözcükleri harcamayacak kadar akıllıydı, belki de tüm bu görüntünün tam olarak anlatılmasının ne denli olanaksız olduğunun farkındaydı. Bana hiçbir şey anlatmadı, ben de hiçbir şey bilmek istemiyordum; sadece sessizlik içinde yürüdük, o ince kesilmiş taklar ve uzun boylu sütunların arasında, unutulmuş şövalyelerin zırhlı kalkanları ve parlayan portakal ağaçları arasında arkadaşça yürüyerek üzerinde serçelerin toplandığı yüksek çatısı ile duran büyük yemekhanenin gölgesine geldik.

Serçelerin yumuşak ötüşleri sessizliğin içinde soluk, bizim soluklarımız gibi yankılanıyordu. Dünya dışı bir sadakatle titreyen sessizliğin içinde tutsaktılar ve büyütülmüşlerdi. Bilinçli bir düşünce olmaksızın, ancak dayanılmaz bir dürtü ile - bir deniz kabuğunda duyulan yankılar - kendimi Comus'tan bazı dizeleri yinelerken buldum. O'nun anısına yapılan bina da bu manastırla aynı zamanda yapılmıştı ve içsel yaşamlarımızı yöneten gözlem güçlerine saygı niteli-

ğindeydi. Yıkıntı halinde bile olsa Güzelyurt, ne kadar çok hata yapmış olurlarsa olsunlar düşüncelerin, gözlemlerin içinde, özgün isminin bir parçasını oluşturan Barışın içinde oturan, içsel hayalgücü maddesini yakalamağa ve elde tutmağa çalışan kişilerin bir simgesiydi, Barış burasını tanımlamak için kendi kafamda sürekli tutacağım kavramdı. *Abbey de la Paix* (Barış Manastırı), Venedikliler tarafından yozlaştırılarak *Bella Paise* (Güzel Yurt) adı verilen... Güzelyurt'u tanımlamak için yeterince bilgi edinmem bir yıl sürecekti...

Ancak o terkedilmiş kemeraltına ilk girdiğim o ilkbahar sabahında eski Manastırın gül pembesi taşlarına dokunurken ve Kollis'in onca sevgisiyle baktığı çiçekliklerdeki çiçekleri farkederken kafamda böyle bir düşünce yoktu — orada burada, düşmüş duvar taşlarının arasından çıkmış, büyük bir zaferle taşları çatlatmış ve zamanında Bayan Lewis tarafından da fark edilmiş sarı rezenelerin yaprakları vardı, Bayan Lewis amatör bir botanistin tüm sevinci ile şu satırları eklemişti: «Bu rezeneler Prometeus*'un Narthex'i** gibi. En çok eski yıkıntılardan hoşlanıyor. Doğal kayalara kıyasla yıkıntılarda daha özgür büyüyor. Uzun ve kuru sapını oluşturan içi boş yapı, çiçekler ve yapraklar kaybolduğunda da ayakta kalmayı başarıyor. Aeschylus*** ateşi gökyüzünden getirenin Prometeus olduğunu söylüyor ve zincire bağlı Prometeus şöyle diyor:

Boyunduruğunu taşıyorum
Ateşin kaynağını çalan ve bir kamışa (rezene) kapatan birinin tüm sanatların ve zanaatların sevgilisi olan
O en değerli hediyeyi insanlara getiren

---

* Prometeus: Yunan mitolojisinde ateşi tanrılardan çalarak insanlara veren tanrı. (Ç.N.)

** Narthex: Eski Bizans kiliselerinde girişi oluşturan sütunlu hol. Rezene çiçeğinin içi boş sapını andırdığı için Latince narthex (rezene) adı verilmişti. (Ç.N.)

*** Aeschylus: (İ.Ö. 525 - 456) Yunanlı trajedi yazarı (Ç.N.)

O sessizlikte, ovanın hafif havası üzerimize tırmandı. Aşağıdaki mavi körfeze inen ve dalan kuşların hafif sesleri ile doluydu. Yakınlarda bir yerden çiçekleri sulayan kaynak suyunun mırıltısı geliyordu.

«Hepsi bu kadar olsaydı da yeterdi,» dedi Kollis, «ama gelin yukarı çıkalım.» Onun önderliğinde gıcırdayan bir merdivenden çıkarak çatının galeriler halinde uzandığı yere geldik, burada doğuya ve batıya yeni panoramalar açılıyordu. Tırmanırken Kyrenia tekrar görüş alanımıza girdi ve tüm perdeli kıyı dantel gibi serildi. Böylesine olağanüstü bir yere yerleşmek istediğim için korkutucu bir cesaret gösterdiğimden dolayı suçluluk duymağa başlamıştım. İnsan burada böylesine güzel bir manzaraya hayranlık duymaktan başka bir iş yapabilir miydi? Ve Gotik kuzey ile bir aslanın pençesi denli yumuşak biçimde Kyrenia'dan uzanan harika Levanten ovalarının bu büyüleyici karışımı... Leydi Hester nasıl olmuş da bu Manastırı gözden kaçırmıştı?

Büyük taktan dışarı çıkarak bir kere daha ötekilerin oturmuş bizi beklediği küçük meydana gittik. Guruba bu yeni yabancıyı merak ettikleri kuşkusuz bir iki iyi görünüşlü yaşlı adam da katılmıştı. Bunlar, kırışık yüzleri ve gösterişli bıyıkları olan sağlam yapılı dağcılardı. Onlardan biri, Morais, hemen benimkinin üstündeki evin sahibiydi ve genç kızı ile beraber yaşıyordu. Muhtara birkaç kabataslak soru yöneltti ve bana meraklı, hiçbir şekilde dostça olmayan bir iki bakış fırlattı, sonra kalkıp sokakta bekleyen ve çuvallarla yüklü tayının yanına gitti. «Onunla biraz sohbet etmelisiniz,» dedi Muhtar yavaşça. «Kötü biri değildir, fakat, şey... Çoğu kişi bugünlerde Enosis hakkında güçlü duygulara sahip. Siz ağırdan alın.»

Öteki iki kişinin arkadaşlığı konusunda kuşku olamazdı. Andreas Menas bir kestane kadar esmerdi ve insanın görüp görebileceği en canlı ve şefkatli gözlere

sahipti; altmışa merdiven dayamıştı, fakat her hareketi, ağır fiziksel çalışma ile genç kaldığı anlaşılan bir bünyeyi gösteren bir canlılık ve dinçlik ile doluydu. El sıkışı içten ve masumdu. Benimkinin iki ev yanında oturan komşumdu. En azından yaygın batıl inançlara göre köylülere atfedilen tembelliği yadsıyordu. Çünkü ertesi gün evi onarmak için geldiğinde, akşam olunca-ya dek bir an bile çalışmamazlık etmedi ve her sabah tam saatinde orada oluyordu. Ve her Pazar sabah kahvesini o öldürücü ağacın altında içmesine rağmen bu böyleydi! Michalis iri yarı, bir korsan ya da bir Keystone* polisi gibi bıyıklıydı; kalın bir ağacınkine benzeyen masif gücü, balıkçı kazağını gören kaslarından anlaşılıyordu. Ancak bu suçsuz bir güçtü - utangaç gülümseyişi arkadaşlık ve içtenlik kokuyordu. Köy tavernasını şarkı ve kahkaha gürültüleri ile dolduran kibar bir ayyaşlar ailesinden geliyordu ve öykü anlatmakta eşsizdi. Öğlen olduğunda, biz hâlâ evde çalışırken, o, yemeği ile bir şişe şarabını alarak bir limon ağacının gölgesine oturuyor ve öteki işçileri çok eğlendiren fıkralar anlatıyordu. Bu konuda öylesine başarılıydı ki sonunda ben veto edinceye dek herkes işi unutuyordu. Sonra da bir ağacın altında biraz suçlu bir tavırla oturuyor ve kendisinden sürekli bir fıkra anlatmasını isteyen işçilerle dalga geçiyordu: «Ah, Michalis, bize bir fıkra anlat. Kısa bir fıkra.»

«Ya patron?» diyordu gözleri yaramazlıkla parlayarak bana bakarken. «Patron dinliyor,» diyordum. «Yarım saat sonra çalışmağa başlıyoruz.»

«Kısa bir fıkra anlat,» diye yalvarıyorlardı.

«Patrona sorun,» diyordu Michalis, «o zaman size bir ev satın almak için köyümüze gelen İngiliz ile ona göz diken dul kadının komik öyküsünü anlatabilirim.»

Gülüyorlardı. «Anlat, anlat,» diye yalvardılar; ben

---

* Keystone: İngiltere'de bir kent. (Ç.N.)

bile öyküyü dinleme merakına kapıldığım için zaman zaman kendimi, anlatması için yalvarıyor buluyordum. «Bu çok ilginç bir olaylar dizisi,» diyordu. «Önce patron bana öykü anlatmayı yasaklıyor. Sonra da öykü anlatmamı istiyor. Ve bizim patron aslında bir öykü yazarı!»

Michalis'in yüzünde artık geniş bir gülümseme vardı. Bir kolu Anthemos'un omuzundaydı, bakkal olan Anthemos'un küçük dükkânı, tepenin yamacındaydı ve yiyecek, yakıt gibi gereksinimlerimi ondan almam gerekiyordu. O da eski moda bir gülmece anlayışı ile doluydu. «Efendim, sizden zengin olmayı umuyorum. Dükkânımın sizin gibi soylu bir müşteriye gereksinimi var. Yoksa seneye nasıl evlenebilirim?»

«Ya eşinin drahoması ne oldu?» diye sordum ve herkes güldü. «Karısının drahomasını çoktan harcadı,» dedi Andreas. Yunanca bilmem onlara hâlâ olağanüstü geliyordu — ve bu nokta beni her zaman şaşırtıyordu. Gerçekten de, Kıbrıs'ta kaldığım süre boyunca nereye gidersem gideyim, Yunanca bilmem her zaman büyük bir olay olarak görüldü. İnsanları çok etkiliyordu. Nedenini bilmiyorum. Bu dili benden daha iyi bilen pekçok hükümet görevlisi vardı. Ancak ne zaman Yunanca sohbet etsem ortalık dalgalanıyordu. Sonunda kendimi konuşan bir firavun faresi sanmağa başladım.

Resmi tanışmalar tamamlandığında tüm ekip konuşarak ve gülerek beni tepeye çıkardı ve eve götürdü. Onlardan ödediğim fiyatın uygun olduğunu öğrendiğimde hoşnut olmuştum. Ancak ayakkabıcının iki misli fiyat istememesini ve üstelememesini aptalca bir tutum olarak görüyorlardı. Su şebekesi ile ilgili haberler artık çevreye yayılmıştı ve Muhtar, kapının hemen dışındaki su kaynağından, istediğim kadarını boru tesisatıyla alarak evde kullanabileceğimi belirtti. Bu, kuşkusuz evin fiyatını arttıracaktı. Ve daha sonra elektrik de geldiğinde - Lapithos'a geldiği gibi - değer daha da artacaktı.

Tüm bunlar iyi haberlerdi; evime giden taş döşeli yola cephesi olan eski cumbalar ve pencerelerden yükselen sıcak «Hoşgeldiniz,» karşılamaları denli iyi; bu kişilerde kendiliğinden yükselen, kötü niyetsiz bir sevinç vardı, - Böylece tüm kuşkularım bir anda yok oldu. - Tek korktuğum şey, eski evin beklentilerimi boşa çıkartacağıydı. Kocaman anahtarı ceketimin göğüs cebine koymuştum, onu kutlamalar arasında çıkardım. Andreas anahtarı elimden aldı ve bir maymun kadar çevik hareketlerle koşarak kapıları açmağa ve herşeyi üstlenicinin incelemesine hazır hale getirmeğe gitti. Sırf çantam üstümden alınarak Michaelis'in geniş omuzlarına kondu. Andreas Kallergis elimdeki kitabı ve şarap şişesini aldı. Dikkatli olmazsam beni de kucaklarına alıp taşlı yokuşta taşıyacakları duygusuna kapıldım. Böylece son yüz metrenin soluk kesici dikliğinden kurtulabilirdim.

Evi parlak güneş ışığı altında gördüğümde, bir pusula iğnesinin Kuzey Yıldızı'nı göstermesi gibi, herşey birden kendini onayladı. Geniş ve yüksek hol serin ve gölgeliydi. Buzağı ve arpa yığını da götürülmüştü. Balkona tırmandık ve bir bulutun üstünde duruyormuş gibi, beyaz güvercinlerin aşağıdaki damlardan havalanarak kusursuz mavilikte uçmalarını, kanatlarının Pleiades* gibi donmuş biçimde duruşlarını seyrettik. Orada durup temiz havada bir kadeh şarap içtik, bu arada Andreas Menas ağaçları anlattı. Ağaç eken ve sonra da büyümelerini izleyen birinin sevgi dolu anlayışı ile doluydu. «Bir asma oraya, bir asma da buraya,» dedi esmer eli ile bıyığını burarak, «ve bir yıl sonra tüm bu balkona gölge verebilecek kadar büyürler. Betonla niye uğraşalım?» Bu arada Michalis iki mahzeni incelemiş ve iki deve alacak kadar büyük olduklarını saptamıştı. Andreas Kallergis parmağıyla

---

* Pleiades: Yunan mitolojisinde Atlas'ın yedi kızından biri. Zeus onları yıldız olarak gökyüzüne yerleştirmişti. (Ç.N.)

toza şekiller çizerek evle ilgili fikirlerimi söylememi bekliyordu.

Dışarıda, taşlı yolda küçük çocuklar ve birkaç yaşlı adamdan oluşan bir kalabalık toplanmıştı. Öylesine hızlı konuşarak tartışıyorlardı ki birşey anlayamadım; ancak Michaelis dilini şaklatarak hoşnutsuzluğunu gösterdi ve yüksek balkondan aşağıya, kalabalığa baktı, sonra da kafalarına bir şişe su dökmek için benden izin istedi. «Neden?» diye sordum. Rahatsız olmuş göründü. «Yine o Morais denilen herif, bir şeyler söylüyor.»

Morais sert bir sesle homurdanarak şöyle bir monologa girişmişti: «Bu domuzu gerçekten köyümüze kabul edecek miyiz... Onların efendi olarak burada bulunması yeterince kötü zaten...» Tümü de onun görüşlerine sempati duysa bile dinleyicilerin ona moral destek vermediğini farkettim. Gerçekten de, bu öfkeli patlamayı çok tatsız gördükleri yüzlerinden belliydi — çünkü demir bir yumruk olan misafirperverlik yasasına karşıydı. Andreas, Michaelis'e dönerek «Aşağı in ve ona defolmasını söyle,» dedi.

Ancak bunun yeteneğimi göstermek için bir fırsat olduğunu düşündüm. Uzak Yunan adalarında uzun süre yaşamak, bana kaba duygularla uğraşırken hünerli olmayı öğretmişti — ve ne de olsa Morais kötü bir istilacı ile karşılaşan İskoçlardan veya Gallilerden daha farklı davranmıyordu — Gerçekten de, Kıbrıslıların en kötü davranışları bile Rump'a yaptığım ilk ve tek ziyarette İskoçlardan gördüğüm aptallıklar ve hakaretlerden çok uzaktı. Yanısıra, bir ölçüde bilimsel bir düşünceyle, Rum karakteri hakkında saptadığım yasa açısından Morais'in bir istisna olup olmadığını görmek istiyordum, bu yasa şuydu: 'Bir Rum'u etkisiz bırakmak istiyorsan onu kucaklaman yeter.'

Sonuçta şöyle dedim: «Ben gideceğim. Ne de olsa komşuyuz.»

Merdivenden inerek hole giderken ve ön kapıdan çıkarken, bana büyük bir endişe ile baktılar. Morais yüzünde dertli ve sinirli bir ifade ile sokakta duruyordu. Elinde söğüt ağacından bir sopa vardı. Belinde ise bir bıçak ve su matarası. Eski su deposuna yaslanmıştı. Ona doğru yürüyerek kucakladım ve «Komşu, buraya sizinle beraber yaşamak için geldim,» dedim. «Rum misafirperverliğini biliyorum. Her zaman komşularının hizmetinde olduğumu bilmenizi isterim. Köyün heryerinde bana iyi, dürüst bir çiftçi olduğunuzu söylediler.»

Bilimsel mantık yürütmenin anlaşılmaz zinciri! Adam şaşkınlıktan küçük dilini yuttu ve öfkesi bir anda söndü. Birşeyler mırıldanmağa başladı, ancak ben tekrar içeri geriledim ve onu bu küçük gösteriden sevinç duydukları ve takdir ettikleri açıkça görülen arkadaşlarının merhametine bıraktım. «İyi konuştu,» dedi yaşlı bir adama, dağılmağa hazırlanırken bir öpücük göndermek istiyormuşçasına; ve yukarıdaki balkonda Andreas ile Michaelis'in onaylarcasına seslendiklerini duydum. Zavallı Morais! Konuşmak için bir iki etkisiz girişimde bulundu, ancak sözleri onunla alay edenlerin sesleri arasında boğuldu. «Gördün mü!» dediler. «Bir komşuya böyle mi davranılırdı? Bu kabalığınla ne yaptığının farkında mısın? Hepimizi rezil ettin.»

Morais aşırı düşünceli bir tavırla evine giden yokuşu tırmandı. Balkondaki arkadaşlarım beni kahkahalar ve tebriklerle kutladı. Sanki büyük bir diplomatik başarı kazanmıştım - belki de gerçekten öyleydi. Ne olursa olsun, siyasi gelgitlere rağmen ortak komşuluk ilişkisine dayalı sempatiye güvenebileceğimi gösteren iyi bir halk tepkisi deneyi olmuştu bu. Gerçekten de, ilerideki karanlık günlerde bile köy komşularımın bağlılığı bir kere bile aksamadı.

Artık onarımla ilgili sabırlı ve zahmetli çalışma başlamıştı ve Andreas boynuna marangoz mezurasını

steteskop gibi asmış, eski evin her köşesini ölçmek için bir yerden ötekine, bir odadan ötekine dolaşıyordu. Evin yapımında gösterilen işçiliği övdü ve hafif bir ekleme ve yenileme yaparsam evin «altı ömür boyu» dayanacağını ekledi. Yürür ve konuşurken benim de aklıma bazı fikirler gelmeğe başladı. Holü bir kemerle kapatabilirdik, böylece bahçe tarafındaki balkonun yükünü bu kemer taşırdı; banyo da ana merdivenin yanına kurulabilir ve böylece üstteki depodan yararlanabilirdi. Eğer balkonun alt ucu boyunca bir çatı inşa edersem, Manastırın o harika görünümünü paylaşacak fazladan iki oda elde edebilirdim. Tüm tutkular içinde en sarhoş edici olana yakalanmağa başlıyordum: İnsanın kendi evini inşa etmesi. Bunu iki misli daha heyecanlı yapan unsur ise bu işleri yapmak için çok az param olmasıydı — ve bu az para her geçen gün biraz daha eriyordu. Burada en önemli unsur ayrıntılardı, ve hiç de uzun olmayan bir süre sonra not defterim işçilerin ücretleri, malzemelerin maliyetleri vb. ile ilgili verilerle doldu.

İlk uzun mesai tamamlandığında saat dörde geliyordu ve Andreas'ın yorulmak bilmez mezurası evdeki duvarların her santimetresini ölçmüştü. Şarap bitmişti, arkadaşlarım da birer birer çeşitli işlerini tamamladılar. Balkondan son bir kere baktıktan sonra soğuk bir şeyler içmek için Dimitri'nin meyhanesine gitmeğe karar verdik. Altımdaki avluda Lalou oturmuş hah dokuyordu, sarı saç bukleleri, dokuma tezgahının dik bölümleri üzerine düşüyordu. Babası ve annesi ise katırın sırtındaki yükleri boşaltıyordu. Kubbe biçimli küçük fırında ekmek pişiyordu; parlak mandalinalar ve bademlerle dolu tabaklar sarmaşıtın altındaki masanın üzerinde duruyordu. Tavuklar kendilerine ayrılan yerde tembelce dolaşıyordu. Muz yaprakları hafif meltemle çatırdıyordu.

Doğu, artık güneşi örten aşağıdaki dağın gölgesi altında kalan yerde, dev bir kayısı ağacının gölgeledi-

ği bir başka ev vardı. Balkonunda iki güzel kız oturmuş saçlarını tarıyorlardı. Onların altında sert görünüşlü bir genç adam bir motosikleti temizliyor, iki kişi de odun kesiyordu. Klasik bir çok ciddi yüze sahip yaşlı bir kadın ise kırmızı biber dolması yapıyordu. Avlunun büyük kapıları açıktı. Nedenini birazdan anlayacaktım.

Herşey, uzaktan gelen haykırışlar, küfürler ve toynak sesleri ile başladı - sanki bir grup insan yiyen canavar, üzerimizdeki zeytin ağaçlarından bize saldırıyor gibiydi. (Ertesi yıl meydana gelen deprem bile üzerimde böyle bir etki yapmadı.) Gürültüsü gittikçe artarak üzerimize çöktü. İnsan seslerine yüzlerce sığırın boğuk böğürmesi karıştı; sonunda bir kükreme ile vadiye girdi. Sanki birisi umutsuz bir süvari hücumunu yönetiyordu. «Neler oluyor tanrı aşkına?» dedim. Balkonun kenarına giderek dağın ötesine baktım. Bir grup çocuk, kahkahalar ve çığlıklarla dar sokaklardan birinden dışarı akıyordu: «İşte geliyor. Herkes dikkat etsin.» Ve gürültü çoğaldığında yaşlı adamlar korunmak için kapı eşiklerine sıçradılar. Kayısı ağacının altında oturan ailesi ise kulaklarını tıkayarak gülmeğe başladı. «İşte geliyor bizim sersem,» dedi yaşlı kadın, *Homeros'a** özgü dişsiz ağzıyla. Bu olay ne olursa olsun, onu iyi bildikleri anlaşıldığı için biraz rahatlamıştım. «İşte geliyor,» diye bağırdı bir başka yaşlı adam elini sallayarak. Çevremizdeki pencerelerin tümünde gülümseyen yüzler belirdi; sanki bir tür gösteri seyredecektik, ve gerçekten de öyle oldu.

Bir düzine sığır, yarış atı hızında koşarak o taşlı yolda ilerledi, kaydı ve tökezledi. Karmakarışık bir boynuzlar ve toynaklar yığını halinde anayola yayıldı. Onları insan sesi olmayan bir haykırma ile yöneten adam, kahkahalarla gülerken hayvanların peşinden yarı sürükleniyordu. Çünkü en arkadaki hayvanın kuy-

---

* Homeros: (İ.Ö. 8. yüzyıl) Yunanlı epik şair. (Ç.N.)

ruğunu sıkıca tutmuştu. Bir yandan bağırıyor, öte yandan da kuyruğu buruyordu. Serbest eliyle bir su kabağını sallıyordu. Kükremesi ve çığlıkları korkutucuydu, fakat caddedeki herkes gülmekten katılıyordu. Kocaman bir bıyığı, terden ıslanmış bir gömleği, siyah pantolonu ve uzun dağcı botları vardı. Titanlar çağına ait bir kahraman figürüydü; aynı Homeros döneminden fırlamış, güneşin öküzlerini boyunduruğa vuran bir karakter.

Ve o Frangos'tu. Güttüğü hayvanlar acınacak bir böğürmeyle ahırlarına mermi gibi daldı; bu arada o son sığırın kuyruğunu bıraktı, son bir çığlık attı ve hayvanı tekmeledi. Sonra kendi avlusuna gitti. Kollarını iki yana açarak durdu, bir aslan gibi kükreyerek su istedi ve yavaş hareket ettikleri için herkese küfür etti. Gülmekten katılan iki uzun boylu kızı ona bir sürahi ve bir leğen götürdüler. Hâlâ homurdanarak sürahiyi aldı ve başından aşağı boşalttı. Yapmacık bir öfkeyle suyun soğukluğundan yakındı; bir buhar kazanı gibi soluyarak soluk alışını düzeltmeğe çalıştı ve evdeki herkesin tembel bir tavuk olduğunu ilân etti.

«Bu kadar yeter,» diye bağırdı yaşlı karısı Helen: «Bu evde o pis küfürlerini duymak istemiyoruz.» Ancak neşeli iki kızı onu acımasızca kovaladılar, o da birini eteğinden yakalayarak dayak atmakla tehdit etti. Bu sahneyi pekçok kere görmüş, neredeyse sözcüğü sözcüğüne bilen ve çok seven bir seyirci kitlesine bildik bir rol oynayan ünlü bir aktör gibi davranıyordu. «Seni motosiklet yıkayıcısı, sersem tavuk, maymun, lamba direği.»

«Beni rahat bırak,» dedi gelecekteki damadı, «yoksa seni sığırlarının altına atarım, pelteye dönersin.» Bir dizi benzer öfkeli iltifatlar balkondan avluya yağdı ve aynen iade edildi.

Evin dışından geçen küçük bir oğlan bizim balkondan eğilip baktığımızı görünce açıklama yaptı: «Frangos her gün sığırları böyle geri getirir.»

«Anlıyorum,» dedi Andreas.

«Buna Bulgarların Marathassa'da yenilmesi adını veriyor. Son hücum yani. Genelde hepimiz alkışlarız.»

Bunu duyduğuma sevinmiştim, fakat Frangos'un tarih bilgisi zayıf gibi görünüyordu. (Daha sonra herşeyi kendi kafasından uydurduğunu ve tarih kitaplarını beş para etmez bulduğunu öğrendim.)

Artık, bir ölçüde uğursuz bir tavırla kendi güzel ağacının altında oturuyordu. Karısı ona büyük bir bardakla şarap ve temiz bir mendil getirdi; o da mendili alnına koydu. En büyük kızı bir tarakla bir ayna getirdi, o da bıyığını taradı. Sonra içini çekerek kalktı ve bahçenin ucundaki küçük, kubbe biçimli sundurmaya gitti. Bağdaş kurarak oturdu ve epik homurtular arasında karısıyla kesintili bir sohbete girdi. «Köye bir yabancının yerleştiğini duydum. Sersem İngiliz'in biri, doğru mu?» Kadın yanıt verdi, «Kakojannis'in evini satın almış. Şu anda balkonda ve sana bakıyor.» Bir anlık bir sessizlik oldu. «Ho ho ha ha,» dedi Frangos beni gördüğünde; bir kahkaha daha attı ve kocaman elini kaldırdı. «Yasu,» diye bağırdı kibarca, sanki ötedeki vadide duruyormuşum gibi; sonra bana doğru bir adım atarak «Merhaba, İngiliz, birlikte içmiştik, değil mi?» dedi.

«İçtik. Tüm ülkelerin palikaryaları şerefine.»

«Tanrı onları korusun.»

«Tanrı onları korusun.»

Bir sessizlik oldu. Görünüşe göre doğuştan arkadaş severliğine karşı mücadele ediyordu. «Neden Güzelyurt'a geldin?» diye sordu yüksek, kışkırtıcı bir sesle. Ancak gerçek bir alaycılık yoktu. Sanki kendine güveni yeterince güçlü değil gibiydi; belki de kardeşimin Thermopylae'de ölmesi, gemisini su kesiminin altından delmişti.

«İçki içmeyi öğrenmek için geldim,» dedim, kesik bir kahkaha attı ve poturundaki tozların tamamı gidinceye dek neşeyle dizini yumrukladı. «Duydunuz

mu?» dedi ailesine dönerek. «İçmek için gelmiş! Harika! Mükemmel!» Sonra bana dönerek bağırdı: «Öğretmenin ben olacağım.»

«Kabul.»

«Karşılığında ne vereceksin?»

«Ne istersen.»

«Özgürlüğünü istesem bile mi?»

Arkadaşlık ilişkilerini zedelemeyecek bir ustalıkla, bu küçük çaplı kötü durumdan kendimi kurtarmayı düşünürken kurtarıcı bir ses duyuldu. Andreas Kallergis başını duvarın üzerinden sarkıtarak: «Frangos, seni dolandırıcı, bana borcun var,» dedi ve bunun üzerine Andreas'ın onardığı bir ahırın ücreti konusunda öfkeli bir tartışma çıktı. «Bir tekme attım, ahır yıkıldı,» dedi Frangos; «ne biçim onarım bu?» «Senin tekmelediğin herşey yıkılır,» dedi Andreas. «Neden tekmelerini o işe yaramaz oğullarına saklamıyorsun?» diye karşılık verdi Frangos. «Sen oğlan çocuk yapacak kadar erkek değilsin,» dedi Andreas. Tüm bunlar iyi niyetli şakalaşmalardı.

Arkadaşça, birbirimize bağırarak ayrıldık ve yokuştan aşağı indik. İlk köşede on beş yaşlarında, harika kara gözlü ve iki yanda örülmüş uzun saçlı, utangaç bir kız duruyordu. Bir sincap gibi çekinerek bize yaklaştı. Bir eli arkasında duruyordu. Çekingenliği insanı etkiliyordu. Arkasında tuttuğu küçük sepette bir yığın arpacık soğanı ve bir kan portakalı vardı; öteki elinde ise geniş bir zambak yaprağına sarılmış yabani gelincikler. Bu hediyeleri bana uzatarak: «Babam Moralis bunları size gönderdi, evinizde güle güle oturmanızı diliyor,» dedi.

Bu jesti kazandığım için kendimi hiç utanmadan gururlu hissettim ve karşı bir hediyeyle ilişkiyi sağlamlaştırmayı düşündüm; bunun üzerine bir gün önce satın aldığım büyük çakıyı kemerimden çıkardım ve kıza verdim, tekrarlaması için uygun bir mesaj da bıraktım.

Manastırın yanındaki küçük meydana geldiğimizde oldukça kalabalık olduğunu gördük. Çünkü köylüler artık işten dönüyorlardı. Dinlenme Ağacı'nın altında bir grup toplanmış kahve içiyor ve dedikodu yapıyordu. Tembelliğin yol açtığı ruhsal öfkenin işaretlerini görmek için yüzlerini yakından inceledim ve çoğunun neredeyse uyumakta olduğuna kanaat getirdim. Taverna artık dolmuştu ve Dimitri o garip aksak yürümesiyle - dalgalı bir denizde güvertede durmağa çalışan bir tayfa gibi - tüm hızıyla içki ve kahve servisi yapıyordu. Kilise kulesi solgun altın sarısı ışığı antik yüzünde yansıtıyor, böylece taş yapısı, kaldırımları sınırlayan yabani güllerin ayaklar altında ezilmiş yapraklarından yapılmış gibi görünüyordu. Kollis ve Muhtar, köşedeki bir masada oturmuş ciddi bir tavirla kahve içiyorlardı, biz de onlara katıldık.

«İnşaat işleri için sizin köyünüzden birkaç kişi bulacağım,» dedi Andreas yavaşça. «Köyde bir iki tane iyi duvarcı var - örneğin şurada oturan Thalassinos - ve ahşap işleri için de Loizus. Fakat ayrıntılı bir fiyat listesi hazırlamam için zaman gerekiyor. Ne zaman işe başlamayı düşünüyorsunuz?»

«Bu hafta.»

«O kadar çabuk mu?»

«Evet. Size ne kadar param kaldığını bildireceğim, bununla ne yapılabileceğini hesaplarsınız.»

Kıbrıs'taki fiyatların Avrupa standartlarından tümüyle farklı olduğunu çoktan anlamıştım. Fiyatlar, yokluklara göre çaresizce dalgalanıyordu; eğer Avrupa'dan mal gelmesi gecikirse ve dükkânlarda tükenmişse - örneğin boya - fiyatlar birkaç haftada iki misli artıyordu. Buradaki püf noktası, insanın ham maddelerin tümünü bir defada satın alması gerektiğiydi. Yerel üstlenıciler, belki de şermayelerinin yetersizliği yüzünden bir inşaatı önce bir duvar, sonra öteki duvar şeklinde yapmak zorunda kalıyordu, böylece malzeme fiyatlarındaki artışların merhametine kalıyorlardı.

Çok sayıda İngiliz'in üstleniciler tarafından kandırıldıklarını ileri sürmelerinin nedeni de buydu' Gerçekte ise maliyetleri önceden hesaplamak olanaksız olduğu. için üstleniciler çoğunlukla yanlış hesaplamalarla başbaşa kalıyorlardı — ve benim ev yenileme çalışmalarım sırasında birkaç defa duvarcılar yaptıkları işlerden zarar ettiler. Tüm bu bilgiler, akıllı Sabri ile yaptığım bir konuşmanın ürünüydü. «Yapmamız gereken şey, tüm bu iş için gereken tuğla, alçı ve çimentoyu satın almak ve tepeye taşımak; böylece nerede durduğumuzu görürüz.»

Bu yöntemin işçi ücretleri için de uygun olduğunu düşünmüştüm. Ücretler dalgalandığı için değil, toplumun öteki gereksinimleri işçileri bir projeden ötekine çektiği için. Sözleşme diye birşey söz konusu değildi. Zeytin sıkma ve keçiboynuzu toplama mevsiminde tüm köy tek vücut oluyordu ve insan bir anda duvarcıları, marangozları, tesisatçıları, herkesi yitirebiliyordu. Bu nedenle, tutarlı bir inşaat işi yapabilmek için, insan kısa dönemli plan yapmak ve tüm bir ekibi aynı kısa dönem içinde toplamak zorundaydı. Aksi takdirde işi sürüncemede kalıyordu — bir ustabaşının ya da bir marangozun eksik olması, pencere pervazları veya kapı kirişleri takılmayı beklerken tüm duvarcıların beklemesine neden oluyordu; bu arada marangoz tarlada elma, badem ya da keçiboynuzu toplamakla meşgul oluyordu. Tüm bu gecikmeler maliyeti arttırıyordu ve inşaat sanatı bu gecikmeleri önlemek demekti.

Tüm bunların dikkate alınması gerekiyordu, ancak bu arada malzemelerin eve getirilmesi gerekiyordu. İyi kalpli Sabri tuğlaları ve betonu temin edebilirdi. Fakat eve hiçbir kamyon çıkamayacağından malzemeleri tepeye çıkarmak için eşek ve katıra gereksinim duyuyorduk. Bu noktada Muhtar devreye girdi ve kısa sürede istenilen sonucu elde edebilecek bir ekip kurmayı üstlendi.

Bir jüri gibi oturduk ve adamlarımızı gözlerine ba-

karak seçtik — Pambos, Kalaponis, Dimitri Rangis, Korais: İnsanın *Drury Lane** dışında hiçbir yerde göremeyeceği favoriler ve kaşlar galerisi. Andreas Menaz gözetim görevini üstlendi, Michaelis de sesini ve rengini malzemelerini eve boşaltılması işine ayırdı. İpin iki ucunun iyi ellerde olduğu kanısındaydım. Andreas tepenin altında ve Michaelis de üstündeyken adamlar kaytaramazdı. İşçiler galerisinin üyeleri teker teker bulundu. Sonra asık bir yüzle maliyetleri hesapladık. Taşıma sorununun 10 günlük yoğun bir çalışmayla çözümleneceği kanısındaydım; bundan sonra inşaat malzemeleri elimizde olacaktı. Böylece inşaat işçilerini işe koşabilirdik.

Tüm bu planlar Muhtar sayesinde kayda değer bir hızla gerçekleştirildi ve Andreas'ın küçük arabasından indiğimde Kollis'in birlikte Kyrenia'ya yürüme önerisini kabul ettim. Siklamenlerle kaplı patikalardan, kiraz ağaçları arasından yürüyerek geçtik ve iyi kalpli Panos'un, menekşe renkli denizin üzerindeki sessiz bir terasta, elinde bir kadeh Commanderia şarabı ile bizi beklediği yere gittik.

* * *

---

* Drury Lane: Londra'da tiyatroların yer aldığı cadde. (Ç.N.)

SERÇELER TOPLANIYOR

«Kısa bir süre sonra atmosfer neşelendi ve rahip, şarabından bir yudum alarak güçlü bir bariton sesle şarkı söylemeğe başladı:

Ufuklar açılıyor,
Gökyüzü ışıkla doluyor,
Kudüs sevinç içinde,
Çünkü Hz. İsa yükseliyor.

«İsa gökyüzüne gitmişti,» diye açıklama yaptı öğretmen.

Muhtar onu izledi ve yüksek, neredeyse tiz bir tenor sesle halk melodilerini söyledi :

«Dünya dönüyor, dönüyor bir tekerlek gibi
Insanlar biraraya geliyor ve sonra ayrılıyor..
«Ve sonra...»

'Sonra ne olduğunu hepsi biliyordu, ve şarkının nakaratına katıldılar...»

(PATRICK BALFOUR, The Orphaned Realm/Yetim Bırakılmış Ülke)

Kısa bir süre sonra, katır ekipleri köyün dar sokaklarından yukarı çıkmağa başladı. Herbirinde delikli beton tuğlalar veya tozlu çimento torbaları yüklüydü; Manastırın yukarısındaki limon ağaçları arasında kurduğum çardaktan, katırları taşlı yokuşta kayar ve tökezlerken bir kartalın gözüyle seyredebiliyordum. Günümü geçirdiğim siklamen kaplı büyülü ve gölgeli patikadan bakıldığında, telaşla yuvalarına dönen, herbiri ağzında bir parça tahıl taşıyan karıncaları andırıyorlardı.

İlkbahar uzayarak yaza girmişti, yakında buğday-

lar eski zeminler üzerinde kabuklarından ayrılmağa başlayacak ve balkonu kurmak ve pencereleri takmaktan sorumlu olacak uzmanları rahat bırakacaktı. Onlardan bazıları ile tanışmıştım: İlk olarak 'Denizci' Thalassinos vardı, sessiz duruşlu, düzeltilmiş bıyıklı. Kırk yaşlarındaydı ve dürüst bir havayla çalışıyordu. Onu kendi icat ettiği bir fantezi içinde yakaladığım zaman çok şaşırmıştım — her pazar kendi tasarladığı elbiselerle kahveye geliyordu. Yumuşak süetten yapılmış uzun çizmeler, sert yakalı ve kareli bir tvit ceket ve üzerine elle alevler içinde bir kız resmi çizilmiş Amerikan tarzı bir kravat. Çok beğenilen bu elbiselerin içinde seçkin bir tavırla dolaşıyordu.

'Ayı' Küçük Loizus ise kilisenin direğiydi ve çok ciddi bir adamdı. Davranışları ötekilerden çok farklıydı. Arada bir çalışan bir Mors vericisi gibi kibarca duraklamalar, durmalar ve yeniden başlamalarla konuşuyordu. 'Kırsal' kesim romanlarının o sıkıcı köy ahlâkı içgüdüsüne sıkı sıkıya bağlıydı; ve daha da kötüsü incelikli ilkelere ilişkin görüşlerinin baskısı altındaydı. Ona bir pencere yapmasını söylerseniz dudaklarını yalıyor ve çok uzaklardan gelen bir sesle: «Antik Yunanlılar için pencere, duvarda bir delik demekti. Onlara göre ışık sorunu...» diye konuşmağa başlıyor ve sözü giderek uzatıyordu; ancak pencereyle ilgili Platonik görüşü saptadıktan ve Fenikeliler, Venedikliler, Hintliler ve Çinlilerde pencere tarihini izledikten sonra «İstediğiniz pencereyi yapamam, çünkü marangoz cetvelim kırıldı,» diyordu. Ancak genelde kibar ve çalışkandı ve ruh düzeyinin gerçek yüzeyini göstermeğe çalışırken dilini tutmakta iyi bir çaba gösteriyordu. Böylece gerçek ruh halini hiçbir zaman anlayamıyordunuz.

Bay Honey de belirli gariplikleri olan bir başka yeni arkadaştı. Uzun boylu, zayıf ve aşırı hipermetroptu; köyde zarif bir tavırla salınarak dolaşıyordu. Uzun ve güzel elleri ile yaptığı hareketler, bana Madam Re-

caimer döneminde moda olan hanım jestlerini anımsatıyordu. Uzun, esmer yüzü ve parlak gözleri, belli belirsiz bir mutlulukla doluydu. Mesleği mezar kazıcılığıydı; fakat köyde hiç kimse ölmediği için kendine ayıracak çok boş zamanı oluyordu ve karnını doyurması da gerektiği için kazmakla ilgili yeteneklerini başka bir yöne çevirmişti. Kanalizasyon işleri yapıyordu ve bu konuda bir felsefeciydi. «Yaşamın anlamı nedir?» diye sormuştu bir keresinde o trajik tonlu sesiyle. Elindeki şarap şişesini dudaklarına götürerek «Buradan girer,» dedi ve kazmakta olduğu çukuru işaret ederek «buradan çıkar,» dedi. «Nedir bunun anlamı?» Zavallı Bay Honey! Bu konuyu ben de çok düşünüyordum.

Andreas ve Michaelis ile birlikte, bu adamlar benim ilk Kıbrıs tarihi öğretmenlerim oldular; adanın geçmişi hakkında yeni birşey öğrenmediğim gün yok gibiydi. Herbir bilgi, Panos'un benim için hazırladığı büyük parçalı bulmacaya konu olan Kıbrıs hakkındaki genel bilgilerin bir eksik parçasını tamamlıyordu. Bu, öğrenmenin en iyi yoluydu, çünkü öğretmenlerim bu şeyleri kendi dillerinde anlatıyor ve bunu yaparken yaşıyorlardı. Paphos'taki çıplak putperestleri cezalandıran ya da antik Afrodit tapınağında tanrıya onu aydınlatması için dua eden aziz Barnabas'ı her düşündüğümde, gözümün önüne Michaelis'in kıvrık bıyığı ve dua eder gibi yaparken başını öne eğmesi, ya da gözleri parlayarak aziz Barnabas'ın sözlerini sözcüğü sözcüğüne yinelemesi geliyordu: «Hey, sen, özel organların göklere açık durarak yolunmuş tavuk gibi ne dolaşıyorsun ortalıkta... Hiç utanmıyor musun?» Yıldırımları canlandırması da dramatikti: Işığın büyük parıltısı gökyüzünde belirirken kollarını yukarı kaldırıp yumruklarının arasından dehşet içinde gökyüzüne bakıyordu. «Güm! aziz güme gitti, ve güm! Güm!» Sonra yumruklarını açarak yavaşça Barnabas'ın dualarının yol açtığı yıkıma bakıyordu; acınacak, olayları tam kavrayamayan bir tavırla oradan bir baş, buradan bir kol yükseliyor ve putperestler ölüp ölme-

diklerini anlamağa çalışıyordu. Ölmüşlerdi. Başları ve kolları sessizce tekrar eski konumlarına düşüyordu. Herşey bitmişti! Daha sonra, Tammasos'a giderken Aziz Paul ve Barnabas zeytinden oluşan tutumlu bir sofraya oturuyorlardı. Bugün burada duran ağaçlar, onların kaldırıp attığı borularda büyümüşlerdi. Araştırmacılar Paphos'ta Afrodit'in sembolü olan koni biçimli bir siyah taşı terkedilmiş bir tapınakta bulduklarında, Andreas işçi olarak çalışıyordu. Ona göre, Paphos'lu gençler yılın belirli bir gecesinde hâlâ dışarı çıkıyor ve bu tapınağın taşlarını zeytin yağı ve badem suyu ile kutsuyorlardı. Bu arada kadınlar kısırlığa karşı korunmak için yüzüklerini ve elbiselerinin parçalarını bırakıyordu.

Tüm bunların doğru olup olmadığını ancak tanrı bilirdi. Ancak onlar için doğruydu. Ve Kıbrıs'ın kaynakçası o denli geniş ve ayrıntılıydı ki gerçek biryerlerde kaydedilmiş olmalıydı... Buna daha sonra sıra gelecekti, biliyordum. Işık ve gölge hakkında ilginç bir ortaçağ duygusuna ve dramatik değerlerle ilgili keskin bir anlayışa sahip bu köylülerin dudaklarından birşeyler öğrenmeyi yeğliyordum. Garip olan bir başka unsur, kulağa en olanaksız gelen öykülerinin doğru olmasıydı; örnek olarak Andreas bana antik Kıbrıs'ı betimlerken öylesine başarılı bir hipopotam taklidi yaparak avlumda dolaşmıştı ki Charlie Chaplin düzeyindeydi. Ve bir yıl sonra Kyrenia bölgesinde cüce bir hipopotam iskeletinin bulunduğuna ilişkin bir rapor okudum, iskelet tarih öncesi döneme aitti. Küçük caminin yanındaki ılık ırmakta tembelce yüzen kahverengi bir ayıbalığı gördüğümü söylediğimde bana inanmamaları da sanırım adaletin gerçekleşmesiydi, daha sonraları bu ırmakta yüzmeğe başladım.

Hayır, genelde yanılmıyorlardı; ve tarihi olayları anlatış biçimleri, bana olayları yorumlayabileceğim bir resim galerisi sağlama avantajını sağlıyordu. Vali Sergius'un Michaelis tarafından Hristiyana dönüş-

türülmesini hâlâ görür gibi oluyorum, ancak öyküyü anlatanı dinlerken küreğine yaslanan beton karıştırıcısı Mark'ın kırsal yüzünü taşıyor.

Bu, aynı zamanda hareketsiz durarak yolculuk yapmak gibiydi; daha doğrusu hareketsiz otururak, elde bir şişe şarapla bir zeytin ağacının altında. Michaelis bu taştan dolayı çok acı çekiyordu ve bir tedavi yolu bulmak için çıktığı hac benzeri arayış başlıbaşına bir destandı. Kyko'daki harika başarı imajını denemek için Olimpus Dağı'nın tepesine tırmanmış; Salamis yakınlarında Barnabas'ın kemiklerinin bulunduğu kuru kuyuya giden; yeşil ovaya uzanan tozlu yol boyunca soluk soluğa ilerlemişti. Şehit Aziz Heracleides'in cam bir kavanoz içinde duran kesik başına danışmış ve bu antik şeyin üzerindeki tozdan biraz almak için parmağı ile kırmızı kadifeye dokunmuş, sonra tozu sağ burun deliğine çekmişti: Ancak faydası olmamıştı. Herkes onu kendini bir bıçağın üzerine atmasını öneriyordu. Ancak adalı azizlerin kendisini yüzüstü bırakacağına bir türlü inanmıyordu, maden suları bile iyi gelmese de. (Maden sularının kalitelerini öğrendim, bunları bir dizi acılı yüz ifadesi ile anlattı — böylece herbir maden suyu kaynağı için bir tablo oluşturdu. En kötüsü, Kalopanayotis, Aziz Barnabas'ın dualarından çok daha güçlü bir şeyi betimleyen kalın bağırsak sesleri çıkarıyordu. Yumruğunu kapının pervazına vurarak bu sesleri taklit etti, sonra ekledi: «Sadece bir bardaktan sonra günlerce ve gecelerce acımasız bombardıman.») Ancak sonunda bir tedavi yolu buldu; Stavrovouni'nin durduğu dramatik tepedeki kutsal harabede dualar etti, bu duaların ulu ve iyi kalpli imparatoriçe Helen'in bağışladığı Pişman Hırsız haçı ile ilgili olduğunu söyledi. («Nerenin imparatoriçesi?» — «Bilmiyorum.») gördüğü bir düşte sadece Prodromos'ta yetişen elmalar ve kirazların suyunu iki ay süreyle içerek yaşaması halinde iyileşeceği bildirilmişti ve bu tedavi onu iyileştirmişti.

bir kitapla ve dikkati dağınık bir tavırla Kyrenia Limanında dolaşıyordu, uzmanı olmayan gözüme korkunç bir saplantı içindeymiş gibi görünüyordu —belki de yaşam boyu insanda izi kalan o aşk maceralarından biri. —Onu aylarca küçük yeşil bir arabanın içinde, aynı *princesse lointaine** ifadesiyle tepelerde dolaşırken de görmüştüm. Sonunda onunla tanışıp, yüzündeki aşırı zihinsel acı ifadesinin benimkilerle aynı düzeyde saplantılardan kaynaklandığını anladığımda, gizem çözüldü. Küçük Hazreti Omer Tekkesi'nin karşısındaki gösterişli ve terkedilmiş alanda bir ev yaptırmağa çalışıyordu - öznel bir ev yapmak için iyi seçilmiş bir yerdi. - Böyle bir seçimin dünyadan bıkmış bir kişiye uygun olduğunu düşünebilirdiniz, fakat Marie kesinlikle dünyadan bıkmış değildi. Yılda altı kere Kıbrıs'a geliyor ve beraberinde ödül olarak üç başkent hakkındaki en iyi sohbetleri getiriyordu; ve ev hazır oluncaya dek Endonezya tarzında yaptığı bambu bir kulübede oturuyor, okuyor ve yazıyordu. Bu ortak heyecanlarımız bizi birbirimize çekti. Hâlâ bir 'düzine köylünün sahibi olduğu bir arsayı almakla uğraşıyordu ve onun çevirmenliğini yapıyordum. Ve o da Manastıra gelerek evimdeki çalışmaların nasıl ilerlediğini izliyordu, yanında bir dolu kitap, mimari taslaklar ve bahçe tasarımları getiriyor ve zaten köylüler arasında esen dedikodu rüzgârını daha da körüklüyordu. Ve sarı saçları ve kahverengi gözleri ile köylülere göre ender bulunur, garip bir kadındı - gerçekten de öyleydi, - öylesine yalnız bir yaratıktı ki ayakkabılarını çıkartıp Manastırın yeşil çimenlerinde yürümeğe başladığında, kahvede oturan Andreas, Michaelis'i dürtüyor ve «işte *Nereid*** geliyor,» diyordu.

Nereid ve ben ortak yönlere sahiptik, rakamları ve maliyetleri paylaşıyor, öğüt vermesi için zavallı

---

* Fransızca 'uzaklardaki prenses' (Ç.N.)

** Nereid: Yunan mitolojisinde denizde yaşayan su perisi. (Ç.N.)

Sabri'nin başını ağrıtıyor ve boş zamanlarımızda onun arsasını çevreleyen kayalık plajda birlikte yüzüyorduk.

Ancak Marie'nin yaşam anlayışı benimkinden farklıydı, iflâh olmaz bir romantik ve çok yolculuk yapan biriydi; evinde *Fas ve Goa** arasında kalan tüm sevdiği şeylerin çizgileri olacaktı; süslemeli kapı pervazları, arap tarzı kepenkler, Bundi'den alınma bir çeşme, Kastilya'dan alınma bir avlu... Bu liste hergün değişiyordu fakat her zaman yoğundu, heyecanı öylesine dokunaklı ve sıcaktı ki ona Kıbrıs'taki işçilerin böylesine ender tasarımları yapamayacağını söylemek zalimlik gibi görünüyordu. «Saçma, onlara anlatırız.» Hem kadere inanan hem de romantik biri olduğu havada asılıydı; eğer Beckford sağ olsaydı kuşkusuz onun arkadaşları ve mektuplaştıklarından biri olurdu - ve belki de - deniz kenarındaki o ilk amaçlarına katkıda bulunuyor, ya da mağarasının serin gölgesinde Clito'nun taşra şarabını yudumluyor olurdu.

Planları başlıbaşına yeni bir dünyaydı, çünkü eski bir evi yıkmak ve temelden yeni bir ev yapmak çok farklıydı, bu nedenle, adada dikilmiş altın iplikli blucini siyah gömleği ve sandalları ile Pearce Hubbard geldiğinde çok sevindim. Pekçok ortak arkadaşımızdan adını çok duymuştum, fakat hiç tanışmamıştık. O harika rahatlığı ile (bir sinema yıldızı kadar yakışıklı ve ayrıca beyin ve zevk sahibi olması haksızlık gibi görünüyordu) üzerimde öyle bir patladı ki, kendimi taşkın suları tutan bir dalgakıran gibi hissettim ve her türlü bahaneyi kesinlikle reddederek Austen Harrison ile buluşmak için Lapithos'a giderken, kendisine eşlik etmemi istedi. Güzelyurt'u iyi biliyordu ve güller üzerinde ortak bir tutkuyu paylaştığı Kollis'in iyi arkadaşıydı. Lapithos'a giderken arabanın arka kanapesini bir sürü saksıdan oluşan bir ormanla doldurdu-

---

* Goa: O dönemde bir Portekiz sömürgesi. Günümüzde Hindistan'ın bir eyaleti. (Ç.N.)

nu, aralarında oturup kendimi oldukça aptal hissettiğimi anımsıyorum. Lapithos'a doğru hoplaya zıplaya giderken sahibi olduğu Türk evinden ve kendisi ile Harrison'un nasıl Lapithos'a yerleşerek ev sahibi olma günahını işlediğinden söz etti. Mimar oldukları için dünyanın büyük bir bölümünü geziyorlardı ve Kıbrıs bir büro kurmak için uygun bir sıçrama noktasıydı; yanı sıra güzel bir tatil beldesiydi, ailesini de birkaç defa buraya göndermişti. «Ve artık siz de burada olduğunuza göre, herşey harika olacak,» dedi bana; şarap ve manzara yoldaşlığı önererek. «Ben burada fazla kalamıyorum, fakat Austen yılın büyük bir bölümünü Lapithos'ta geçiriyor. Ondan hoşlanacağınıza eminim ve umarım o da sizi sever. İnzivaya çekilmeyi çok sever - onu kim suçlayabilir? - Eğer sosyal açıdan etkin ve kulüplere düşkün olsaydı bu kadar uzaklara gelmezdi. Ve evi sizi umutsuzluklarla dolduracaktır - size bir iki fikir verebilir. Bu arada, balkona 3 metre kadar bir bölüm daha ekleyin, salt emin olmak için. Tüm balkonun yağmurlu bir günde çamurun içine yuvarlanıp orada kalmasını istemiyorsanız tabii — ya da çatıda bir parti verirken balkonun tersine dönmesini de istemiyorsanız.»

«Ev sizce sağlam görünüyor mu?» diye sordum biraz sinirli bir tavırla, ona bedavadan danışmamağa yemin ettiğim halde. Pearce güldü. «Ne demek istediğinize bağlı. İngiliz bir inşaatçı görseydi kalp krizi geçirirdi. Fakat benim ya da Austen'in evi kadar sağlam görünüyor — aslında bu pek doğru değil, çünkü biz büyük ölçüde yenileme yaptık. Burada ne kadar yaşamayı düşünüyorsunuz?»

İma ettiği güven ve planımı onaylaması beni hoşnut etti.

Ancak, tüm bu güvenim, Austen'in evine girip romantik ev sahibini kendi nergis havuzunun yanında ciddi bir tavırla oturmuş, bir alabalığa psikoanaliz yapmakla meşgul olduğunu gördüğümde umutsuzluk ve kıskançlığın içinde yok oldu. Soylu bir adamdı, bir Bi-

zans imparatorunu andıran başı, atletik bir yapısı vardı ve uzun boyluydu. Ancak göz kırpması ve canlı gülmece anlayışı, ciddi görünüşünü hafifletiyordu. İnsan onu hemen kabulleniyordu; ve içkimi yudumlayarak sohbetini dinlerken birdenbire «South Wind» romanındaki kahramanın ya da *Huxley*'in* erken dönem karakterlerinden birinin huzurunda olduğumu anladım. Biçemin sadece edebi bir unsur olarak değil aynı zamanda kitaplar, güller, heykeller ve manzaralar dünyasına yaklaşmakta kullanılan içsel bir yöntem olduğu o unutulmuş dünyayı temsil ediyordu. Evi kendisinin kusursuz bir yansımasıydı. Eski bir Kıbrıs şarap rafını ya da olasılıkla dolabını almış ve tüm bileşime şarkı söyleten bir yumuşaklık ve içtenliğe dönüştürmüştü — kitaplarla kaplı uzun, kirişli salon, ara bölmelerde görülen ikonlar; sivri kemerli gölgeli teras, yazlık ev, nergisli havuz. Tüm bunlar felsefi ilkelerin bir betimlemesiydi — yaşamın ne kadar güzel yaşanması gerektiğini ve yaşanabileceğini gösteren bir betimleme. Ona göre de ada yaşamı ancak dış dünyadan arkadaşlar ziyarete geldiğinde dayanılır oluyordu ve ortak arkadaşlarımız olduğunu farkettiğimde çok sevindim, bu arkadaşlar hemen her yıl geliyor ve Lapithos'a bu kutsal ziyareti yapmak için bir iki gün kalıyorlardı. Bunlar arasında Freya Stark ve Sir Henry Luke, bu evle özdeşleşmiş olarak sonsuza dek aklımda kaldı, ve herbiri bana verecek özel şeylere sahipti.

Pearce Hubbard'ın evi hiç de daha az güzel değildi. Neredeyse komşu ev sayılırdı ve ilk akılda kalacak akşam yemeğimizi burada mum ışığında yedik, iyi yemekler ve harika sohbetle güzelleşen beraberlik, yabani limon kokusu ile dolu bahçede gecenin içinde ilerledi. Burada bana Kahire ya da Atina'da oturan ve kısa bir süre önce adadan geçen ya da gelmek üzere olan arkadaşlarla ilgili haberleri verdiler, herbiri ayrı

---

* İngiliz yazar Aldous Huxley (1894 - 1963). (Ç.N.)

bilgiler getirmişti. Örnek olarak, Kıbrıs hakkında yazdığı kitabı ada ve sorunlarını anlatan ayrıntılı ve alışılmadık düzeyde açıklayıcı bir yapıt olan Patrick Kinross, önümüzdeki hafta buraya gelecekti. Daha sonra Freya Stark da gelecekti... Austen Harrison'ın dünyadaki büyük anayollardan birinde kendisine bir han veya kervansaray inşa ettiği kesindi.

Ve bu kişilerde en azından Marie 'bir yazarın yaşayacağı mükemmel ev'i inşa etmek gibi korkunç bir işle ilgili yol gösterici bilgileri ve öğütleri buldu; onun heyecanını anlayışla karşıladılar ve onu olabildiğince altın yönteminin içinde tuttular. Gerçekte bu üç kişi ortak bir niteliği paylaşıyordu: tümü de saksağandı. Ve çok seyahat ederek edindikleri zevki hayret verici bir nesneler karışımı ile Kıbrıs'a geri getiriyorlardı, örneğin Mısır musarabiyaları ve Türk cami lambaları gibi. Pearce'in dediği gibi Arap dünyasının en büyük hazinelerini yavaş yavaş soyuyorlardı ve yakında Kıbrıs'taki evlerinde Ayasofya'nın mozaikleri dışında herşey bulunacaktı. Kendi emellerim çok daha geniş bir alana yönelikti ve mali durumum böylesine harika fantazilere girmemi önlüyordu — belki de böylesi daha iyiydi. Ancak bu hazinelerin tadını isteksizce çakardım ve arkadaşların biri ya da öteki egzotik bir şeyle - Fars seramikleri, Hint kumaşları, Kuveyt kasaları, ya da Fas, Cezayir veya İstanbul'dan başarıyla çalınmış bir pencere ya da kapı süsü - Kıbrıs'a geldiğinde en güzel sohbetlere girmekten aldığım zevki başka hiçbir şey vermiyordu. Bu nesnelerin Marie'nin evinde nerelere konacağı en içten, en sıcak tartışmaların konusu oluyordu, ev henüz yapılmamış olduğu halde.

O gece 'Lapithos dervişleri' ile ilk buluşmamızdan sonra Marie ile arabayla geri dönerken mutluyduk, ay gökyüzünde yükselmişti, yoldan saparak Lambousa'daki baykuşların yuva yaptığı yıkıntılarda bir saat dolaştık, eski bir kilise Lapithos'un altındaki yankılı kayalık kıyı üzerinde harika bir ıssızlıkta duruyordu.

Burada yıkıntılar arasında dolaşırken Pearce Hubbard'ın sofrasından çaldığımız tatlı siyah üzümleri yedik, evlerimizden, yazacağımız kitaplardan ve burada güneşte yaşayabileceğimiz yaşamlarımızdan söz ettik: bu güzel tepeler dizisinde birbirimizin yakınında bir yaşam. Baykuşlar ıslık çaldı ve deniz ayışığı altında sahile vurdu. Sadece güneşte dinlemeyi değil, yanısıra okumak, yansıtmak, sözcükleri kullanmak ve araştırmak için uygun bir alanı da sağlayan bir hayatı yaşayacak olmaktan doğan beklentilerle doluyduk. Marie ertesi sabah Hindistan'a gidiyordu (her zaman böyleydi, hiç uyarıda bulunmadan gider, bir iki ay sonra da aniden ortaya çıkardı) ve uyuması gerekiyordu, bu nedenle sessiz kıyı boyunca geri döndük ve Marie'nin kulübesinin karşısındaki kayalık yarımada üzerinde bir elmas gibi parlayan küçük camiye ilerledik. Burada hâlâ soğuk akıntılarla dolu denizde yüzdük ve kulübede bulduğumuz sonuncu kırmızı Chianti şarabını içtik. Daha yeni hazırlanırken şafak söktü, Koruçam Burnu'nun ötesindeki gece karanlığında denizden yükseldi, dağların bronz yüzleri üzerine eğik bir aydınlık getirdi. Kahvaltı etmek için Kyrenia'nın sessiz tarlaları arasında giderken herşeyin üstü yoğun bir kırağı örtüsü ile kaplıydı. Kaderin kaprisleri ve kötü talihin uğursuzlukları Kıbrıs'ı dünya olaylarının borsasına sürüklemeden önce iyi arkadaşlığı ve şarabı paylaştığımız böyle çok sabahları ve akşamları yaşayacaktık, ve bu sürüklenme sadece bu arkadaşlıkların verimli mutluluğunu değil, yanısıra daha trajik olarak küçük köyün yaşamının üzerinde kurulmuş olduğu eski ilişkileri de yıkacaktı.

Ancak o anda bunların hiçbiri çevreye bakıldığında görülmüyordu - ve parlak güneşi ile gülümseyen kahverengi yaz, bizi o yılın yeşermekte olan sonbaharına, incirlerin ve üzümlerin büyümesine, yılanların ve kertenkelelerin ortaya çıkmasına, ve izleyen kış mevsimine doğru götürdü. Marie ve Pierce ortalıktan kayboldu. Boris ve Ines geldi. Ev üzerindeki çalışma-

lar oldukça ilerlemişti ve artık eve taşınmıştım, böylece daha iyi gözetim yapabiliyor ve harcanan her peniden bir ozanın payını çıkartabiliyordum — param gittikçe azalıyordu. Ancak plan gerçekleşiyordu ve ev artık gelişigüzel planlarımızdan ve düşlemek cüretini gösterdiğim ani değişikliklerden çok daha güzel oluyordu. Evin iki katı artık kış ve yaz zeminleri olarak gerçek renklerini göstermeğe başlamışlardı. Aşağıda büyük bir şömine, küçük bir mutfak, çalışma odası ve yatak odası vardı; yukarıda ise daha sonra kendi sarmaşığı ile gölgelenecek olan anlatılmaz güzellikteki teras, eski moda büyük bir stüdyo-oda, şöminesi olan bir hol, ve yatakta oturduğu takdirde küçük kızımın Türkiye'ye bakabilmesini ve suluboya bir resim gibi duran Kyrenia'yı görebilmesini sağlayan yüksek pencerenin arkasında küçük bir oda vardı. İnsanın kimi zamanlar bir şiirin bir denklem gibi sıkıntısızca, kendiliğinden 'belirdiği' anlarda hissettiği tanıdık bir duyguyla evin arkadaşlarım tarafından tuğla tuğla, taş taş, pencere pencere ortaya çıkışım izledim. Evin tümü Michaelis'in sihirli siyah bıyığından, 'Denizci'nin esmer parmaklarından, 'Ayı'nın aletlerinden çıktı; ve çalışmalar ilerledikçe komşularım gelerek beğenilerini belirttiler ve onu yapan arkadaşları ve akrabaları ile karşılıklı iltifatlarda bulundular. Sonbaharda buraya da ziyaretçiler geldi ve onları karşılamak için ten renginde keçiboynuzu ağacından güzel bir ateş vardı, alevleri eski kapılar, kaplamalar ve pervazlarda parlıyordu. Birkaç raf dolusu kitap da sürekli oturma duygusunu veriyordu.

O sıcak ışıkta arkadaşlarımın yüzleri yaşadı ve parladı, sohbetlere yanan odunların renklerini kazandırdı, ödünç alınan bu sıcaklığın bedeli, önceden planlanmamış konuşmaların dostça masumluğu ile ödendi. Türkiye'nin yabani bölgelerine yaptığı yolculuktan sonra sevinçle Kıbrıs'a dönen Freya Stark, dünyaya ve çağlara ait olan gerçek bir gezginin zekâsı ve tutkusu ile bize oraları betimledi; kibarlığı ve ruh zenginliği

çok uzaklara erişen bir zekâ ile birleşen Sir Henry Lamb, hiçbir zaman sıkıcı bir kitap dili kullanmıyordu ve tüm yaşamı yolculuk ve macera ile geçmişti; Patrick Leigh Fermor ve Mısır Tanrıçası hep ben bir adada iken önceden haber vermeden gelirlerdi, bagajlarını da hep havalimanında bırakırlardı («Ama en önemli şeyi, şarapları getirdik»).

Yanlarında köy geleneklerine karşı incelenebilecek tarih ve efsane parçalarını da getirmişlerdi; Sir Henry rahipleri sakal bırakan ve inananları karşı cinsin elbiselerini giyen çift cinsiyetli Afrodit üzerinde meditasyon yapıyordu ve Kıbrıs'ta alışılmadık kadar çok sayıda çift cinsiyetli kişi bulunmasının tapınak hizmetinde kullanılmak üzere unutulmuş bir ırktan türetilip türetilmediğini merak ediyordu. Onlar aracılığıyla hem şu anda bulunduğu haliyle Kıbrıs'ı, hem de bu kadar uzun süreyle onlar gibi gezginlerin ilgisini çeken sonsuz Kıbrıs'ı görebiliyordum. Ve Sir Henry'nin dudaklarından dökülen bir azizin özyaşam öyküsü ile Michaelis'in diyalekt biçimde anlattığı aynı öykü birbiri ile kaynaşıyordu, böylece not defterim her ikisinden alınan bilgilerle iki yönlü doluyordu. İzninizle not defterimden bir iki sayfa aktarıyorum, çünkü şu anda elimin altında.

(a) Balkondan batıya ilerleyen güneş ışığı altında dördüne bakıldığında karanlık dağ yükseliyordu: yağmur altında yeşil tahta masa: arıların vızıltısı: çay fincanlarının çınlaması: Kral Harry ve uçurumun yanına karşı demirlemiş biçimde aşağıda uzanan manastır binası hakkında konuşan H. L., «Hem Latince, hem de İngilizcede yaşam anlamına tek bir sözcük vardır, 'vita' ve 'life', fakat Yunancada iki sözcük bulunur, 'Zoe' ve 'Bios'.» Levanten ülkelerin Gotik kuzeyi altüst ediş tarzını anlattı. Manastırın iyi rahipleri bile yozlaşmıştı, pekçok eşleri vardı. Bir rahip onları kovalamak için katır sırtında buraya gelmek zorunda kalmıştı!

(b) Manoli'ye göre, vampirlerin saygı duyduğu tek yemin, «rüzgâr pelerinimin üzerine» imiş. Fakat Kıbrıs vampirler açısından değil, azizler açısından zengin. Es tienne de Lusignan 'Description-Tanımlama' adlı kitabında adada 107 azizin bulunduğunu, ve bu rakamı isimlerini bilmediği azizlerin dahil olmadığını, mezarları Kıbrıs'ta bulunan yabancı azizlerle birlikte bu sayının 315'e ulaştığını belirtiyor. Mucizeler yaratan ikon ya da kutsal yıkıntıyı iyeliğinde bulunduran altı manastır var.

(c) Bu sabah evde yangın çıktığını gösteren seslerle uyandım, fakat Lalou'nun küçük evinde beslenen ipek böceklerinin sesleri olduğunu anladım — bu küçük yaratıklar kilolarca dut yaprağını yerken çıkan o kuru uğultu, bir orman yangımnın sesine benziyor. Lalou bahçemdeki beyaz dut ağaçlarının ipek böcekleri için mükemmel bir besin olduğunu söylüyor. İkinci aşamaya kadar aşılanmamış dut yaprakları ile beslenıyorlar. Anlaşılan ipek böceklerinin salata yaprakları ile de beslendiğini hiç duymamışlar.

(d) Komşu evdeki en büyük güldürü sahnesi, Frangos aşırı sarhoş olup damadının kutsal motosikleti ile cambazlık yapmaya kalkıştığında ortaya çıktı. Bir terasta kullanmağa kalktı ve motosiklet birdenbire havalanarak bir kayısı ağacının üzerine düştü, burada çalışmağa devam etti — sadece iki silindirli. Çığlıklar, haykırmalar, dram. Aşağı düşseydi parçalanırdı. Frangos gülünç bir tutumla ağaca tırmandı ve motosikleti düşmesini önlemek için iple bağladı. Damadı gözyaşları içindeydi. Damadı adına motosiklete bir yumruk atarak güvenle aşağı indirmesi, günün geri kalan bölümünde Frangos'un neşelenmesine yol açtı.

(e) İpek böcekleri korkunç bir çatlama ve iç çekme sesi ile ölüyorlar, aile büyük bakır kazanın çevresine oturmuş ipek kozalarını ayırıyor ve dokuma tezgâhına uzatıyor — tereyağı renkli ipek iplığı makaraları bir erkek bacağı kadar kalın. Ve Lalou gerçekten

yüksek bir sesle şarkı söylüyor. «Her ne kadar sevgilim uzaklardan asla dönmediyse de, kalbim onun gülümsemesini tanıyacaktır.»

(f) Dün gece soluk soluğa kahkahaların üzerine kapanan ön kapının sesi ve sonra da Paddy Leigh Fermor'un sesi Yunanca «eski elbise var mı?» diye soruyor. Kolunu Michaelis'in boynuna sarmış, onun yol göstermesi ile karanlıkta taşlı tepeyi tırmanmış. «Joan çok yoruldu ve tıkandı, onu aşağıda yarı yolda bıraktım. Onu alması için kahyayı gönder, ya da varsa bir otomobil.» Rodos'ta yaptığımız denli neşeli bir buluşma. Ateşin karşısında harika bir yemekten sonra şarkı söylemeğe başlıyor, Girit, Atina ve Makedonya şarkıları. Küçük tavernaya giderek uzo şişesini doldurmak amacıyla dışarı çıktığımda sokağın büyük bir sessizlik ve karanlık içinde kulak vermiş dinleyen insanlarla dolu olduğunu görüyorum. Herkes şaşırmış görünüyor. «Neler oluyor?» diye soruyorum. Frangos'u görerek. «Bir İngilizin böyle güzel Yunanca şarkılar söylediğini hiç duymamıştım!» diyor. Büyülenmiş gibi kalmaları dokunaklı; sanki nereye giderse gitsin Paddy'yi kucaklamak istiyorlar.

(g) 'Enosis, Sadece Enosis'. Yunan karakteri hakkındaki kuramımı bu gece bir kez daha test etme olanağı buldum. Geç saatte dönerken karanlık bir eşikten bir fısıltı duyuldu. «Sakın yukarı çıkma. Manoli sarhoş ve seni dövebilir. Yukarıda bekliyor.» Tehlikeli görünüyordu, ancak karanlık yoldan tırmanmağa devam ettim. Manoli tavernanın kapısından sızan gül rengi ışıkta durmuş bıyığını buruyordu. «Ah,» dedi beni görünce, «Ah! işte yabancı geldi.» Aklı karışık gibiydi ve suçluluk duygusuna kapılmış görünüyordu, hepsi buydu. Kolunu tutarak kulağına fısıldadım: «Sakın Yunanistan'la İngiltere'nin birbirine kılıç çektiğini söyleme.» Birdenbire kendine geldi. «Asla,» dedi ve birkaç kere yineledi. «Asla, dostum! Asla!» Milliyetçi duygularının fikrini değiştirecek kadar güçlenmesin-

den önce onu geçerek evimden içeri girdim. Her ne kadar köydeki tüm duvarlarda Enosis yazılı ise de şimdiye dek hiç kimse evin anayola bakan üç duvarına dokunmamıştı. Bundan Andreas'a bahsettim. «Elbette,» dedi. «Bu komşuluğa ters düşer. Başka birşey daha var? Biliyorsun hepimiz İngilizleri severiz. Enosis'te İngiliz aleyhtarı hiçbir unsur yok.»

(h) H. L. kimliği biraz kuşkulu olan Aziz Hilarion'dan söz ediyor. Yazık, çünkü bu site özyaşam öyküsü bilinen bir azize gereksinim duyuyor. Ancak, eldeki bilgilere göre, Aziz Hilarion emekliye ayrılarak kaleye çekilmiş ve orada ölmüş. Müritlerinden biri cenazesini Suriye'deki bir çöle götürmüş ve kurduğu bir manastıra gömmüş. Neophythus Rhodinos cesedin 'bazı müritler'ce çalındığını kaydediyor, Makhairas ise kalede bulunan cesedin başka bir azize ait olduğunu belirtiyor. Şimdi nerede? Bilinmiyor. Manoli gömülü hazineyle ve kale ile bağlantılı gördüğü bir kayanın altında gömülü bir Prensle ilgili iki masal biliyor. Ancak, H. L. bu konuda De Mandeville'den alıntı yapıyor: «Ve aziz Hyllarie'nin bedeni kalede gömülü ve insanlar ona tapınmayı sürdürüyor.» Estienne de Lusignan ise bizi şaşırtmak için olsa gerek, kalenin özgün olarak *Cupid** için yapıldığını söylüyor; onun uyduları olan şeytanlar ve kötü ruhlar orada bulunuyormuş. Aziz Hilarion'un faziletleri onları kovmuş ve mezhebinin yerine Aşk Tanrısı mezhebi geçmiş. Bu mezhebin Haçlılar zamanındaki *Dieudamor*** adını tercih ederim.

(i) İnsana *Eflatun*'un*** 'Geometri' tanrısını anımsatan olağanüstü bir manzaradan geçerek Larnaka'ya gidiyoruz: alçak tepeler, neredeyse kusursuz koniler ve düz doruklar insana resim stüdyolarında görülen *Öklid*'in **** nesnelerini anımsatıyor. Nedeni rüzgârın

---

* Cupid: Roma mitolojisinde aşk tanrısı. (Ç.N.)
** Dieudamor: Fransızca 'Aşk Tanrısı'. (Ç.N.)
*** Eflatun: Yunanlı felsefeci (i.ö. 428 - 347) (Ç.N.)
**** Öklid: Yunanlı matematikçi (i.ö. 323 - 285) (Ç.N.)

yol açtığı erozyon mu? Fakat geometrik biçimlerden oluşan panel, insan yapısına benziyor. Ve koca kuyruklu koyunlar, yeşillikler, orada burada görülen deve kafarları ve palmiye ağaçları ile süslenmiş vadiler? Zevklerin, İncil'in, Anadolu'nun ve Yunanistan'ın garip bir karışımı.

(j) Mesaoria tüm aşırı güzellikleri ve çirkinlikleri birleştiriyor; çorak, kum kaplı, boş ve ayışığı altında büyülü görünen bir ıssız bölge; sonra ilkbaharda gelinciklerin sığ güzellikleri yerden bitiyor ve ipek gibi yumuşak bitkilerle çaprazlamasına kesiliyor. «Aşırı uçlara itilen şeylerin birbirlerine zıt hale geldikleri ancak burada anlaşılıyor; çirkin ve çorak Mesaoria ile verimli Mesaoria o denli aşırı ki insan güzelliğin mi yoksa çirkinliğin mi daha güçlü olduğunu merak ediyor.»

(k) Ağaçların sahipleri. Meşe ağaçları Zeus'a ait. Bilgi 'meşe palamutunu yemektir'. *Hermes*[1] palmiyelerin sahibi, *Apollo*[2] ise palmiye ve defnelerin. *Demeter*[3] incir ağaçlarının sahibi — *Baküs*'ün[4] kutsal erkeklik organı incir ağacından yapılmış. Firavun inciri, Mısırlılara göre Hayat Ağacıydı. Çam ağaçları *Cybele*'ye[5] ait. Siyah kavak ve söğüt ağaçları ise kış ile ilgili olduğu için *Pluto*[6] ve *Persephone*'a[7] ait; fakat beyaz kavak ağaçları onları ilk defa getiren Herkül'ün. Dut ve mandalina hakkında bilgi toplayamadım.

---

[1] Hermes: Yunan mitolojisinde bilim ve icat tanrısı. (Ç.N.)

[2] Apollo: Klasik mitolojide güneş, şiir ve erkek güzelliği tanrısı. (Ç.N.)

[3] Demeter: Yunan mitolojisinde tarım ve bereket tanrıçası. (Ç.N)

[4] Baküs: Roma mitolojisinde şarap tanrısı. (Ç.N.)

[5] Cybele: Küçük Asya'da bereket tanrıçası. (Ç.N.)

[6] Pluto: Yunan mitolojisinde ölüler ve yeraltı dünyası tanrısı. (Ç.N.)

[7] Persephone: Yunan mitolojisinde bitki ve ölüm tanrıçası. (Ç.N.)

(l) Kapıların üstünde tılsım olarak bir keçi boynuzu duruyor, İngiliz köylerinde at nalı asılması gibi. Frangos bunun nazarı önlediğini söylüyor. Erkeklerin giydiği yılan derisinden uzun çizmeler, engerek yılanlarına karşı duydukları saygı ve korkuyu gösteriyor — bunu 'öldürücü' değişkenlik olarak tanımlıyorlar: kısa, şişman karınlı, safra ve tükürük renkli ve büyük kafalı engerek yılanı. Onu öldürdüklerinde 'kafatası kemiği'ni alkolün içinde saklıyorlar. Bu sıvının yılan veya taratula örümceği sokmasına karşı panzehir olduğuna inanılıyor, ayrıca iktidarsızlığı iyileştirdiği kabul ediliyor. Öteki gelenekleri unuttum, ancak yılanlarla ilgili büyüler araştırılmağa değer bir konu. Yılan, antik bir bilgi sembolü (bilgili kişiler için 'kulağını yılan ısırmış' deyimi kullanılıyor.) H. L. bir ortaçağ manastırından söz ediyor, burada dev bir kedi ırkı özellikle bölgeyi istila eden yılanlara saldırmaları için yetiştirilmiş.

(m) H. L. Kıbrıslıların karakterinden söz ediyor. Anadolu'nun uykuculuğu da bulaşmış. Kıbrıslılar kentli Yunanlılardan daha kibar, daha az gürültücüler ve çok daha dürüstler. Eskiler 'Kıbrıs öküzü' terimini uykuculuklarından dolayı icat etmiş. Güzel, eski moda tavırları olduğunu, aceleci olmadıklarını ve kibarlıklarını farkediyorum. Samuel Brown 1879'da şunları yazmış: «Hristiyan halk, her ne kadar dil ve din açısından Yunanlı ise de onların zekâ, atılım ve huzursuzluk yeteneklerinin çok azına sahip, fizyolojik açıdan da Yunanlılara benzemiyorlar. Müslüman komşuları gibi doğuştan tembel, meraksız ve inatçılar, fakat aynı zamanda barışçı, evcil, oldukça dürüst ve çok kolay yönetilen insanlar... Yaşam ve mal-mülk olasılıkla Majestelerinin Sömürgesinin hiçbir yerinde artık o denli güvenli değil. Kıbrıslıların kuşaklar boyunca yönetiminde yaşadıkları sistemden kaynaklanan aptallık ve ilgisizlik ne kadar ilginç bir araştırma konusu. Rahiplerin ve kilise görevlilerinin eğitimi en düşük düzeyde. Çocuklar akıllı görünüyor, bu nedenle sağlam bir laik

ilk okul öğrenim sisteminin kurulması çok yararlı olacak.»

Artemisia onlar hakkında kötü düşüncelere sahip; ancak ne de olsa biraz korkutucu bir kadındı, yanlış anımsamıyorsam kocası *Mauselos*'un* kemiklerini bir havanda dövmüş ve elde ettiği tozu şarapla karıştırarak 'kendisine güç vermesi' için içmişti. Kadınların edebiyatla ilgilenmesi akımının ilk örneklerinden biri herhalde.

(n) Marie, Pearce ve yönetimi ağır bir dille eleştiren eğlendirici bir arkadaşla birlikte Famagusta'ya gittik. «Eşi bulunmaz bir çirkinlik de getirdikten sonra sözde düzen ve adalet getirmenin ne yararı var? Carcasonne ile kıyaslanabilecek iki tane surlarla çevrili kentin burnumuzun dibinde yıkılmasına göz yumduk, halbuki küçük bir şehir planlama çalışması ile onları kurtarabilir ve milyonlarca turist kazanırdık. Ve sizin de gördüğünüz gibi, köy kulübelerinden tut hükümet konağına kadar bizim inşa ettiğimiz evler içinde tek bir tanesi bile bizi uygar gözlü tembel yıkıcılar olarak damgalanmaktan kurtaramıyor.» Bu söylediğinde gerçek payı vardı. Fakat A. H. İngiliz Uluslar Birliği'nin heryerinde aynı sonsuz çirkinliğin egemen olduğunu ve İngiltere'nin Wimbledon olarak yansıtıldığını söylüyor.

Yönetimimiz gerçekte ne durumda? Söylemesi zor. Köyü örnek alırsak temizlik ve kamu sağlığı iyi kurulmuşa benziyor; inşaat yasaları bunları göz önüne alıyor, ancak yeniliklerden uzak görünüyorlar. Belediye sağlık görevleri sinekler ve haşaratla mücadelede kayda değer bir başarı ve enerji gösteriyorlar. Ve bir cami veya kilisenin duvarlarında duvar yazılarının yanısıra en son DDT sıkma tarihini de görmek cesaret veriyor. Fakat önemli bir şey var: Hükümet hakkında yapılan tüm eleştirilerde şimdiye dek tek bir kişi bi-

---

* Mauselos: Küçük Asya kralı, anısına yapılan anıt-mezarın kalıntıları Bodrum'da bulunmaktadır. (Ç.N.)

·le kandırmacadan söz etmedi, sadece aptallıktan, ilgisizlikten ve cahillikten yakınılıyor. 'Kandırmaca' ya da 'rüşvet' sözcüklerini bir kere bile duymadım, ve bu kavramlar en küçük bir kuşku gölgesi olduğunda Rumların dudaklarından dökülen ilk sözcüklerdir. Çirkinliğe gelince, tek bir güzel yapı inşa etmesek bile (ve Famagusta dışında bir binada insanın ruhunu öyle altüst eden bir çirkinlik var ki ancak İngiliz Kraliyet Komisyonu tarafından yaptırılmış olabilir), tarihi anıtları korumakta harika bir başarı göstermişiz. Bu başarının tek bir kişiden, Pearce'in arkadaşı olan ve benimle de tanıştıracağını söylediği çok parlak bir arkeoloji görevlisi olan Peter Megaw'dan kaynaklandığını belirtiyorlar. Ancak bu konuda ayrılan para da önemli bir unsur. Bütçenin bir kopyasını hiç görmedim.

(o) Annem tatil için buraya geldi, enerji ve tekerlemelerle dolu olarak konuşuyor ve aile kavgalarından birinin hızını aldığından kuşkusu yok. Fakat evin güzelliği onu etkiliyor ve Carmi köyünden gelen Xenu adında bir kadını düzenli bir hizmetçiye dönüştürme başarısını gösteriyor. Herşey Xenu'yu şaşırtıyor ve canını sıkıyor; astımı var, neredeyse isterik ve bir yunus gibi sesler çıkartarak ıslık çalıyor.

Annemin gelişi bir başka nedenden dolayı tam zamanında. Param giderek azalıyor ve evin üst katı için tasarlanan gösterişli planlar bu yıl tamamlanacaksa para kazanmak için çalışmam gerekiyor. Ancak başında durup gözetim yapmazsam tüm çalışmalar içki içmeye ve peri masalları anlatmaya dönüşür; ve annem her ne kadar korkunç bir insan ise de Yunanca bilgisi kısıtlı ve Clito'nun litresi altı peniden sattığı harika taşra şarabına rağmen zaman zaman konuşmakta güçlük çekiyor.

(p) F. S. o serinkanlı, tutkusuz sesi ve olaylara kişisel bakışı ile Türkiye'ye gitti. Bu yolculuğunun biraz tehlikeli olduğunu düşünmekten kendimi alamıyorum — ama tüm yolculuklar tehlikelidir. H. L. dün-

yanın çevresinde dolaşmağa gitti. Pearce ve Marie de ortadan kayboldular. Mark Sarafian, Otta Manheim, Grisvold, Saunders. Kardeşim dünyaya tekrar gelmekle tehdit ediyor. Bu beni can sıkıcı bir durumda bıraktı; artık onun Thermopylae'deki harika tezgâhında bedava içkiler içemeyeceğim. Lalou evlenecek. Annesi bana Kıbrıs düğünleri ile ilgili harika bilgiler verdi. Tüm tören uygun şarkılarla ve eski danslarla yapılacak. Geleneklere göre bizi ziyaret ederek ellerimize gül suyu döken ve sonra da güzel basılmış düğün davetiyeleri veren yaşlı annesi, bizi düğüne resmen davet etti. Daha sonra pekçok davetiye gelecekti, ancak yine de komşularımızın bizi kabul ettiğini gösteren olumlu bir işaretti, teşekkürlerimi bildirdiğimde Andreas yavaşça şunları söyledi: «Ne de olsa bize komşu olarak geldin, bize 'büyük centilmen' gibi davranmak için değil.»

(r) Bir başka eski arkadaş, Maurice Cardiff adaya döndü. İngiliz Kültür Heyeti'nde çalışıyor — kuşkusuz çok iyi bir seçim, çünkü kendisi eski Ingiliz - Yunan dergisinin yardımcı yazı işleri müdürü ve kurucusu. Bana öğretmenlik işleri bulacağına söz veriyor. 'Lapithos dervişleri'nin yakın bir arkadaşı ve sürgünlerin arasına katılmasından çok memnunuz; daha da önemlisi adadaki birkaç Rum aydınla sağlam ilişkileri var ve çok seviliyor. Onun aracılığı ile Başpiskopos'un sekreteri olan şair Nikos Kranidiotis ile ve kuşağında Avrupa düzeyinde önem taşıyan tek Kıbrıslı ressam olan G. Pol Georgion ile tanıştım.

(s) Duvar yapımı için çuvallarla kum ve taş getiren katır sürücüleri arasında kırmızı yüzlü, neşeli bir adam var, oğlu da ona yardımcı oluyor. Oğlanın bir çiviye astığı yırtık ceketinin cebinden *Eliot'ın** 'Üç Kuartet' adlı kitabının sarktığını görünce şaşkınlığımı siz tahmin edin. Genç bir öğretmendi, sadece tatillerde köye geliyordu; fakat aynı zamanda bir şairdi ve

---

* Eliot: Amerikalı şair T.S. Eliot (1888 - 1965.) (Ç.N.)

bana gösterdiği bazı dizeleri Cyprus Riview-Kıbrıs İncelemeleri dergisinde yayınlanmış olmalarını doğrulayacak denli başarılıydı. Babasına oğlundan söz ettiğim zaman onun şair olduğunu bilmediğini söyledi, bazı şiirlerinin basılmış olduğunu söylediğim zaman ise tozlu kasketini havaya fırlatarak bağırdı: «Şükürler olsun onu doğuran anneye.»

(ş) Bu köyü çevreleyen sessizlik ve yeşil güzellik duygusu sadece büyük Dinlenme Ağacı'ndan değil, yanısıra Manastırdan da kaynaklanıyor; köyün en küçük köşelerine bile taşarak akan bir barış duygusu veriyor. Hemen tüm evler kuzeye baktığı için köyde Manastırın bir köşesine bakmayan pencere yok gibi birşey — yapımcılarının yaşarken oldukları gibi bencillikten uzak ve ölümde bile canlı. Onlar hakkında bu kadar az şeyin biliniyor olması çok garip, hiçbir aziz ya da derviş burayı bir efsane oluşturacak denli ilginç bulmamış. Köy evlerinin yarısı kuşaklar boyunca Manastırdan çalınan taş bloklardan yapılmış ve komşularının duvarları, fırınları ve sundurmalarına dönüşmüş. Kollis evlerin canlı olduğunu söylerken haklı. Her sabah Manastırın çanları güzel bir çınlama ile çalıyor ve en güzel Pazar elbiselerini giymiş köylüler gidip dua ediyor.

Bu arada, evin yenileme çalışmaları annemin oldukça değişken yönetimi altında devam ediyordu. Folklor ve hayalet öykülerine tutkulu bir merak duyuyordu, bu nedenle Yunanca bilmediği için çok memnundum, çünkü bir kere Michaelis ile sohbete girseydi herşeyi unuturdu. Yanısıra işçileri patlayıncaya kadar doyurma görevini de üstlenmişti ve artık gün boyunca nefis yemekleri içeren tabaklar, beraberinde sayısız fincan kahve ile evin içinde taşınıyordu, böylece öğlen yemeği saati gerçek bir bahçe partisine dönüşüyordu.

Birlikte aynı büyüleyici deneyimleri paylaştık — bir İngiliz inzibat bilgi almak için geldiğinde ve sonunda Clito'nun üzerinde 'Tatlı Beyaz Şarap' etiketi

bulunan beyaz şarabı ile deneyler yapmağa girişti̇ğinde olduğu gibi. Biz inzibatla terasta bu harika şarabı içerek oturuyorduk, bilmediğimiz birşey ise Bay Honey'nin o gün takılacak köy kanalizasyon borusuna bağlanti yapmak için ön kapının dışında 6 m çapında bir çukur açmakta olduğuydu. Sonunda konuğunuzu uğurlarken adam henüz görmediğimiz bu çukura yuvarlanır gibi oldu ve annem çevik davranıp adamı paltosundan yakalamasaydı gerçekten düşecekti. Annem ayrıca klasik tekerlemelerle de beğeni kazandı. Avrupa'daki yaşam ile İngiltere'deki yaşamı birbiriyle karşılaştırırken ve çok yolculuk yapmış biri olan konuğumuzla ortak bir konu bulmuşken, eğilerek şunları söyledi: «İkimizin de yanlış yerlerde bulunan insanlar olduğumuzu gördüğüme sevindim!» Yoksa şarabın etkisi miydi? Hiç öğrenemeyeceğim.

Ve Bay Honey'in gezme merakı da vardı. Köyün bu korkunç yalancısı, kuşkusuz yeraltına yaptığı inişlerin etkisiyle, bir gün hiç geri gelmeyeceğine ikna olmuştu. Bu sırada Bay Honey 4,5 metre derindeydi ve dışarıdan görünmüyordu, mutfak kanalizasyonu için tasarlanan çukuru kazmakla meşguldü. Çalıştığı tüm sabah boyunca çukurda acılı bir şarkı söylediği duyuldu — hafif kazma sesinden başka çukurda yaşam olduğunu gösteren tek işaret de buydu. Yeraltı bölgelerine yaptığı bu yolculuklarda genelde yedi yaşındaki oğlunu da beraber götürürdü. Oğlan tombul ve sevimli bir çocuktu, hemen her zaman babasının başına malaları atardı. Derken oğlan yukarı çıktı, bir sepet dolusu siyah toprağı boşalttı ve «Babam yukarı çıkmayacakmış. Avustralya'ya gideceğini söylüyor. Güzelyurt'taki yaşamdan bıkmış,» dedi. Çukurun karanlığında onu görmeğe çalıştık, fakat sadece karmaşık sesler duyuluyordu, şarkı, geğirme ve mutsuz küfürlerden oluşan sesler. «Honey,» diye bağırdım, «akşam oluyor yukarı çık.» Dramatik biçimde homurdandı ve bağırdı: «Beni karanlıkla başbaşa bırakın. Burada öleceğim — ya da Avustralya'da çıkıp yeni bir yaşama

başlayacağım. Yeni bir yaşam!» bunu başka bir perdeden yineledi. «Bir düşünün, yeni bir yaşam.» «Aptal herif, yine sarhoş,» dedi Andreas. Küçük oğlan başını salladı. «Bütün gün yanında bir şişe vardı.»

Bay Honey geğirdi ve bağırdı: «Yalan, Aziz Peter aşkına,» fakat görünüşe göre gücü gittikçe azalıyordu. Annem çok huzursuz olmuştu. Nem ve karbon monoksit gazından pekçok madencinin öldüğü yolunda yazılar okumuştu. Adam boğulabilirdi. «Sabah Avustralya'ya varır,» dedi Michaelis alayla ve başından aşağı bir kova toprak dökmemizi önerdi, ancak onu vazgeçirdim. Honey'in vücudu oldukça zayıftı — ruhu gibi. «Sana yukarı çıkmanı emrediyorum,» diye bağırdım, komuta yöntemini kullanmağa çalışarak, fakat sonuç sadece kadınca bir kahkaha oldu. «Gökyüzüne karşı nasıl göründüğünü görseydin bir balon olduğunu söylerdin,» dedi Bay Honey. «Zaten İngilizlerden nefret ederim ve onları tek başıma denize dökeceğim, tek başıma» diye ekledi. Bir şişeyi salladığını görür gibi oldum. «Yukarı çık, sersem,» dedim. «Hoh ho,» dedi Bay Honey. Karar vermek çok zordu. Andreas bir varil su getirdi ve bunun gezgini hemen ayıltacağını söyledi, ancak Bay Honey'in çok değerli olduğunu ve belki de yeni bir turizm biçimi bulmuş olduğunu söyleyerek onu vazgeçirdim. «En iyisi onu bırakalım,» dedim, «nasıl olsa ayılınca yukarı çıkar. Bu arada, o çukurdan nasıl çıkacak?» Oğlan üstünkörü yapılmış bir halat sistemini gösterdi; onun görevi toprak dolu sepetleri yukarı çıkarmak ve boşaltmaktı. Arada bir ağır bir kova yerinden kurtularak mezar kazıcısının başına düşüyor ve çukurdan uzun bir çığlık duyuluyordu, bunun üzerine tüm işçiler gülüyor ve «Honey yine başından isabet aldı,» diyorlardı.

Bu defa sessizlik yöntemini denedik ve başarı kazandık, çünkü Honey kendini terkedilmiş hisseder hissetmez içindeki tüm yaşam mücadelesi su yüzüne çıktı ve küfürler arasında halatın aşağı atılmasını istedi. Halatı oğlanın boynuna doladım, babasının koltuk

altından bağlaması talimatını verdim ve oğlanı aşağı gönderdik. Bu arada işçilerden birini yeniden dünyaya gelme işlemi sırasında yardımcı olması için yanıma çağırdım.

Bunu biraz tehlikeli bir sahne izledi, çünkü sadece kendisinin bildiği bir nedenle (belki de mezar kazıcısının hasta veya boğulmak üzere olduğunu sanıyordu) annem elinde bir bardak kahve ile ortaya çıktı ve yüzeye çıkmak üzere olan Bay Honey'ye uzattı. Honey *terra firma**'ya ayak basma konusunda biraz tereddüt etti. Siyasi bir nutuk çekecek denli endişeli görünüyordu — ancak hiç de uygun bir platformda duruyor sayılmazdı, çünkü halat bir kaç tur vücuduna dolanmış, bir elinde kahve bardağı, öteki elinde içki şişesi, mesleğinin gerektirdiği tüm aletler ve küçük oğlu ise boynuna asılmıştı. Ancak düzgün konuşuyordu ve sözünü kesmek acımasızlık olacaktı; fakat sabırsız Andreas bir sopayla iterek onu çukurun kenarına getirdi, bu sırada hizmetçi kız da ona yardımcı oluyor ve tüm azizleri yardıma çağırıyordu. Bay Honey artık çukurun kenarında olağanüstü sahne gösterileri yapıyordu, acı dolu bir an tekrar içine düşmemeğe çalıştı, başaramayarak sırtüstü çukura düştü, ancak aynı saniyede halat onu tekrar yukarı çıkardı. Çirkin bir kukla gibi, kolları ve bacakları yana açılmış olarak düşmüştü. Kahve bardağı büyük bir gürültüyle düşüp parçalandı, onu içki şişesi izledi. Bay Honey aptalca gülümsedi ve bir başka soylu harekette bulundu, uygun jesti de unutmadı: «Sevgili bayan, çok iyisiniz... çok kibar... idam emrinizi üzülerek veriyorum... İngilizlerin denize dökülmesi de üzücü... tümüyle kendi hataları... onları yıllar önce uyarmıştım...»

Ancak sonunda onu yakaladık: bu, banyo küvetinde bir örümcek avlamağa benziyordu: onu yakaladık ve yukarıdaki tavernaya götürdük, burada büyük pencerenin taş pervazına uzandı ve saatlerce orada

---

* terra firma: Latince 'sağlam toprak'. (Ç.N.)

kaldı. Artık rahatlamıştı ve harika bir biçimde gülümsüyordu, isteği üzerine bir sigara yakarak dudaklarına sıkıştırdığımda gözlerini bir anlığına açtı ve teşekkür etti. Oldukça şaşırtıcı bir şey söyledi: «Thermopylae'de kardeşinle beraberdim. Ne adamdı!» «Gerçekten mi?» diye sordum, onun ölümünü anlatacak bir tanık bulduğum için endişeliydim, fakat Bay Honey tekrar uykuya dalmıştı. Sigara dudaklarında yuvarlanarak aşağıdaki yola düştü ve orada yanar halde kaldı.

Andreas «öylesine zayıf ki onu bir sigara kâğıdına sarsan içmezsin,» dedi. Anlaşılan mezar kazıcının boğazından iyi yemekler ender olarak geçiyordu, o daha yanıcı şeyleri yeğliyordu. «Fakat iyi bir kazıcıdır,» dedi Andreas ve söylediği doğruydu, çünkü açtığı çukurlar tümüyle daire biçiminde ve düzgündü, iki metre kadar sonra tümüyle karanlıkta çalıştığı gözönüne alınırsa bu büyük bir başarıydı. «Huzur onunla olsun,» dedi Morais oldukça duygulu ve onaylamıyor gibi bir tavırla, çünkü sarhoşlardan hoşlanmıyordu.

Morais'le artık iyi arkadaş olmuştuk, hatta onun milliyetçi duyguları ile hafiften dalga bile geçebiliyorduk. Bir gün lavabo tesisatı için ağır bir boru mafsalını taşımakta Michaelis'e yardım ediyordu, o sırada Michaelis bana bağırdı: «Hey, komşu, buraya bak! Morais'le ben Enosis'i getiriyoruz,» Bu gerçekten hoş bir kelime oyunuydu, çünkü bu büyük boru mafsallarına Yunanca 'unions' deniyordu. Morais aptalca gülmeyi bile başardı.

Komşularıma göre bir üstünlüğüm vardı. Yunanistan'ı onlardan çok daha iyi biliyordum. 'Orada' yaşadığım için bana saygı duyuyor ve beğeni ile karşılıyorlardı. 'Orada' gerçekten yaşamış ve demokrasinin faziletleri arasında bulunmuştum. Onlar Yunanistan'ı dünyadaki Cennet olarak görüyorlardı, hiçbir eksiği olmayan bir Cennet. Ve orada yaşamıştım, Yunanlı arkadaşlarım vardı... Komşularıma biraz baskı yapmak istediğimde artık şunları söylüyordum: «Sevgili dos-

tum, hiçbir Yunanlı böyle yapmaz, bunun için para almaz, vb. Beni şaşırtıyorsunuz.» Ve bu cümle bir büyü etkisi gösteriyordu, çünkü herkes Yunanlıların iyi karakterini kıskanıyor ve olabildiğince onlara benzemek istiyordu. Korkarım bu silahı kullanmayı biraz fazla ileri götürdüm; çünkü Pallis bana ağaçlarım için su vermeyi reddettiğinde Yunanlıların 'yabancı sevme' anlayışı ile Kıbrıslılarınkini karşılaştırdım, hemen dizleri üzerine çöktü. Buz gibi eridi. Benden fazla para istendiğinden kuşkulandığımda şunu söylemem yetiyordu: «Hiçbir Yunanlı böyle bir maldan kâr etmeğe kalkışmaz. Bedava verirler, özellikle de yabancılara.»

Panos sırf benim için Paphos'tan getirttiği bir sarmaşığı vermek için ailesi ile beni ziyaret ettiğinde, bu küçük kumar anlayışımla çok eğlendi. «Sanırım onlara hiçbir Yunanlının Enosis'i istemediğini söylersen ondan da vazgeçerler. Bunu hiç denedin mi?»

* * *

KEHANETLERİN SÖYLEDİKLERİ

'Osmanlı yönetimi altında iken Kıbrıslılar oyların çoğunluğuna sahipti. İngiliz yönetimi altında ise Kıbrıslılar - hem Hristiyanlar, hem de Müslümanlar - yediye iki oranında azınlığa düştüler...

'Osmanlı yönetimi altında iken halkın temsilcisi olan milletvekilleri oyların çoğunluğuna sahipti. İngiliz yönetimi altında ise milletvekilleri meclisten tümüyle çıkartıldı. Eskiden Kıbrıslılar kendi yönetimlerinde İngilizler kadar kontrol halkına sahipti; şimdi ise Rus serfleri kadar çaresizler...

'Bu gibi değişiklikler, sonuçlara bakılarak yargılanmalıdır; ancak şu anda çok çirkin görünüyorlar. Hırsızlığın bedeli olarak sokaklar daha temiz ve rıhtım daha sağlam olsa bile halkın imtiyazlarının yok olduğunu görmek çok kötü. Hiçbir hak, insanın içine doğduğu yerel haklar kadar değerli değildir. Bizim şehir yerel yönetimlerimiz tarihi bunu gösteren kanıtlarla doludur. Pekçok İrlanda kralı, şehir yerel yönetimlerinin hakları ile oynadığı için başaşağı gitmiştir. Ne kadar zayıf olursa olsun, hiçbir ırk, devlet yönetim koltuğunda bir yabancının oturmasını istemez.'

('British Cyprus' W. HEPWORTH DIXON, 1877)

Ancak, ziyaretçilerimden bazıları, bu güneşli kitaplar ve karakterler dünyasında yeri yokmuş gibi görünen çok daha baş ağrıtıcı haberler getiriyordu. Bunlardan biri, Atinalı eski arkadaşım Alexis'ti. 1941'de birlikte kayıkla Girit'e kaçmıştık ve o zamandan bu yana arada bir görüşmüştük, işlerimiz bizi ayırıyordu. Birleşmiş Milletler'de görevliydi ve Filistin'e gi-

derken Kıbrıs'a uğramıştı. Zephyros'ta ay ışığı altında, sarmaşıkların kalın örgüsü arasında yemek yedik ve dünyanın farklı yerlerindeki arkadaşlarımız hakkında dedikodu yaptık. Kıbrıs'ta olayların gidiş biçiminden ilk söz eden o oldu. «Bildiğin gibi, Yunan davasının Atina tarafından kabul edilmesi, buradaki tüm psikolojik tabloyu değiştirdi; daha önce hiç var olmamış bir Birleşme hakkına kavuşmak için ahlâksal bir üstlenme bu, ve ciddiye alınmazsa nereye gideceği belli olmaz. Ve İngiliz Dışişleri Bakanlığı Londra'da horul horul uyuyor. Eden'in Yunan önerisini anlayamaması Atina tarafından çılgınlık olarak görülüyor. Halbuki öne sürdükleri tek koşul, açıklamadaki bir sözcüğün değiştirilmesiydi: 'Kıbrıs dosyası kapanmıştır'; eğer 'kapanmıştır' sözcüğü yerine 'ertelenmiştir'ı koymayı kabul etseydi, Birleşmiş Milletler'de ikinci bir oturumdan ve ona bağlı olarak ikincil etkilerinden kurtulmuş olacaktı. Böylece Atina da Kıbrıs'ın baskısına boyun eğmekten kurtulabilir ve olaylar sonsuza dek ertelenebilirdi.» Bu hiç de iç açıcı bir tablo değildi, üstelik eski olmasa bile en azından geçen yılın iyi ürünü olan şarabı içerken ulusların sığ çekişmelerinden söz etmek yersizdi. Ayrıca, Kıbrıs'a bir birey olarak gelmiştim ve siyasetle ilgilenmiyordum. «Kıbrıs ne denli Yunan sayılır?» diye sordum, bir Atinalının bu konudaki görüşünü merak ederek. «Sicilya ne denli İtalyandır?» diye sordu yavaşça. «Buradaki öğrenim sistemine bir göz attın ve Kıbrıslılarla konuştun mu? Dil ve din - bunlar ulusal karakteri belirleyen unsurlardır, değil mi?»

«Atina burada sorun çıkmasını mı istiyor?»

«Elbette ki hayır,» diye patladı. «Fakat burada dalga yükseliyor. Kıbrıslılar rahipler aracılığı ile kamuoyuna görüşlerini aktarıyor. Ahlâksal durum geniş ölçüde kabul edilmeğe başlandı ve uluslararası düzlemde sahne ışıkları altına çıktığında gerçekten güçlü duygular ortaya çıkabilir. Bu da potansiyel açıdan çok tehlikeli. Yunan Hükümeti sonsuza dek Kıbrıs da-

vasını sürüncemede bırakamaz - kamuoyu buna izin vermez. Onların istediği, Kıbrıslıları susturabilecekleri ve gururlarını koruyabilecekleri bir önlem, önerdikleri formül söz vermiyor, zaman limiti tanımıyor.»

«Şimdi ne olacak?»

«Konuyu Birleşmiş Milletler'e götürecekler.»

Sonuçta ne olur?»

«Belki de hiçbir şey; fakat dava uluslararası boyut kazanır - bu aslında iyi olmaz; yapılacak lobilerde her türlü yeni etkilenmeler ortaya çıkar. Kanımca elinizde sorun çıkartacak bir konu var. Hem buradaki, hem de Atina'daki tutum, onurlu bir çözüm yolu bulunmasından yana. Bu tek bir formül sağlayabilir. Fakat işleri oluruna bırakıyorsunuz. Geri planda başka faktörler de var — Örneğin Yunan-Türk ilişkileri. Bunlar önemli değil mi? Ya Balkan Paktı?»

«Ne kadar tipik bir Yunanlısın, Alexis. Bıraksalar bu tek bir olaydan bir dünya savaşı çıkartırsın. Siyasi açıdan çok gevşeğiz, fakat eski bağlar hâlâ güçlü, burada bile güçlü, biliyorsun. Ne kadar sevildiğimizi görsen şaşırırsın.»

«Elbette seviliyorsunuz, sersem.»

«Demek istediğim şu, herkes kuramsal olarak Enosis'i istiyor, ancak bu konuda acele etmiyorlar. Benim oturduğum köyde bu iş çeyrek yüzyıl sürer.»

«Ben de bunu kastediyordum. Bu süreç kısalacak ve zaman geçtikçe öfke artacak.»

«Belki de. Fakat Hükümet aleyhinde neler söylüyorlarsa söylesinler, halk Enosis'in aksayan yönlerini görüyor. Bu da bir takım zorluklar çıkarır.»

«Bunu biz de biliyoruz. Fakat milliyetçi tepkileri mantıkla değerlendiremezsin. Burada patlamaya hazır birşeyler bulunuyor olabilir.»

Kulağa çok gerçek dışı geliyordu, yine de mantık dizisi yeterince sağlamdı. Ancak orada, deniz kenarında oturmuş, yan masada bir düğün partisi varken, birisi Atina şarkıları söylerken ve bize arada bir kadeh kaldırırken bu konuda düşünce yürütmeğe değmezdi

«Eminim İngiliz Dışişleri Bakanlığı bu konuyu incelemiştir. Göreceksin. Kısa bir tartışmadan sonra bir zaman limiti koyarlar, biz de güneş altındaki dinginliğimize devam ederiz.» Alexis gülümsedi. «Tanrım, haklı olmanı ne kadar isterdim,» dedi. Sohbetimizin konusunu Michaelis'e çevirdim ve evle ilgili son talihsiz serüvenlerimi anlattım. Alexis gülümsedi, ancak kara gözleri düşünceli durmayı sürdürdü, onun düşünce akışını bozmadığımı anladım, çünkü ben sözümü bitirir bitirmez aşağıdaki kayaların üzerinde köpük gibi kırılan sihirli ayışığının bile vazgeçiremediği siyasi görüşlerini anlatmağa devam etti. Bu konuyu bu kadar ciddiye alması insanın keyfini kaçırıyordu; daha sonra eve giderken söylediklerini aklımdan geçirdim ve güneşli bir sabah resim çeker ve Kollis ile Kıbrıs'tan söz ederken Manastırda karşılaştığım genç İsrailli gazetecinin söyledikleri ile karşılaştırdım. Şöyle demişti: «Bu olayı Birleşmiş Milletler'e götürmek büyük bir hataydı, ancak sanırım Yunanlıların başka seçeneği yoktu ve kamuoyunun baskısı ile hareket ettiler. Kamımca lastiği söndürmek ve bir daha şişirmemek istiyorlar, aksi takdirde patlayacak.» «Patlayacak mı?» diye sordum. «Evet, Filistin'de olduğu gibi Yunanlıların kötü niyetleri olduğuna şahsen inanmıyorum, ancak zaten çokçok sorunu olan Birleşmiş Milletler'in ilgisini çekmek istiyorlarsa ahlâksal noktadan daha güçlü birşeye gereksinimleri olacak. Harika denecek denli dingin bir adayı gösterip Yunanistan'la birleşmesini isteyemezsin, gürültü çıkar. Dünya, bu sorunun uluslararası boyutlarda olduğuna ikna olmalı.» «Yani burada sorunlar başlatabilirler mi demek istiyorsun?» «Ciddi sorunlar çıkabileceğini söylüyorum. Bir yerleri havaya uçurabilecek yaklaşık yirmi Kıbrıslı vardır; ya da belki on Giritli gelir ve onlara nasıl yapacaklarını gösterir. Halk ne kadar pasif olursa olsun seçim yapmak zorunda kalacaktır. İngilizleri seviyorduk, fakat fırtına koptuğunda davaya hizmet etmek zorunda kaldık diyeceklerdir.» Bunu Kollis'e söyledi-

ğimde çok huzursuz oldu ve «İngiliz-Yunan dostluğunu unutuyorsunuz,» dedi. Gazeteci yanıtladı, «Açık bir ayaklanmaya karşı dayanamaz.»

İlginç bir genç adamdı ve belli belirsiz bir aksanla mükemmel İngilizce konuşuyordu. Dimitri'de bir kadeh şarap içtik, o da konuşmağa devam etti. Kuşkusuz kâğıda dökmeden önce fikirlerini kafasından geçiriyordu. «Buradaki hükümete gelince, horul horul uyuyor. Siyasi Görevli ünvanını taşıyan bir üst düzey yetkili ile söyleşi yaptım. Ona Enosis'i sorduğumda ne dedi biliyor musunuz? 'Dostum, resmen mevcut değil, resmi olmayan açıdan ise biraz baş ağrıtıyor.'» Kadehini boşaltarak ayağa kalktı. «Konuştuğum kişilerden edindiğim izlenim, neler olup bittiğini hiçkimsenin kavramadığı yolunda. Sömürge Dairesi kime rapor veriyor merak ediyorum. Sürekli brifing verilen birisi olmalı. Burada iki tane mükemmel Vali var, fakat her ikisi de ihmal, parasızlık ve ilgisizlikten yakınıyor. Genel atmosfer oldukça rahatsız edici, kanımca kırmızı alarm düzeyinde. Enosis gerçek olamayacak kadar barış yanlısı görünüyor.»

Benim tümüyle kişisel bakış açım ise köyün ufku ile sınırlı olduğu kadarıyla böyle izlenimleri yadsıyordu, yine de bu görüşleri ciddiye almaktan kendimi alamıyordum, çünkü karışıklık olan bir ada, insanın kişisel varlığında da karışıklık yaratırdı. Yine de, ne kadar gevşek olursak olalım, er ya da geç bu konuyu ele alacak bir mantık zinciri kuracağımız düşüncesiyle kendimi rahatlatmağa çalıştım. Tüm faktörler bizden yanaydı. Tanınıyor ve seviliyorduk; adil oluşumuza ve siyasi dürüstlüğümüze duyulan güven çok sağlamdı; ve gerçekten de öz yönetimden bir süre sonra yapılacak bir referandumun sonucu, beş oydan birinin Türklere ait olduğu da düşünülürse, berabere çıkardı. Şu andaki durum, gördüğüm kadarıyla Yunanistan ve Türklere ait olduğu da düşünülürse, berabere çıkardı. kış açısı kesin bir formüle kavuşturulmamıştı ve dün-

ya kamuoyu üzerinde önemli bir ağırlığı yoktu. Doğal olarak Türkler adada Rum yönetimi kurulmasına ve sterlin yerine drahminin kullanılmasına büyük tepki göstereceklerdi, fakat adanın ahlâksal hükümranlığı sayesinde Kıbrıs'ın İngiliz Uluslar Topluluğu'ndan ayrılması önlenebilirdi — Atinalılar Girit'teki üsler konusunda benzer bir öneride bulunmuşlardı. Ve Enosis'e duyulan hislerin altında yatan ağır niteliklerle ilgili pekçok kanıt görüyordum — özellikle de ileride görülecek aksaklıkları iyi tahmin eden orta sınıf bireyler arasında. Gerçekten de, Morais örneğinde görüldüğü gibi, açık yürekli ve cömert bir açıklama yaparak Enosis yanlılarını etkisiz bırakmak mümkündü. Bir iki fırsatı kaçırıyor olmamız üzücüydü, ancak biz o hantal parlamenter yöntemlerimizle her zaman fırsat kaçırıyorduk. «Herşey düzelecek,» dedim genç adama, büyük Dinlenme Ağacının yaprakları arasından süzülen güneşin sıcaklığını hissederek, o da huzurumu kaçıracak birşey söylemedi.

Ancak, her ne kadar bu düşünceler şimdilik bir yana bırakılabilir ise de, kısa bir süre sonra başka bir kılık altında tekrar karşımızda belirdiler, örnek olarak, Pearce'in yemek masasında kıdemli bir hükümet memuru ile tanıştım, adam bana soluğumu kesen sorular yöneltti ve arkasından gerçekten olağanüstü yorumlar yaptı, örneğin Kıbrıslıların Yunan mirasına sahip çıkamayacağını, çünkü gerçek Yunanca konuşmadıklarını, Anadolu ile karışmış melezler olduklarını söyledi. Enosis fikri sadece birkaç fanatik rahip tarafından kamçılanıyordu ve onlar da halkın desteğine sahip değildi... Bu gibi görüşler tartışmağa açıktı, fakat doğrulukları cephede birinci elden sınanabilirdi. Bu tür yargılama yanlışları İngilizlerin devam ettiği barlarda herzaman duyulan şeylerdi, ve belki de düşündüğüm kadar önemli değildi. Ancak, beni endişelendiren şey, siyasi iktidarı elinde tutan politikacıların tüm sorunu bir Avrupa sorunu olarak değil bir İngiliz koloni sorunu olarak ele almaları ve öteki koloni-

lerin tozlu mantık terazisini kullanmaları gerektiğiydi. Ne denli önemsiz olursa olsun, Kıbrıs konusu yakında uluslararası ilişkiler düzeyinde ele alınabilirdi; temel faktörlerin görmezlikten gelinmesi, Londra'nın bir çözüm yoluna erişmesi için gereken taktik, hüner ve zekâyı kullanmasını önleyebilirdi.

Amerikan Uluslararası İlişkiler Enstitüsü'nün bülteninde yayınlanacak bir dizi makale yazma görevini aldığımda tüm bunlar bana daha büyük güç ve renk sağladı — tatsız bir görevdi, çünkü siyasi yazılar yazmaktan hoşlanmıyordum. Yine de alacağım parayla balkon odası için bir kapı ve bir pencere satın alabilirdim ve para kazanmanın daha iyi bir yolunu bilmiyordum. İsrailli gazeteci herkesle el sıkıştıktan sonra otomobiline binerken aklına bir fikir geldi. «Siz İngilizler kanımca tümüyle Yunan-Roma döneminin etkisi altında kalmışsınız ve herşeyi Bizans dönemine gönderme yapmadan yorumluyorsunuz. Fakat Rum düşünüş biçiminin, Rum geleneklerinin gerçek kaynağı Bizans'tır. Araştırmanız gereken tüm kaynaklar oradadır.» Bu gerçekten doğru bir gözlemdi ve oturup Kıbrıslı Rumlar hakkındaki fikirlerimi gözden geçirdiğimde tüm etkisiyle ortaya çıktı. Kuşkusuz öteki türlü açıklayamadığım çok şeyi açıklıyordu; pekçok şeyi affettiriyordu. Enosis sorunu göz önüne alındığında bile Bizans ve ona bağlı kurumların kültürel mirası herşeyi aydınlatıyordu. Bizans, Modern Yunanistan'ın gerçek annesiydi.

Çünkü Bizans kültürü, zayıflayan Hellenizm'den ve Yakın Doğu etkilerinden aldığı unsurların toplamından da daha fazla birşeydi. Kendi başına bir varlıktı, sadece farklı kültürlerin değişik parçalarından oluşmuş renkli bir bileşim değildi. 'Doğu Roma İmparatorluğu' bir açıdan yanıltıcı bir kavramdır; çünkü Büyük Konstantin 330 yılında Roma dünyasının başkentini Bizans'a taşıdığında, sorunlara yaklaşım biçimi ve rezonansı, mimarisi, yasaları ve edebiyatı açı-

sından tümüyle eşsiz ve kendine özgü bir ruhsal imparatorluk kurmuştu. Yunan ve Yunan-Roma dönemine tutkulu bir romantizm ile bağlı olan Batı bunu nasıl olmuş da görememişti? Açıklaması zor. Kaderin bir oyunu ile kurulmasından 1453'te düşmesine kadar geçen 1100 yıl boyunca Yunanistan, kolları Avrupa ve Asya'ya uzanan o büyük ahtapotun bir parçasıydı; ve Batı, Roma imparatorluğunun yıkılmasından sonra Karanlık çağlardan geçerken Konstantinopolis egzotik bir çiçek açma sürecine girmiş ve yeni bir düşünüş, yeni bir görüş biçimi ile bilim ve siyaset dünyasını sarsmıştı. Akdeniz'in gerçek çocuğu olan bu kent, ruhsal durumunu din ve sanat ruhunda göstermişti. Siyasi açıdan kilise ve Devlet birliğine duyduğu parçalanmamış, gerçekte parçalanamaz nitelikte inancının damgasını taşıyordu — ve başlıca kurumu ve akıl hocası olan Yunan Ortodoks Kilisesi, modern Yunan devletinde çiçek açmağa devam etmişti. Bizanslılar, kilise ve Devlet ile tümüyle bağdaştıramadıkları hiçbir siyasi fikir benimsemezdi; ve bu büyük kültürün temel sosyal birimi, jeolojik bir oluşum ya da ırklara dayalı bir modelden değil (çünkü Bizans'ta bir düzine ırk vardı), tümüyle Hristiyan görüş biçiminin egemen oybirliğinden oluşan bir inananlar toplumuydu. Bu görüş, bildiğimiz demokratik süreçlerden herhangi biri olmaksızın, seçimler yapılmaksızın veya çoğunluk kuralı kavramı olmaksızın tümüyle işlemsel bir yapı halindeydi — insanların isteklerinin saptanması ve incelenmesi için bir araçtı. Lehte ve aleyhte görüşler kilisenin yıllık toplantılarında ortaya atılırdı, bunların amacı hem laik, hem de dine dayalı işleri ve işlemleri kararlaştırmaktı. Bu ender bulunur bir çiçek açma süreciydi; ve Yunan kiliseleri ile toplumları Bizans tozlarının içine yuvarlandıktan sonra bile dört yüz yıl süreyle bunu canlı tuttu ve çocukları Türkiye'nin bu ilhak ettiği dünyaya getirdiği karanlığın içine giderek daha çok gömüldü.

Karanlık mı? Böyle şeyler görecelidir. Ancak, in-

sanı en çok şaşırtan şey, belki de kendilerine özgü bir kültür modelleri olmayan, ya da Yunanlılar üzerine empoze etmeğe değer bir kültürleri olmayan Türklerin onlara din, dil ve hatta yerel hükümet özgürlüğü vermesiydi — ve gerçekten de imparatorluk yönetiminin büyük bir bölümü bunlara dayanıyordu: Türkler belki de kendilerinde eksik olan huzursuzluk ve hayal gücü gibi değerli niteliklerin onlarda olduğunun farkındaydı. Bundan dolayı, modern Yunanistan 1821'de bir kere daha coğrafi bir birim olarak gün ışığına çıktığında, Yunan Bizans'ının üvey çocuğu oldu, çünkü yaklaşık dört yüz yıl boyunca Ortodoks Kilisesi bu son dönem Bizanslıların doğal dehasının veya ahlâk kurallarının korunması görevini üstlenmişti. Dil dikkatle korunmuştu, böylece Türkçe'den alınmış bir kaç son ek ve Yunanca'dan alınmış birkaç sözcük dışında Rumca hâlâ Yunanca özelliğini korumuştu, ve Türk istilâsından sonra ortaya çıkan ortalama Rum toplumu, psikolojik açıdan Normanların istilâsından sonraki İngiliz toplumuna göre daha az değişmişti. Davranış, mutfak vb. konularında Türk alışkanlıkları yerleşmişti, fakat bunlar bile dikkatli ve lükse kaçan eski moda Türk tembelliğine oldukça yabancı kaçan bir canlılıktan etkilendiler. Bir araştırma alanı olarak elimizde bulunan fırsat, Güçlü Türklerin kulağı olarak Karagöz'ün karakterinde hâlâ canlı olan Türk gölge oyunu Karagöz - Hacivat'ın Yunan versiyonunu incelemektir.

Kıbrıs'ta da durum farklı değildi; Ortodoks Kilisesi'nin Latin kilisesi tarafından uzun süre baskı altında tutulması, sonuçta 1260'ta ünlü *Bulla Cypria**'nın imzalanmasına yol açtı, böylece Latin Kilisesi Başpiskoposu adadaki tüm din adamları üzerinde tek egemen güç haline geldi; Ortodoks rahipleri Latin rahiplerinin astı oldular ve Kutsal Görüş'e** bağlılık yemini

---

* Bulla Cypria: Yunanca 'Kıbrıs Belgesi' (Ç.N.)

** Hristiyanlıkta Papa'ya koşulsuz boyun eğme kavramı.

etmeleri istendi. Ve oldukça çelişkili bir olgu da Ortodoks din adamlarına yetkilerinin ancak 1575'te, o da Türkler tarafından geri verilmesiydi. Türkler herhalde Ortodoksların Latinlere karşı verdikleri inatçı mücadeleyi farketmiş ve bunu ortak nokta olarak kullanmak istemişlerdi. Ne olursa olsun, Türkler adaya geldiklerinde Venedik'in acımasız askeri diktatörlüğünden yılmış Kıbrıslı köylülerin çoğu tarafından sevinçle karşılandılar ve onların yönetiminde serflik düzeni ortadan kaldırıldı, yerine ada halkına dürüst bir yerel bağımsızlık verildi. Ya daha sonra?

«Beklenmedik bir olgu, Kıbrıs üzerindeki en üst iktidar ve yetkilerin yaklaşık 1670 yılında Ortodoks Kilisesi Başpiskopos'una geçmesiydi, Başpiskopos artık Yunanca konuşan Rum kesiminin yöneticisi veya önderiydi. Ortodoksların önceki çekingenliklerinden kurtulmasını sağlayan özgün neden, Konstantinopolis'teki merkezi hükümetin sömürgeler üzerindeki yerel kontrolu arttırmak ve her zaman uysal yerel görevliler kullanmamak için bir yöntem geliştirmesiydi; ancak 19. Yüzyılın başlarında, onların ellerine geçirdikleri güç öylesine büyüdü ki Türkler alarma geçti. 1804'te Başpiskopos'a karşı başlatılan ayaklanma bastırıldı. Ancak 1821'de çok daha ciddi bir ayaklanma oldu ve yetkililer, Yunanistan'a karşı komplo kurmak ve sonra da bağımsızlık için mücadele etmek gerekçesiyle Ortodoks Başpiskoposunu, rahipleri ve önde gelen öteki din adamlarını tutuklattı ve idam ettirdi.» (Cyprus Handbook-Kıbrıs El Kitabı, 1919). Bu açıklamadan da görüldüğü gibi, Enosis'in kökleri biçimsiz tarih sürecinin çok derinlerine kadar inmektedir. Tümüyle tatmin edilmezse yok edilebilir miydi? Böyle bir şeyin mümkün olduğuna yürekten inanmıyorum. Ancak kullanılabilir ve bizim için bir avantaja dönüştürülebilirdi, psikolojik açıdan... Bu en iyi biçimde nasıl yapılabilirdi?

Adada herhangi bir siyasi yaşamın bulunmaması

başlıca zayıf noktaydı ve şu andaki siyaset sahnesi kesin olarak ikiye bölünmüştü: Sağ ve Sol. Yeni kurulan Komünist Parti'nin bile halkın etnik konularla ilgili duygularını görmezlikten gelmeğe cesaret edememesi ve Enosis tahtasını kendine temel olarak almağa zorlanması önemli, gerçekten çok önemli bir noktaydı. Enosis'in gelmesi halinde Atina Hükümetinin partiye ve yandaşlarına nasıl bir hesap vermek zorunda kalacağı da göz önüne alındığında durumun nasıl çılgınlık sınırında olduğu daha iyi anlaşılıyordu. Ulusal istek, partilerinin sallantıya girmesini istemiyorlarsa Marksistlerin bile saygı göstermesini gerektirecek denli güçlü bir olay kaynağı mıydı? Görünüşe göre öyleydi.

Ya anayasa? Yunanlılar Kıbrıs için ayrı bir anayasa hazırlanmasından korkuyorlardı, çünkü Panos'un dediği gibi: «Bir gecikme olması halinde Birliğin öleceğinden korkuyoruz. Siyasi görüş ayrılıklarını kolayca ortadan kaldırabiliriz. Bütünlüğümüz uzun bir bekleme döneminden zarar görecek. Eğer bir ara döneme izin verseydik kendimizi isteksizlik ve bölünme içinde bulacaktık. İngilizlerin güçlü olabileceği nokta da bu, eğer beklenmedik ölçüde liberal bir anayasa hazırlayabilirlerse büyük güç kazanırlar.» Enosis'in kendisi geri plana atılmadığı sürece (ki hiçbir Rum bunu kabul etmezdi), yasama her zaman Birleşimcilerin aptallığı ve abartmaları yüzünden tersine çevrilecekti, çünkü onlar derhal Yunanistan'la birleşilmesini ve meclisin fesh edilmesini isteyeceklerdi. Bu nokta, İngiltere'nin önerdiği anayasaların neden yetersiz olduğunu gösteriyordu — anayasalar daha geniş ve ayrıntılı olamıyordu, üzerinden atlamamız gereken çit, sivri dikenlerle doluydu!

Bu sonuçlar aklıma hep birlikte gelmedi, tek tek ve pekçok kaynaktan yola çıkarak vardım; ortaya çıkardığım tablo, pekçok dedikodu ve düşünce parçacıklarından, kahvelerde ya da misafirperver deniz kıyısı boyunca yürürken raslantı ile girdiğim sohbetlerde

duyduklarımdan oluşuyordu. Sait açık seçik olmaları için bunları sadeleştirmeğe çalıştım, böylece bültende çıkacak olan makalem, gerçek bir belgenin dengesini ve perspektifini içerecekti. Ancak, bu durumda bile doğrudan ilgili değildim;. görüş açım tümüyle kişisel düşüncemdi.

Bu dönemde bir de Lefkoşe Lisesi'nde İngilizce öğretmenliği yapmağa başlamıştım — her ne denli zor olsa da çok ilginç bir görevdi, çünkü insan en geç bir yıl sonra terörist guruplarına katılabilecek yaşa gelecek son sınıf öğrencileri arasındaki milliyetçi duyguların gerçek düzeyini hissedebiliyordu. Ancak onlar bunu henüz farkedemiyordu, ve çocuksu heyecanları onları Birleşmiş Milletler'e bağlı olduklarını gösterdikleri toplu gösterilerden öteye itmiyordu. Kıbrıs'ta şiddet olayları çıkartmayı hiç kimse düşünmüyordu. Başpiskopos barışsever bir adamdı ve herşey barışçı yoldan çözümlenecekti. «Eğer Birleşmiş Milletler başvuruyu reddederse ne olacak?» sorusuna hep aynı yanıt veriliyordu. «Başvuruyu geri alırız. Barışçı gösteriler ve grevler yaparız. Dünya kamuoyunun dikkatini çekeriz.» Hiç kimse «çarpışırız,» yanıtını vermiyordu ve bu soruyu siz ortaya atarsanız milliyetçilerin yüzünde derin bir acı beliriyor, sonra da anlayışla yanıtlıyorlardı: «Çarpışmak mı? Sevdiğimiz İngiltere'ye karşı mı? Asla!» Duyguların giderek güçlenmesine rağmen, hareketin sözcüleri şu cümleyi vurgulamaktan hiç vazgeçmiyorlardı: «Enosis'te İngiliz karşıtı bir unsur yoktur. Onları seviyor ve onlarla dost kalmak istiyoruz. Fakat kendi kendimizin efendisi olmak istiyoruz.» Ancak uyarılar da vardı, halkın ruh halini görecek ve bunu verimli bir biçimde kanalize edeceksek bunlara dikkat etmeliydik.

Lefkoşe Lisesi eski Venedik duvarları ile çevrili oldukça eski bir binaydı; Başpiskopos'un sarayı ile birlikte Rum toplumunun ruhsal sinir merkezini oluşturuyordu. Rokoko-Dorik giriş kapıları ile tüm Yunan

liseleri gibi *Schliemann*'ın* eski bir Dorik tapınağı tasarımından esinlenerek hazırladığı bir tasarıma benziyordu. Ancak geniş giriş yolu ve yeşil biber ağaçları ile güzel bir binaydı ve karşısındaki küçük Aziz John Kilisesi de Bizans mimarisinin harika bir örneğiydi.

Başkent yerine küçük köyümde oturmayı yeğlemekle (ki başkentte oturmak çok daha pratik olurdu) kırsal toplumla aramda bir bağ sağlanıyordu, uzaklıktan dolayı evden sabahın dört buçuğunda çıkmam gerektiği halde. Bundan dolayı, sabaha karşı çobanlarla birlikte kalkıyor ve ilk koyun ya da sığır sürüsünün arasından geçerek Dinlenme Ağacının altında duran, üzeri çiğ kaplanmış küçük otomobilime ilerliyordum. Şafak denizden yeni söküyor oluyordu ve onun karşısında Manastır kalıntılarının gül rengi silueti bronz ve kırmızının sülfür rengi çizgisine karşı duruyordu. Kıbrıs'taki gündoğumları ve günbatımları unutulmazdır— yavaş, *Tiber*** benzeri muhteşemlikleri ile eşsiz olduklarına her zaman inandığım Rodos'takilerden bile güzeldir. Yolun Kyrenia'ya doğru bir serçe gibi düştüğü son tepeyi tırmanırken bir dakikalığına durdum ve güneşin deniz yüzeyindeki sislerin arasından çıkarak arkamdaki dağı ışığa boğmasını seyrettim. Genelde yanımda biri olurdu —uzaktaki bir sürüye giden bir çoban, ya da ilk tasnif için Kyrenia'ya giden uykulu postane müdürü. Sessizce sigara içer ve Kyrenia'ya inen soluk kesici diklikte yokuşu inmeden önce bu dümdüz yerden dünyanın yavaşça biçimlenmesini seyrederdik. Çabucak yağ ve benzin koyar ve tekrar yamaca tırmanmağa başlardım, güneş de balkon balkon, yamaç yamaç benimle tırmanırdı; sonunda geçidin son dönemecine geldiğimde tüm Mesaoira tereyağı

---

* Alman arkeolog Heinrich Schliemann (1822 - 1890), Truva ve Miken kalıntılarını keşfetmişti. (Ç.N.)

** Tiber: İtalya'nın kuzeyinden güneyine inen ve Roma'nın ortasından geçen nehir.

denli yumuşak şafak ışığının altında önümde uzanırdı, bir sevgilinin isteği denli narin ve yeşil olurdu; ya da bir Çin porselen baskısının mucizesi gibi bir sis ağının arasından ışıldardı. Ve her zaman uzaklarda, büyük ovanın ucunda, başkenti gösteren Aziz Sophia'nın iki eğik parmağı yükselirdi.

Köyümle olan bağlantılarım bir başka açıdan da bir raslantı sonucunda korunuyordu — çünkü köylü komşularımdan bazılarının oğulları ve kızları Lise'de okuyordu ve okula vardığımda onlardan en az üç dört tanesi kitaplarımı taşımak ve sohbet etmek için hazır bekliyorlardı, çünkü babaları arkadaşımdı.

Bu, henüz embriyo aşamasında olan ulusal duyguları incelemek için gerçekten mükemmel bir laboratuardı — Kıbrıs'ın içinde bir Yunan adası vardı, ruhsal ve siyasi istekleri Ethnarch'ın kişiliğinde yoğunlaşıyordu (kendisi çoğunlukla görülmüyordu, kibar bir çekingenlikle Sarayın eski moda balkonlarında dolaşıyordu), ve Yunan dili ile Yunan kurumları içinde gömülüydü. Burada da o olağandışı şans çiçeği, yani başka hiçbir ulusun sahip olmadığı anlaşılan Don Kişot'ça bir İngiltere sevgisi çiçek açıyordu, ve harika bir şekilde o büyülü Birleşme düşü ile birlikte yaşayabiliyordu. Tüm bu olgu öylesine zıt ve öylesine çelişkiliydi ki insan zaman zaman kulaklarına inanamıyordu. Örnek olarak, Byron'ın* portresi, büyük Yunanistan'a hürriyeti getiren çobanlar ve çiftçilerin tabloları ile birlikte duruyordu. Okul müdürünün masasında Churchill'in Kıbrıs halkına İngiliz siyasetlerinin ne gibi haksızlıklar yaptığını anlatırken çekilmiş çok ciddi bir resmi duruyordu. «Hiçbir zaman çekilmeyecek, asla vazgeçmeyeceğiz,» diye bana güvence verdi okul müdürü, masanın üzerindeki tombul yüzlü adamın fotoğrafına cesaret alırmış gibi bakarak.

Modern Yunan tarihi, 1821 devrimi çevresinde Yunan düşüncesinin oluşturduğu o harika aşk öyküsünü

---

* İngiliz şair Lord Byron (1788 - 1824) (Ç.N.)

açıklamakta zorluk çekiyor; İngiltere «bayrağı dik tutması için en büyük ozanını gönderdi. O ozan Yunanistan ve İngiltere için öldü — her ikisi de ülke değil, özgürlüğün yeniden doğmasının sembolleriydi.» (Bir okul ödevinden alınmıştır).

Bu duyguların dalgaları altında sürükleniyordum, bunların hayret verici kutupsallığı ve ruh hallerinin birbirini izlemesi öylesine hızlı oluyordu ki bir tanesini ötekine bağlamayı başaramadan bir yenisi meydana geliyordu; Kızlar Lisesi'nin 1. sınıfında İngiliz aleyhtarı bir tartışma kopmuşken yolun karşısına geçiyor ve bir edebiyat öğrencisinin ağlayarak Byron'ın şiirlerini yüksek sesle okuduğunu görüyordum. Çok akıllı çocuklardı; herbiri parlak ve ipekten bir düş kozasının içindeydi; sadece bir tabanca ya da bombanın gürültüsü ile uyanacak, sonra da tüm bu muhteşem sözcüklerin ve düşüncelerin ancak ölümde bir anlam bulacağını ve ticaret ile politikanın yalın geometrik tasarımlarının gözünde Kıbrıs ile Yunanistan'ın birleştiği mükemmel bir dünyanın özgür, şiirsel tasarımlarının hiçbir önemi olmadığını anlayacak uyurgezerlerdi. Trajik olan şey ise bu olmadan da anlayabilecekleriydi.

Olmadan mı? Araba devrildikten sonra yol göstermek kolaydır. Yine de, tüm dürüstlüğümle, bir politika çerçevesinde saptansaydı ve uygulansaydı Enosis'in sorunlarına kişisel yaklaşımımın daha verimli olup olmayacağından emin değilim. Ancak, yaz güneşinin ve heryerde görülen eşsiz inceliğin büyüsü altındaki bu ilk günlerde boş yere endişelenmek gereksiz görünüyordu.

Yunan öğrenim sistemi başlı başına bir bilmecedir. Soluk kesici bir ayrıntı ve etkilikle Almanlar tarafından kurulmuştur. Ders programı, öğrencileri gece gündüz ayakta tutmak için tasarlanmıştır — öylesine yüklü ve öylesine çok ders vardır. Rumların elinde de bu temelini yitirmeden birkaç önemsiz değişik-

liğe uğramıştır, öğretmenlere verilen çalışma programı öylesine ayrıntılıdır ki alacağınız solukların bile belirtilmiş olduğu söylenebilir. Yoğun sınavlar ve sözlülerin bu programda belirtilmesi gerekir, ayrıca karmaşık bir not sistemi bulunmaktadır. Görüldüğü kadarıyla *Queensberry** modelinden alınmıştır. Ders programı öylesine yüklüdür ki harcayacak bir an bile yoktur. Yığınlarla basılı malzeme öğrencilere verilir ve papağan gibi ezberlemeleri istenilir. Sonuçlar bir tür not çizelgesine geçirilir, buradan da kayıt defterine aktarılır, öğrenciler aldıkları notların gereken sınıf geçme ortalamasından düşük olduğunu gördüklerinde öyle bir isyan çıkar ki insan öğrencileri kollamak zorunda kalır — salt huzur ve sessizlik için olsa bile, öğretmenlerin yaşamı oldukça zordur, çünkü öğrenci haksız yere düşük not aldığını düşünürse okul müdürüne şikâyet etme hakkına sahiptir — ve on üzerinden on almayan tüm öğrenciler haksız yere düşük not aldıklarına inanırlar. Böylece fırtınalar kopar ve başvuruyu incelemek için öğretmenler kurulu toplanır, yanısıra protesto eden bir öğrencinin anne ve babası da bu toplantılara katılabilir ve sorumlu öğretmeni şemsiyeleri ile tehdit ederler. Doğrusu harika bir uygulamaydı ve *Dickens** bunu görseydi çok beğenirdi, ancak Lisede çalışan profesyonel bir öğretmenin yaşamı akut akıl hastalığı sınırındaydı. Bir öğretmenin zengin ve güçlü bir adamın kızına düşük not vermesinden dolayı toplanan iki kurula katıldım ve babanın öfkesinin okul müdürünün üstüne yağdığını gördüm. Parolamız «Yumuşak davran, kibar davran, piano pianissimo» idi.

Sınıfların oluşumu da güzel bir demokrasi sergiliyor ve İskoçya'daki okulları anımsatıyordu. Kesinlikle sınıf ayrımı duygusu yoktu; Andreas'ın oğlu eski elbiseleriyle milyoner Manglis'in oğluyla yanyana oturuyordu ve çok iyi arkadaştılar. Ancak Yunanlılar bu

---

* İngiltere'deki en disiplinli devlet okullarından biri. (Ç.N.)

** İngiliz yazar Charles Dickens (1812 - 1870) (Ç.N.)

açıdan dünyanın en büyük demokratlarıdır.

Okuldaki pekçok sınıf arasında üç tanesine derse giriyordum, erkekler lise bir, kızlar lise bir ve karma orta üç, bu sonuncusu İngiltere'deki okullarda bulunan Epsilon Alpha'ya denk düşüyordu. Ve zamanlarını çeşitli yollarla geçiren, ancak beni asla dinlemeyen uslanmaz 14 yaşındaki öğrencilerle doluydu. Sessiz olmalarını sağlamak olanaksızdı —yumuşak fakat sürekli bir mırıldanma, ulaşabileceğiniz en büyük başarıydı — ve normal bir ortam da deniz gibi kabarıp alçalan bir gürültüydü. Bir keresinde deneme olarak konuşanları teker teker sınıftan dışarı attım ve sınıfın hangi düzeyde kontrol edilebilir olacağını görmek istedim. Sonunda üç öğrenci kaldığında sessizlik sağlanmıştı. Okulda dayak kesinlikle yasak olduğu için bağırmak, öfkelenmek, dans etmek ve tehdit etmekten başka birşey yapmak olanaksızdı; Rum meslekdaşlarım da çoğunlukla bunu yapıyorlardı.

Kızlar lise bir sınıfı İngiltere'deki Stigma Gamma sınıfına denk düşüyordu ve her gün sabah yedide buz gibi sınıfa titreyerek giriyordum, öğrenciler kibarca ayağa kalkarak selam veriyor ve mümessil kızın önderliğinde bir dua okuyorlardı. Sonra yoklama listesindeki isimleri okuyordum — isimler bir Yunan trajedisinin kahramanlarını anımsatıyordu: «Elektra, Io, Afrodit, Iolanthe, Penelope, Chloe.» Erkekler bölümü gibi kızlar da sosyal açıdan karışıktı. Elektra'nın babası Kythrea'da bahçıvandı, Io'nun babası yargıçtı, Penelope ise bir ayakkabıcının kızıydı. Lefkoşe ve çevresindeki ilçelerin zig zagh bir tablosunu oluşturuyorlardı. Fakat Enosis haricinde tek bir konu üzerinde kesinlikle görüş birliğindeydiler, ve bu da İngilizce öğretmenleri ile evlenmek için duydukları tutkulu, yürek parçalayıcı istekti. Her sabah masamın üzerinde yarım düzine hediye buluyordum — Elektra siyah ve kırmızı güller, Chloe anneannesinin yaptığı özel köfteleri, Afrodit ise sözünü ettiğim şiir kitabını getiri-

yordu. Eğer bu tutkularına daha büyük bir irade eşlik etseydi sınıf yaşamı daha kolay olacaktı; fakat daha ders kitabını açar açmaz herbiri kendi özel işini yapmağa başlıyordu. Birisi gizlice dikiş dikiyor, öteki dart okları yapıyor, öteki arkadaşlarına ataş fırlatıyor, dördüncüsü ise günlük defterini yazmağa karar veriyordu ('Bugün öğretmenim sinirli görünüyor, çenesi kasılmış, kaşları çatık, ama onu yine de seviyorum.') Sınıftan birini attığım takdirde kız gözyaşlarına boğuluyor ve baş öğretmene yakalanmamak için kendisini kütüphaneye atıyordu. Kız öğrencilere nasıl bir ceza verileceğini ancak tanrı bilebilir. Bunu hiçbir zaman sormadım. Her zaman bir kahkaha atmanın eşiğinde duran yapmacık bir ciddiyet takındım. Afrodit, adına uygun olarak en yetenekli ve en zor başedilir kızdı. Babası şehirde zengin bir şekerleme tüccarıydı ve hiçbir zaman parasız kalmamış birinin tüm güveni ve rahatlığına sahipti. Gerçekten de mitolojideki adaşının varsayıldığı kadar güzeldi; ve bir yönü daha vardı — yazı yazıyordu. Kısık bir sesle kendi kendine şiir okur ve çoğunlukla kendinden geçmiş görünürdü. Ancak bu düş gibi, Chopin benzeri ruh halleri bazan yerini anarşiye bırakıyordu. Tahtaya çağırdığımda arka sırada oturan kızların arkasından geçmek ve bu sırada bir büyücünün el çabukluğuyla o kızların at kuyruklarını birbirine bağlama alışkanlığı vardı — böylece onun anlattıklarını dinlerken arka sıralarda bir gümbürtü kopuyor ve birbirlerine bağlanmış altı kız çığlıklar atıyordu. En sevdiği tarihi karakterlerinden biri hakkında kompozisyon yazmasını istediğimde beni şu gibi paragraflarla büyülemeyi hiç unutmuyordu: «Hiç bir tarihi karakteri sevmiyorum, ancak gerçek yaşamda sevdiğim bir karakter var. Kendisi bir yazar. Ona tutkuluyum ve o da bana tutkulu. Onu kapıda gördüğüm an büyük bir mutluluk duyuyorum. Sevincim çok büyük oluyor. O an öyle güzel ki. Herkes gibi ben de düş kuruyorum...» vb. Kompozisyonları her zaman harikaydı ancak ötekilerin yaz-

dıkları da öyleydi. Dimitra da unutulmaz şeyler yazardı, ancak çoğunlukla kendine acıma sınırındaydı: «Yetimim ve hiç mutlu olmadım.» Ve tüm sınıf gibi o da 'tutku' sözcüğünü çok kullanıyordu. Bu, Afrodit'in bir gün bana Yunanca'da 'aşk' anlamına gelen pekçok sözcük bulunduğu halde neden İngilizce'de sadece 'love' sözcüğünün bulunduğunu sorduğu günün talihsiz bir ürünüydü; İngiliz imparatorluğu'nun gururunu kurtarmak için 'dote-tutku' sözcüğünü önermiştim. Bu sözcük çok tutuldu. Ne yazık ki kızların herbiri bu sözcüğü bir başka bağlamda kullanıyordu, bu nedenle ertesi gün topladığım kompozisyonlar yürek parçalayıcı örneklerle dolu oluyordu. Elektra Yunan Kraliçesi ile Kralının «birbirlerine tutku duyduğunu» yazıyordu; Chloe ise şöyle yazmıştı: «Evlendiklerinde büyük bir tutku içindeydiler. Adam çok heyecanlıydı ve kadın da çok heyecanlıydı. Her ikisi de heyecanlıydı.» Böyle yazmaları benim öğrettiklerimden kaynaklandığı için doğru sayılırdı, ancak bu kompozisyonları nasıl düzelteceğimi bilmiyordum. Bir öğleden sonra eve giderken bu sorunları düşünüyor ve 'tutku' sözcüğünü bir Bach motifi gibi aklımdan geçiriyordum. «Ben tutkuluyum, sen tutkulusun, o tutkulu...» Bağımsızlık Bayramında tahtanın kâğıt süslerle bezendiğini ve HÜRRİYETİMİZİ İSTİYORUZ yazıldığını gördüm. Herkes aşırı gergin ve düşünceli görünüyordu. Duadan sonra Afrodit öne çıktı ve Kıbrıs halkının özgür olmağa hakkı olduğunu belirten, öğrencilerce imzalanmış bir dilekçeyi bana uzattı. Ona teşekkür ettim. «Bizi anlıyorsunuz,» dedi sesinde kesin bir titreme ile. «Ve herhalde bunu da anlarsınız... Kabalık etmek veya canınızı sıkmak istemiyoruz... İngiltere'yi seviyoruz...» Dilekçeyi yavaşça Kythrea'dan gelen siyah gülün, köfte paketinin, bir yerden aşırılmış örgülerin, kurdelelerin ve Endymion adlı şiir kitabının yanına koydum. Kanımca durumu çok iyi betimliyordu.

Oğlanlar da kızlar kadar renkliydi, ancak pekçok yönden daha aceleciydiler. Bir şarap tüccarının oğlu

olan Stephanides'i yorgun gülümsemesi ve cebindeki tarakla görür gibi oluyorum ,Kallias, şişman Joanides, Spiropoulos, Grikos ve Aletraris... Onları kontrol etmek bana pahalıya malolmuştu. Yine de aslında uyumlu ve nazik gençlerdi, Avrupa'daki yaşıtlarından daha kötü ya da daha iyi değillerdi ve tümü de ulusal düşün etkisindeydi, örneğin yakışıklı Leonides bir gün geride kaldı ve bana Glasgow'daki bir kalem arkadaşına mektup yazması için yardım edip edemeyeceğimi sordu. Yüzü kızararak ve ayağıyla döşemeyi bir süre kazıyarak mektup arkadaşı kızın mektubunu ve fotoğrafını gösterebildi. Dünyayı tanımak için can atan ve en iyi yöntem olarak kalem arkadaşlığını seçen fabrika işçisi bir kızdan geliyordu. Leonides'e Kıbrıs'ta herkesin zenci olup olmadığını ve gecelik giyip giymediklerini soruyordu. Bu sorular Leonides'i kızdırmamış, sadece şaşırtmıştı. «İngilizler gibi uygar bir ulusun bunları bildiğini sanıyordum. Ben Rum'um ve İngilizlerin beyaz olduğunu ve sadece yatarken gecelik giydiklerini biliyorum, nasıl olur da bu kız...» Bu sorusunu dilim döndüğünce yanıtladım, mektubu için bir iki paragraf yazdırdım, onun yazdıklarındaki bir iki karakteristik hatasını düzeltmeden bıraktım; fakat onun da 'tutku' sözcüğünü kullanmış olduğunu farkettim, bu da şu ya da bu şekilde lise bir kızlar sınıfı ile ilişkisi olduğunu gösteriyordu. Bunu söylediğim zaman yüzü kızardı ve gülümsedi. «Afrodit'i tanıyorum,» diye itiraf etti kendini zorlayarak. «Bisikletlerimizle eve beraber dönüyoruz. Birbirimize tutku duyuyoruz, efendim.»

Kallias 18 yaşında sağlam yapılı bir gençti, geniş omuzları ve klasik Yunanlı bir başı vardı. Kıvırcık saçları her zaman kısa kesilmiş ve mavi gözlerinin üstündeki alnından geriye taranmış olurdu. Görgü kurallarına mükemmel biçimde uyar ve sınıfta düzenin sağlanması için ağırlığını koyardı, bundan dolayı ona müteşekkirdim. Okulun en iyi atleti olduğunu duymuştum, kuşkusuz büyük saygı görüyordu. Bir gün

onun dersi dinlemediğini ve birşeyler okuduğunu gördüğümde şaşırdım ve elindeki kâğıtları zorla aldım. Sonuç çok ilginç oldu, ilk kâğıt, takdir ettikleri ünlü birine mektup yazmaları için verdiğim ödevin müsveddesiydi, dünyada ünlü bir müzisyen ya da politikacı vb'ye İngilizce mektup yazmalarını söylemiştim. Şunları yazmıştı:

«Sayın Reg Park,
Sağlığımla ilgili olarak size hayranlık duyuyorum. Dünyanın en başarılı vücut geliştirme şampiyonusunuz ve göğsünüz ve kollarınız muhteşem bir hayal gücünü yansıtıyor. Düşlerimde kendimi hep Londra'da buluyorum ve sizinle...»

Öteki kâğıtlar arasında yer alan fotoğraflı bir kimlik kartı, Kallias'in İngiltere Halterciler Birliği üyesi olduğunu ve Dinamik Gerilme kursunun yarısını tamamladığını kanıtlıyordu. Bu kursla ilgili olarak şu sorular sorulmuştu: Kaslarınız zedeleniyor mu? Kabız mısınız? Nefesiniz kokuyor mu? Diliniz paslı mı? Sırtınızda ağrılar var mı? Çabuk yoruluyor musunuz? Evli misiniz? Tüm bu sorulara olumsuz yanıt vermişti.

Bu sınıflarda da İngiliz aleyhtarı tutumlarla mistik İngiltere'ye duyulan karşı konulmaz bağlılık arasında salınan çoğulcu görüş rüzgârı esiyordu, özgürlük aşığı İngilizlerin Enosis'i fikir olarak onaylamaktan kendilerini alamadığı görüşü egemendi. Yunanistan'ı yabancı zalimlerin kara tozundan kurtararak yeniden yaratmamışlar mıydı? Ve kendi istekleri ile Yeni Adaları hediye olarak geri vermemişler miydi? Kıbrıs'ın da aynı yazgıyı paylaşma isteğine kim karşı çıkabilirdi? Büyük Churchill bile bir gün bunun gerçekleşeceğini söylemişti...

Düşünce zinciri yaklaşık olarak buydu. Ancak, doğal olarak tüm bu duygular resmi yönetim, basın ve yerel demagoglarla rahiplerin öfkeli konuşmaları ile sürekli olarak kaynama noktasında tutuluyordu. Bir

öğretmene neden gençleri sürekli olarak kaynama noktasında tutmak için bunca çaba harcadığını sordum. «Çünkü isteğimizi desteklemek için sesimizi duyurmamız gerekiyor ve Kıbrıs'ta insanlar çok tembeldir. Görüş birliği - dayanışma yeterli değil - yanısıra zaten var. Ancak farzedin ki davamızı desteklemek için barışçı eylemler, gösteriler, grevler vb. yapmak zorunda kaldık. Dünya çapında bir görüş oluşturmakta öğrenciler büyük rol oynayacaktır.» «Ya kontroldan çıkarlarsa?» Gülümsedi. «Asla kontroldan çıkmazlar, çünkü elimizdeler.» Avucuyla birşey yakalıyormuş gibi yaptı. O günlerde konuşurken ya da yazı yazarken kahraman olmak kolaydı.

Paul 17 yaşındaydı ve yetimdi. Okulun yatakhanesinde kalıyor ve tüm boş zamanlarını kütüphanede antik Yunan şairlerini okuyarak geçiriyordu. Babası İtalya'da bir İngiliz birliğinde çarpışırken ölmüştü ve oğlan babasının ölümünden sonra gönderilen üstün hizmet madalyası ile hâlâ gurur duyuyordu. Zayıf, yalnız bir çocuktu, yaşamında bir gelişme sağlama fırsatı çıkmasını dört gözle bekliyor ve bu şansın giderek azaldığını hissediyordu. Bir yerlerde, belki de İngiltere'de öğretmen olabilirdi. Sınıfta hiçbir zaman sorun çıkarmazdı ve aslında çok az arkadaşı vardı, ödevlerini düzenli ve dikkatle yapardı, Okul Yatakhanesi yöneticisi bana onun çoğunlukla sabaha kadar ders çalıştığını söylemişti. Ona modern Yunan şairlerden söz ederek ve bazılarını tanıdığını anlatarak saygısını kazandım ve *Seferis*'in* bazı şiirlerini gösterdim, bu şiirler onu hayrete düşürdü ve biraz da korkuttu. Ancak çok heyecanlanmıştı, aynı türdeki hemen tüm kitaplarımı ödünç aldı ve aynı heyecanla tahtaya kalkıp bu konuyu arkadaşlarına anlattı.

Bir gün sınıf dağıldıktan sonra geride kaldı, huzursuz ve düşünceliydi. «Size bir soru sorabilir miyim, efendim?» «Evet.» «Sıkılmazsınız, değil mi?» «Elbette

---

* Yunan şair George Seferis (1900-1971). (Ç.N.)

ki hayır.» Derin bir soluk aldı, sırasına oturdu, uzun parmaklarını oynattı ve konuştu: «Sizce İngiltere burada özgürlüğümüz için mücadele etmemize karışır mı- Bir deneme okudum, özgürlüğün asla verilmediğini kan dökülmesi pahasına bile olsa alınması gerektiği belirtiliyordu. Bu bedeli kabul etmeğe hazır olmayan bir ulus özgürlüğe hazır değilmiş. Belki de İngiltere bunu anlar ve özgürlük için ölmeğe hazır olduğumuzu kanıtlamamızı bekler.»

Buradaki çelişki doğal olarak teknik anlamdaydı ve İngiliz yönetimi altında Atina Hükümetinin izin vereceğinden daha özgür oldukları ile ilgiliydi — ancak buna kim inanırdı? Ve yanısıra, hemen hemen kusursuz bir ülke için özgürlüğe sahip olmalarına rağmen, katılımcı oy hakkı açısından ülke politikasında söz hakları yoktu — bu da Bizans'ın mirasçıları için dayanılmaz bir yüktü. Hükümet Konağında oturan ve yüzlerini bile görmedikleri bir grup yasa koyucusu tarafından saptanan yasalarla yönetiliyorlardı. Bu, salt psikolojik açıdan çok kritik bir noktaydı — ve ada yaşamına garip bir durgunluk kazandırıyordu, ancak yönetim âdildi ve vicdanlı, saygıyla davranıyordu. Kendilerine yabancı olma ya da yabancılaşma duygusu sürekli gündemdeydi: biryerlerde, belirsiz de olsa, bu garip, temelde banliyö yaşamının kendilerine ait olmadığını hissediyorlardı. Aradıkları değerleri bir yerlerde, tutumlu Akdeniz davranış modeli içinde bulacaklardı — Yunanistan'ın hafif sarhoş anarşisi her zaman bir panter gibi üzerlerine atlıyordu. Ancak bu konulardan ne kadar söz edersek onları saptamak ve formüle etmek de o denli zorlaşıyordu — çünkü tüm bu yaşam biçiminde, Bizans anlayışına dayalıydı, Avrupa biçimine değil. Ve yine de bu denli çok istedikleri şeyden çok da korkuyorlardı. Yunan yaşamı sıska bir kurdun yaşamıdır hiçbir güvenlik ya da maddi avantaj sağlamaz; yönetim anlayışı tutarlı değildir, yoksulluk ve benlik arayışının dalgalanmaları ile sarsılır; korkunç güvensizdir. Kıbrıs'ta yaşayan ve Yu-

nanistan'ı bilen İngilizler, kendilerine sürekli olarak «Kıbrıslılar nasıl olur da Enosis'i isteyebilirler?» diye soruyordu. Yunan silahlı kuvvetlerinde askerlik yapacaklar mıydı? Ağır vergileri verecekler miydi? İflas mı edeceklerdi? Kötü yönetim ne olacaktı?

Kuşkusuz tüm bunlar kötü ve çocukça bir düştü, bir gün bu düşten uyanacaklar ve İngiliz Uluslar Topluluğu bünyesinde kusursuz bir Rum özgürlüğünü yaşayabildiklerini anlayacaklardı — her iki dünyanın en iyi yönlerini yaşadıklarını. Tüm bunlar öğrenim eksikliğinden kaynaklanmıyor muydu?

Kentin banliyösünde güzel bir Türk tarzı evi olan ve haftada birkaç kere giderek ücretsiz öğle yemeği yediğim Maurice Cardiff'e sorduğum sorular işte bunlardı — ve yemek konusu gerçek bir armağandı, çünkü param çok azdı. Ancak, Cardiff, Balkanlar'da geçirdiği uzun deneyimler ve Yunanistan'ı iyi bilmesi sonucunda bu soruları zaten kendisine sormuş ve çoğunu yanıtlamıştı; fakat bulguları çoğunlukla başkaları tarafından duymazlıktan geliniyordu.

Benim meraklı ve sorgulu gözlemlerime somut fikirlerle ve bana kıyasla çok daha ciddiye aldığı bir durumun somut değerlendirmeleri ile yanıt verdi: mesleği bunu gerektiriyordu. Kıbrıs'taki yönetimimiz belki de aptalca ve ihmalciydi — ancak her iki dünya da tek bir sözcükle özetlenebilirdi: yoksulluk. Mali ve siyasi yoksulluk elden ele geçmişti. Yönetimin ne yanıltıcı Kıbrıs yaşamı yüzeyinin altında kabaran şeyleri görecek zekâya, ne de birşeyler yapacak paraya sahip olduğunu belirttiğimde başını salladı. Kıbrıs'a belirsiz, gizli de olsa istediği şeyi, dünyada daha büyük bir yeri veremediğimiz takdirde onun isteklerine nasıl karşılık verebilirdik? Küçük adanın gençleri çok akıllıydı, yetenekliydi ve rahatlıkla Alman ya da İtalyanlarınki ile karşılaştırılabilecek bir çalışkanlığa sahipti. Ancak bunu kanalize edecek çıkış yoktu, öğrenim sistemimiz yıkık dökük, kısıtlı, içinde çalıştığım lise sis-

teminden bile daha eski modaydı. Yine de istekli ve sadık kişiler çalışıyordu ve daha az yetenekli öğrencilere alfabe öğretmekte yılların deneyimine sahiptiler.

Fikirlerin oluşacağı en önemli yere - Senato hariç - ada sahip değildi: bir üniversite; ancak bu bile yeterli değildi. Lefkoşe'de tiyatro şöyle dursun halka açık bir yüzme havuzu bile yoktu, Fransızca bir gazete alabileceğiniz bir kitapçı olmadığı gibi... Tüm bunlar vahiy iniyormuşçasına aklıma geliyordu. Yine de hep oradaydılar, hep belirgindiler: ancak, buna katkıda bulunan faktörler, herşeyi kaplayan boğucu hareketsizlik havasına yol açıyor olamazdı.

İngiliz özelliklerini aktarmak, ortalama bir Kıbrıslıya kendi uygarlık ve kültürel kaynaklarımızı bol miktarda sunmak bir anlamda bizim hatamızdı, çünkü onun ihmal edilme, dışlanmaktan dolayı duyduğu düş kırıklığına katkıda bulunuyordu. Temel başarışızlık, onu ve değerler dizilerini İngiliz ailesine alamamış olmamızdı. İngiltere'de garson olabilirdi; fakat Yunanistan'da - açlık çeken Yunanistan'da - Kıbrıs bir riskti, gerçekte Dışişleri Bakanlığı'nın başını döndürmüştü, iki generalin, yöneticilerin, avukatların başını döndürmesi de cabasıydı. Onlar oraya 'aitti'; İngilizlere göre ise 'bir avuç Kıbrıslı', sanki 'bir avuç maymun' der gibi. Cardiff'in iyi kalpli misafirperverliğini kullanmaktan utandığım zamanlarda büyük pazarın dumanı ve gürültüsü içinde dolaştığım ve bir işportacıdan aldığım kebapları ya da ısırıldığında insanın dişleri arasına sarmısak ve kekik dolmasına yol açan börekleri yediği o uzun öğleden sonralarda edindiğim izlenimler en azından bunlardı; bir öğretmen arkadaş ya da öğrenci ile birlikte büyük Caminin çevresinde dolaştığımız öğleden sonraları — ya da değişiklik olsun diye İngiliz iş çevrelerinin toplandığı yerlerden birine gitmek ve bir kadeh Pilsener birası ile kamuoyunu şaşırtacak fikirlere kulak vermek. Tüm bu unsurlar yavaşça birleşerek bugünkü Kıbrıs'ın ay-

rıntılı bir tablosunu çizdi ve neden şu anda içinde bulunduğu duruma düştüğünü açıkladı.

Ve bu deneyimleri Cardiff'in eski evinin çevresinde inşa edilmiş olduğu sessiz avlu ve özel su deposuna götürüyor, kısa bir süre önce Atina'dan aldığı bir kadeh Retzina'yı, ya da hafif Kıbrıs sofra şarabını içerek onunla tartışıyordum; ve ortak arkadaşlarımızla özel yaşamlarımızın büyük bölümünü adadığımız kitaplar - sonsuz sayıda kitaplar - hakkında çok daha ilginç dedikodulara gidiyorduk.

Artık Cardiff ve karısı Leonardo Güzelyurt'u sık sık ziyaret ediyorlardı; arkadaşlarını da getiriyor ve çoğu zaman annemin gösterişli şöminesi karşısında toplanmış, Clito'nun sunduğu içkiler üzerinde hünerlerini deneyen ortak arkadaşlarımıza da rastlıyorlardı. Her gece tepelerdeki eski evime dönmek sürekli bir sevinç kaynağıydı: sadece ben yokken yeni bir tuğla bölümün bitmiş olduğunu veya yeni bir pencerenin takıldığını görmek değil, gittiğim zaman kimleri şöminenin karşısında oturmuş beni bekler bulacağını bilmemek de ayrı bir heyecandı. Kimi zaman Paris ya da Londra'dan yeni dönmüş bir sürü kitap getirmiş Marie'yi; veya şahin benzeri güzelliği ile gitar çalarak büyülü bir flamenko şarkısı söyleyen Ines'i; ya da sıkıcı ve tozlu bugünün ötesine uzanan Kıbrıs tarihi konusunda ciddi bir tavırla ders veren Sir Harry'yi (Oneselios'un kesik başı üzerinde bal arıları vızıldıyordu, ya da Berengaria Limasol'da taç giyiyordu, veya Neo Paphos Kralı üzerine bir tür deniz salyangozu (tyrian) salgısı sürerek yeni bir yelpazelenme biçimi icat ediyordu, çünkü bu salgıyı çok seven güvercinleri, yemek sırasında onun üzerine konup kanatlarını çırparken serinlik sağlıyorlardı) buluyordum.

Ve Manastırın kendisi de oradaydı, ufuktaki son harika kızıllıkta soluyordu, insanlar sessiz gruplar halinde Dinlenme Ağacının altında kahve içiyor ve iskambil oynuyorlardı. Dolunayda orada yemek yiyor-

duk, çimenlerin üzerine yalınayak otururarak benekli kıyı boyunca ışıkların göz kırpmasını, büyük bronz paranın günbatımı - sinden silkinerek kurtulmasını ve yavaş, kusursuz dakiklikte adımlarla gökyüzünde kaybolmasını, sonra da Gotik dünyasından bir ziyaretçi gibi doğu duvarının büyük penceresinde belirmesini seyrediyorduk. Burada, çıplak karanlığın içinde, ışıl ışıl ayışığı havuzları ile bezenmiş yerde yürüyor ve konuşuyorduk, güllerin, şarabın ve sigaraların kokuları limon ağaçlarının kokusu ile veya arkasında Buffavento'nun yavaşça yükselerek sıkılı bir yumruk gibi Ay ile birleştiği dağın yüzünden bize doğru gelen adaçayı kokusu ile karışıyordu. Ve dışardaki sessizliğin bir yerinden bazen bir flütün büyüleyici, akıcı müziği geliyor ve beş notalı gamı ile çam ağaçları arasındaki sessiz havanın üzerine örgü örüyordu.

Bu güneş kaplı dünya nasıl değiştirilebilir, farklı kılınabilirdi? Eski manastırların karanlığı üzerinde Pearce veya Marie'nin sessizliği aralayan seslerini dinlerken buna inanmak zordu. Ve geceyarısı arabaya binip ıssız kıyıda dolaşırken, üzerimizde sadece mayo varken, ve kırık pencereleri ayışığında parlayarak bir deniz kuşu kadar yalnız başına suyun üzerinden uzanan ıssız camiye giderken de buna inanmak zordu...

Ayışığı kaplı kıyıda kamp kurduğumuzda homurdanan bir kayık motorunun gürültüsü ve balıkçıların sesi ile iki kere uyandım; eski ağlarını onarmak için kıyıya çıkmışlardı; ve caminin yanındaki büyük keçiboynuzu ağacının gölgesi altındaydılar. Kıyıya gelen yolda park etmiş iki kamyon gördüm, sessizce, karanlıkta sigara içmeden duran adamlarla doluydular. Bir işçi ekibi olduklarını ve bu erken saatte keçiboynuzu toplamak için geldiklerini tahmin ettim. Kyrenia'ya giden ana yoldan küçük bir otomobilin zeytin ağaçları arasında gittiğini gördüğümde ise tüm bunları unuttum. Zeytin ağaçları kapalı bir kapı oluşturuyor gibiydi - Londra'daki mandarinlerimizin kafalarının Kıbrıs

konusuna olduğu denli kapalı - ve bu kafalar ancak aylar sonra dinamitler patladığında açılacaktı.

Ev büyüyordu, Marie'nin arada bir evde kalması sürekli bir ikamete dönüşmüştü, duvarla çevrili bahçede ev bittiğinde tamamlanacak bir biblolar sergisi vardı: Hint tavuskuşları, papağanlar, hazine sandıkları, porselen koyunlar, cüce palmiyeler. Lapithos dervişleri öğüt ve danışmanlık hizmetleri vermek için sık sık geliyor ve sonuçta kaçınılmaz olarak Marie yeni fikirler ediniyordu. Gaz lambasının ışığı, şarap ve güzel sohbetler günün bitimini öylesine iyi damgalıyordu ki insan geceleri bir taşma, bir bolluk duygusu ile uyuyordu, bir daha hiç kalkmayacakmış gibi.

Bu dönemde Austen Harrison'un sofrasında adadaki Koloni Bakanı ile de tanıştım, bana Basın Danışmanlığı görevinin yakında boşalacağını, bu nedenle başvuruda bulunmamı söyledi. Halkla ilişkiler alanında yapılması gereken pekçok şey vardı ve Yunanca bilen, adadaki yaşam hakkında bilgisi olan birinin sıradan bir memura göre daha iyi işler yapabileceği düşünülüyordu. Fikir çekiciydi ve gerçekten de tüm sorunlarımı çözebilirdi; hem evi layık olduğu şekilde bitirebilir, hem de adanın henüz görmediğim heryerini dolaşabilirdim. Gerçekten de beklenmedik bir şans eseriydi ve özgün fikrin Hükümetten değil de Austen Harrison ya da Maurice Cardiff'in kafasından çıkmış olabileceğinden kuşkulandım, çünkü ikisi de olayların gidişinden endişe duyuyordu ve bunca değer verdiğimiz adanın olağan günlük yaşamını tehdit eden bir soruna çözüm yolu bulmak istiyorlardı.

Yanısıra, bu dönemde durumun olay yerinden değerlendirilmesinde, yeterli raporlar hazırlanmasında bazı hatalar yapıldığını hissediyordum. Hükümetin Londra ile nasıl bir bağlantı kurduğu hakkında hiçbir fikrim yoktu, fakat olaylarla ilgili bilgilerin büyük ölçüde kendi bakanlık memurlarının raporlarından alındığını biliyordum, ve bu raporlar her ne kadar

içerik açısından doğru ise de, yüksek düzeyde kararlar alınması, yani etkinliklerin kararlaştırılması için gereken siyasi özü ve yorumlama açısını kapsamıyordu. Bunun da ötesinde, gelişen Kıbrıs sorunu, çeşitli boyutlardan sadece birisiydi ve Lefkoşe'deki bir kahvede yapılan bir sohbetin etkisi, ancak aynı anda üç yerin, yani Atina, Londra ve Lefkoşe'nin bakış açısından bakıldığında değerlendirilebilirdi. Tümüyle dar görüşlü olan yarı-aydın köylülerden bunu yapmaları beklenebilir miydi?

Bu alanda Hükümete yararımın dokunacağı ve çok yakında olduğuna inandığım, hepimizin inandığı çözüm yolunun saptanmasında rol oynayabileceğim kuşkusuzdu.

İyimserlikle doluydum, iki dünyada birden yaşıyordum — Lefkoşe Rum kesiminin gürültülü kent dünyası, yükselen grevler ve yürüyüşler dalgası, demogogları ve durgun bir havuzun çevresinde sivrisinekler gibi vızıldayarak hâlâ bulutlanmamış havayı çığlıkları ile dolduran kendiliğinden ortaya çıkan kahramanları; öte yanda da köyün hiç de daha az Yunanlı olmayan dünyası, tepelerin arasında yavaşça dolaşan, antik nezaketi ve inanılmaz şefkati. Uyuyor. Günün işaretleri ve belirtileri bile daha az huzur bozuyordu, çünkü Kıbrıslıların nazik tavırları, Atina radyosunun gürültülü ağız kavgalarını boşa çıkarmak için her zaman hazırdı, neyse ki radyonun zehirli bildirileri henüz meridyene ulaşmamıştı. Köylüler, onları oldukları ndan — barışçı, düzeni seven, yaşam ve kişilik olarak güvenli — başka göstermeğe çalışan bu madeni tanrının garip, ancak yine de tanıdık aksanını anlayamadıkları bir zevkle dinliyorlardı. Radyoyu çocuklarının kalplerindeki şefkat ve iyiliğin yerine nefret, kin, küçüklüğe dayalı değerlerle değiştirmek için üsteleyen uzaktaki davul seslerini dinlemeleri gibi dinliyorlardı. Düşman kimdi, onu nerede bulacaklardı? İnşaat işçilerinin üç küçük oğlu ile ana caddede yürürken, biri kitaplarımı ve kâğıtlarımı, öteki bir so-

mun ekmeği, üçüncüsü de Clito'nun onarmasından sonra geri aldığım primüs lambasını taşırken sorgu dolu bir merakla beni seyrediyorlardı... Bu iki görüntüyü bir türlü bağdaştıramıyorlardı. Çok kibar olan ve kızıma Yunanca öğreten ben, o zalim hükümdarı ruhumun neresinde taşıyordum? Bu büyük bir bulmacaydı. Ve eğer beni kabul ederlerse, tanıdıkları öteki İngilizleri kabul etmeyecekler miydi — her Kıbrıslı bir düzine zalim tanıyordu ve onlara saygı ve sevgi duyuyordu. Ve Hükümetten nefret etmeğe çalışsalar bile tüm bu soyutluk, tanıdıkları memurların, Yunanca bilen kraliyet görevlilerinin, onlara kuyu veya yol inşa etmiş kişilerin yüzlerine bakınca yok oluyordu. Sorun düşmanı saptamaktı, çünkü Atina düşmanın heryerde olduğunu söylüyordu, fakat adanın kendisi yüzlerce parçaya ayrılmıştı ve bunlarm bağlamı kişisel toplantılar ve kişisel bağlılıklardı. Köylüler, kavrayamadıkları bir nefretin çamurlu akıntısı içinde boğulmakta olan insanlar gibi çırpınıyorlardı. Hükümetin yolsuzluklarını duyduklarında cesur bir arkadaşları müdüre kafa tutan öğrenciler gibi seviniyorlardı. Çok heyecanlıydı. Ancak yanısıra kan dökülmesinden, savaşmaktan ve fedakârlıktan söz eden demagogları duyduklarında yanlışlık ve endişe duyguları ile kıvranıyorlardı. Onlar da bombaların uyandırdığı uyurgezerlerdi, ve karanlıkları her geçen gün tüm ayaklandırma tekniğini bilen kişilerce bilerek güçlendiriliyordu.

Bir gece birlikte karanlık yoldan çıkarken Andreas şunları söyledi: «Söyleyin, efendim, yakında İngiltere tüm bunları halledecek ve huzura kavuşacağız — değil mi? Çocuklarım için çok endişeleniyorum; okulda bütün gün milliyetçi şarkılar söylüyorlar ve gösterilere katılıyorlar. Herşey yakında düzelecek, değil mi?» içini çekti, ben de içimi çektim. 'Eminim birbirimizi anlayacağız', dedim. «Bizim Orta Doğu'daki sorumluluklarımızdan dolayı Enosis'e geçeceğinizi kasdetmiyorum; fakat eminim birleşeceğiz.» Andreas kaşlarını çattı. «İyi ama üsler için herşeyi sağlamayı öne-

rirsek İngiltere memnun kalmaz mı? İlle Kıbrıs'a egemen mi olması gerekiyor? Neden? Şu yanıtı veriyoruz: İstediğini al, istediğini inşa et, sonsuza dek kal, fakat adamız bizim olsun. Bugün olmasa bile yarın, yirmi yıl sonra...» Egemenlik konusu her zaman temel karmaşıklıktı ve bu konuya dikkatle yaklaşmak zorunda kalıyordum. «Kardeşinin bir arsası var. Andreas. Onu seviyorsun. O da seni seviyor. Sana arsayı ödünç veriyor, ve üzerinde ailenle oturman için bir ev inşa etmeni söylüyor. 'İstediğini inşa et, sonsuza dek senin olarak kalacak', diyor. Şimdi, onu seviyor ve ona güveniyorsun — iyi ama ileride ne olacağını kim bilebilir? Dünyada garip şeyler oluyor. Evi inşa etmek için paranı yatırmadan önce tapuyu kendi üstüne yaptırman daha akıllıca olmaz mı? İşte İngiltere böyle düşünüyor.»

Bu yanıt onu tatmin etti ve aynı zamanda rahatsız etti. «Anlıyorum,» dedi yavaşça. «Bizde bir atasözü vardır,» dedim, aslında bu bana Sabri'nin aktardığı bir Türk atasözüydü, «iş söz konusu olduğunda hiç kimseye güvenme, kendi akrabana bile.» Andreas gülümsedi. «Sizin daha güven dolu insanlar olduğunuzu düşündüm» dedi. «Şimdi size neden tilki gibi akıllı dendiğini anlıyorum.» Ve *Albion** akıllılığını takdir edercesine işaret parmağı ile şakağına dokundu.

* * *

* İngiltere'nin edebiyatta kullanılan adı. (Ç.N.)

VAAT RÜZGÂRLARI

'Tilki düşlerinde her zaman tavuk görür.'
'Ağlamayan çocuğa meme vermezler.'
'İnsan sigarasını yakmak için Cehenneme gitmez.'

(Kıbrıs Rum Atasözleri)

Başvurum biraz şaşırtıcı bir çabuklukla sonbahar sonunda kabul edildi ve Vali ile ilk toplantıyı yapmak için Troodos'taki Hükümet Konağına çağrıldım. Yarış otomobili dik yolları için benimkinden çok daha uygun olduğu için beni dağın üzerinden odaya götürme görevini Marie üstlendi, harika bir sabah yola çıkarak Mesaoria'yı boydan boya geçtik ve güneş henüz Gotik burçları tümüyle aydınlatmadan önce tepelere doğru ilerledik, kızgın yaz güneşinden dolayı sonbahar yağmurlarına kadar hiçbir bitki yetişmeyecek toprakta toz kaldırarak ilerledik. Ovanın çirkinliği, güzelliğinin doruk noktasındaydı — mürdüm eriği, pura yaprağı, kireç ve altın yaldız renkleri ile titreyen tonlar dizisi. Orada burada ufuk çizgisine karşı bir deve kervanı tozlu manzarayı geçiyordu, uzaklıktan dolayı küçük görünüyorlar ve böylesine soyutlanmış, küçük göründükleri için de daha önemli gibiydiler. Binicileri renkli türbanlar giymişti, kobalt mavisi veya eflatun, ya da o uyumlu lacivert, deniz mavisi — tüm tonlar tipik Türk renkleriydi.

Lefkoşe'nin siyah, kocaman burçlarını dolaştık, sadece biraz kiraz almak için durduk ve bir kere da-

ha ovayı boydan boya rüzgâr gibi geçerken arkamızda tozdan bir bayrak taşıdık ve yolun tepelerde sert, ani inişlerle serin havaya ve bir zamanlar *Jove*'a* adanmış meşe ormanına indiği yere yollandık. Neşeliydik, çünkü gösteriler, yürüyüşler ve konuşmalarla ilgili huzursuz edici gazete haberlerine rağmen havadaki söylentiler yeni yaklaşımları, yeni değerlendirmeleri haber veriyordu.

Dağ köyleri harikuladedir — ve örnek olarak Kakopetria, o gün bükülmüş, dev beyaz kavak ağaçları ile gölgelenmiş, büyüleyici denilecek denli huzurlu görünüyordu; ancak, daha yükseklerde, dağın kayalık sıkıcılığı, insan yapısı şeylerle gideriliyordu — bu arada Amiandos gibi bir köy, soluğumuzu tekrar kazanmamızı sağladı. Kaba bir biçimde tecavüz edilmiş bir dağın yamacına yaslanmıştı. Evler, fabrikalar ve barakalar sanki kar altında kalmış gibi beyazdı; her yönde beyaz kar yığınları yükseliyor ve dağın serin, durağan havasını ince asbest tozu ile dolduruyordu. Erkekler ve kadınlar bu Ay yüzeyine benzeyen manzarada dolaşıyor ve tozun korkutucu önemsizleştirmesine gömülüyorlardı. Beyaz peruklu ve beyaz bıyıklı bir adam biz geçerken «Merhaba,» diye bağırdı.

Rimbaud'un inşa ettiği küçük ev, öteki Hükümet binalarının çoğu gibi çam ağaçları ile boğulmuş, sağlıksız görünüşlü ve bölgedeki binlerce muhteşem görünümün tümünü yadsıyan bir dere yatağındaydı. Hava saldırısından korkulduğu için yeri dikkatle seçilmiş eski bir askeri karargâhı andırıyordu. Binanın kendisinde, yapıtlarının anısına güzel bir plaka konulmuş şairin anısı dışında beğenilecek bir yön yoktu, çünkü geleneksel İngiliz Bayındırlık Bakanlığı tasarımındaydı ve Hindistan'daki dağ istasyonlarında bini-

---

* Yunan mitolojisinde gökgürültüsü ve yağmur ile özdeşleştirilen, insanları ve tanrıları yöneten baş tanrı Zeus'un öteki adı.

lercesi bulunan villaları anımsatıyordu. Gerçekten de Troodos'un tamamı, ilkel tuvaletleri ve geneldeki umutsuz terkedilmişlik duygusu ile sevimsiz ve özensiz bir dağ istasyonuna benziyordu. Burada bir tatil yapma fikri, iki üç lüks otelde bile olsa, yataklar dışında hiçkimseye tavsiye edilmezdi. İnsan sıkıntıdan esneyerek ölebilirdi.

Vali kusursuz bir hizmet geçmişi olan iriyarı, sessiz ve çok dikkatli bir adamdı, adanın geçmiş tarihini iyi biliyordu ve mevcut huzursuzlukların çözülmesine yönelik kayda değer bir öneride bulunmayı çok istiyordu, sadece saptama ve analiz için olsa bile. Eğer biraz incinmiş havası varsa, bunun nedeni aptal yerine konduğundan kuşkulanmasıydı, çünkü milliyetçi gazeteleri okuduğunda Kıbrıs'taki yönetimimizin Hun Kralı Atilla'ya benzetildiğini, Hellenizm'i kökünden koparıp atmak ve 'Rumları sonsuza dek köle yapmak' istediğimizin yazıldığını görmekten büyük acı ve şaşkınlık duyuyordu. «Tüm bu yalanları nereden uyduruyorlar?» diye sordu. Bunu yanıtlamak kolay fakat bağışlamak zordu; Enosis ateşi herbir rum köylüsü köle olmadığına inanıncaya dek sönmeyecek. Bu ateş ve güllelerin çoğu vaaz kürsülerinden geliyordu, ancak bir bölümü de Lefkoşe Belediye Başkanı gibi siyasetin ortasında olan ve Lise öğrencileri arasında gözlemlediğim garip kutuplaşma duygularını sergileyen önemli kişilerden geliyordu. Başka bir deyişle, bu belediye başkanı Enosis'i istiyor fakat hemen istemiyordu; ve her ne kadar baskıcı yönetimden nefret ediyor ise de İngiltere'yi gerçekten seviyordu ve hakkıyla kazandığı İngiliz İmparatorluğu Madalyası çok değerli bir nişandı, (Hemen her konuşmasından sonra İngiliz gazeteleri ona saldırıyor ve duygularını açıklayan bir mektupla birlikte madalyasını geri göndermesini öneriyorlardı; fakat o bu isteğe uymuyordu.)

Vali de durum hakkında karışık düşüncelere sahipti; bir yanda insanlar ona durumun ciddi olduğunu

belirtiyor, öte yanda bundan doğan günlük işler bir İrlanda komedisinin çılgın tutarsızlığını andırıyordu. Ancak, bir şey kesindi: tüm bu patlamalar ve bombardımanlar, bize olan bağımlılığı etkiliyordu, bu nedenle durdurulması gerekliydi. Basına ve kamuoyuna ciddi bir uyarıda bulunulması ve arkasından da bir anayasanın önerilmesi tavsiyesini almıştı, böylece çarklar bunun etkisiyle işlemeğe başlayacaktı. Anayasa taslağını görüp göremeyeceğimi sordum, ancak görevim henüz resmileşmediği için bu bir anlamda imtiyazın ihlâl edilmesi anlamına gelebilirdi. Yunan başvurusu açısından ada içinde özgürlük bulunmadığı yolunda bir kanıt olarak kullanılabileceği için şu anda böyle bir uyarı yapılmaması gerektiğini belirttim. Yanısıra, basınla uğraşmanın hassas bir konu olduğunu, çünkü tüm basın organlarının dünya çapında bir loca oluşturduğunu ve hiçbir şeyin basının tutumu kadar kamuoyunu herhangi bir önlemin lehinde veya aleyhinde etkileyemeyeceğini ekledim. Bu konularda asık yüzle konuştuk, görüşme bitince çıktım, Marie'yi bir çam ağacının altında oturmuş kiraz yerken ve bir mimari el kitabını karıştırırken buldum.

Vali Sir Robert'i ılımlı, âdil ve dikkatli bulmuştum; ve herhangi bir endişem varsa, o da sorunun bir Avrupa siyasi sorunu olarak değil, salt bir koloni sorunu olarak ele alınmasıydı. Bu bakış açısı Atina ve Ankara'yı dikkate almıyordu — ve bana kalırsa sorunun *uluslararası* yönlerini belirleyen unsurun iki yönü buradaydı. Doğrudan yönetim için eğitilmiş sömürge memurları, düzen dışı sorunlarla ilgilenirken bu zorluğu her zaman duyacaklardı ve son analizde zor kullanmağa karar verebilirlerdi. Egemenlik bölgelerinde çalışanlar ise yumuşaklık ve farklılaştırma, taktik ve dikkatlilik tohumları ekmek zorundaydı, çünkü hiçbir şey zorla kabul ettirilemezdi: benimsetilmesi gerekirdi. Bu da olta kullanan balıkçı ile dinamit kullanarak avlanan balıkçı arasındaki farktı.

Tüm sorunun kilit noktası, Atina'nın Enosis'i ulus-

lararası bir konu olarak kabul etmesiydi. Görebildiğim kadarıyla, görevlilerin çoğu durumu hâlâ bu faktör eksik olduğu için ada çapında yayılmayan 1931'deki ayaklanmalara benzetiyordu - o faktör de Yunanistan'ın kabul etmesiydi. Bir anlamda herşey değişmişti; yine de siyasi yaklaşımımız bu değişikliği kabul etmiyordu. Tüm bu tutum, bir yemek sırasında arkadaşım olan bir görevlinin sözleri ile özetlenmişti: «Bunların hepsini daha önce de gördüm. Göreceksin, onlar çok ileri gidene kadar bekleyecek ve sonra da canlarına okuyacağız.» Asıl sorun, bu kuramsal canına okuma yaklaşımının Birleşmiş Milletler'de de dile getirilmeğe başlandığıydı, Hindistan'daki kıtlıktan çok 'sömürge baskısı' terimini duymağa hazır kişilerin kulağına fısıldanıyordu; ve herşeyden önemlisi, Rum isteğini destekleyecek herhangi bir şehit verilmesinden kesinlikle kaçınılmalıydı. Ada, gerçekte grevlere, gösterilere rağmen sakindi; basın özgürdü; cezaevinde siyasi suçlu yoktu, yaşam normaldi. Dahası, Rumlar isteklerini öylesine büyük bir kibarlık ve arkadaşlık ile savunuyorlardı ki tüm bunlar dünya kamuoyunun gözünün önünden sessizce geçebilirdi. Başvuru sonuçlandırılıncaya kadar herhangi bir girişimde bulunulmaması gerekiyordu.

Bir Ağustos sabahı tepeden inip de tavernanın kapısında bir anayasa taslağını ve yanısıra bağlılık yitimine karşı ciddi bir uyarıyı içeren resmi bir belgenin asılmış olduğunu gördüğümde duyduğum şaşkınlığı tahmin edin — üstelik jüri üyelerinin ve devlet memurlarının onca sevdiği resmi dille yazılmıştı. Ne uyarı, ne de anayasa açıkça betimlenmişti ve inanılmaz bir dikkatle ve dudakları kımıldayarak belgeyi okuyan bir grup çobanın arasına girerken çevrede esen kesin şaşkınlık duygusuna kapılmaktan kendimi alamadım. «Bu da ne demek?» diye sordu Dimitri şaşkınlık içinde. «Yani Enosis'ten söz ettiğimiz zaman hapse mi atılacağız? Milli marşımızı söylediğimiz zaman?» Onu aydınlatamadım; yine de, kullanılan dil yuvarlak

anlamlı ve belirsiz olduğu halde, ortaya bu anlam çıkıyordu. Yanısıra, anayasa taslağının taslağının taslağı olduğu anlaşılıyordu, kafa karıştırmaktan çok ilgi çekmek için yazılmıştı: yine de, gördüğüm kadarıyla, kabul ya da red anlamı veren somut bir açıklama yoktu. Tüm belge şaşırtıcı bir bilmeceye benziyordu.

Kyrenia'da halkın küçük gruplar halinde öteki belge kopyalarının başında durduğunu gördüm — tüm metni okumak yaklaşık on dakika alıyordu. Ve tek uyandırdığı duygu şaşkınlıktı.

Lefkoşe'de şaşkınlık mantıksızca bir eğlence biçimini almıştı. «Yani İngiliz gazetelerinden alıntı yaparken de onları kullandığı 'Enosis' sözcüğünü kullanamayacak mıyız?» diye sordu bir gazeteci. Henüz görevime başlamadığım için çok memnundum, böylece bu soruyu yanıtlamak zorunda kalmıyordum. Ancak, daha önce tanıştığım bir alt düzeyde memur oldukça neşeliydi: «Uyarıyı gördün mü? Onlara günlerini göstereceğiz! Bu saçmalık tümüyle sona erecek. Sonra normal koşumuza dönebileceğiz.» Normal koşu! Kariyerleri beceriden çok yer çekimine dayanan herkesin düşü. İmparatorluk, tomurcukların açtığı mevsimde, dikenli fundalıklar arasındaki normal koşusuna devam ediyor...

Normal koşumla bazı belgelerini düzelterek yazdığım şarap şirketine gittim, hem ücretimi almak, hem de milyoner sahibine saygılarımı sunmak istiyordum. Onu masasında oturmuş, dikkatle kontrol ettiği bir isteri krizi içinde gazete okurken buldum. «Bunu gördün mü?» diye fısıldadı. Başımı salladım. Bir hayvanın ölü mü sağ mı olduğunu anlamak için yapılan gibi bir dürtme hareketi ile gazetede çıkan belgeyi gösterdi. «Bir ay önce Londra'da Hopkinson ile öğle yemeği yedim ve tüm tersine belirtilere rağmen gerçekten özgür olması koşulu ile Kıbrıs'ın bir anayasayı kabul edeceğine dair teminat verdim. Ancak bu Zulu kabilesine uygun bir taslak.»

Görüşü oldukça geneldi, anladığım kadarıyla çalkantılara bir son verilmesini gerçekten isteyenlerin görüşüydü, bir anlamda bizden yana olanların görüşü. Bu dönemde sayıları çoktu; ve bu görüş en az altı köylü tarafından paylaşılıyor olmalıydı. Bu sonuca şundan yola çıkarak varmıştım: nerede bir ENOSİS yazısı görsem, onun hemen altında Dindarlar, yani Enosis'e karşı çıkanlar aleyhine görüşler de yazılıyordu. Önceleri 'DİNDARLARA SIĞIR VEBASI BULAŞSIN yazarken sonraları HAİNLERE ÖLÜM' sloganına dönüşmüştü. Hem sözde, hem de gerçekte ölüm.

Bakanlıkta her yer sessiz ve boştu. Hükümet normalde yaz aylarını dağlarda geçiriyordu, ve şu andaki bunalımlardan dolayı başkentte kalmak, gururunu kırardı. Nöbetçi görevliden başka danışacak kimse yoktu, o da Troodos'taki Hükümet Konağına telefonla bağlıydı. Uyarı hakkında bir fikri yoktu ve bir uyarı asıldığını da bilmiyordu; ve bana görev yerime nasıl gideceğim konusunda ayrıntılı talimatlar vermeğe koyuldu — Kamu Enformasyon Bürosu, Türk mahallesindeki mahkemelerin tam karşısında, aynalarla dolu eski bir binadaydı: burası Pierre Loti'yi çok mutlu ederdi.

Burası da kapalıydı ve personel tatildeydi, bunun üzerine Maurice Cardiff'in misafirperver evine gittim, onu hazırladığı kafesten kaçınağa uğraşan bir sarınaşığı cezalandırırken buldum. «Aklımı mı kaçırıyorum, yoksa bu Uyarı gerçekten çok riskli bir şey mi?» diye sordum. Güldü. «Hepimiz aklımızı kaçırıyoruz,» dedi. «Kıbrıs'ı anlamadığın belli.»

«Gerçekten.»

«Gerçekten.»

«Demek istediğim, eğer Birleşmiş Milletler'e özgür olmama ile ilgili bir örnek vermek isteyen milliyetçi bir lider olsaydım, derhal bir gösteri düzenler ve birkaç yüz okul çocuğunu okula kilitlerdim. Bu çok uygun bir siyasi kumar olurdu. Belki de Hükümet sadece yaygara yapıyor ve harekete geçmek istemiyor.»

«Daha da kötü. Kıbrıslılar bundan yararlanamaya-

cak kadar aptaldır. Göreceksin.»

Telefon çaldı, güneş ışığı altında yalnız kaldım, manolyaların güzel kokusunu içime çektim. Cardiff yüzü asık bir tavırla döndü: «Artık şehitleri görebilirsin. Basın bir hafta grev yapmağa karar vermiş; gösteriler de yapılacak. Belki de Birleşmiş Milletler'e götürecek birkaç şehitleri olacak.»

Tüm bunlar, yeni atanmış bir memuru bunaltmağa yeterli kötü kehanetlerdi. Görevim birkaç hafta sonra başlayacağı için sevinçliydim. Türk mahallesine giderek Lefkoşe'nin en büyüleyici yeri olan Bedestenin gölgesinde bir kahve ve konyak içmek için arabacılarla sürücülerin arasında oturdum. Yanıma o korkunç lise bir sınıfından Stephanides ile Glykis geldi. Uyarıdan haberleri yoktu — ikisi de okumaktan hoşlanmadığı için buna şaşırmadım. «Babam gece haberlerini bana anlatır,» dedi Stephanides ve yavaşça ekledi, «çok içmediği zamanlar.» Babasının dünyasını düşünüyordu.

Babasının bir gün ellerini deri önlüğüne silerek gözünü kırpmasını ve şunları söylemesini anımsadım: «Enosis mi? Evet. Bu konuyu hemen halledebilirim. Bu adayı normal bir kira ile ve yüz yıllığına Yunanistan'a kiralardım. Krala katedralde taç giydirirdim ve herkese çenesini kapatmasını söylerdim.»

Söylemesi kolaydı, yine de o günlerde bu opera gibi çözüm yolu olasılıktan uzak değildi. Ancak bir kere uluslararası bir sorun olursa... O zaman ne olacaktı?

«Hımm,» dedi Glykis kasketini geri iterek ve tüm uzun minareleri gölgede bırakan, bu tek özelliği ile uyumsuzluklar üzerine kurulmuş Kıbrıs'ın güzelliğini sembolize eden bir Gotik katedralinin tutarsız güzelliğine bakarak, «hımmm! Lusinyalılar burada üçyüz yıl kaldı, Venedikliler ise seksen iki yıl. Türkler üçyüz yıl. İngilizler yetmiş sekiz. Tüm bunların anlamı ne?» Gerçekten neydi?

Dünyanın önde gelen deniz yolları üzerinde yer alan Kıbrıs, cankurtaran halatları düşman savaşçı

Doğu boyunca uzanan herhangi bir denizci ulusun başlıca ilgi kaynağı olmuştu. Cenova, Roma, Venedik, Türkiye, Mısır, Fenike — tarihin bir mutasyonunda Kıbrıs denizden doğmuş ve denizden lanetlenmişti. Ve şimdi de bizim için bir zamanlar Venedik için olduğu gibi bir kalyon değildi, bir uçak gemisiydi: seferde olan bir gemi. Onu elimizde tutabilir miydik? Bundan kuşku yoktu, elde tutulması gerekiyorsa tutulurdu; sorun bu değildi. Önemli olan bir başka noktaydı. Onu zorla elimizde tutabilir miydik — çünkü siyasi yükümlülüklerin başarısız kalması halinde kendimizi Venedik'in yerinde bulacaktık. O zaman neler olacağını bilmiyordum.

Sivrisinekler kadar rahatsız edici bu düşünceleri can sıkıcı üstelemeleri arasında izledim ve sırtımı başkent ile onun uğuldayan kahvelerine çevirerek Gotik yamaca giden uzun, virajlı yolda ilerledim, dağlar öğlen-gelgit güneşi altında geri çekilmiş görünüyordu. Denizin parlak ve yukarı kalkmış bıçağı geçidin taş duvarını geçerken beni selamladı, yakında demir bir kapının gıcırtısıyla üzerimize kapanacak bu mandalina kokulu güneş ışığının dışında kalan dünyanın kasvetli duygularını dağıttı.

Güzelyurt'a kaçmak, duvarla çevrili bir bahçeye girmek gibiydi; yolun son düzlüğünde yaklaşık dokuz yaşındaki heyecanlı milliyetçilerden küçük bir grup beni karşılamağa gelmiş, arabanın yanında dansederek bağırıyorlardı: «Birlik», aksanları dokunaklıydı ve saptanmış kimliğimi belirtmeyi hiç unutmuyorlardı: «Yasu, komşu.» Bir paketi tepeye benim için taşımak umuduyla Dinlenme Ağacına kadar birbirleriyle yarıştılar — çünkü annemin ev yapısı pastaları ve çörekleri artık köy çapında ünlüydü. Yolun son virajı sevilen bir tabloda, büyük ağacın altındaki kahvenin karşısında dinlenmeğe gelmek gibiydi; çünkü motor sessizliğe gömüldüğünde, Manastırın sakinliği insanın çevresini müzik gibi çevreliyor, köyün seslerini, kadehlerin çınlamasını, iskambillerin hışırtısını, ya da

ağaçlardaki kuzgunların daha uzaktaki seslerini tümüyle koruyordu. Ve sessizce kahve içenler grubundan ayrılarak arkadaşlarım teker teker geldiler, bir gül, kiremitler için yeni bir fikir, ya da yeni gelen bir mektubu getirdiler.

Eve geldiğimde erkek kardeşimi karısı ve bir yığın aygıt ile gelmiş buldum — sadece yerlilere sunmak için çuvallarla tuz ve renkli boncuklar eksikti. Onu Thermopylae'de gömdüğüm için biraz sinirlendi, fakat bir bütün olarak bakıldığında durumu iyi idare etti; ne de olsa bu öykü bedava içki demekti ve bu da ailemizin kahramanhğı karşılığında değerli bir ödüldü. Köylüler onun yeniden hayata dönmesine çok sevindi ve Frangos bile bu kandırmacaya düşündüğüm kadar sinirlenmedi. Yanısıra, birkaç gün sonra kardeşim onu da şaşırtan bir anımsama ile Yunanca bilgisini yeniden kazandı - artık unuttuğunu sanıyordu - ve böylece komşularımızın ve arkadaşlarımızın bağlılıklarına ve anlayışlarına doğrudan erişebildi. Yanısıra, getirdiği film kamerası ve ses kayıt aygıtları ile köyün ve köy yaşamının çok ayrıntılı bir araştırmasına başladı, öyle ki herkes Hollywood ile sözleşme imzalayacağına dair saçma düşler kurmağa ve bilerek 'rol' yapmağa kalktı; böylesine çocuksu olacağını asla tahmin edemeyeceğim Bay Honey bile.

Artık adres değiştirme zamanı da gelmişti, çünkü yeni görevim bir telefondan bu denli uzak kalmamı yasaklıyordu; ve her ne kadar ayrılmak üzücü ise de evi kardeşime teslim etmek ve hafta sonlarını burada geçireceğimi düşünerek sevinmekten dolayı memnundum. Eğer üzüntüme biraz da rahatlama karışıyorsa, bunun nedeni, kardeşimin toplama yapmağa başladığı anda tüm evin kertenkeleler, fareler, yılanlar ve yeryüzündeki yaşamımızı rahatsız kılmak için Tanrının yarattığı tüm öteki kötü sürüngenlerle dolacağıydı. Bir baykuşu yakından koklamamış ya da bir kertenkelenin kusmasını görmemiş hiçkimse ne demek istediğimi anlayamaz!

MEMUR

'Geçen yıldan kalan küllerde kıvılcım olmaz.'
'Delinin biri denize bir taş atar ve yüz akıllı çıkartamaz.'
'Yumurtanın üstüne taş düşerse vah o yumurtaya -
Taşın üstüne yumurta düşerse vah o yumurtaya.'

(Kıbrıs Rum Atasözleri)

Enformasyon Bürosu, iyi niyetli bir dağınıklığın kandırıcı havasına sahipti, ve aynalarla dolu kaba odaları insana Kahire'deki Şerif Paşa Caddesinde bir berber dükkânına girdiği izlenimini veriyordu. Bana yapılacak çok iş olduğunu söylemişlerdi, ancak işler için bu denli az araç olduğunu görmeyi hiç beklemiyordum. Bana bırakılan miras acınacak yoksulluktaydı; bir tavanarası dolusu eski döküman ve fotoğrafçılık aygıtları, tümü de öylesine eski püsküydü ki hakaret sayılırdı; yanısıra bir iki tane eski film kamyoneti; berbat bir dergi; ve pratikte kullanma olanağı olmayan bir sürü başka garip şey. Sömürge Raporunun olayları bir yıl önceden izlemesini önleyecek hiçbir olanak yoktu; ve Kraliçe'yi birkaç kömür siyahı hemşireye madalya verirken gösteren bir yığın poster de Rumlarla Türkleri öfkeden çıldırtacak saçmalıktaydı.

Ancak hiçkimse bu eksiklikleri gizlemeğe çalışmıyordu ve bu salt uygulama kısıtlamalarını az bir para ve zaman harcayarak düzeltmek mümkündü; ancak, görünüşe göre ikisi de yetersizdi. «Yönetimlere yük-

lenmek adettir,» dedi bir meslekdaşım karamsarca piposunu emerek. «Ancak bütçemizi gördüğümüz zaman sorunlarımızın çoğunun bu bütçeyle yaşamak zorunda olmamızdan kaynaklandığını anlarsınız. Ödünç aldığımız herşey uzun vadeli projelere gidiyor. Sonsuza dek inşaat yapıyoruz, dostum.»

Ancak, bu düzeltilebilir eksikliklere ek olarak, beni rahatsız eden birşey daha vardı: politika dosyaları yoktu. İller ve kişiler üzerine bilgi veren dosyalar dağ gibi yığılıydı. Ancak insanın inceleyip yorumlayacağı en küçük bir politika çizgisi bile yoktu. Koşulları kabul edilmeyecek denli ağır olan anayasalar önermek ve egemenlik konusunu duvar afişlerine yazmaktan başka hiçbir politikamız olmadığını ilk defa anlıyordum. Ve şu görüş de doğruydu: Enosis biz Kıbrıs'a geldiğimizden bu yana Kıbrıs yaşamının bir parçasıydı ve öyle olmayı sürdürecekti. Enosis, var olmayı hak etmeyen türde akılsızlıklar sonucunda var olmuyordu. Yerel radyo istasyonunun Başpiskopos ya da onun görüşlerinden söz etmesi yasaklanmıştı — bu öylesine saçma bir karardı ki inanmakta zorluk çekiyordum. Birleşmiş Milletler'deki görüşmeler de yerel radyoda anlatılmayacak mıydı — belki B.M'de var olmuyordu? Ya halkımızdaki inanırlık ne düzeydeydi. Bu konuların çoğu çabuk karar verilmesini gerektiriyordu ve ada ile ilgili saptanmış politikanın ne olduğunu keşfedebilseydim bunu daha kolay yapabilirdim. Örneğin Rumlar Yunanlıdır şeklinde mi düşünmeliydik? Rum Milli Marşı — Atina radyosu Rumları ayaklanmağa çağıran öfkeli ve ateşli konuşmalar yaparken Bağımsızlık Gününde çalınabilir miydi?

Bu konuda kesin bir çizgi olmadığı anlaşılıyordu, bu nedenle şimdilik belirsiz ve arkadaşça şeylerle yaklaşımlar arasında bir rota tutmak zorunda kaldım; umudun kanatlarında doğan ılımlılık öğütleri. Herşeyi İngiliz-Rum dostluğuna dayadım, bunun en azından burada etkileyici bir ses getireceğini biliyordum, ken-

di kafamda da üzerine gerçek bir politika inşa edebileceğim sağlamlıkta bir temel vardı.

Memur arkadaşlarım (Atina Radyosu bize 'Kıbrıs Hükümetinin Kötü Memurları' adını veriyordu) arkadaş yanlısı ve iyi niyetli bir gruptu, içgüdü olarak liberal ve dünyaya bakış açılarında gerçekten dürüsttüler; fakat politika konularında acil önlem almak veya kafa yormak gerektiğine inanmıyorlardı. İngiliz Uluslar Topluluğu'nun atadığı görevlilere yaklaşmakta kullandığı ve süredurum yasasınca yönetilen pişmanlık taşımayan ağırlığın altındaydılar. Devlet memurlarında bir balerinin niteliklerini aramak gülünçtür, bunları bulamayınca umutsuzluğa kapılmanın da gülünç olduğu gibi.

Günün sloganlarından biri 'Potterizm'di, adaya sık sık gelen, makalelerini her zaman ilgiyle okuduğum, ancak bize getirdiği acımasız eleştiriyi hiçbir zaman yazılarına yansıtmayan ayyaş ve akıllı bir gazetecinin uydurduğu bir isimdi. Tüm yöneticilerin akılsız ve yüzleri olmayan insanlar olduklarını ve ya numaralanmalarını ya da 'Peter Potter' adı ile çağrılmalarını öneriyordu. Yeni bir politika etkisini ya da hükümetin yeni bir açıklamasını okuduğunda «Yine Potter,» diye içini çekerdi. «Yine o adam.» Ona göre Potterizm yarım akıllı olma özelliğine sahipti ve tüm Potter'ler pasta ve limonata yöneticileri, küçük araba meraklıları, beceriksiz adamlardı. Eleştirmek kolay fakat iğneyi kendimize batırmak zordur, ve memur arkadaşlarım adına bu genellemeleri kabul ederken mümkün olan her defasında bunları iade ettim. Ne olsa bir Basın Görevlisi yönetimin kamçılanan kurbanıdır ve yıllarca basında çalıştıktan sonra öylesine kalın bir Gergedan derisi geliştirmiştim ki yerel İngilizce gazetede bana yapılan saldırılar bile beni eğlendirmekten öteye gidemiyordu.

Yapacak öylesine çok iş vardı ki öfkelenmek için zaman yoktu, ancak arada bir salt yorgunluktan dolayı

kızıyordum. Temel sorun, durumun kolayca tehlikeli bir ortama dönüşebileceğine yönetimi inandırmaktı; normal koşu yapma zamanı değildi. Ancak bu konuda tümüyle başarısızlığa uğradım. Kendimi Sömürge Bakanlığı'nın katı formülleri içine hapsedilmiş buldum. Dünyanın en iyi niyetli insanı bile (ve kırtasiyeye boş verip kişisel kararlar almağa hazır pekçok görevli vardı) içinde boğulduğumuz bu kâğıt denizinde birşey yapamazdı, nerede kaldı Hükümet. Hesapların sunulması, dosyaların tutulması ve sonsuz kurul toplantıları, kısa bir süre önce Başpiskopos'un aziz John Kilisesi'nde yaptığı konuşmayı dinlemiş ve halkın kötülük dolu homurdanmasını duymuş bizleri çıldırtmağa yetiyordu. Halkın huzursuzluğu giderek tırmanıyor ve oktav oktav yükseliyordu ve yakında etkin kararlar vermek zorunda kalacağımız kuşkusuzdu. Başpiskopos daha geçen gün ada çapında bir tören yapmış ve resmen ve bilerek hükümete karşı ayaklanma çağrısında bulunmuştu. Hükümet, Ayaklanma Yasası ile ilgili yorumlarda bulunarak onurunu kurtardı, kuşkusuz dünya basınının Uyarıya gösterdiği sert tepkiye canı sıkılmıştı — özgür konuşma taraftarları (eğer işe yararsa). En kötüsü, gazetecilik dünyasının fırtına kalemleri gelmeğe başlamıştı ve onlara verebileceğimiz geri plan malzemenin gölgesi bile yoktu; tüm kadroyu çeşitli bölümlerden bilgi toplamakla görevlendirdim, bunların çoğunun müdürü izinde ya da konferanstaydı. Brifingler ağızdan ağıza iletilen bilgilerle yapılıyordu ve sonunda kendimi kutlamak için bir fırsat buldum, çünkü ani bir esinlenme ile Sömürge Bakanı yanıma aklı ve insiyatifi olağanüstü olan birini verdi — Achilles Papadapulos, Kıbrıs'ın en iyi ürününe tipik bir örnekti; üç kardeşten biri olarak tepelerdeki Pitsilla köyünün yoksul ortamından geliyordu. Saygın bir köylü olan babası, salt sonunda Hükümette başarılı olmanın başdöndürücü yüksekliğine erişmiş oğluna bakma zevki için arada bir bizi ziyaret ediyordu. Achilles babasını çok seviyordu, biz de seviyorduk,

ve onu her zaman rahat bir koltuğa alıp sütsüz kahve ısmarlıyorduk. Üç oğlu da kendilerine iyi bir yaşam kurmuştu; çünkü en küçük ve en büyük oğulları da saygın bir işe sahipti. Ne zaman Potterizm konusunda bana saldırılsa, çok akıllı ve çok çalışkan Achilles gibi kişilerin bir kuşakta köylülükten Kıbrıs'ın ileri gelenleri arasına katılmalarına olanak sağlayan bir sistemin o denli kötü olamayacağını düşünmekten kendimi alamıyordum. Memurların arasında önemli bir yeri vardı ve her ne kadar yeni olsa da, bu zor dönem sırasında ağır işlerin altından ustaca ve dikkatle kalktı. Ayrıca akıcı ve doğru bir İngilizce ile de yazabiliyordu ki bu da yararlı bir özellikti.

Artık köyden taşınmış, kasvetli bir beton villada oturuyordum, kısa sürede başkentte bulabileceğim en iyi evdi. İnsanı etkilemeyen bir yerdi, fakat hepimizin geleceği konusundaki karamsar düşüncelerim için uygundu. Büromla ilgili olarak verdiğim tavsiyeler dikkate alınıyor ve gönderiliyordu, ancak birkaç hafta içinde malzeme ve personel gönderilmesini istediğim zaman duyduğum ifadesiz kahkahanın ne anlama geldiğini artık öğrenmiştim. Sömürgelerin tüm pazarlama işlerinin üzerinde odaklandığı Kraliyet Kurumu'nun dünyadaki en yavaş çalışan kurum olduğunu ise daha öğrenmemiştim. Mektuplarımı Londra'da çatık kaşla okuyor olmalıydılar, çünkü malzemelerin uçakla gönderilmesini istemediğim mektup yok gibiydi. Uçakla! *Dalay Lama*'ya* aşk mektubu yazsam daha çok yararlı olurdu. Yerel piyasa da isteklerimizi karşılayamıyordu — ve Lefkoşe'nin korkunç perişanlığı ve yetersizliği bu noktada tüm anlamıyla açığa çıkıyordu. Sadece tiyatro, yüzme havuzu, üniversite ve iyi bir kitapçı eksik değildi; yanısıra İngiltere'deki herhangi bir taşra kasabasında bulabileceğiniz teknik hizmet ve beceri de kesinlikle yoktu, örneğin matbaa, kesim, fotoğraf banyo etme, tasarım...

---

* Tibetli rahiplerin dinsel ve siyasi lideri. (Ç.N.)

Kıbrıslıların neden Yunanistan'ı bu kadar gelişmiş bir ülke olarak gördüklerini artık anlıyordum. Başkentleri birbiriyle karşılaştırırsanız Atina ile Lefkoşe arasında dağlar kadar fark vardı. Tüm çarpıklıklarına ve düzensizliklerine rağmen Atina bir Avrupa kentiydi. Lefkoşe ise olsa olsa kurak steplerin ortasında unutulmuş, sineklerin vızıldadığı bir Anadolu kasabasının yoklukları ile karşılaştırılabilirdi. Her yanımızdan Beyrut ve İskenderiye gibi modern kentlerle çevriliydik. Bu karşılaştırma doğal olarak haksızdı, fakat kaçınılmazdı, ve insan bunu günde yüz kere aklından geçiriyordu. Lefkoşe, Türkler tarafından hareketsiz bırakılmış bir kasabaydı, tozlu Mesaoria'da böyle kalacaktı, onu uyandırmak için ne yapılmıştı ki? Ve şu ana kadar uyandırmağa gerek duyulmamıştı.

Köyüm her ne kadar sadece bir saat uzakta ise de başka bir dünyada imiş gibi görünüyordu, çünkü yaşamımın ön cephesi artık yeni yüzler, gazeteciler, milletvekilleri, çeşitli düzeylerde önemli kişilerle doluğa başlamıştı ve bunların herbirini ağırlamak ve bilgi vermek gerekiyordu. Bazıları belediye başkanı ile söyleşi yapmak, ötekiler köylülerle konuşmak, daha ötekiler de boş zamanlarında Sömürge Bakanı ve Vali ile birlikte olmak istiyorlardı. Yönetim birdenbire kendisini dünya sahnesinde spotlar altında buldu, dünya basını tüm oklarını ona yağdırıyordu, ve temsilcileri Ledra Palaca Oteli'nin kasvetli barını doldurmuş, cesetlerimiz üzerinde akbaba gibi dolaşıyorlardı. «Potter hiçbir şeyden korkmaz, gazeteciler hariç,» diyordu arkadaşım ve ortalıkta artık bir sürü gazeteci vardı, onlara etkin yanıtlar vermek ya da yuvarlak sözler etmemiz («ayak sürümek») gerekiyordu. Balsa ağacından yapılmış bir salda yiyecek ve su olmadan uzun süre denizde sürüklenmiş ve sonunda kendilerini bir deniz savaşının ortasında bulmuş kişilere benziyorduk. Adanın şimdiye dek dünya basınında edindiği birkaç santimlik yer birdenbire yayılan bir kanser gibi uzun makalelere ve siyasi yorumlara dönüşmüştü.

Atina radyosunun kışkırtıcı ve zehirli suçlamalarının dürtüsü altında karışıklıklar giderek arttı, artık beş kentteki öğrenciler ve çırakların yol açtığı başkaldırılar denizinde yüzüyorduk. Tüm bu streslerin altında kalan yönetim, sonunda haklı bir sıkıntı göstermeğe başlamıştı ve harekete geçme yolunda çağrılar vardı. Ancak burada karşımıza başka bir faktör çıkıyordu, bunu şimdiye dek farketmemiştim, ve belki de gelişen olayların asıl belirleyici faktörü buydu: Adadaki polis gücünün durumu çok kötüydü, maaşları çok azdı, aygıtları yetersizdi, sayıları da yetersizdi ve günün gereksinimlerini karşılamağa kesinlikle hazır değillerdi. Gerçekte, öğrencilerin yol açtığı iç karışıklıklarla başetmekte önemli bir bunalım ve beceriksizlik gösteriyordu. Bu anlattıklarım sır değildir — çünkü 1956'da Emniyet Müdürü resmi bir belge yayınlamış, ancak hiçbir tarihçi bununla ilgilenmemiştir. Bu, 1954 - 56 yıllarının en önemli belgelerinden biridir.

«Kendi bölümünde ihmal olduğunu söylüyorsun,» dedi Wren, «bir de benimkini görmelisin!» Ancak başka bir şey söyleyemeyecek kadar sadık ve sabit fikirli biriydi. İkimiz de memurlar arasında yeniydik ve zaman hızla geçerken korkunç değişiklikler ve bilince gereksinim duyuyorduk. Hükümet Konağı'ndaki büyük dikdörtgen masanın başına sorunlarımızla birlikte oturduk ve onları Valiye anlattık. Geçmişteki ihmalkârlıkların büyüklüğü sadece isteklerimize değil yüzlerimize de yansımış olmalıydı; örneğin Wren emrindeki güçleri gerekirse bir gecede hazır hale getirme sorumluluğuna sahipti. Polis Gücü, bir isim değişikliği dışında 1878'den bu yana hiç değişmemişti! O alçak ve duygusuz sesi - o ne kin, ne de küçük bir kıskançlık bile içermeyen sesi - ile kendisine bırakılan gücü anlatışını dinledim ve soğukkanlılığına hayran oldum. Polis dünyasında ender görülen bir tipti ve bir dilbilgisi öğretmeni ya da filozofun o güzel ruhsal kafa yapısına sahipti. O da benim gibi kendini küçük ileri gelenlerle dolu küçük bir toplumun sorunları için-

de bulmuştu, bu ileri gelenler tüm hesapların da ötesinde, ilgili resmi dairenin belirli gereksinimleri hakkında en küçük bir fikri bile olmayan, ve gereksinimlerimizin acilliğini hiçbir biçimde kavramayan kişilerdi. Vali bu isteklerimizi duymazlıktan gelmedi ve hemen her zaman ağırlığını bizden yana koydu; ancak onun da elleri ve kolları bağlıydı, sadece Yönetmeliklerle (ki bunlar sargılar içinde bir mumyayı andırıyordu) değil, Hazine Bakanlığının sonsuz hareketsizliği ile de.

Tüm bunların arkasından bir başka değiştirilemez gerçek ortaya çıktı — ve Halkla İlişkiler açısından bunu çok tehlikeli buluyordum. Polisin yapamadığı şeyleri askerlerin silâh zoru ile yapması gerekiyordu... Kıbrıslı köylülerin boyun eğmesi (sadakatı bile değil) ve düzenin yeniden kurulması için Atina ile rekabete girdiysek, bir başkaldırı sırasında birkaç öğrencinin vurulmasından başka hiçbir şey köyleri birden galeyana getiremezdi. Şehitler yaratılması veya dünya basınının tepkisinden hiç söz etmiyordum — çünkü bunlar zaten açıkça görülen şeylerdi. Ancak görüşlerin bu noktada ayrıldığını görüyordum. Bazı görevliler kesin bir eylemin Kıbrıslılara bir ders vereceğini ve karışıklıkları bastıracağını düşünüyordu, bu da özgürce hareket etmelerine izin verilmemesi ile sağlanabilirdi. Kıbrıslıların gerçekten İngilizlerle savaşmak istediklerine inanmıyorlardı; fakat Kıbrıs'ı sömürgeler dünyasından ayrı olarak görememeleri, Giritlilerin buraya gelip adayı bir örnek haline getirebileceklerini de görememelerine yol açıyordu — ve bu kesinlikle korkulacak bir olasılıktı. Bu klasik cahillik örneğini görevlilerden soyutlamak olanaksızdı, hiçbiri Avrupa ve Balkanlar siyaseti hakkında bilgi sahibi değildi. Kıbrıs'a *Tobago** gibi bakıyorlardı — tek ölçü değerleri buydu. Çok azı Yunanca veya Türkçe biliyordu ve çoğu yıllardır ada-da yaşadığı halde ne Yunanistan'ı ne de Türkiye'yi zi-

---

* Küçük Antiller'de, Venezuela yakınlarında bir ada. (Ç.N.)

yaret etmişlerdi. Belki de bu o denli önemli değildi, fakat olay yerinde saptama yapılmasını ciddi derecede önlüyordu; çünkü tutucu insanlar olarak, kesinlikle anladığım haliyle «Bir imparatorluğumuz varsa bunun parçalarını ilk isteyene veremeyiz» biçimindeki merkezi sömürge ilkesine göre yaşıyorlardı. Benim onlardan farklı tek görüşüm, Kıbrıs konusunda saygın bir çözüm yolu bulabileceğimiz ve elimizde bulunan geleneksel hüner ve ustalıkla diplomatik bir yol bulabileceğimizdi; ve diplomasi ile kazanabileceğimiz herşeyi zor kullanarak yitirebilirdik. Bu değerlendirme, bir açıdan Kıbrıslıları hesaba katmıyordu — çünkü onların sadece bir bölümünü oluşturdukları bir şehitlik konumunda olduklarını anlıyordum. Bu görüşlerimi gerçek Rum özelliğine dayanarak geliştirmiştim: Enosis önerisi tüm Rumların Yunan kalbine sesleniyordu ve ne söylenirse söylensin (ne denli isterik olursa olsun) bunu yüreklerinde hissediyorlardı. Ve bu noktada Kıbrıs'taki kışkırtmalar ve müdahalelerin Hükümetin ya da başka bir resmi organın eseri olduğunu sanmıyordum; bunlar Rodos ve Girit'te tanıdığım, üç tanesi bir araya geldiğinde hemen bir 'özgürlük kahramanları' grubu kurabilecek adalı çılgınların eseriydi. Kıbrıs denizle çevriliydi, polis gücü ise yok gibiydi. Selânik rıhtımında çöpe atılmış savaş artığı birkaç eski silahı ele geçiren yirmi Giritli, çok kısa sürede müthiş zarar verebilirdi...

Ancak artık yolculuklarım başlamıştı ve ziyaretçiler için deneyimli bir önder ve rehber olmuştum. Kıbrıs haritam güneşli veya bulutlu havada, çeşitli hava koşullarında, ay doğarken ve günbatımında manzara görünümlerini gösteren işaretlerle doluydu: Troodos'un kasvetli dağlarında, veya Paphos'un üstünde, Salamis ve Jalousa'da, Myrtou ve Farmagosta'daki gülümseyen üzüm ve dut bölgelerinde.

Ancak, her ne kadar köyden ayrılmışsam da, o çirkin küçük eve hemen her gün gelen ziyaretçilerin kişili-

ğinde dikkatimi ve bağlılığını çekmeye devam ediyordu; tozlu bir kükreme ile kapıya dayanıyorlar, iyi kalpli Dimitri'nin yol göstermesi ile otobüsten iniyor ve benimle sabah kahvaltısı yapıyorlardı. Bay Honey bana siklamen çiçekleri ve acı limon ağaçlarının budanması gerektiği raporunu getiriyordu; Andreas kısa bir süre önce ithal edilen ve banyoda çok güzel duracağına inandığı İtalyan tipi yeni fayanslardan bir cep dolusu getiriyordu; Muhtar ise Lalo'nun düğününde kardeşimin nasıl dans ettiğini anlatıyordu — bu konuda köyün tüm gençlerinin ustalığını geçmişti ve anlaşıldığı kadarıyla uzo etkisi altında yapılmış bir gösteriydi; Michaelis de Hükümette bir iş bulmamı istediği en büyük oğlunu getiriyordu. Anthemos bahçesinden taze sebzeler getirmişti. Ve sürprizin de sürprizi, yaşlı Morais'in bir gün bir buket çiçek ve koca bir torba fındık getirmesi oldu.

Öğretmenlik görevinden ayrıldığımda bağlarımı kopardığım aydınlar da beni unutmamıştı; her sabah birkaç öğrenci bisikletle kapıya gelerek önemli isteklerini bildiriyordu — bir kıza mektup yazmak, koleje başvuru formu doldurmak ya da ev ödevinde yardımcı olmak gibi.

Ne Yunan başvurusunun reddedilmesi ne de giderek artan grevler ve okul lokavtları onların neşeli iyi kalpliliğini ve dışarıdaki büyük dünyanın siyasetleri sonucunda sahneye perde inmesi gibi bir gün mutlu bir çözüm yolu bulunacağına ilişkin inançlarını etkiliyordu — İngiltere ve Yunanistan, el ele tutuşarak, halka selam vererek ve gülümseyerek, birbirlerine duydukları değişmez bağlılığı açıklayacak, ve bunun karşısında tüm öfkeli yanlış anlamalar yokolacak, yerini yeni ve harika bir Birlik dönemine bırakacaktı. Ancak, Lise'deki aydınlar arasında ortak öfke çok daha çirkin bir düzeye tırmanmıştı ve kamuoyu yavaşça bunu izlemeğe başlıyordu. Sanki bu yeni sertliğe ayak uydurmak istiyormuş gibi ılımlıların sesi de yükselmeğe başlamıştı, bize «olayların çok ileri gitmesine

izin vermeyin,» diyorlardı — ancak hiçbiri olayların nerede sona ereceğini bilmiyordu, belki de hiçbiri böyle bir sonu soğukkanlılıkla düşünmeğe cesaret edemediği için.

Büromun pilot kabininde bir başka düşünceye kapılıyordum, bu hiç de rahatlatıcı bir bakış açısı değildi, çünkü sorunun uluslararası konumu buradan bakıldığında daha kötü görünüyordu. Hem adada, hem de dışında Türklerin duyguları ayağa kalkıyordu ve insan, sanki adanın harika manzaraları üzerine çizilmiş bir taslak gibi, kökleri dinsel nefretlerin ortaçağ bileşiminin çok derinlerine ekilmiş toplumsal karışıklıklar siluetinin kazayla kan dökülmesi halinde kolayca karışabileceğini görebiliyordu.

Aralık ayında Limasol'da aşırı kışkırtılan askerler ateş açtı ve üç genç yaralandı — saçma olmasına rağmen bu olay Londra'daki Pazar gazetelerinin baş sayfalarına geçti ve Hükümeti bu gibi taktiklerin siyasi açıdan pahalı olduğuna ve bırakılması gerektiğine ikna etti. Buna çok sevinmiştim, çünkü Kıbrıs'ta bu silaha başvurma uygulaması çok önemli karşılanmış ve düşmanlığı hemen güçlendirmişti, hem ılımlılar, hem de aşırı uçlar olayı tiksintiyle karşılıyordu. Durum ihmalden dolayı giderek kötüleşiyor ve çıraklarla okulların isteri krizi ve Atina radyosunun saçtığı zehirle alevleniyordu. Mevcut polis gücünün öfkeli Paphiot'lu gençler yada inşaat işçileri Sendikası şöyle dursun, şişe fırlatan kızların yaptığı bir gösteriyi bile bastıramayacağı da açıkça anlaşılmıştı. Yasaların düzeni sağlayamadığı yerlerde bu görev askerlere düşüyordu.

Ancak, düzenin sağlanması, görevlerimizin sadece bir yönü, kamuoyu yönüydü, bunun arkasında daha büyük bir görev yatıyordu: Şu anda karmaşık isteri duygularının etkisinde olan ve söylentiler ya da karşıt bir konuşma ile alevlenmeğe hazır kamuoyu ruh halinin sakinleştirilmesi. Olayların havası önemli ölçüde değişiyordu, yanısıra halkı yönetmekle görevli

kişiler hazır olmadıkları baskılar hissetmeğe başlamıştı. Yavaşça fakat kesinlikle şimdiye dek boş girişimlerin yararsızlığında kendini gösteren konuşma sanatı ve tutkunun güvenilmez yüzeyi üzerinde kaymağa başlıyorduk ve bu tür olayların öngördüğü acil yaklaşımlar konusunda Londra'dan hâlâ bir ses çıkmıyordu. «Bir takım terslikler var,» diyordu Yunanlı bir gazeteci. «Sanki kollarımı ve bacaklarımı artık kontrol edemiyormuşum gibi. Kukla haline geliyoruz, siz Londra'nın biz de Atina'nın kuklalarıyız.» Herkesin içinde bulunduğu aşırı tutumlardan geri çekilmek mümkün görünmüyordu ve eğer biz memurlar Müslümanların Mekke'ye dönmesi gibi Londra'ya dönerek dua edersek, dualarımız kendileri de ülke içi ve dışı güçlerin etkisi altında bulunan Enosis'çiler tarafından onaylanmıyordu. Havada garip bir başdönmesi duygusu asılıydı — uyandıklarında kendilerini dalgalı bir denize bakan bir uçurumun kenarında bulan uyurgezerler gibi.

Tüm karşıt gerilimlere karşı tek bir yanıt vardı: eylemsizlik — gerekli gördüğümüz reformlar, şimdiye dek yapılmalıydı. Ancak yeni bir Halkla İlişkiler bölümünün kurulması benim altı ayımı alırsa, örneğin bir polis gücü kurmak ne kadar sürerdi? Sadece polis memurlarının işe alınması ve eğitilmesi değil, hizmet yönetmeliğinin reformdan geçirilmesi de gerekiyordu: Polis gücünü kuramsal olarak yerleştireceğimiz bir bina bile yoktu. On yıllarca süren ustaca eylemsizlik sonucunda, adanın genel olanakları, neredeyse Türklere özgü kullanılmama haline dönüşmüştü; telefon sistemi inanılmayacak denli eskiydi. Daha otellere telefon bağlayamıyorduk, polisin iletişim şebekesini nasıl kuracaktık — dumanla işaret vererek mi? Nereye dönersek ancak *Hannibal** 'ın kararlılığı ile aşılacak türde geçilmez engellerle karşılaşıyorduk; fakat yönetmelikler dinamit kullanmamızı yasaklıyordu, an-

* Kartacalı general (i.ö., 247 - 183).

cak karşımızdakiler böyle kısıtlamalar altında değildi.

Famagusta'nın paralel demir yapısı arasında alaca karanlıkta yürürken, bu düşüncelerim, şu anda yaşadığımız dönemden hiç de daha az zalim ve karışık olmayan geçmişin anımsattıkları ile gülünç bir biçimde karışıyordu. *Othello**'nun kalesinin terkedilmiş ve üzerinde çimenler bitmiş burçlarında dolaşırken kandırıcı bir huzur içinde yük boşaltan gemiler görülüyordu, ya da dönerek Salamis'in beyaz izi boyunca kıyıda ilerlerken kemik benzeri yıkıntılar, tüm kahramanların kesin ve kusursuz bir eylemle sona erdirmeyi düşündüğü o anlatılmaz zaman ve tarih baskılarını gösteriyordu. Ve herşey sonuçta Bragadino'nun yüzülmüş ve içi saman doldurulmuş derisi gibi kısıtlı ve grotesk birşey halinde bitiyordu: kökenini Venedikli dindarların artık anımsamadığı, ancak istilacıların saldırdığı bu yıkık kalede hâlâ varlığını sürdüren tozlu bir kalıntı — yürek parçalayıcıydı. Bu hantal ve gösterişli askeri duvarlar, dünyanın en zengin tüccar toplumlarından birini kurmuştu. Yüz elli dönümlük çimen bitmiş ıssızlık. «Yirmi küsur kilisenin izi hâlâ duruyor, ancak ikisi dışında tümü de yıkıntı halinde. Ayrıca yıkık bir konak ve cezaevi, bir askeri baraka, pekçok taştan yapılmış top, küçük bir pazar var, ve orada burada, yıkıntıların arasında yaklaşık Yüz Türk ailenin kulübeleri var, bunların yegâne varlığı taşlardan temizledikleri yeşil alan parçaları. Geri kalan herşey kesinlikle yıkıntı halinde — büyük taş yağınları, modern bir kent kurmağa yetecek sayıda. Bombalanmış ve tüm binaları yıkılmış (çok sağlam olanları hariç) bir kent düşünün ve bir de deprem olduğunu hayal edin, öldürülenlerin cesetleri hariç, şu andaki görünüm, Türklerin Lala Mustafa Paşa yönetiminde yaklaşık on iki aylık bir kuşatmadan sonra 5 Ağustos 1571'de kente girdikleri zaman gördükleri ile aynı. Famagusta'da hiç insan yaşamasaydı, şu anda

---

* William Shakespeare'in aynı adlı oyunundaki karakter.

alacakaranlıkta göründüğü kadar ıssız görünmezdi — baykuşlar ve yarasalardan başka kımıldayan bir şey yok, belki de sağda solda peçe ve uzun beyaz manto giymiş birkaç hasta görünüşlü Türk kadını hayalet gibi dolaşıyordur; savaş, kıtlık ve vebanın mahvettiği bir kentte hayatta kalan son birkaç kişi gibi.» Alçak gönüllü mühendis Samuel Brown 1879'da bunları yazmıştı.

Doğal olarak hastalıklar ve peçeler artık ortadan kalkmıştı, ancak bunun dışında pek az şey değişmişti; sadece çimenler artık daha yeşildi ve genç ağaçlar dev yeşilliği dolduruyordu. Hâlâ Kıbrıs'taki en büyüleyici kentti, geçmişinin anıları ile doluydu — mısır çiçeği renkli denize karşı gıcırdayarak dönen paslı bir yel değirmeni. Burada, Levanten adada kazanılmış kuşaklar boyu sürmüş, sonunda tarihin bir noktasında çökmüş ve yokolmuş bir askeri zafer için dikilmiş ünlü, yararsız anıtların dışındaki sığ denizde yüzen çocukların bağrışmaları — o unutulmuş kaptanlardan ve tüccarlardan miras aldığımız çağı yaşamakla meşgul kaba kumsallar ve girdaplar; bizler de pekçok köprübaşı ehlileştirdiğimiz ve boyunduruğa vurduğumuz deniz tarafından yavaşça aşındırılan denizden doğmuş bir gücün çocuklarıydık.

Görgüsüz minare boynuzlarını giymiş eski Gotik katedrali, solan gün ışığında yumuşakça parlıyordu, bir tavuskuşunun denize bakan gözüne karşı bal peteği kadar kehribar rengindeydi, insanların yaptığı şeylerin kibirliliği üzerinde düşünmek için uygun bir yerdi. Arkadaşlarımla veya meslekdaşlarımla buradaki çimenli galerilerde yürür, zamanın kalıntıları arasında söylenen cümleler arasında gelişen sessizliğin tadını çıkarırdım; ve birgün tarihimizin ona dokunup onunla birleşeceğinin, şimdi ile geçmişin ölümcül bir kucaklaşmada birleştiği noktada sonsuza dek buluşan dalgaların büyük birleşmesine katılacağının bilincindeydim.

Ancak şu anımız hiçbir şeyin yatıştıramayacağı

bir tazı gibi insanın üzerine saldırıyor ve başkente doğru ok gibi uzanan yolda hızla koşuyordu; büroda beni bekleyen binlerce işi ve dünya olaylarının boş tiyatrosunu zamanımızın vizıltısı olan milliyetçilik ile doldurmağa başlamış demagogların ve cahillerin gürültülü saçmalıklarını bir kere daha farkedecektim. On iki ay önce adanın ismini bile bilmeyen beyinler içinde üretilmeğe başlanan yalanlar ve yarı gerçekler ağını da görecektim.

Ortasında tek bir kalenin yattığı sıcak ve çorak Mesaoria'dan geçerek geri döndüm — yolları her yönde, denizyıldızı gibi uzanıyordu, Lefkoşe terkettiğim denizle başı dönmüş kentin kaba bir yankısından başka birşey değildi; ve şu andaki çağrışımları kendi çok farklı güzelliklerini öylesine iyi gösteriyordu ki antik burçlar ya da kalabalık pazarlar arasında tek başıma yürüyüşlere çıkarak bildiklerimi kafamda yenilemek zorunda kalıyordum. Kyrenia surları üzerinde otururken, Türk çocuklarının başkentteki yaz alacakaranlıklarını kaplayan taze akşam rüzgârında renkli uçurtmalarını uçurmalarını seyrediyordum. Ya da Aziz Sofya kilisesinde oturup karanlığın siyah kuyusunun teker teker yakılan mumlarla aydınlanmasını seyrediyordum. İsa'nın yeniden doğuşunu karanlık bir katedralde kutlayan Doğulu dindarlar gibi.

Akşamlar artık uzuyor, üzerimize kapanıyordu ve yeni bir ziyaretçinin ya da yeni bir rahatsız edici bir haberin gelmediği gün yok gibiydi. «Tüm bunların Eden ile Papagos arasındaki soğukluktan kaynaklandığını düşünüyorum,» diyordu Yunanlı bir gazeteci. Bu, içinde bulunduğumuz durumun Atina'nın son betimleme biçimiydi — çünkü hiçbir Yunanlı, siyaseti kişisel tutumlardan başka bir şeyle yorumlayamaz. «Yani Papagos şöyle diyor: «Tanrım mesanemiz Kıbrıs sorunu ile otuz yıldır dolu iken biz Yunanlılar burada parmak uçlarımıza basarak yürüyorduk, İngiltere'ye duyduğumuz bağlılık nedeniyle kendimizi rahatlata-

mıyorduk... Neden kendimizi bir an daha rahatsız tutalım?' Bu nedenle BM'e başvuruyor, çünkü orada başınıza dert açılacağını biliyor.»

Rahatsız edici unsurlar taşıyan söylentiler, eski kentin koruları arasında dolaşmağa başlamıştı — Venedik surları içinde yer alan sokaklar labirenti. Çıkartmalar, sabotajcıların eğitimi, direniş ile ilgili söylentiler. Ancak henüz kanıttan yoksundular, iç karışıklıklar ise berbat gösteriler, ayaklanmalar ve iyi niyetli askerlerle polislerin kalkanlarla, göz yaşartıcı bombalarla ve tutuklamalarla kendilerini koruduk-ları şişe fırlatma olaylarına yönelik yolunu izliyordu.

Herkes bu oyunda yeniydi, herkes amatördü. Resmin ön planını hâlâ eski İngiliz komedilerini bunca başarılı kılan ayrıntılarla doluydu — birbirlerini kovalayan polis-hırsız komedileri. Afrodit'in önderliğindeki kızlar lise bir sınıfı, köprüyü geçerek geliyor ve polislere Coca-Cola şişeleri fırlatıyordu; şaşkın polisler ise kendilerini olağandışı kalkanlarla (kuşkusuz Bayındırhk Bakanlığı sağlamıştı) korkuyordu. Lise müdürü, yeterince milliyetçilik duygusu göstermediği için kendi lise bir öğrencileri tarafından dövülmüştü — ve karşı gelmeğe yemin ettiği yetkilere başvurarak düzenin yeniden sağlanmasını istemek zorunda kalmıştı. Yeşil çimenler ve dikkatle düzenlenmiş İngiliz çiçekleri bahçelerinin arasında duran, ve bu açıkça görülen aptalca ve gülünç durumun (okul öğrencilerinin devrim yaptığı duyulmuş şey mi?) çok ciddi biçimde değerlendirildiği Hükümet Konağında insanı kuşkuya düşüren konferanslar yapılıyordu. Yaralanan baş sayısı o kadar az ve atılan şişe sayısı o kadar çoktu ki tüm atmosfer habersiz yapılan bir karnavala benziyordu. Lisenin ne kadar iyi kontrol edildiğini göstermek için beni getiren öğretmen şunları söyledi, «Görüyorsunuz, onları kontrol edemiyoruz. Artık sınıfa girmeğe korkuyorum. Büyük çocuklar gerçekten çok çirkin davranıyor. Hükümet birşeyler yapamaz mı?» Bu konuş-

ma, geri planda kırılan şişelerin ve kızlar lise bir sınıfını az sayıda askere karşı bir başka umutsuz saldırı için yöneten Afrodit'in çığlıkları eşliğinde Ledra Caddesindeki bir tuhafiye mağazasının tezgâhı arkasında yapılıyordu. Tüm cadde ayak bileği düzeyine kadar kırık camla doluydu. Yolun karşısında, savaş alanının kenarında, İngiliz Enstitüsü inatçı bir biçimde açıktı ve müdürü balkonda durmuş sessizce karmaşayı seyrediyordu. Zaman zaman şişe fırlatmaktan ya da kolunu sallamaktan yorulmuş, soluk soluğa bir öğrenci kütüphaneye dalıyor ve sanki hiçbir şey olmamış gibi biraz ders çalışıyordu. Kalabalık sokaklarda bir yukarı bir aşağı kükreyerek dolaşıyor ve azgın boğalar gibi özgürlük için bağırıyordu. Ancak, oldukça dikkatsiz bir şey yaparak bisikletiyle dolaşan bir İngiliz kız doğrudan onların arasına daldı, ve kalabalık ayrılarak ona yol verdi, kız bir ara bir paket düşürdüğünde Epsilon Alfa sınıfının bir düzine öğrencisi paketi yerden alarak kıza geri verme onuruna sahip oldular. Hayatını kurtarmak için kaçan ve peşinde bir dolu lise öğrencisi kız olan bir gazete muhabiri, «hayatımda böyle bir şey görmedim,» dedi, Latin yaşamının prova edilmemiş tüm komedisi ile dolu harika sahneler görülüyordu; örneğin polis kısa süre önce verilen yeni ve heyecanlı silahı - göz yaşartıcı bomba - ile denemeler yaparken kendi karakol binalarını göz yaşartıcı gaz ile doldurdular ve rüzgâr değişene kadar binayı boşaltmak zorunda kaldılar. Atılan bir tuğladan korunmak için eğilen Rum bir bakkal «Kötü niyetli değiller,» dedi ve tuğla bir vitrini parçaladı. «İnsanlar sadece isteklerini dile getirmek istiyorlar.» Sonra tezgâhının arkasına eğilerek «Aslında çok kibar insanlardır, fakat kendi kaderlerini belirleme hakkı istiyorlar,» diye ekledi.

Ancak, bu pandomim dünyasının karşısında, okul öğrencilerinin kükremesi veya her yandan bu sorunlarla dolu dünyaya bir yangına tutulan itfaiye hortumları gibi yöneltilen ılımlılık öğütlerine aldırmayan

bir hayalet dolaşıyordu: ayaklanma hayaleti.

Telefonum çaldığında gece olmuştu ve Sömürge Bakanının alçak sesi hemen bürosuna gelmemi emretti. Üzerine binanın inşa edilmiş olduğu büyük boşluğu çevreleyen harika okaliptüs ağaçları altında arabamla ilerlerken Bakanlık binası karanlıktı; arabadan inip bürosuna giden kurt yeniği eski merdiveni tırmandım. Olayların her ani çıkışı ve kötüleşmesini karşıladığı o rahat yüz ifadesi ile bana bir istihbarat aldığını, silah ve cephane yüklü bir kayığın Kıbrıs'a gelmekte olduğunu, Paphos yakınlarında karaya çıkacağını öğrendiğini söyledi. Bir süre sessizce oturduk, bu arada piposunu yaktı ve masasındaki kâğıtları düzeltti. Eski moda şöminede odunlar çatırdadı, orta uzaklıkta bir yerden hâlâ raporların yazılması ve kâğıtların doldurulması gerektiği bir dünyadan kalma grotesk bir daktilonun tıkırtısı geldi. İçimi çektim. Uzun süredir beklediğimiz ve korktuğumuz birşey üzerinde yapılacak fazla bir yorum yoktu. «Bunu durdurmamız gerekiyor,» dedi sonunda, ve onun da o anda Arnauti Burnu'ndan Paphos'a kadar uzanan, ay ışığı altında terkedilmiş görünen o uçurumlar ve körfezlerle dolu uzun, çorak kıyıyı düşündüğünü anlıyabiliyordum. Kararlı bir kaçakçı için binlerce olası karaya çıkış noktası vardı...

* * *

DÖNÜŞÜ OLMAYAN NOKTA

'Bir zamanlar ne iseler şimdi de öyleler; ve o zamanlar da böyleydiler — tembel, dikkatsiz ve taklitçi bir halk, fakat ne Türk ateşinin kıvılcımına, ne de Yunan zevkinin kırıntısına sahipler. Ne bedensel güzellik ne de kafalarında güzellik duygusu var — ne kişisel huzursuzluk ne de köken gururu olduğu gibi — ne büyük emelleri, ne de pratik el becerileri var, salt yaşamak için yaşayan alt türden yaratıklar gibi saydam bir yaşamları var; güneş ve denizin zevklerine düşkünler; insanlığın daha soylu ırklarını mahveden fırtınaların arasında basit hayvansal tutunmaya sımsıkı sarılmışlar.'

(W. HEPWORTH DIXON «İngiliz Kıbrıs'ı», 1887)

Paphos'a doğru ilerlerken kaçakçıların peşinde olduğumuz söylenemezdi, çünkü yasalara karşı gelenlerden daha heyecansız olan birşeyin peşindeydik, fakat bu hayaletimsi kıyı boyunca biryerlerde karaya çıkmaya kalkışacaklarını bilmek, başka bir ortamda duymayacağımız bir heyecan getiriyordu. Her ne kadar rüzgâr buz gibi ise de berrak gökyüzünde yükselen ışıl ışıl ay, kıyı yolunun engebeleri üzerinde yol alarak ve Lapithos'u limon ağaçları arasında bırakarak Myrtou'nun bulunduğu çıplak tepeye tırmanırken ilkbaharın artık geldiği yanılsamasına kapılmamıza yol açıyordu; arabanın soluk farları tebeşirimsi sarı ve açık kırmızı renklerle zeytin ağaçlarının çelik grisi üzerinde parlıyor, boş yollarda kalem gibi uzanıyor ve geçtiğimiz uyuyan köyleri gösteriyordu. Havada kar ve limon tomurcuklarının kokusu vardı ve yanımda

oturan Panos ona ödünç verdiğim paltoya sarınmış, alçak sesle Kuklia yakınlarında özel bir bağdan benim için seçeceği balkon sarmaşığından söz ediyordu. Bir dürtü ile gece yola çıkarken yanımızda bu üç saatlik otomobil yolculuğu için biraz şarap ve bisküit almıştık; bu, okul açılmadan önce Panos'un bir zamanlar dedesine ait olan ve seçtiği ünlü bağların hâlâ yetiştirildiği alanı ziyaret etmesi için son şansı olacaktı.

Başka nedenlerden dolayı da bu yolculuğa çıktığıma memnundum; gündüzleri kıyı yolu boyunca birkaç defa buradan geçtiğim halde çok iyi tanımadığım bu ıssız ve kimsenin uğramadığı Paphos kıyı şeridini incelemek ve ezberlemek istiyordum. Ay ışığı altında garip ve belirsizlikten doğan siyah-beyaz bir güzellikle dolu görünüyordu, gecenin eğimleri boyunca gölgeler heryere boşalıyor ve sıçrıyordu. Morphou'da geniş ve parlak körfez, kusursuz gökyüzü altında bir gümüş tepsi gibi uzanıyordu. Keçi boynuzu ağaçları altında, üzerlerinde insanların uyuduğu tahıl çuvalları yüklü bir deve kervanı, yol boyunca sarsılarak ilerliyor ve Lefkoşe'ye uzanan ay ışığına doğru gidiyorlardı. Ayaklarından çıkan sesler ve yavru develerin homurtuları, bir anlığına arabanın arı benzeri vızıltısı ve ön cama vuran rüzgârın uğultusu üzerindeki ses odağına girdi. Sonra yutuldular ve artık elmas sertliğinde parlayan ve ışıkla cilalanan sahil yoluna girmek için vadiden aşağı iniyorduk.

Vouni'deki rüzgârlı yıkıntılar arasında titreyerek ve şarap içerek bir saat bekledik, bu arada arkadaşım denizin kaynamasını ve ay ışığı altında altımızdaki kıyıya vurmasını seyretti — denizin gümüş tüyleri, Türkiye'den gelerek o yasak burunlar ve girintilerde parçalanan ve yeraltı mağaraları arasında dolaşan rüzgârlı dalgalarda uçuyordu. Kıyı artık daha da ıssızlaşmıştı ve yol, azgın suların görünüşü ve sesi içinde bu kıyı boyunca dolanıyordu; tüm virajlar kaba ve kirli örtüsü nemli olan ve denizkabukları ile dolu,

durağan bir kireçtaşı oluşumuna açılan kılpayı dönüşlerdi. Bir iki kere tepelerin üzerinde ya da zeytin ağaçları arasında birini gördüğümüzü sanarak durduk ve çatışma çıkmasını bekledik, çünkü polise destek olması için bölgeye aşker gönderilmekte olduğunu biliyordum, fakat yanılmıştık. Uçurumlardan ve burunlardan oluşan tüm ağ boş bir gökyüzü altında terkedilmiş olarak uzanıyordu. Kato Pyrgos, Limonias, Mansoura; uykuya çekilmiş özensiz köylerin, terkedilmiş çiftliklerin, ve tahta direklerden yapılmış iskeleler üzerinde kurumaya bırakılmış terkedilmiş balık ağlarının yanından geçtik. Farlar sadece kasabaların dökülen beyaz duvarlarını süsleyen yazıları gösteriyordu: ENOSİS, İSTİLACILARA ÖLÜM, İNGİLİZLER GİTMELİ. «Bunlar yeni yazılmış,» dedi Panos düşünceli bir tavırla, «ancak Paphiot'lular hep aşırı giderler. Şuna bak.» Her zaman kullanılan mavi boyanın yerine bu defa kırmızı ile bir kahvenin duvarına yazılmış bir yazı vardı: KAN DÖKECEĞİZ. Panos içini çekti ve bir bisküiti ısırdı... «Ortalıkta garip bir hava var,» dedi o ifadesiz akademik sesiyle,» «çok merak ediyorum.»

Polis'e vardığımızda ay artık gözden kaybolmağa başlamıştı ve doğuda zayıf bir şafak birazdan sökeceği tehdidini getirerek ışık denizi boşaltıyor ve gökyüzünü kansızlık beyazı ile donduruyordu. Rahat bir şekilde horlayan arkadaşım uyandı ve Afrodit'in kıyısı olan Romeos taşını ziyaret etmemizi, sonra da kendimize söz verdiğimiz gibi Paphos'taki otele giderek sıcak bir kahvaltı etmemizi önerdi. Tarihteki bu unutulmuş noktada - büyük kaya parmağı sabırlı bir uyarı ile kalkmış boş ve kıvrımlı kıyı - şafağı şaşırtmak ve bir süre Avrupa tarihindeki en eski sesi, renksiz kumlardan oluşan halı üzerine köpükler yığarak uğuldayan dalgaların sesini dinlemek iyi bir fikirdi.

Körfez, güneşin ilk ışıkları belirdiğinde denizin soğuk hilali üzerinde yumurta sarısı gibi ayrılan kırılgan ışık zarları altında ıssızlıkla ve ilk köpükten

doğan mucize oluştuğundan bu yana geçen anlamsız yüzyıllarla büyülenmiş görünüyordu. Aynı saplantılı ritimlerle kavrulmuş gibi görünen kumlardan oluşan o yumuşak, aşınmış noktaya tekrar tekrar çarpmıştı: başlangıçtan bu yana çarpmayı sürdürmüş, gücünü hiçbir zaman yitirmemiş, asla acele etmemiş, bir iç çekme sesi ile hedefine ulaşmıştı.

Suya doğru birlikte, sessizce yürüdük, her ne kadar yeterince gösterişsiz de olsa nedense efsanevi bir nitelik kazanmış, unutulmuş bir müziğin tüm titreşimleri ile hâlâ yankılanan ve kulaklarımızda da çınlayan o terkedilmiş kumsal üzerine vuran bir görüntü karşısında biraz durakladık, ölü bir deniz kaplumbağası kumsalda duruyordu (burada rahatsız edici bir anı vardı — *Orpheus*'un* liri mi?) ve sıska bir köpek onun çürümekte olan etiyle kendisine bir ziyafet çekiyordu, yakındaki bir kayanın üzerine konmuş bir akbaba da onu yakından gözetliyordu. Akbaba açlıkla gakladı, yutkundu ve tüylerini kabarttı, ve zaman zaman, belki de köpeğin eti yerken çıkardığı korkunç homurdanma seslerinin etkisi altında, aşağı inerek yemeği paylaşmağa kalkıştı, büyük gagası ile kaplumbağayı çekiştirdi. Her girişiminde açlık ve öfke ile titreyen köpek yana dönerek ona saldırdı, bu anlarda akbaba büyük kanatlarıyla havayı dönerek havalandı ve tekrar kayasına döndü, protesto edercesine gakladı.

Hem köpeği, hem de akbabayı kovaladık ve kocaman yaratığı bir kum tepesine gömdük. Kabuğu kaldırım taşı kadar ağırdı. Sonra üşümüş ellerimizi ovalayarak arabaya geri döndük ve güneşin ilk zayıf ışıklarının üzerimize düşmesini hissettik; o ışıkta şarap ve bisküitlerin kalan kısmını bitirdik, bu arada Panos tarihçilerin yanlış yorumladığına inandığı Afrodit efsanesinin anlamını anlattı. Afrodit'in bir sembol ol-

---

* Yunan mitolojisinde çok güzel lir çalan ve ağaçlarla taşları büyüleyen, vahşi hayvanları ehlileştiren müzisyen. (Ç.N.)

duğunu, güzelliği değil insanın iki yönlü yapısını betimlediğini belirtti; bu varsayım Afrodit'in türediği antik dinlerin kalbini oluşturuyordu, ve aslında onun efsanesi Avrupa betimlemelerinin en dayanıklı ve en şiirsel olanıydı. Onun mezhebine atfedilen kısır zevkler kapsamının ötelerine uzanan bir masumluk dünyasına aitti; o bir Hintliydi.

Panos'un sözleri ertesi sabah Aziz Paul'un zincire vurularak işkence edildiği ve kuşkusuz tüm havarilere özgü sessiz ve yenilmez tutku ile dayandığı siyah sütunun önünde dururken çok daha güçlü olarak aklımdan geçti. Bu sütun yoğun yeşillikle çevrelenmiş bir bunalımın içinde yükselir, çevresinde sinekler kaynaşır, ıssız ve terkedilmiş bir yerdir — fakat Paphos'un tüm yerleri ıssızlık ve çürüme ile doludur; yoksul köyler, yıkık dökük kahveleri arasında tarihin dışında bağdaş kurmuş oturur, efsanenin nabzına karşı sağırdır. Aziz Paul'un gerçeği benim için geçerli değildi - ve gerçekten de insan Hristiyanlığın harika bir yarı gerçekler mozaiğinden başka birşey olmadığını hiçbir yerde Kıbrıs'taki kadar iyi anlayamaz. Hristiyanlık belki de Asoka'nın uzun gemilerinin Doğu'dan getirdiği özgün mesajın ayrıntılı bir biçimde yanlış anlaşılmasına dayanmaktadır; belki de bu mesaj Suriye ve Fenike'de bir süre doğru anlaşılmıştı, ancak sonraları skolastların ve mistiklerin gaklamalarında yokoldu, fanatiklik ve öz benliğini arayan din jimnastikçileri altında bir milyon parçaya ayrıldı. Orada burada *Julian*'ınki* gibi hareket eden bir ruh, yaşamsal özün artık yitirildiğini kavradı, ne olduğunu bilmiyordu, ancak çoğunlukla çamurlu ırmak akmayı sürdürdü, gökkuşağını yuttu...

Ve sonra, kısa bir süreyle *Templar*** adlı bir grup,

---

* Roma imparatoru Julian (İ.Ö. 331 - 363). Hristiyanlığı yadsımış ve putperestliğin korunması için çabalamıştı. (Ç.N.)

** Kutsal ülkeye hac yolculuklarına çıkma âdetini korumuş bir ortaçağ dini - askeri grubu. (Ç.N.)

mesajın ışığı ile aydınlandı — bu grubun Hristiyanlığa ihanet etmesi, en heyecan verici serüvenlerden biriydi; acaba kaderin hangi garip oyunuyla buraya, Kıbrıs'a gelmişlerdi, belki de o demir adamların terkedilmiş tapınaklar ve terkedilmiş manastırlar arasında oluşturduğu yeni sempatileri duymuşlardı. Tek bildiğimiz, özümsemeci Doğu ayinleri ve batıl inanışları ile dolu oldukları... Ancak burada aklıma Bayan Lewis'in kitabından ilginç ve açıklayıcı bir paragraf geliyor. «Paphos'a hâlâ Baffo adı verilmektedir, bu isim bazı Roma tarihçileri tarafından biçiminden dolayı meta, yani değirmen taşı adı verilen bir taşa eskiden beri gösterilen saygının hatırına korunmaktadır... Templar grubu ise bir puta ya da bir şeye tapmakla suçlanmaktadır, onlar bu şeye Baffometus adını veriyorlardı, Baffo bu yere, Paphos'a verilen isimdir, Metus ise Latince değirmen taşı anlamına gelir; ve isimle ilgili tüm bu açıklamalar hep aynı çağrışımı getirmektedir... Yani o taptıkları şey 'Baffo Taşı' mıydı? Templar'ların karargâhı Baffo'ya atla birkaç gün uzaklıktaydı.» ya bu taş daha sonraları burada bulunan siyah taş idiyse — yani şu anda Lefkoşe Müzesi'nde durmuş toz toplayan, artık bizi etkileyecek gücü kalmamış bir gerçeğin inatçı tanıklığını yapan taş ise?

Zaman ve yerle çok bağlantılı olan bu düşünceler, çok daha dünyasal şeylerin baskısına uzun süre dayanamazdı; çünkü Panos istediği sarmaşığı seçmek için çiftlikle meşgulken kendi kendime kahveleri araştıracağıma söz vermiştim. Üç kahveyi denedim ve Rumlar için hakaret sayılabilecek bir soğuklukla kahve ikram edildi. Atina radyosu hâlâ papağan gibi aynı saçmalıkları yineliyordu. Çevremi düşmanca bakan kara gözler kuşattı, asık yüzleri ancak ben Yunanca birşeyler söylediğim zaman bir anlığına aydınlandı. Girdiğim üçüncü kahvede Alman bir arkeoloji öğrencisi olduğumu söyledim ve gerilim bir anda yokoldu. Garson bilgiç bir tavırla herşeyi biliyormuşçasına «Hitler'den ne haberler var?» diye sordu. «Çok kötü

değil,» dedim ve ekledim, «Burada işler nasıl?» Gözleri kötülükle parladı ve dudaklarında çarpık bir gülümseme belirdi, «Kötü,» dedi, bir daha da konuşmadı, bir ara kahvenin arkasında duran radyoyu kapattı. Sessizliğin içinde sorulmamış sorularımız ve verilmemiş yanıtlarımız yarasalar gibi kanat çırptı. Yine de, nezaket dışı bir çekingenlik sadece insanlarda değil, havada da vardı. İnsanın içine işleyen kara gözlere ve tetikte durmayı yansıtan karışık saçlara sahip genç gruplarında umutsuzlukla karışık bir heyecan vardı.

Panos ile otelde buluştum, arabanın arkasına gazete kâğıdına sarılı bağ fidanlarını dikkatle yerleştirip eve dönmek üzere yola çıktık. Sigara içerek ışıl ışıl öğleden sonra güneşi altında yolun iki yanında uzanan olgun bağları seyrederken düşünceli görünüyordu. «Neler oluyor?» dediğimde elini koluma koydu. «Çok kötü şeyler söylüyorlar - hatta gerçek dışı şeyler - akıllarına ne gelirse.» «Tam Yunanlılara özgü bir davranış,» dedim. «Fakat Kıbrıslılara özgü değil, dostum,» dedi. Bir kere daha içini çekti ve izmaritini pencereden attı. «İngilizlerin geleneksel anlayışına güveniyorum,» dedi. «Daha önce başarısızlığa uğramadı. Elbette ki yavaşlar, insanı çileden çıkartacak kadar yavaşlar; fakat Enosis'i istemediğimiz halde oy verme hakkına sahip olmak istediğimizi artık anlamış olmalılar. Değil mi?» Doğuya doğru giden dik ana yoldan tırmandık, üzüm bağlarının çevresinden dolaştık, ve hâlâ büyük bir merhamet sonucu Kyrenia düzlüğünü es geçmiş büyük depremin oluşturduğu kalıntıların arasındaydık — yine de bu deprem bir ekspres tren gibi kükreyerek Güzelyurt'tan geçmiş ve Manastırı bile sallamıştı. Panos o acımsı Stroumbi şarabından bir şişe getirmişti, yolda yudumlamak için şişeyi açtı. «Gördüğün gibi, uzun süredir Hükümetin sadık bir memuru olan ben bile geleceğimizi kararlaştırma hakkına sahip olmamız gerektiğini hissediyorum; bizimle nasıl oynandığına bakınca canımın sıkıldığını itiraf ediyorum. Bu dürüstlük değil, dostum. Bunun arkasında hissettiğinizi —

senin değil — bildiğim geleneksel bir aşağılama olduğunu görüyorum ve bu da Kıbrıslıları öfkelendiriyor. Eğer olayların bu yolda gitmesine izin verirlerse gençlerimiz eylem yapınağa itilecek - ne kadar inatçı olduklarını bilirsin - ve bundan herkes zarar görecek, en başta da Kıbrıslılar.»

Ancak Panos bile gizlice düşlediğim korkular denli korkunç şeyleri gözünün önüne getirmiyordu — çünkü memurlar gibi o da 1931'deki ayaklanmalar gibi bastırılabilecek bir iki ciddi ayaklanma açısından düşünüyordu; bunun gereksiz haksızlığı onu sinirlendiriyordu. Çoğu Kıbrıslı gibi o da Atina faktörünü görmezlikten geliyordu — belki de görüşü içinde yaşadığı toplumdan kaynaklanan dar kafalı kilise bakış açısındandı. Sözünü sürdürdü. «Beni en çok şaşırtan şey, İngiliz gazetesi, çünkü Hükümetin bu sorunla ilgili en temel unsuru bile kavramamış olduğunu gösteriyor. Sürekli olarak kendi çıkarlarını düşünen birkaç rahip tarafından körüklenen bir grup fanatikten söz ediyor; fakat Makarios gerçekten kendisini düşünseydi sesini çıkarmayan bir kilise başkanı olarak kalınağa devam eder ve daha da güçlenirdi. Eğer Enosis gelirse Makarios bir hiç olur, Girit Başpiskoposu gibi. Hayır, hakkımızda ne düşünürsen düşün, Enosis'in bizi mali açıdan yıkacağını anlıyorsundur. Peşinde olduğumuz kazanç mı sanıyorsun?» Sade, yorgun sesiyle konuşmayı sürdürdü, pekçok Kıbrıslı Rumun bu dönemde kendi kendisine sorduğu soruları öfke ya da zehir olmaksızın dile getirdi: İnsan açık seçik görüldüğü sanılan gerçekler hakkında nasıl olurdu da bu denli yanlış anlamalara kapılabilirdi? Bu nasıl açıklanabilirdi?

Ne de olsa kendi kaderini belirleme hakkı, İngiliz Uluslar Topluluğu'na duyulan güveni gösteren bir kanıttı, değil mi? Hindistan ve Sudan bunu isteyebiliyorsa neden Kıbrıslı Rumlar da istemesindi? Üzgün bir tavırla «Bunu kendi kendime soruyorum,» dedi, «Ve

şu anda uygun olmayabileceği için beklemeğe hazırlanıyoruz, gerekirse yıllarca bekleriz, bir gün oy verme hakkına kavuşacağımıza ilişkin bir söz verilmesi için bekleyeceğiz.» Gülümseyerek ekledi, «Enosis'e karşı çıkacağız belki, kim bilir? Çoğumuz bir sistem değişikliğine kuşkuyla bakıyor. Ancak o hak, salt o hak, bunu vererek tüm adanın kalbini kazanabilirsiniz.»

Alacakaranlıkta Kyrenia'ya vardık ve yorgun olmamıza rağmen yatmadan önce Clito'nun tavernasına uğrayarak bir kadeh şarap içmeğe karar verdik. Burada köye gitmek için otobüs bekleyen 'Ayı' Louizus ve 'Denizci' Andreas da bize katıldı. 'Ayı' üst kattaki balkonun pencere pervazları için tahta almakla meşguldü ve bulduklarından hoşnut kalmıştı. Beyaz şarabın etkisi altında sıkı ağzı biraz gevşedi ve birkaç güzel fıkra bile anlattı, ancak biraz sonra radyo haberleri verdiğinde sohbetimiz kamuoyunu diş ağrısı gibi rahatsız eden o tek konuya döndü. «Enosis'ten bıktım, gerçekten,» dedi tavernanın arkasında oturan yaşlı bir dilenci. «Enosis geldiğinde ne işimize yarayacak?» Louzis gülümsedi ve konuştu. «Çocuklarımız için iyi olacak. Ancak acele etmeğe gerek yok, Başpiskopos bile böyle söylüyor; yanısıra İngilizler bizim dostumuz,» koluma dokunarak ekledi «ve onlarla dürüst bir anlaşma yapacağız.»

Daha sonra gölgelere bürünmüş açıklıktan geçerek yukarı tırmandık ve Manastıra doğru ilerledik, bu arada Andreas uyumsuz bir sesle melankolik bir şarkı söyledi, Loizus ise Noel hediyelerini okşayan bir çocuk gibi aldıkları ile ilgilendi. Akşam çok dingindi ve Dinlenme Ağacı'nın serin sessizliği bizi bir dağ gölü gibi yutuyordu. Sabri oradaydı, yaprakların altına oturmuş sütsüz kahve içiyor ve keçiboynuzu ağacı ile ilgili bilgiler vermek üzere beni bekliyordu — benim için bir miktar ağaç bulmuştu. «Oturun, dostum,» dedi ciddi bir sesle, yanına oturdum ve tek kelimeyle harika olan sessizliğin ağırlığını duyumsadım. Deniz de

dingindi. (Görünmeyen bir yerlerde, silahlar ve on bin tane dinamit yüklenmiş Saint George teknesi, Arnauni Burnu yakınlarında randevu yerine geliyordu.) «Burası çok huzurlu,» dedi arkadaşım kahvesini yudumlayarak. «Fakat bu sersem Kıbrıslı Rumlar sakin olsa bile önemi yok; biz Türkler ağzımızı açmadık. Burada Yunan egemenliğini asla kabul etmeyeceğiz; Enosis gelirse dağlara çıkar ve onlarla çarpışırım!» Tanırım!

Ertesi sabah Hükümete kısa bir siyasi rapor sundum, tüm bu sohbetleri politikacıların ilgileneceğini sandığım bir biçime sokınağa çalışmıştım. Vardığım sonuçlar yaklaşık olarak şunlardı: mevcut durum hâlâ gelişme aşamasında iken durdurulabilir ve yönetilebilirdi, ve birkaç sözcükle lehimize çevrilebilirdi. Demokratik bir referandum yapılacağına sadece söz versek bile 15, belki de 20 yıl kazanma şansımız oldukça yüksekti. Bu çok değerli bir kazanç olacaktı, çünkü hem tüm yönetim mekanizmasını hem de polisi yenilemek için zaman bulacaktı; ve bu iki mekanizma modern bir acil durumla başedebilecek güçte değildi, ve her ne kadar Kıbrıslıların korkak olduğuna ve hiçbir zaman savaşamayacaklarına inanıyorsam da, Giritlilerin veya Rodoslulların gelip onlara savaşmayı öğretmesinden çok korkuyordum; onları yakından tanımıştım ve polisin şu andaki haliyle kamuoyunun bastırılacağına inanmıyordum. Gerçek bir kriz için hiç hazırlıklı olmamamız korkutucu bir şeydi.

Doğal olarak, tüm bunların dışında, ada ile ilgili ahlâksal ve yasal haklarımız paha biçilmez değerdeydi, ancak buna yaslanmak psikolojik bir hata olacaktı. Enosis'e karşı tepkileri düşmanca olacak Türkler için de aynı şey geçerliydi. Ancak, her ne kadar Yunanlılar tarafından yönetilmek istemeyen kişilere derin bir sempati duyuyorsak da, Türklerin azınlık olduğunu görmemek olanaksızdı - tüccar, işadamı ve sanayici olarak adadaki etkileri çok küçüktü - yaşamları hemen hemen tümüyle tarıma dayanıyordu. Yanısıra

onların görüşünde boşluklar vardı — her ne kadar Türkiye ile birleşme fikrine dayandığı varsayıldığı halde. Gerçekte değişikliğe karşı değil statükoyu korumağa karşı duyulan anlaşılır bir istekti bu. Enosis davasında en azınlıkta bulunan güvenliklerden daha fazla birşey beklemiyor görünüyorlardı. Ancak elde 15 yıl olunca herşey olabilirdi — ve kendim de şu andaki İngiliz - Rum dostluğu sürdükçe yapılacak bir referandumda Kıbrıslıların bizi seçeceğine inanıyordum.

Doğal olarak, ada her zaman askeri güçlerce alınabilirdi, ancak bugünlerde İngiltere'deki seçimlerin telaşından dolayı kan dökülmesine ve zor kullanılmasına hükümet dayanamazdı, düzenin sağlanması için alınması gereken önlemler, olağan polisiye önlemler sınırını aştığında insan bir Akdeniz sömürgesini elinde tutabilir mi? Bundan kuşkuluyum. Tüm bunların yanısıra, Kıbrıs davasının yan etkileri, Balkan Paktı ve NATO'nun bütünlüğünü de bozabilirdi.

Tüm bu önerilerin kulağa ikna edici gelip gelmediğini bilmiyordum; Bakanlığın tozlu odalarında belki de geçici bir devlet memurunun öfkeli saçmalıkları olarak nitelendiriliyordu. Yine de sohbetlerde — sadece köylüler arasında değil, farklı siyasi görüşlere sahip kişiler, hatta Başpiskoposluk sekreteri gibi kişilerle yaptığım sohbetlerde — defalarca sınadığım görüşleri içeriyordu.

Tüm bu yorucu sırt çevirme ayları boyunca Ulusal Yönetim de karşılaştığı güçlüklerden dolayı alarma geçmişti. Yunanistan ve Kıbrıs'taki kamuoyunun dalga dalga yükselen istekleri, tek başına olayları ılımlı düzeyde tutmayı başaran faktöre, yani Başpiskopos'un kişisel prestijine baskı yapıyordu — zayıf bir barajın duvarlarına baskı yapan su gibi. Başpiskopos'un da sorunları vardı; sadece Balkanlı fanatikler değil, küçük çaplı Komünist Parti de bela arıyordu. 'Kaplanın sırtına binen kişi inmeğe korkar,» der bir Çin atasözü. Ulusal Yönetim'in bu soruna bir çözüm bulun-

masına ilişkin açıklamalarında neredeyse acı dolu bir ton vardı.

Böyle bir çözümü biz sağlayamazdık - bunu sadece Londra yapabilirdi - ve çevremizde uğursuz kehanetler toplanırken haberleşme aygıtları susuyordu. Takınılan tavrı «Bir politika başarısız kaldığında sargı bezini dene» şeklinde özetlemek mümkündü, ve *Whitehall*'dan* bakıldığında Kıbrıs gerçekten de gülünç derecede küçük bir ada, Yakın Doğu'nun traji - komik manzara haritası üzerinde tırnak kadar pembe bir benek olarak görünüyordu. Düş kırıklığına uğrayarak Londra'nın gerçeği görmesinin yaklaşık altı ay süreceğini, çünkü Balkanlar'daki huzursuzlukların İngiliz Dışişleri Bakanlığı'nı uyaracağını hesapladım. Atina ve Ankara'dan gelecek raporlar dalganın ne kadar hızlı yükseldiğini ve ilgisizlik ya da ani öfke arkasında saklanmak yerine Kıbrıs konusunda düşünmenin ne denli gerekli olduğunu gösterecekti.

On gün sonra, Wren'in küçük bürosu iyi planlanmış bir baskını gerçekleştirdi ve Khlorakas yakınlarındaki ıssız bir kumsalda Saint George adlı tekneyi tüm silah yükü, beş Yunanlı mürettebatı ve karşılamağa gelen sekiz Kıbrıslı Rumla birlikte yakaladı. Silah kaçakçılığını yöneten kişinin 1950'de anarşik etkinliklerde bulunmak suçundan Kıbrıs'tan sınır dışı edilen Socrates Loizides olduğu saptandı, üzerinde bulunan bir belgeden 'Kıbrıs Hükümetini devirme amacını taşıyan, silahlı ve örgütlenmiş gizli devrim örgütü EMAK'ın varlığı anlaşıldı. Anlaşılan Wren saldırı emrini verdiğinde örgütün bu ilk açıklaması üzerinde çalışıyordu, çünkü açıklama tamamlanmamıştı, ancak geçen yıl boyunca başkentteki tüm kahvelerde duyduğum olağan milliyetçi görüşlerle doluydu; yanısıra üzerindeki kâğıtlardan İngilizce dilbilgisi çalıştığı da anlaşıldı - bu tipik bir Kıbrıslı davranışıydı - görünüşe göre devrim dışmda kalan boş zamanlarında düzensiz

---

* Londra'da bakanlıkların bulunduğu semt (Ç.N.).

fiilleri çalışıyordu (duyduğuma göre şu anda Lefkoşe Merkez Cezaevi'nde hâlâ İngilizce çalışıyormuş, önümüzdeki on yıl içinde dil sertifikası alırsa şaşırmamalı.) Tüm trajediler insanlık komedisine dayanır, her zaman Yunan sahnelerinde görülen mantıksızlık ruhu bizi burada olayların dönüm noktasında bile kanatları altına alıyordu; Paphos'ta mahkeme başladığında sanık sıralarında oturan eşkiyalar galerisine bakıp gülmemek olanaksızdı. Yunanistan düştükten sonra binlerce İngiliz Uluslar Topluluğu askerinin sığındığı o adaların cahil ve sevimli köylülerini çok iyi simgeliyorlardı. Paddy Leigh Fermor mahkeme ile ilgili yazılar yazmak için kısa süreli yine adaya geldi. Paphos'taki dar ve küçük mahkeme salonunda yan yana oturduk, bu sırada dışarıda öfkeli bir kalabalık bağırarak duruşmayı protesto ediyor ve uzman avukatların açıklamalarını kırılan cam sesleri ve karakteristik çığlıklarla bölüyordu. Doğal olarak mantık standartlarına göre hepsi deliydi; daha da kötüsü yasa karşısındaki konumların getirdiği ahlâksal suçun kesinlikle farkında değildiler. Jüri üyelerini şaşkına düşüren faktör buydu. Kesinlikle uygarlık vicdanına sahip değildiler — sırası gelmişken, devrimci bilince de sahip değildiler. Tüm bu olanlar iyi niyetli bir kaba komedi havası taşıyordu — modern tarihe karşı Yunanlıların takındıkları tutuma dayalı opera benzeri kurgusal bir dünyaya aitti. İnsanı sarsacak denli utangaç örümceğe benzer yapılı, kalın camlı gözlük takan Loizides, teyzesini dövmekle suçlanan bir lise öğrencisi gibi davranıyordu. Esmer, küçük, Japonlarınkine benzeyen kafasını her zaman eğik tutuyordu; fakat ötekiler sahne ışıkları altına çıktılar — Kıbrıslılar özellikle iyi tiplerdi, benim köydeki komşularımdan pek bir farkları yoktu. Hükümler verilirken yüzleri aydınlandı ve dışarıdan gelen protesto seslerine kulak verdiler. Kendilerini kahramanlar ve şehitler olarak görüyorlardı.

Wren'in küçük harekâtının işlerliği ve uzmanlığın-

dan dolayı aslında mantıklı bir dayanağı olmayan bir gurur duyuyorduk; ne denli küçük olursa olsun polis gücünün etkin biçimde kullanılabileceğini kanıtlamıştı, ve polis, o fırtınalı yıl boyunca yetersizliğine ve adanın umutsuz alt yapı eksikliğine karşın gerçekten harikalar yarattı.

«Hâlâ uygulama aşamasında,»: en büyük kusur bu cümledeydi. Kardeşim ciddi bir yüzle sordu, «Operanın ortasında ilken gerçek bir silah sesi duyulur ve oyunculardan biri ölürse ne olacak?»

«İş hiçbir zaman bu noktaya gelmez,» dedim.

«Keşke ben de bu kadar emin olabilseydim.» Bunu ben de isterdim, ancak o anda söyleyemedim.

* * *

MANTIKSIZLIK ZİYAFETİ

'Portakal dalları, çiçeklerle süslenmiş;
Yatağı diken nedimeler yedi kişi'
'Düğün salonuna iki bülbül girdi;
Geline İngiliz iğneleri getirdiler.'

(Kıbrıs Rum düğün şarkısı)

'Özgürlük ile adalet arasında bir ayrım yapıldığında kanımca bunlardan hiçbirine artık güvenilemez.'

*(EDMUND BURKE)**

1 Nisan gününün seçilmesi bir raslantı mıydı? Bilmiyorum. Uygun olmayan bir tarih değildi. Uzun ve dingin akşamı eski Lefkoşe'nin burçları üzerinde yürüyerek ve alacakaranlığın kemiksi Mesaoria üzerinden getirdiği akşam rüzgârının palmiyeleri sallamasını seyrederek geçirmiştik. Kuzgunlar gaklayarak yorgun kanatları ile hiç kimsenin gülümsemediği Türk Atletler Birliği'nin yanındaki yüksek ağaçlardaki yuvalarına dönüyorlardı.

Kardeşim yakında gidiyordu, ona ve beraberinde götürdüğü gürültülü hayvanat bahçesine saygı göstergesi olarak sağlığına kadeh kaldırmaları ve yakaladığı hayvanların konulduğu, geçici olarak yedek yatak odamı işgal eden sandıklara ve karton kutulara (burunlarını tutarak) bakmaları için arkadaşları çağırdık. Daha sonra mum ışığında yemek yiyerek sohbet et-

---

* İngiliz devlet adamı ve yazar (1729 - 1797)). (Ç.N.)

tik, yatmak üzereydik ki küçük kasabanın sessizliği kükremeğe ve çevremizi kuşatmağa başladı. Sanki yığınla çelik levha gökten sokaktaki parke taşlarına düşüyor ve sıkıştırılmış havada pencerelere vurarak sallıyordu. Birşey bahçe yolundan yürüdü ve ön kapıya yaslandı, çok büyük bir ağırlığa sahip birşey — belki de bir mamut. Kapı hızla ardına kadar açıldı ve karanlık bahçe ile gece rüzgârıyla sallanan çiçekler görüldü. Sonra dişlerimizin arasından ıslık gibi birşey çıktı. «Bana uygun bir biçimde veda etmeğe çalışıyorsun sanırım,» dedi kardeşim. «İnan bana, şeref duydum.»

Şimdi de bir dizi çarpma sesi aynı anda farklı semtlerden geliyordu — sanki kalenin burçları arasında bir yerde jeolojik olaylar oluyor ve yer yarılıyordu. Merdivenlerden koşarak indik ve karanlık yoldan ilerleyerek ana yolla birleştiği kavşağa geldik. Birkaç şaşırmış sivil ağaçların gölgesinde durmuş bakıyorlardı. «Orada,» dedi bir adam. Yolun yaklaşık 200 m. ilerisindeki Bakanlık binasını işaret ediyordu. Sokak lambaları öylesine azdı ki karanlık havuzları arasında kaldırım bulunmayan ana yolda koştuk. Son köşeyi döndük ve garip bir şey kokan - barut? - katı, sarı sis duvarına girdik. O sisin içinde belirsiz şekiller amaçsızca dolaşıyordu, gitmek ile kalmak arasında kararsız gibiydiler. Bizden daha farklı bir amaçla geldiklerini sanmıyordum. Bakanlık duvarındaki bir delikten buharlı bir makine çalışıyormuşçasına duman çıkıyordu. «Yöneticilerin koltuklarından kalkan toz olmalı,» dedi kardeşim karamsar bir tavırla. Ancak şaka yapacak zaman yoktu; Wren'in karargâhından bu yana siren sesleri gelmeğe başladı. Bir kamyon dolusu polis memuru sarı sisin arasında belirdi. Sonra bir dizi daha patlama sesi duyuldu ve kısa bir sessizlikten sonra şiddetli bir homurtu duyuldu, arkasından durağan gece havası ikiye katlandı. «Kanlı olaylar bizi bekliyor,» dedi kardeşim; tüm gece boyunca yapmak istediği filmi çekmeyi başaramamasından söz etmişti, çünkü bir rahip

filmde rol almalarını istediği köylüleri ziyaret etmiş ve bunu hiç kimsenin işbirliği yapmak istemediği ani bir isteksizlik dalgası izlemişti. «Nereye gidersem lanet olası bir devrim yapılıyor,» dedi. Buraya Paraguay'dan gelmişti ve orada da ayaklanmalar vardı. Yakınımızdan gelen bir patlama, kaçma kararını almamızı sağladı. «Hayvanlarıma geri dönmeliyim,» dedi. «Baykuşlara yem vermem gerekiyor.»

Ancak öteki görevlerin çağrısını hissediyordum. Arabayı aldım, o sessiz, kitaplarla ve damlayan mumlarla dolu salonda ısrarla çalan telefonun sesini duymazlıktan geldim ve hızla Paphos Kapısı'ndaki Emniyet Müdürlüğüne gittim. Terkedilmiş gibi görünüyordu ve gerçekten öyleydi, sadece silahsız bir polis memuru nöbetçiydi, o da uyukluyordu ve görebildiğim kadarıyla hiç tetikte değildi, üst harekât odasında Sömürge Bakanı bir masaya oturmuş elindeki kurşun kalemi dişlerine vurmakla meşguldü; üzerinde pijamasının üstüne giydiği bir kolej kazağı ve pantolonu vardı, ipek bir atkı takmıştı. Arkasında duran iki memur, basit bir İngilizce ile yazılmış bir mesajı açmış, okumağa çalışıyorlardı: 'Famagusto... bahçede bir bomba... Larnaka saldırı altında... Limasol'da bir eve bomba atıldı...' Bakan telaşla getirilerek önüne konan mesajlara bir göz attı. Dışişleri Bakanlığı'na bir mesaj yazıyordu. Yavaşça başını kaldırıp bana baktı, «Sanırım böyle bazı olayları kastediyordun?» «Evet, efendim.» «Şu ana kadar en kötüsü radyo istasyonu. Beş maskeli adam bekçiyi bağlamış ve istasyonu havaya uçurmuş.»

Gazeteciler artık gelmeğe başlamıştı, onları dışarıdaki bir büroya alarak olabildiğinde açık sözle olanları anlattım; fakat polis muhabirleri gelmekte çok ağır davranıyordu ve çoğu durumda haber ajansları bizden birkaç saat ilerideydi (önümüzdeki aylarda da böyle kalmayı sürdüreceklerdi.)

Radyo istasyonu gerçekten ağır zarar görmüştü, ancak büyük bir şans eseri olarak elimizde kendilerini

göstermek için hep böyle bir fırsat bekleyen bir mühendisler ekibi vardı; saat ikide mühendisler istasyonun enkazına girdiler ve hasarla ilgili ayrıntılı bir raporun yanısıra vericilerden birinin sağlam olduğuna ilişkin iyi bir haber verdiler, bu verıciyi ertesi gün zayıf bir güçle çalışacak şekilde hazır hale getireceklerdi.

Eve, sürekli çalan telefona döndüğümde - ki bundan sonra gece gündüz ortalama altı dakikada bir çalacaktı - tablo giderek daha belirgin ve tutarlı hale gelmişti. Saldırılar ada çapında ve eş zamanlıydı. Başkent sokaklarına dağıtılan el ilanlarında, kendine EOKA (Ethniki Organosis Kyprion Agoniston — Etnik Kıbrıs Mücadele Örgütü) adını veren ve 'özgürlük için mücadele etmeğe' karar vermiş bir örgütten söz ediliyordu. İmza olarak DIGHENIS yazıyordu ki Avrupalı okul çocukları için Robin Hood ne ise Rumlar için o olan bir kahramanın adıydı*. Ortaçağ halk şarkılarında sözü geçen bir karakterdi; çarpışmaları ünlüydü ve hiç kimseden, hatta ölüm meleği Charon'dan bile korkmazdı. Bu savaşlardan birinde Küçük Asya'dan gelip Kıbrıs'ta Beşparmak Dağları'nda parmak izlerini bırakmamış ve gücünü topladıktan sonra tekrar geriye dönmemiş miydi?

Ertesi sabah dünya basınının ön sayfalarını kocaman başlıklar kapladı ve haberleşme hatları sorular, yanıtlar, telgraflar ve mesajlarla dolup taştı; her yandan gazeteciler de gelmeğe başladı.

Yine de, o sabah kusursuz bir kandırmaca gibi harika bir şafak söktü ve kentin dingin sokaklarında dolaşarak dükkân sahiplerinin kepenklerini açmasını ve kahvelerini yudumlamasını seyrederken hiç kimse, önceki gece kararlı ve geri alınmaz bir eylemin başladığını anlayamazdı; bir toprak parçası kırılmış ve gürültüsüzce denize yuvarlanmıştı. Bir sınıra varmıştık. Artık sorun burada kalmaktı. Düşlediğimiz çözüm yol-

---

* EOKA lideri Grivas'ın takma adı. (Yazarın notu).

larının tümü, ayaklanmanın çirkin gölgesinde kalarak çöpe atılmıştı. Ve yine de heryerde kuşkular vardı. Kıbrıs'lı sıradan insanlar aynı arkadaşça nezaketle işlerine gidiyor, çoğu bu 'deliler'in yaptıklarından gerçekten dehşete düşmüşe benziyor ve Vali onları 'yasalara uyan' vatandaşlar olarak nitelendirdiğinde gerçekten seviniyorlardı. EOKA'nın çok az sayıda devrimciden oluşan bir örgüt olduğu ve kamuoyunda bilinmediği sonucuna vardım. Wren bu görüşte değildi. «İngiltere'deki tüm liselerdeki tüm birinci sınıf öğrencileri bu yemini imzalasaydı ne yapardın?» diye sordu ifadesiz bir sesle. Ajanları yeni bir belge getirmişti.

EOKA GENÇLİK ÖRGÜTÜ

Yemin

Kutsal Ruh üzerine yemin ederim ki:

(1) Kıbrıs'ın İngiliz boyunduruğundan kurtularak özgürlüğüne kavuşması için tüm gücümle çalışacak ve gerekirse hayatımı feda edeceğim.

(2) Örgüt tarafından bana verilen talimatları sorgusuz sualsiz yerine getireceğim ve bunlar ne kadar zor ve tehlikeli olursa olsun itiraz etmeyeceğim.

(3) Örgüt liderinden emir almadıkça ve amacımıza ulaşılıncaya kadar mücadele etmekten vazgeçmeyeceğim.

(4) Yakalansam ve işkence edilsem bile örgütümüzle ilgili sırları, şeflerimizin isimlerini ya da örgütün öteki üyelerinin isimlerini asla açıklamayacağım.

(5) Bana verilen talimatları kendi silah arkadaşlarıma bile açıklamayacağım.

Eğer bu yemine karşı gelirsem bir hain olarak görülecek ve bana verilecek her türlü cezayı hakedeceğm, sonsuza dek lânetleneceğim.

(İmza): EOKA

Wren sözünü sürdürdü. «Yanısıra, tüm çevreye

çok sayıda bomba yerleştirilmiş — adanın her yerinde bombalar buluyoruz. Bunların çoğu ev yapısı; anlaşılan köy demircileri fazla mesai yapıyor. Senin saçlarında saman taneleri olan ve Kraliçeye saygı duyan yaşlı köylüler kuramın artık çok saçma görünüyor, değil mi? Böyle şeyler bir gecede örgütlenemez,» çok haklıydı, ve olaylar çok canını sıkıyordu. Geceler patlayan el bombaları ile sallandıkça daha belirgin görüldü ki, uygulamanın amatörlüğüne rağmen (ilk başlarda sadece camlar kırılıyordu) tüm olaylar bir plana bağlıydı, örümcek ağının tam ortasında bulunan bizler soluğumuzu tuttuk ve bu sivrisinek saldırılarının etkisiz kalması için dua ettik. Ancak tek bir konuda olağanüstü başarılı olmuşlardı, o da halkın moralini bozmaktı. Ne var ki, sağda solda görülen yüz kadar çocuksu başkaldırı içinde bir tanesi çok daha çirkin birşeyin damgasını taşıyordu: eğitilmiş anarşistler. Kıbrıs'a dışarıdan - Yunanistan'dan - paraşütle talimat atıldığı yolunda kanıtlar gelmeğe başladı. Söylentilere göre olaylar başlangıçta polise karşı yöneltilecekti, bunu söyleyenler alçak sesle «Filistin'de olduğu gibi,» diye ekliyorlardı.

Geceleri görülen karmaşa ve alarmlara aslında fazla sert davranılmayan okulların yaptığı gösteriler ve ayaklanmalar eklendi — ancak polisin saate karşı çalışamayacağı, gece gündüz bombacıları izleyemeyeceği kuşkusuzdu. Harekât alanları da bu sinir bozucu taktiklerden etkileniyordu, çünkü eski mahalledeki labirent gibi dar sokaklar, bir ordu bombacıyı gizleyebilirdi — askeri hesaplamalar, tek bir harekât sırasında bu mahalleyi tümüyle aramak için bir tümen askerin gerektiğini gösteriyordu. Mahallenin bir bölümü kordon altına alındığında, suçlular birkaç dakika içinde kolayca Famagusta Kapısı'ndan Türk semti Konak'a geçebiliyordu.

Her zaman ürkek olan ve bu olaylarda bela çıkartanlara kesinlikle sempati duyan halk sağır ve kör olmuştu, adaletin yerine gelmesini sessiz kalarak önlü-

yordu — bu da sonunda yine halkın sıkıntı çekmesine yol açacak daha sert önlemleri gerektiriyordu. Yönetimin bakış açısına göre en önemli faktör, adaletin sisteminin zarar görmesiydi; Wren, suç üstü yakalanmadıkları sürece kişilerin hüküm giymesinin olanaksız olduğunu saptamıştı. Ve bu genç teröristlerin ait olduğu yaş grubu hepimizi korkutuyordu. Yanısıra, düpedüz açık bir ayaklanmayı savunan öfkeli çığlıklar şeklinde tanımlanabilecek seslerin yükseldiği Atina radyosunun moral baskısı, yerel din adamlarının kan dökülmesini savunma konusunda yeni doruklara ulaşan konuşmaları ile destekleniyordu. Yasa mekanizması kendini yeni ve rahatsız edici çözüm yolları ile yüzyüze buldu. Baskıya yönelik önlemler alınacaktı; iyi ama bizim soruna karşı takındığımız tutumu zaten eleştirmekte olan dünya basını bunu nasıl karşılayacaktı?

Ve sonra polis geliyordu — herşey dönüp dolaşıp polise geliyordu; Wren'in soğukkanlı ve ölçülü değerlendirmeleri kâğıda dökülmüş ve ilgili yerlere gönderilmişti; fakat bunlar dünyanın en istekli kişilerince bile nasıl uygulanabilirdi? Ve işler daha da kötüye giderse şu anda gerekli gördüğü önlemler yetersiz kalmayacak mıydı?

Geceler gergin ve sinirli hale geldi, el bombalarının patlaması ve Wren'in adamlarının boş yere bomba atanı yakalama umuduyla olay yerine gittiğini gösteren polis arabaları gürültüsü ile doldu. Ev yapısı el bombaları ve Molotof kokteyllerine artık daha da çirkin bir şey eklenmişti — zaman ayarlı bombalar: barışsever halkın morali üzerinde korkunç bir yıkıcı etki yapıyordu. Ve bunlar ev yapısı değildi.

Atina radyosu «özgürlük ancak kan ile alınır,» diye haykırıyordu. İyi ama kimin kanıyla? Lefkoşe Merkez Polis Karakolu'nun girişindeki posta kutusuna bırakılan bir bomba, cadde pazarda alışveriş yapanlarla dolu iken patlamış ve bir Rum ölmüştü, kaldı-

rımdaki yıkıntılar arasında 13 yaralı Türk ve Ermeni yatıyordu. Türk Ulusal Partisi, Türk semtinde başka şiddet olaylarına gidilmemesi konusunda Rum toplumunu uyardığında toplumsal misillemeler gölgesi daha da büyüdü. Barlar, konutlar, restoranlar, mezarlıklar — amaçsız hedeflere saldırılar şaşırtıcı bir hızla ilerledi. Artık Wren'e gece devriyelerinde yardımcı olması amacıyla askerler gönderiliyordu; yollarda bariyerler kurularak arama tarama yapılıyordu. Az konuşmakla ünlü aşkerler artık ana yollarda otomobilleri ve kamyonları durdurarak silah arıyorlardı...

Ve sanki kentlerdeki karışıklıklar yansıyormuş gibi, uyuklayan taşra, gençlerden çok daha bilgili ve çok daha kararlı gruplarca yapılan daha ciddi, daha dikkatli eylemlere sahne olmağa başladı. İki ayrı tür düşman olduğu artık kesinlikle anlaşılmıştı: görevleri bomba atmak, broşür dağıtmak ve kamu karışıklığını desteklemek olan ortaokul - lise öğrencileri, ve görevleri polis karakollarına saldırmak, pusu kurmak ve yönetimin sinir sistemini oluşturan yollarla telgraf şebekesine saldırı düzenlemek olan bir grup dağ eşkiyası. Wren, kara mizah anlayışı ile bunları 'Gençler ligi ve Yetişkinler ligi' olarak tanımlıyordu. Daha sonra üçüncü ve son kategoriyi de ekledi: 'Katiller.' Daha sonra yapılan balistik incelemelerde sokakta öldürülen her on kişiye atılan mermilerin aynı tabancadan çıktığı anlaşıldığı için, bunların sayısı yirmi-otuz kişi olarak hesaplanıyordu. Ancak tüm bu olaylar hâlâ o harika ilkbaharın yanıltıcı maskesi ile örtülmüş, yabancı çiçeklerle bezenmiş, tüm memurları karabasanın artık bittiğine inandıran o harika dinginliğe sahip uzun saatlerle yumuşamış geleceğin içine gömülüydü. Bir olaydan sonra alışveriş merkezleri yarım gün ıssızlaşıyordu ve halk saatler sonra sürünerek tekrar dışarı çıkıyor, havayı koklayan hayvanlar gibi sessiz havayı içlerine çekiyordu; sonra yeniden güven kazanarak günlük yaşamın otomatikliği ile sevimli, anlaşılır hale gelen - hiç bir tahmin unsuru içer-

meyen - yüzlerce önemsiz iş yapmağa başlıyordu. Böylece kepenkleri açıyor, iskemleleri dışarı çıkarıyor, eşyalarını alışılmış biçimde düzenleyerek ya da sadece içlerini çekerek garsonların küçük, pandül benzeri tepsilerle getirdiği sevilen ve tanıdık Türk kahvelerini içiyorlardı. Ve aynı gün ışığı altında sarışın ve esmer askerler sokaklarda dolaşıyor, tanıdıkları vatandaşlarla şakalaşıyor ve karşılık olarak yine şakalaşma görüyorlardı — ve eşleri sağlıklı çocuklarla dolu bebek arabalarını iterek pazarda dolaşıyor, heryerde gülümseme ve selamlaşma ile karşılaşıyorlardı. Tüm bunlar gerçek dışıydı. Bir silah patladığında herkes tavşan gibi kaçışıyor, ancak yarım saat sonra tekrar ortaya çıkıyor ve çimenlere uzanıyorlardı — avcıların hâlâ orada olduğunun, gözetlediğinin farkında değillerdi. Sivillerin belleği yoktur. Her yeni olay onlara taze bir zaman dalgası olarak gelir, özgün ve yeni oluşmuştur, yenilikle parlayan tüm ilginçliği ve korkutuculuğu ile var olur. Sadece kasvetli, gündüzleri de elektrik lambaları yanan bürolarda araştırmacılar oturur, geçmiş ve şimdi ile bağlantılarını saptamak için olayların biçimini inceler, öyle ki karanlık gelecekte küçük bir çıkış yolu arayarak gökbilimciler gibi çevreyi seyrederler.

Köy de gülümseyen dinginliği ile kandırıcı olmaktan hiç geri kalmıyordu — Kollis'in onca özenle baktığı çiçek açan siklamenler ve muhteşem güller; bir kere daha motor durdu ve sessizlik çevremi kuşattı, arkadaşlarım büyük ağacın altında kahve içen gruplardan teker teker ayrılarak yanıma geldiler, Lefkoşe'nin yavaşça parçaladığı ve dağıttığı haberlerden bölümler içerdiği için tanıdık olan mesajları getirdiler; keçiboynuzu ağaçlarından, limon ağaçlarından, ipekböceklerinden, yeni bir şaraptan söz ettiler. Bunalımdan hemen hiç söz edilmedi, sadece üzerindeki sorumluluklar çok arttığı için nezaket yasalarına biraz karşı gelme iznini kendisine veren Muhtar bu konuya değindi. «Buraya gelmeğe korkmuyor musun?» «Neden kor-

kacağım ki?» «Silahın var mı?» «Hayır.» içini çekti. «Sana bir silah ödünç vereceğim.» «Kime karşı kullanacağım, Andreas veya Bay Honey'ye mi?» Bir kahkaha attı. «Hayır. Hiçbirimiz sana zarar vermeyiz. Fakat kimi zaman geceleri otomobillerle yabancılar geliyor. Bak!» Dinlenme Ağacının altındaki duvarda mavi boya ile yazılmış bir yazı vardı: KÖLELER ZİNCİRLERİNİZİ KIRIN: YA ÖZGÜRLÜK YA ÖLÜM. Burada oturmuş dinlenme mesleğinin tadını çıkartan tembellik müritlerinin heykel gibi dinginliğine bakıldığında, bu köyün gönüllü toplamak için kötü bir seçim olduğu anlaşılıyordu. «Buraya otomobille geldiler ve farların ışığında bu yazıyı yazdılar. Seslerini duydum. Michaelis'in oğlu onları görmüş, kepsi maskeliymiş.»

Ailem gittikten sonra ortalığı toplamakla meşgul olan Xenu'nun oflayıp poflaması dışında evde herşey sakindi. Çeşmenin başında durmuş elindeki şişeyi dolduran yaşlı Morais beni gördüğünde bir basamak indi ve sıcak bir tavırla elimi sıktı. «Tanrı şahidimdir, böyle şeyler olmasını istemezdim,» dedi. «Ben de.» Derin bir duygu karmaşası içinde uzun bir an durdu, aradığı sözcükleri bulamıyordu — ancak aslında herşeyi söylemişti; hiç kimse bunların olmasını istememişti, ne var ki oluyordu. Bu yaşlı adamın sağlam el sıkışından doğabilecek herşeyi küçümsemişlerdi. Sertçe, neredeyse öfkeyle döndü ve alçak sesle mırıldanarak küçük evine doğru yokuşu tırmanmağa başladı.

Hafta ilerledikçe eve giderek daha az uğrayabildim, ancak Dimitri'nin meyhanesine bir telefon bağlanması için yetkilileri ikna edebilseydim köyde kalmak çok isterdim — ancak bunu hep unutuyordum. Artık standart büro çalışma saatleri dışında bir de her yandan gelen gazetecilerin rutin sorularına yanıt vermek için geceleri birkaç saat büroda kalıyordum. Ancak her ne kadar basın işlerimi kabartıyor ve çoğaltıyorsa da bir süredir görmediğim arkadaşlar bunu bir yönden dengeliyordu; ve yemek masam her zamanki

gibi görmekten sevinç duyduğum birkaç yüzü içeriyordu: kibar ve uygar havası ile Ralph Izzard, aynı anda neşeli ve ciddi olabilen Stephen Barber, zamanın harika biçimde geçmesini sağlayan bulaşıcı gülüşü ve muzip zekâsı ile Richard Williams. Ve sadece hafta sonu için gelen, sonuçta yaklaşık altı ay kalan, evi ve onunla ilgili herşeyi - arkadaşların ya da misafirlerin ani baskınları, gelen telefonlar, gece verilen alarmlar ve harika kahkahalar (Shan Sedgwick kendi kahkahaları ve koltuğunun altında canlı bir hindi ile kapıdan içeri yıldırım gibi giriyordu) - paylaşan genç Richard Lumley. Bunalım, yıllarca karşılaşamayacağım arkadaşları bana getiriyordu.

İçinde yaşadığım dünyalar artık Gulp Stream akıntısı ile giderek birbirinden ayrılan üç ayrı buzdağını anımsatıyordu; Hükümet Konağı ya da Sömürge Bakanı'nın evinden oluşan dünya - taştan yapılmış büyük aslan ve tek boynuzlu atın altındaki iyi bakımlı çiçek tarhları üzerinde yansıyan sihirli ışıkların dünyası - iyi giyinmiş adamların ve kadınların yavaş müziğe yaşamın sunduğu mantıklı eğlenceleri tattığı, ancak İngiltere'de görülen denli yeşil, yeni biçilmiş çimenlerin üzerinde dolaştığı, zamanın dışında bir dünya. Ve sonra basmakalıp rutin işleri ve endişeleri ile büro dünyası. Son olarak da *Virgil*'den* yapılmış bir alıntının yankısı çevresinde, Manastırın çevresinde oluşturulmuş, kesilip alınmış bir şimdinin yeterli olduğu ve gelecekle hiç kimsenin ilgilenmediği köy. Bir iki kere köylüler arasında bir tutum değişikliği olduğunu gösterebilecek hafif bir soğukluk farkettiğimi sandım, ancak yanılıyordum. Tersine, yabancıları eleştirmekten artık kaçınıyorlardı. Bunun altında başka birşey daha vardı, kendileri ile birlikte bir yük gibi taşıdıkları bir yaranın; bir sancının baskısı. Eğer olaylara bir tepki gösteriliyorsa, o da buradaki yaşlıların

---

* Romalı şair, asıl adı Publius Vergilius Maro (i.ö. 70 - 19). (Ç.N.)

kara gözlerindeki üzüntülü suçluluk duygusuydu. O alaycı tavırla «Hey, İngiliz,» diye seslenmekten vazgeçmişlerdi - fakat «komşu» sözcüğünü hâlâ kullanıyorlardı - ancak bu sözcük artık ağırdı, üzüntüyle yüklüydü. Bunları yorumlamak zordu.

Bunalım duygusunun derinleşmesi sürecinin ortasında, Londra'dan gelen siyasi bir açıklama, herkesi bir ölçüde rahatlattı, «Doğu Akdeniz'i etkileyen siyasi ve savunma sorunlarını» incelemek için üç devletin katılacağı bir konferans yapılmasını öneren bir teklifti bu, bir çözüm yolu olmasa bile Kıbrıs sorunlarına en azından bir güvenlik vasfı sağlayabilirdi. Her zamanki iyimserliğimle, bunun adadaki ölüme gidişi durdurabilecek olası bir çözüm yolu olduğunu düşündürn. Heyhat! sadece geçici bir rahatlama oldu. Doğal olarak artık el bombalarının ve makineli tüfek gibi yağan telefonların seslerine alışmıştık; yine de haber sevindiriciydi ve uzun bir beklemeden sonra olaylar artık bize gülümsemeğe başlamış gibi görünüyordu.

Sivrisinek gibi sokup kaçan saldırılar artık kesintisiz sürüyordu; Rumları bir musluk gibi açıp kapatamazsınız. Mayıs ayında Vali zaman ayarlı bir bombanın patlamasından ancak birkaç saniye ile kurtulabilmişti — çünkü bir sinemaya yerleştirilen ve bağış toplama amacı ile verilen bir konser sırasında patlamak üzere ayarlanan bomba, gösteri bitip salon boşaldıktan sonra, ancak çıkış koridoru hâlâ dinleyicilerle dolu iken patlamıştı. Polis karakollarına yapılan saldırılar da sürüyordu, bu arada polis hemen her gün yeni bir parti silah veya cephane buluyordu.

Wren'in yanıltıcı dinginliği pekçok şeyi gizliyordu — bunların başında üstlendiği görevin başarılması olanaksız bir görev olduğu geliyordu; çünkü bir polis gücü sadece silahların ve bacakların birleşmesinden oluşmaz, bir tepsideki kabakları sayar gibi memurların sayılması ile ölçülemez. Polisi canlı kılan haber almadır ve bu da çarpım tablosu ile doldurulamayan bir

boşluktu. Herkesin birbiri ile akraba olduğu, böylesine içine dönük bir adaya bu kadar az haberalma verileri gelmesi çok şaşırtıcıydı. Kıbrıs'ta dedikodular genelde heryerde sızar; eğer Larnaka'da burnunuzu hızla sümkürür ve sonra da otoyolda hızla Limasol'a giderseniz, oraya vardığınızda nezle olduğunuzu çoktan öğrenmiş birkaç kişiyle karşılaşırsınız. Sessizliğin nedeni bir ölçüde baskılara duyulan korkuydu, ancak en önemli nedeni kamuoyunun genel sempatisiydi ve olaylara katılmayan biri bile bomba attıktan sonra kaçan birine kapısını açardı. Paddy Leigh Fermor bir keresinde sabotajların ne denli kamuoyunun genel sempatisine bağlı olduğundan söz etmiş ve «Ne de olsa Girit'te sadece beş kişiydik, çok küçük bir mangaydık ve yıllarca çok sayıda Alman birliğinin canına okuduk,» demişti. Aynı şeyin Kıbrıs'ta yinelenmesi riskini göze alabilecek miydik? Karar vermesi zordu, ancak teraziye vurulduğunda Kıbrıslıların uzun bir kuşatmaya dayanacak temele sahip olmadığı görülüyordu. Eğer Yunanistan'ın eksik olan insan gücü, malzeme ya da moral desteği sağlayabileceğine inanmasaydım bu varsayımı kabul ederdim; ve adanın denizden ve havadan etkin biçimde ablukaya alınamayacağını biliyordum.

Bu görüşüm, çoğu kişi tarafından, en azından adadaki yabancılarca paylaşılmıyordu. Genel kanı, sert taktiklerin ve ekonomik baskıların orta sınıfa karşı etkili olacağı ve bu sınıfın cüzdanlarına yönelik doğrudan bir saldırıya karşı uzun süre dayanamayacağı, ve aralarındaki birkaç teröristi teslim olmağa zorlayabilecekleri şeklindeydi. Bu görüş korkutucu bir siyasi cahilliği gösteriyordu, sadece genelde devrimin yapısını değil, günümüzdeki başkaldırıların canlandırıcı ruhunu da bilmeyen bir cahillik. Aydınların EOKA'yı modern Yunan tarihinin karşı konulmaz hareketi olarak gördükleri daha şimdiden belliydi; Kıbrıs, Makedonya'nın basit bir yinelenmesiydi. Ne de olsa Girit de bu şekilde temizlenmişti; ve tüm bu olayların yegâ-

ne trajedisi, bu savaşın nedense tarih bilgisi anlaşılmaz bir biçimde eksik olan geleneksel ve çok sevilen bir arkadaşa yönelmiş olmasıydı...

Barlarda sert önlemlerden söz etmek kolaydı («Kamçıyı elimize alır almaz işler düzelir, sevgili dostum, bunu daha önce de gördüm» ve «Kıbrıslıları öyle bir sıkıştırmalıyız ki sonunda imdat diye bağırmalılar»), fakat bu düşünce dizileri siyasi açıdan verimsizdi; çünkü kamçı masum omuzlara da rastlayabilir ve insanların Hükümet için çalışacak muhbirler olma yerine EOKA'ya gönüllü yazılmalarına yol açabilirdi. Bir köy atasözü şöyle diyordu: «Katırı yakalayamadığı için semerini dövdü.» Olayların baskısı sonucunda giderek yöneldiğimiz nokta buydu, ancak henüz erkendi ve yapılacak Konferansla sorunlarımızın tümüne akılcı çözüm yolları getirilebilirdi, umutsuzluğa kapılmak için geçerli bir neden yoktu. Gerçekten de, görüldüğü kadarıyla, kamuoyu sonunda Kıbrıs'ın akıl yolu ile ele alınacağını ve kangrenli bir kol gibi yavaşça çürümeğe bırakılmayacağını düşünerek genel bir rahatlamaya girmişti.

Ben de şanslıydım; çünkü görevimle ilgili temaslarda bulunmak üzere üç günlüğüne Atina ve Londra'ya gitmem emredildi, bu uzun zamandır beklediğim bir fırsattı. Ayrıca siyasi gerginliklerin hafifçe dindiği bir gece Güzelyurt'taki evde yalnız kalabildim, artık çok uzakta ve geri gelmez görünen o geçen yılın bilinçli rutinine dönmekten mutluydum; sabah dörtte kalkmak, mum ışığında kahvaltı hazırlamak, uzaklardaki Marie'ye veya kızıma bir iki mektup yazmak, Frangos ve sığırları ile birlikte karanlık caddeye çıkmak, Manastırın arkasında şafağın sökmesini seyretmek. Altın ve limon yığınları bir keman teli gibi gerilmiş, bas sesli Gregoryan mavileri ve grilerinin üzerinde duruyordu. Sonra adım adım tepeye tırmanmak, seçilemeyecek uzaklıkta iki minarenin yükseldiği çıplak mukavva ovaya şafağın dökülmesini ve yayılmasını izle-

mek, arabanın masa gibi düz Mesaoira'ya doğru serçe gibi inmesi... Artık Kıbrıs'a aşık olduğumu anlıyordum, çirkinliğine, toz ve nemli bulutlarının düzensiz görüntüsüne, gizli uyumsuzluğuna rağmen.

Sonra Cyclades'e doğru yükseliş, martıların ve ıssız plajlar üzerinde kırılan dalgaların müziği ile dolu, bir adanın zaman zaman görünmesine izin veren yeşil bir sis ile örtülmüş, farklı ve ağırlıksız bir dünyaya giriş. Denizin kenarlarındaki kireçyeşili, kobalt mavisi, zümrüt yeşili renkler...

Atina hâlâ harika güzellikteydi, çünkü yüzünü gerdirmiş bir kadın hâlâ güzelliğini koruyabilir; ancak artık başkent olmuştu, geniş caddeler ve yüksek binalarla doluydu. O berduşça ve sevimli taşralılığını yitirmişti — o bildiğimiz özelliksiz, modern, sorunlu kentlerden biri olmağa çok yaklaşmıştı. Hava çok sıcaktı ve hemen herkes adalara gitmişti. Görebildiğim birkaç arkadaş, Kıbrıs sorununa bir pulluğun ikiye böldüğü solucanlar gibi kıvranarak bakıyordu — gözlerine ve anladıklarına inanmakta zorluk çekiyorlardı. Ancak, Kıbrıs'ı unutarak güzel bir öğleden sonra geçirmeyi başardım, eski dostum George Katsimbalis ile Akropol'un arkasındaki favori tavernamıza gittik, sonra bir zamanlar Belgrad büyükelçisi olan, şimdi ise ülkemizi Yunanistan'da, Enosis sorunu ile hertürlü mantığın ötesinde değişen Yunanistan'da temsil etmek gibi zor bir görevi üstlenmiş Sir Charles Peake ile bütün bir gün sohbet edip Belgrad günlerimizi andık.

Kavouri yakınlarındaki yazlık villasının sessiz terasında otururken, gökyüzünün onun omuzu üstünde kararmasını seyrederken, ve o harika körfezin düzgün siyah cilası yavaşça ışıklarla süslenirken, gökyüzüne, Atina'nın o sıcak siyah gökyüzüne doğru yükselirken, o zaman dışı huzurla ilgili eski yanılsamaya tekrar kapılır gibi oldum. Orada burada yeşil bir göz veya kırmızı bir parlaklık görülüyor ve bir gemiyi işaret ediyordu. Ancak deniz ve kara birbirinden ayırt edilemiyordu.

Yunanistan'dan içten bir sevgi ile söz etti ve olaylara çözüm yolu getirebilecek, hepimize daha çok soluk alma olanağı verebilecek konferansla ilgili umutlarını anlattı; ben de ona katıldım. Ancak ona veda etmek, bu harika villadan ayrılmak ve kuru, dağınık yıldızların ışığı altında Atina'ya arabayla geri dönmek zordu; üç yüz metre yüksekten Akropolis'in solmasını ve şafağın ışığında yokolmasını seyretmek daha da zordu.

Londra, damlayan gri sisi ve heyecansız tonları ile beni bekliyordu. Sömürge Bakanlığından çıkarken, asansörü paylaştığım ve bir yaylı sazlar grubu gibi otobüs durağına yürüyen üç Afrikalı devlet adamının neşesinden İngiliz imparatorluğu'nda herşeyin yolunda olduğunu anladım. Üçünden de Chanel No. 5 parfümü yükseliyordu — sanki resmi ziyaretlere başlamadan önce, sabah kahvaltısından sonra, bir fil hortumuyla onlara bu parfümden püskürtmüştü. Seslenerek ve şemsiyelerini sallayarak otobüsü durduran öteki yolculara acıdım.

Görevimin emrettiklerini elimden geldiğince yerine getirdim, ancak Dışişleri Bakanının benimle kişisel bir görüşme yapması gibi bir onura erişeceğim kesinlikle aklımdan geçmiyordu, üçüncü günümde Dışişleri Bakanlığına çağrıldım. Bakanın etkileyici uzun boyu ve yakışıklılığı onu hangi toplulukta olursa olsun öne çıkartırdı; ancak bunların yanısıra bir 18. yüzyıl centilmeninin çekiciliği ve liberal tutumuna da sahipti — yapaylıktan eser bulunmayan muhteşem bir kişilik ve gerçek anlamda seçkin bir zekâ. Ve gülmece anlayışı. Onun karşısında iken korkaklığa ve çekingenliğe yer yoktu, sadeliği ve doğruluğu böyle tutumları önlüyordu. Ona düşündüklerimi anlattım; yapılacak Konferansa ne büyük umutlar bağlandığını açıkladım. Her ne kadar Türklerin sert bir tepki göstermesi bekleniyorsa da ve Türklerin davamızı desteklemeleri bunun karşısında siyasi çıkarcılık olarak görülebilirse de bunun arkasına gizlenmenin akıllıca ol-

mayacağını belirttim. Halkın genel iyiniyetini harekete geçirecek kalıcı bir çözüm yolu bulmayı başarmak istiyorsak kendi kaderini belirleme hakkını serinkanlılıkla elé almamız gerektiğini, bu iyiniyet olmazsa iyi savunulan bir ada/üssün bile düşmanlarla çevrili bir kale olmaktan öteye gitmeyeceğini belirttim. Kıbrıs bana göre egemenlik ile güvenliğin birbiriyle bağlantılı olmadığı bir yerdi; ve yirmi yıllık planlı bir süre içinde (bunu kabul edeceklerini düşünüyordum) büyük işler başarabilirdik. Şu andaki durum, daha kötüye bile gitse doğal olarak zor kullanma yoluyla sonsuza dek sürdürülebilirdi; bunun tehlikeli bir yönü ise adadaki polisin durumuydu... Bu görüşmeden hemen sonra bu görüşlerimi resmi bir rapor halinde yazabilirdim.

Beni ciddi bir yüzle ve sempati ile dinledi, ve bunun nedenini biliyordum. Bakanın kendisi de adayı iyi biliyordu. Pearce'nin güzel evinde bir süre kalmış ve Lapithos'taki limon ağaçları arasında dolaşmış ya da köylülerle kahve içmişti. O küçük, düşman köylerle dolu Gotik ovanın her santimetresini biliyordu. Ona göre de şimdiki durum çok üzüntü vericiydi, çağrışımlarla ve dikenlerle doluydu. Ancak bana fazla bilgi veremeyecekti, çünkü Bakanlar Kurulu hâlâ adadaki durumu görüşüyordu.

Whitehall'dan* bakıldığında da görüş açısı değişiyordu, çünkü Londra'da Kıbrıs sadece Kıbrıs değildi; telekomünikasyon merkezleri ve limanlarından oluşan kırılgan bir zincirin bir halkasıydı, zamanın getirdiği değişikliklere direnmeğe çalışan bir imparatorluğun belkemiğiydi. Eğer Kıbrıs'ın ayrılıp gitmesine izin verirsek, Hong Kong, Malta, Cebelitarık, Falkland Adaları ve Aden ne yapardı? — bunların tümü de sorunlu fakat sağlam adalar değil miydi? Filistin ve Süveyş yabancı egemenlik sorunlarıydı; hiçbir zaman Kıbrıs gibi imparatorluğun bir parçası olmamıştı. Kıbrıs, coğ-

* Londra'da bakanlıkların bulunduğu semt. (Ç.N.)

rafi ve siyasi açıdan bakıldığında imparatorluğun belkemiğine aitti; öyle ise, ne pahasına olursa olsun elde tutulması gerekmez miydi?

Tüm bu birbirleri ile çelişkili görüşler arasında yolumu bulamıyordum; bana herkes haklı ve herkes yanılıyor gibi geliyordu. Yine de bir formül oluşturmayı başarırsak barışçı yoldan bir çözüm yolu bulunabilirdi. Belki de Konferans bize bu fırsatı sağlayacaktı.

Bu insanın beynini altüst edici konularla meşgulken, Dışişleri Bakanının ertesi gün Kıbrıs'a gideceğini haber aldım; bu nedenle derhal görevimin başına dönmem gerekiyordu. Bakanın özel uçağı ile yolculuk etmem için gereken işlemler yapılmıştı.

Uçak ertesi gün akşamüstü saat beşte kalkacaktı, ancak bunu doğrulamak için pekçok telefon görüşmesi yapmak gerekiyordu; bütün gece uçacak ve sadece yakıt almak için Napoli'de kısa bir süre duracaktık.

O öğleden sonra saat dörtte eski moda diplomatik plakalı otomobillerin Dışişleri Bakanlığı önünde sıralandığını gördüm, Bakanın kendi pırıl pırıl Rolls-Royce'u en baştaydı. Son dakikada yapılması gereken pekçok iş vardı ve arabama kişisel koruma görevlisi bizimle yolculuk yapacak olan Sir John Martin'i alınam emredildi.

Scotland Yard'ın loş kapılarından kırmızı yüzlü, ağarmış sakallı, iyi giyinmiş bir adamı aldık, bir albay ile başka birşeyin karışımı bir havası vardı, yaşamın kötü yanlarını görmüş olmaktan doğan tanımlanamaz bir özellik; valizimi bagaja koyarken benimle şakalaştı. Böyle görevlerde makinalı tüfek taşımadığını söyledi. «Keskin bir göz ve çok küçük bir Colt tabanca ile yetinirim.» İnsan, bu iyi dikilmiş takım elbise içinde daha iriyarı bir vücudun pot yapacağı izlenimine kapılıyordu. Yanında bir roman ve küçük bir satranç takımı vardı, geceyi bir satranç problemi üzerinde uğraşarak geçirmemizi önerdi.

Londra'yı baştan başa geçtik, sadece Sir John ve valizini almak için durduk. O daha iyi silahlanmıştı, çünkü koltuğunun altında Homeros'un 'İlyada'sı duruyordu ve daha nazik, aydın yüzüne uyuyordu.

Yağmur Londra üzerine bardaktan boşanırcasına yağıyordu, fakat Northolt'a vardığımızda gökyüzü açıktı ve havalimanının çimenlerinden yükselen tarla kuşları ile doluydu, çok önemli Kişiler Salonu'ndan çok etkilendim, ve burayı yaşamımda ilk defa ve son defa görmekte olduğumu düşündüm; pasaport ve gümrük formaliteleri öylesine hızlı yapıldı ki kendimi Ağa Han gibi hissettim. Bunlar büyük bir adamın yanında yolculuk yapmanın hoş yanlarıydı. Dışişleri Bakanı şeref kıtasını şöyle bir teftiş etti. Karısı ve çocukları onu uğurlamağa gelmişti, onları kucaklamasındaki sıcaklık ve doğallık, bizim Frangos'u bile etkilerdi. Kırmızı evrak çantaları uçağa yüklendi, biz de uçağa binip yerlerimize oturduk, bu arada pilot canyelekleri ile ilgili kısa bir açıklama yaptı, sonra gözünü kırparak «Bu gemide çok iyi yemekler vardır ve bir kere havalandıktan sonra mutfağı hiç kapatmayız,» dedi.

Ancak havalanmak söylendiği kadar kolay değildi; tam pistte ilerlemeğe başlamışken iki kere durmak ve telefonla arayan Başbakanla görüşmek zorunda kaldık, yanısıra iki kere de Dışişleri Bakanı o rahat gülmece anlayışı ile uçaktan inip salonda telefon görüşmeleri yaptı.

Sonunda havalandık ve yavaş bir dönüşle İngiltere üzerindeki sihirli günbatımına ilerledik. Bunu genel bir rahatlama ve ceketleri çıkarma izledi. «Viski soda ister misiniz?» Sir John bu öneriyi kabul ederken 'İlyada' kitabını dikkatle koltuğun koluna koydu. Kulaklarımız motorların uğultusu ve ıslığına uyum sağlamağa başlamıştı; sözcükler yerine gülümsemeler ve jestler kullanıyorduk. Pilot yanımıza geldi, hazırola geçti ve selam vererek Dışişleri Bakanı'na bir kâğıt uzattı. «Yeni geldi, efendim,» dedi yüksek sesle. «Oku-

malısınız.» Bunun Başbakandan gelen çok önemli bir mesaj olduğunu düşündüm, ve Dışişleri Bakanı öfkeyle içini çekip başını salladığında hemen dikkat kesildim. Ne yazıyordu? Belki de savaş çıkmıştı. «İngiltere 155 için hazır,» diye bağırdı kâğıdı Sir John'a uzatırken, o da dudaklarını yaladı ve mesaja kuşkuyla baktı, bu habere aynı içtenlikle tepki gösteremeyeceği görülüyordu.

Bir saat süreyle beslendikten ve dinlendikten sonra yemekler ve içkiler ortadan kayboldu, kırmızı evrak çantaları getirildi ve içindeki dosyalar masanın üzerine yayıldı. Herkes istekle çalışmağa başladı ve bunu karanlık çökünceye, ben uyuklamağa başlayıncaya dek sürdürdüler.

Napoli'de karanlık binalarla dolu ıssız bir alanda yakıt aldık, orada burada büyük bir uçağa ait yuvarlak parçalar görülüyordu. Kıbrıs ve sorunları ertesi sabah saat dokuza kadar yanımıza gelmedi, sabah kahverengi ve sisliydi, şarkı söyleyen denizle çevrilmişti. 'Ilyada' üzüntüyle bir yana bırakıldı, düşler artık gerçeklere teslim olmuştu; cebimdeki P.G. Wodehouse'ın kitabına el sürmemiştim. (Böylesine seçkin insanlar arasında iken onu çıkartıp okumağa utanmıştım, biz büyük şairlerin de gururu vardır.)

Bundan sonraki iki gün konferanslar ve toplantılarla geçti, pek önemli kararlar alınamadı, ancak farklı tutumları Kıbrıs sorununun parçalı bulmacasını oluşturan görevlilerle Dışişleri Bakanının tanışması değerli bir fırsattı. Büyük adam bir sabah şafak sökerken ortadan kaybolduğunda Sömürge Bakanlığı'nda çıkan karışıklık da çok eğlendiriciydi. Sonunda Dışişleri Bakanının Lapithos'a giderek banyo yaptığı, sonra da küçük bir tavernada köylülerle kahve içtiği anlaşıldı; bu denli sıkıcı işler arasında tipik ve harika bir kaçıştı. Bakan sabah 9.30'da geri döndü.

O sabah Vergi Dairesine zaman ayarlı bir bomba atıldı, yaralanan olmadı; Vergi Dairesi ile birlikte o

yıl verilen vergi beyannamelerinin de havayı uçmadığı öğrenildiğinde herkesin yüzü asıldı. Daha sonra Tapu Dairesine de bir bomba bırakıldığı saptandı ve patlamadan etkisiz hale getirildi. Bu yorucu tehlikeler atmosferinde görüşmelere devam edildi ve olayların siyasi yönüne ilişkin kilit faktörün kendi kaderini belirleme hakkı olduğu giderek berraklaştı — doğal olarak bu, Enosis demenin bir başka yoluydu, çünkü Rumlar beşte dört oy çoğunluğuna sahipti.

Heryerde üç Devlet Konferansının bir tuzak olabileceği söyleniyordu. Birleşme konusuna gelecekte izin verilmesine ilişkin koruyucu yönleri olmayan, kabul edilemez bir anayasanın önerileceği söyleniyordu; Başpiskopos Atina'ya kısa bir yolculuk yaparak huzursuz Papagos'ları yatıştırmağa ve çizgiyi aşmamalarını sağlamağa çalıştı. Atina artık kendisinden emin değilmiş gibi görünüyordu, çünkü sorun Yunanistan'ın iç düzenini tehdit etmeğe başlamıştı, ve bu düzen, iktidara gelmesine ve komünistlerle çarpışmasına yardımcı olduğumuz hükümetin düzeniydi. Yunanistan'daki sağ kanadın sallantıya girmesine yol açma tehlikesi ile karşı karşıyaydık — ve dış ilişkilerde hiç deneyimi olmayan daha sert uluslararası uygulamalara geçilmesini isteyen Kıbrıslı Rumlar bu sürece bilmeden yardımcı oluyorlardı. Şu anda Yunanistan'daki kamuoyu tahriklere açık, heyecanlı bir konumdaydı ve ılımlılık kokan herşey «milliyetçi değil» damgası yiyordu. Yunan hükümetleri başka hiçbir ülkede olmayan biçimde kamuoyuna bağlıdır. Kuyruk köpeği sallıyordu, Leftkoşe Atina'yı sallıyordu. Ve bunun arkasında Yunan - Türk ilişkileri üzerinde fırtına bulutları toplanıyordu. Bunlar acil ve herşeyden önemli konulardı; bunların yanında Kıbrıs'ta bir iki bomba patlaması bana ikincil derecede geliyordu. Yunan Hükümetinin hem de Komünistler tarafından istenilen koşulları göz önüne almaksızın Londra'ya gitme davetini kabul ettiğini öğrenince rahatladık. Bu, durumun Atina açısından ne kadar önemli olduğunun bir kanıtıydı. Kötü bir trafik

sıkışıklığı içindeydiler, ancak biz de Kıbrıs'ta aynı durumdaydık.

Bu arada ada içinde olaylar kötüleşiyordu; eğer teröristler adaletin karşısına çıkartılamıyorsa en azından zarar vermeleri önlenmeliydi. Temmuz başlarında Gözaltı Yasası çıkartıldı ve Wren'in görevini biraz kolaylaştırdı, ve kanımca dolaylı yoldan birkaç çırağın ve lise öğrencisinin hayatını kurtardı, çünkü tanık olmadığı için mahkemeye verilemeyen anarşist gençler geçici olarak gözaltına alınıyordu. Atina radyosu bu uygulamaya bir dizi saldırıda bulundu ve 'Faşist' hatta 'Katil' olduğumuzu duyurdu. Gözaltına alınanların yaşadığı koşullar, yorum yapmak ve isterik saldırılarda bulunulması için iyi bir fırsat oldu, ve Kyrenia kalesi içindeki yaşam koşulları üzerinde ateşli tartışmalar koptu. «Kıbrıs halkı adına Halkla İlişkiler Bilgi Görevlisinin aşağıdaki sorulara yanıt vermesini talep ediyoruz: Kalede tuvalet var mıdır yok mudur? Eğer yoksa yerine ne kullanılmaktadır?» Ve bir soru daha: «Tuvalet yerine kullanılan o korkunç madeni kovaların içindekilerin kaleye çok yakın bir yere boşaltıldığı ve bu nedenle gözaltında tutulanların sağlığı açısından tehlike oluşturduğu doğru mudur? Eğer görme ve koklama duyularımız yanılmıyorsa ve sinek ve öteki böceklerin toplanması bizi kandırmıyorsa, bu doğrudur, Bay Durrell.» Bu çok abartılı bir iddiaydı ve Yunan Enformasyon Bakanlığı'na başvurarak Yunanistan'daki genel temizlik durumunu sormak isterdim - o denli kötüdür ki insanın anlaması için görmesi gerekir - ancak vazgeçtim; Yunan milliyetçiliği kolay ölmez. «Yine de,» dedi Sömürge Bakanı, «kendiniz gidip bir bakın ve her ne kadar faşist hayvanlar isek de temizlik ve sağlık önlemlerimizin hâlâ sağlam olduğunu göstermek için gazetecileri de götürün.»

Gözaltındakiler artık kaleden alınmış ve Kokkinotrimitphia'ya götürülmüştü, buradaki sevimsiz düz arazide birkaç baraka ve büyük bir telörgü bulunuyordu. Uzaktan bakıldığında terkedilmiş bir hindi çiftliği-

ni andırıyordu. Oraya Foster ile birlikte gittim, yolda tutukluların gösterdiği inanılmaz mantıksızlıktan, yasalara hiç uymamalarından, uygarlık düzeylerinden söz etti. «Onların yaklaşık üçte ikisine ciddi suçlardan hüküm giydirebilirdik. Küçük piçler! Ve ziyaretçilerin kafasına toprak atarak bize 'Faşist' diye bağırıyorlar. Sorarım sana, faşist miyiz?»

Hüzünlü bir yerdi; batıdaki çöllerin yakınında kurulmuş o ruhsuz transit kamplarına benziyordu. Tutuklular biraz ıslah edilmiş ve ezik görünüyorlardı — ve bazıları hiç de çocuk yaşta değildi. Öğrencilerimin de burada olup olmadığını anlamak için gözümü açtım. Gelirken Tüm Epsilon Alfa sınıfını burada, parmaklıklar arkasında bulacağımdan korkmuştum, ancak, sadece iki öğrenci, şişman Joanides ile Paul'u görünce rahatladım. Joanides bakkalın oğluydu ve öylesine doğuştan yetenekli bir komedyendi ki hemen her dersin başında onu dışarı atmak zorunda kalırdım, sonra da pişman olurdum, çünkü karşı saldırıları gerçekten çok komikti. İngilizce derslerinde koridorlarda ıslık çalarak bir aşağı bir yukarı yürürdü ve müdürün birden karşısına çıkması olasılığına karşı tuvalete gidiyormuş gibi yapardı. Beni gördüğü zaman bir çığlık attı: «Demek sonunda sizi de yakaladılar, Bay Durrell? Size Rumlarla fazla dost olmamanızı söylemiştim, işte sizi de içeri attılar.» Bir an gerçekten bu kanıda olduğunu düşündüm. Koğuşa girdik, o hâlâ benimle dalga geçiyordu. «Ne işin var burada, seni sersem,» dedim öfkeyle. «Seni buraya getiren şey aptallığın, seni geri zekâlı.» Foster'e oğlanın suçunu sordum, bu sırada oğlan ağırlığını bir şişman bacağından ötesine aktararak huzursuzca kıpırdanıyordu. «Üzerinde bir bomba vardı,» dedi Foster bir büyükanne gibi içini çekerek. «Dilkatini çekerim, bir el bombası.» Joanides Foster'dan bana, sonra da benden Foster'a baktı. Bizi bu kadar öfkeli gördüğü için üzgündü. «Oh, Bay Durrel, sadece küçük bir bombaydı,» ve işaret parmağını gösterdi. Konuşmadan yanından geçip ilerledim.

Yaşam koşulları zor, fakat kötü değildi. Olasılıkla askere giden pekçok kişinin karşılaştığı koşullardan daha iyiydi. Kulübeleri dolaşarak yemekleri ve sıcak su tesisatını inceledik. Pencere pervazlarında ve yataklarda duran kitaplara bakılırsa teröristlerin bir bölümü aydınlardan oluşuyordu. Myrivilis'in 'Mezara Gömülmüş Yaşam' ve Kavafis'in ender bulunan bir Atina baskısı kitabını gördüm; yanısıra Seferis'in şiir kitapları ve İngilizce baskısına benim yazdığım önsözün özenli bir Yunanca çevirisini de içeren Venezis'in 'Aeolia' kitabı da vardı. Bunlar bana acı veriyordu, çünkü EOKA'nın yasaları çiğneyen, suç işleme eğilimli kişilere değil, gençler arasındaki en heyecanlı ve idealist bireylere çekici geldiğini ilk defa anlıyordum. Kışkırtıcıların dikte ettiği eylemlerden dolayı acı çekecek olanlar onlardı.

Paul bir pencerenin önünde durmuş, kırmızı kumtaşından oluşan bu zalim ve çorak hiçliğe bakıyordu. Beni görmedi, ben de onu rahatsız etmek istemedim. Bir an tereddüt ettim, sonra Foster'a katılarak odada yavaşça bir tur attım, orada burada bir okul defteri ya da gazete görüyordum. Sonunda Paul'un yanına gittim ve elimi omuzuna koydum. «Neden buradasın?»

Gözyaşlarına boğulmak üzereydi, ancak yüzünü bana çevirdiğinde sakin, normal görünmeğe çalışıyordu. Birşey söylemedi, fakat öfkeli bir merakla bana baktı — sanki bir kurt yaşamsal organlarını yiyormuş gibi. «Onun üzerinde de bomba vardı,» dedi Foster yorgun bir sesle. «Küçük sersemler! Bununla elinize ne geçeceğini sanıyordunuz? Bombayı kavşaktaki bir kiliseye attı. Sanırım hepimizin ödünü koparacağını düşünüyordu.»

«EOKA'dan mısın?» diye sordum.

«Hepimiz EOKA'danız. Tüm Kıbrıs,» dedi alçak ve kontrollu bir sesle. «Eğer arkadaşınız bombayı neden kiliseye attığımı öğrenmek istiyorsa ona korkak olduğum için böyle yaptığımı söyleyin. Ben değersiz biriyim. Ancak ötekiler benim gibi değil. Onlar korkmu-

yor.» Birdenbire beni görmekten dolayı duyduğu şeyin nefret değil, gerçekte farklı bir şey, utanç olduğunu anladım. «Neden korkak olasın ki?» Gözyaşlarına boğulmağa bir adım daha yaklaştı ve çabucak yutkundu. «Çünkü bombayı bir eve atmamı söylemişlerdi, fakat evin bahçesinde küçük çocuklar oynuyordu. Fırlatamadım. Yapamazdım. Onun için kiliseye attım.»

Gençlerin muhteşem egoistliği. Emirlere uymayı beceremediği için endişeleniyordu. Doğal olarak, Hristiyan bir toplumda büyümüş gençlerin bir gecede teröriste dönüşmesi kolay değildi — ve bir açıdan bu sorun tüm Kıbrıslı Rumlar için de geçerliydi. Eğer Frangos'a bir tabanca verilse ve beni vurması emredilseydi, kanımca tetiği çekemezdi. «Yani iki çocuğu öldüremediğin için üzgünsün öyle mi?» diye sordum. «Ne çarpık bir düşünüş biçimi, öylesine çarpık ki sen de aptalın biri olmalısın!» Gözlerini kırpıştırdı. «Savaş savaştır,» dedi. Başka birşey söylemeksizin yanından ayrıldım.

İki tutuklu komitesi ile görüştük, herbir komite seçimle gelmiş üç gençten oluşuyordu ve koğuşlarından sorumlu olmakla görevliydi. Şikâyet edebilecekleri fazla birşey yoktu, ancak hemen herşeyden heyecanla şikâyet ettiler. Onları dinledim, sakinleşmelerini bekledim, sonra şikâyet gerekçelerini not ettim — bunların en ciddisi, cezaevi kalabalık olduğu için sınavlarına çalışmağa olanak bulamamalarıydı! İçlerinden çoğu bu yıl üniversite sınavlarına girecekti. Foster'a bunu söylediğimde iki elini birden direksiyondan çekerek kulaklarını tıkadı, «Sus,» diye yalvardı. «Hiçbir şey söyleme. Hepsi de deli. Bunu kabul edemem, önce bomba atıyorlar, sonra da sınavlarına girmek istiyorlar, ve giremedikleri için ben faşist oluyorum.» Homurdandı, araba sağa sola savruldu. «Bu bir akıl hastanesinde erkek hastabakıcı olmağa benziyor. Tüm Rumlar bu kadar deli midir?»

Bu sorunun yanıtı doğal olarak evet'ti. «Pekâlâ, zaten burama geldi,» dedi Foster, «İngiltere'ye ne kadar

çabuk geri dönersem o kadar iyi olacak.» Ona acıma ile karışık sempati duyduğumu söylemeliyim.

Günler amaçsız ayaklanmalar ve demagoglarla yorumcuların çığlıkları arasında geçiyordu; geceler ise kırılan camların gürültüsü ve küçük el bombalarının patlamaları ile doluydu. Türkler huzursuz olmağa başlamıştı. Olaylardan söz ederken Sabri'nin gözleri kararıyor ve şimşekler çakıyordu. Ev için biraz tahta almak amacıyla bir Pazar günü arabayla onun bürosuna gitmiştim. «Bu Rumlara daha ne kadar anlayış gösterecekler?» diye sordu. Bir önceki gün ciddi bir ayaklanma olmuş ve Başpiskoposluk binasını ateşe vermek isteyen bir grup âsi Türk'ü kendisi geri çevirmişti. (Sabri çok cesur bir adamdı: Bir keresinde Rum bir balıkçının boğulmak üzere olan oğlunu kurtarmak için giyinik olarak Kyrenia limanına atladığını görmüştüm.) «Biz Türkler buna anlayış gösteremeyiz,» dedi bebek arabalarının arasında kımıldamadan otururken. «Sert önlemler almalısınız. Para cezaları. Ağır hapis cezaları. Bu insanları tanırım. Burada doğdum. Hemen hizaya geleceklerdir. Biz Türkler bunun yolunu biliyoruz.» Ancak doğal olarak 1821 yılında uygulanan yöntemler bugün geçerli değildi ve Rumlar bunu biliyordu. Eğer Ruslar ya da Almanlar olsaydı Enosis sorunu yarım saatte çözülürdü — kitle katliâmları ve sürgüne göndermelerle. Ancak hiçbir demokrasi bu açıdan yaklaşamazdı.

Öyle ise, günümüzdeki Rumlar geçmişteki Rumlara ne ölçüde benziyordu? O akşam Hollandalı bir gazeteci, Yunanlı bir konsolosluk görevlisi ile yaptığı görüşmeyi anlattı, görevli şunları söylemişti: «Açık konuşursak, piçkurularının savaşacağını hiç düşünmemiştik. Böyle olaylar çıkacağı dünyada aklımıza gelmezdi. Onları moral açısından destekledik, çünkü istheklerinin haklı olduğunu düşünüyorduk; fakat maddi açıdan asla desteklemedik. Bu tümüyle Kıbrıslıların gösterisi, ve bizi çok şaşırttı. Kıbrıs, kuşaklar boyunca

kendisine iktidarsız olduğu söylenilen bir adama benziyor; birdenbire kendisini güzel bir kızla yatakta buluyor ve aslında iktidarsız olmadığını anlıyor — gerçekten sevişebiliyor! Tüm bunların bir ayda sona ereceğini sandık, fakat artık gerçekten devam edecekleri kanısındayız.» Sonra da inatçılığın Kıbrıslıların kentli Yunanlılarla paylaşmadığı bir özellik olduğunu unuttuklarını eklemişti... Bu doğru muydu, yoksa yanlış mıydı?

Kıbrıs'ın özgün yaşamının - zorunlu davranış biçimleri ve tanıdık ritimlerin sakinliği ve kesinliği - tüm bu parçalanmış birimlerine bakarak tutarlı bir tablo ortaya çıkarmak olanaksızdı, insanların oturmuş kahve içtikleri, o dingin öğleden sonraların Gotik sessizliği ve sakinliğine gömüldükleri, onları uyumağa tutsak eden örümcek ağlarını parçalamağa ve eyleme geçmeğe çağıran duvar yazılarının yer aldığı duvara karşı oturdukları Manastır'da bile olanaksızdı.

Ancak, Londra Konferansının başlayacağı günün öğleden sonrasında duyulan silah sesleri, tüm bu sorunlara dramatik ve tatmin edici bir çözüm yolu bulunacağına duyduğum umutları da yıkmıştı. Komünistlerin yaptığı bir yürüyüşten sonra polis memuru Poullis'in cadde ortasında öldürülmesi, sadece Wren'in özel Şubesinin tümüyle devre dışı kalmasına yol açmakla kalmadı, yanısıra Hükümetin Gelir Vergisi Dairesinde çalışan ılımlı bir genç memur olan Karaolis'in kişiliğinde Rumların ilk Enosis şehidini elde etmesini de sağladı. En çirkin, en gerçek dışı şeyler artık normal hale geliyordu. Kuşaklar boyunca zamanın dışında, fakat iyi bir düzenin sınırları içinde yaşayan bir adanın soğukkanlı dinginliği olan Kıbrıs sessizliği artık değişmişti; artık korkudan doğan yeni bir sessizlik vardı ve hava, artık Hükümetin görmezlikten gelemeyeceği bir terörün gölgeleri ve hayaleti ile kararıyordu. Vatandaşların siyasi özgürlüğü, insanlara sokakta açık güvenlik sağlanamadığı için ikinci plana düşmüştü.

Her cephede yeniliyorduk; profesyonel polis mantığı açısından güvenlik, vatandaşların kişisel güvenliği kadar belirsiz bir hale gelmişti. Altı bin devlet memuru artık kendilerini terörle kuşatılmış olarak görüyordu; görünmez bir tabanca üzerlerine çevrilmişti. Sadakat açısından bir sorun yoktu, çünkü herkes yasalara sadıktı. Fakat hiçbir muhbir keşfedilmeden engelleri aşamıyordu, ve keşfedilmek ölüm demekti, aynı şekilde, bir teröristin emrine uymamak da ölüm demekti.

EOKA yeminini imzalayan, ve sonra bir gün kendisini üç maskeli adamla aynı odada bulan, onlardan zaman ayarlı bir bombayı bırakması veya bir cinayet işlemesi emrini alan, aksi takdirde bunun bedelini ödeyeceği bildirilen bir ortaokul öğrencisi ne yapabilirdi? Polis, haber alma için Kıbrıslılara bağımlıydı. Yönetim için de aynı şey geçerliydi. Sömürge Bakanının bile Kıbrıslı bir sekreteri vardı — görevine bağlı ve sadık bir kız. Heryerde duvarların üzerimize geldiği duygusu hissediliyordu.

Ancak, sonunda Londra Konferansında Kıbrıs'ın kilidi açıldı, Türklerin artık bir kaya kadar sert olan tutumu, bu konferansta bir milimetre bile kımıldanmadı; hiç kimse de Hannibal'ı taklit edip biraz sirke dökmeğe kalkışmadı*. En kötü korkularım gerçek oluyordu, çünkü Türk görüşü sadece siyasi açıdan bencil değildi, yanısıra Kıbrıs dışında yapılmış, Arap dünyasını etkileyen öteki antlaşmalar ve karamamelerle de bağıntılıydı. Türkiye'ye karşı çıkmayı göze alabilir miydik? Ne tarafa dönersek dikenli bir çitle karşılaşıyorduk. Atina'nın kararlılığını küçümsemiştik, ve aslında Yunanistan'ın Kıbrıs konusundaki görüşünü ciddiye almayı reddetmekle Balkanlar'daki tüm konumumuzu da küçümsemiştik; bu politika yumağını çözerek başlangıçtaki konuma gelmeğe ilişkin geç kalınmış bir girişimde bulunursak, Türkiye'nin müttefik-

---

* Kartacalı general (i.ö. 247 - 183). (Ç.N.)

liğini bozabilir ve bu büyük İslâm gücünün böylesine önemli bir rol oynadığı tüm karmaşık Orta Doğu ilişkilerini olumsuz etkileyebilirdik. Çok fazla zaman yitirmiştik, ve artık Türk kamuoyunun görüşü, daha zayıf gerçeklere dayansa da, şu anda Atina'yı pençesine alan denli güçlü bir isterinin pençesindeydi. Doğal olarak, Türk tarafının tutumu Yunanlılarınki denli güçlü değildi, yine de insan Kıbrıslı Türklere sempati duyuyordu. Bunun la beraber, tümüyle Yunanistan'a bağlı bir Kıbrıs'ın kurumsal olarak Türkiye için Rodos veya Taşoz'dan daha ciddi bir askeri tehdit oluşturacağı pek mantıklı görünmüyordu; ve Trakya'da yaşayan iki yüz bin Türk, yaşamlarının Türkiye'de oturan aynı sayıda Rumunkinden daha zor olduğu görüşünde değildi... Ancak ulusal isteri kötü bir danışmandır ve Eylül ayında Türkiye'de görülen ayaklanmalar bu tartışmayı hiç olmadığı denli mantıksız kıldı ve hem Türklerin, hem de Yunanlıların yüreklerinde yatan, iki ulusun da artık yıllardır öldüğünü sandıkları antik, barbarca düşmanlıkları bir anda uyandırdı.

Ancak, sonuçsuz kalan konferans, bizi ne denli zayıf olursa olsun mantık ve ölçülülüğe bağlı tutan göbek kordonunu kesip atmış oldu. Şimdiye dek yönetim açısından öksüz olan Kıbrıs, artık açık denizde sürükleniyordu, artık siyasi açıdan öksüzdü, Orta Doğu tarihinin melankolik geçitlerinde yavaşça yüzüyor ve arada bir raslantı ürünü önyargı ve tutku rüzgârları ile ilerliyordu.

Fırsat bulduğumda Panos'u ziyaret etmeyi sürdürüyor ve Başmelek Michael Kilisesi altındaki terasta onun sert Commanderia Şarabını içiyordum. Panos değişmiş, yaşlanmıştı. Hepimizin yüzü onunki gibi gelecekten duyduğumuz o çaresiz korkuları mı yansıtıyordu? Kibarca konuşuyordu ve adadaki durumdan sakince söz ediyordu, ancak Konferansın başarısızlığı kuşkusuz onun için ağır bir darbe olmuştu. «Artık ileri gidemeyiz,» dedi. «Treni yakalamak için başlan-

gıç noktasına geri dönemeyiz, artık çok geç. Olaylar daha da kötüye gidecek.» Benim sahte güvencelerimden ve boş iyimserliğimden etkilenmedi. «Hayır, artık kesin bir noktaya geldik. Hükümet artık tedaviyi bırakıp eyleme geçmek zorunda kalacak; bu da bizim için çok kötü olacak. Çünkü biz de sert tepki göstermek zorunda kalacağız,» dedi. Dışişleri Bakanlığı Kıbrıs dosyasının üzerine 'kapandı' yerine 'ertelendi' yazmayı reddettiğinde kaçan fırsatı anımsayıp pekçok öteki Rum gibi içini çekti. Ona göre herşey bundan kaynaklanmıştı. Geleceğe bakışı insana umut vermiyordu, ancak benim bakışım da öyleydi. Sadece sakin ve sessiz havası ile köy korkularımı yatıştırıyordu. Ancak burada da o görünmez iplik inceliyordu. «Buraya geldiğiniz zaman huzursuz oluyorum,» dedi Muhtar. «Huzursuz olmanız için bir neden var mı?» diye sordum. «Hayır, yok. Fakat içimizde neler olup bittiğini artık bilmiyoruz.» Yaşlı Michaelis hâlâ formundaydı ve hâlâ kırmızı şarap içerken o eski neşesiyle fıkralar anlatıyordu. Siyasetten çok söz etmiyordu, söz ettiği zaman da duyulmasından korkuyormuş gibi alçak sesle konuşuyordu. Bir keresinde içini çekerek «Ah, komşu, tüm bunlar olmadan önce ne kadar mutluyduk,» dedi. Ve kadehini kaldırarak ekledi: «Bu olayları atlatmamız dileğiyle.» Huzurlu bir Kıbrıs dileyerek kadeh kaldırarak — bu dilek her geçen gün susamış bir adamın önündeki serap gibi uzaklaşıyordu. «Biliyor musun, bana Napoleon Zervas'ın Winston Churchill'e gönderdiği bir telgraftan söz ettiler, şöyle yazmış: 'Dostum, aklınızı kullanın, Yunanistan'a söz verilmiş bir Kıbrıs, çok daha İngiliz bir Kıbrıs demektir.» Sırıtarak işaret parmağını şakağına dayadı. «Dikkatinizi çekerim, 'verilmiş' değil 'söz verilmiş' demiş, püf noktası işte bu! Dün söz vermek yeterli olurdu. Bugün ise...» Pekçok kişinin aynı anda konuştuğunu göstermek için yüzüyle bir mimik yaptı. Durumu çok güzel betimlemişti.

O ay içinde bir gün az daha silâhlı bir eylemcinin

kurbanı oluyordum, fakat bunun planlı mı yoksa raslantı mı olduğunu bilmiyordum. Hata benimdi. Geceler çalan telefon ya da bomba alarmları ile doluydu ve sabaha karşı olmadan uyumak neredeyse olanaksızdı. Neyse ki ana caddede, hemen hemen evimin karşısında Cosmopolitan adlı küçük bir bar vardı ve mesai saati sona erdikten sonra burada birkaç kadeh içip gazetecilerle sohbet edebiliyordum. Oraya her gece onbir civarında gitmeyi alışkanlık edinmiştim ve genelde bir iki arkadaşla, ya da Richard Lumley ile beraber oluyordum. Ve dedikodu yapmak için barmen Cyril ve harika güzellikteki Fransız eşine yakın olmak için genelde hep aynı yerde oturuyordum. Bir gece köpek havlamağa başladı ve garson Lazarus nedenini anlamak için arka kapıdan dışarı çıktı. Barın çevresi yoğun ve kasvetli bitkilerle kalın, budanmamış çalılarla ve ağaçlarla doluydu, bunlar terkedilmiş gibi görünmesine yol açıyordu. Garson geri döndüğünde yüzü çarşaf gibi bembeyazdı ve bayılmak üzereydi, «Pencerelerden uzak durun,» diye bağırdı. Dışarıdaki çalılıkta maskeli üç adamın silah gibi bir şeyi doğrulttuklarını görmüştü. Yanımda büyük bir el feneri vardı ve adamın gerçekten korkmuş olmasından etkilenen, ancak ona yüzde yüz inanmayan Cyril ve ben bir göz atmak için balkona çıktık. Lazarus gönülsüzce balkona geldi ve gördüğü yeri işaret etti. Büyük bir çalılıktı, çimenler çiğnenmişe benziyordu. Fakat, on adım ötede, iki ağacın arasında, aydınlık bir pencere görünüyordu, bunun bar penceresi olduğunu anladım. «Lazarus, git Kurios'un koltuğuna otur,» dedi Cyril ve onun sesi de korkmuş gibi çıkıyordu. Garson bu emri yerine getirdi, ve bir an sonra aydınlıkta ve pencere önünde (Cyril «bir fotoğraf gibi,» dedi kötümser bir tavırla) tekrar belirdi. Düşünceler içinde bara döndük, titreyen Lazarus kendisine bir konyak doldururken onu sorguya çektik, o da balkona çıkmış ve köpeğin bir çalılığın içindeki üç maskeli adama havladığını görmüştü. Ellerinde bir silâh vardı — tanımına

göre Sten makineli tabancaya benziyordu; adamlar ona bir an bakmış ve «Yere yat,» demişlerdi. Küçük bahçenin her yanı ağaçlar ve çalılarla kaplıydı ve kaçmak kolaydı. Bu macera gerçekten alarm çanları çalıyordu.

O gece sadece bazı yerlerinde sokak lambalarından gelen ışıkla aydınlanmış köşeler bulunan karanlık caddeden yürüyerek eve dönmek gerçekten garip bir duyguydu. Tüm mahalle ıssızdı ve her zamanki arkadaşlarım gelmemişlerdi. Kuşkusuz gazeteciler yeni bir olayın olduğu yere koşmuşlardı. Evime giden yola saptığımda arkamda tembelce beni izleyen ayak sesleri geldiğini duyduğumda büsbütün telaşlandım. Küçük evimin önü tümüyle aydınlıktı ve o da çalılar ve portakal ağaçları ile çevriliydi, bu nedenle bar penceresinden çok daha iyi bir nişan alma ortamı sağlıyordu. Yolun karanlık bölümünde olası bir saldırganla karşılaşmanın daha akıllıca olacağına karar verdim, ve silahsız olsam bile saldırgan bunu bilemeyeceği için silahlı olduğumu sanabilirdi. Ve büyük bir el fenerim vardı. Durdum, arkamdaki ayak sesleri de durdu. Çok korktuğu halde kalbimin normalden daha hızlı atmadığını farketmekten gülünç bir mutluluk duyuyordum, bunun nedeni Cyril'in bana sunduğu o harika duble konyaktı. Sağ kolumu olabildiğince ileride tutarak geldiğim yöne, görünmez adama doğru koşmağa başladım; beş adım attıktan sonra adama çarpıp onu yakaladım ve «Eller yukarı,» dedim, adamın ellerinde hiçbir şey yoktu ve iyi niyetle gülümsüyordu. «Bay Durrell,» dedi anlayışla. Adamın üzerini ararken onu tanıdım, fakat adını anımsamıyordum; ilk geldiğimde beni adanın öteki ucuna götüren, rahip Basil'in kuzeni olan taksi sürücüsüydü. Şaşırmış ve çok sevinmiş görünüyordu. Anlaşılan o da beni adımla tanımıyordu. «Sizi koruyordum, efendim,» dedi.

«Korumak mı?»

«Taksim Cosmopolitan barının arkasındaki durakta durur. Cyril bana sizin eve gittiğinizi, ve birkaç ki-

şinin peşinizde olabileceğini söyledi. Güvenliğinizi sağlamamı istedi, ben de size birşey olmaması için sizi izliyordum.»

Büyük bir rahatlamaydı bu. Onu eve davet ettim, şöminenin başında bir kadeh viski içtik, sonra birbirimize iyi geceler dedik.

Ertesi gün iyi kalpli İskoçyalı bir polis binbaşısından bir tabanca ödünç aldım. Hem rahatlama hem de utanma duygusu veriyordu, fakat bu da olayların yönünü mükemmel biçimde sembolize ediyordu, çünkü Kıbrıs artık siyasi bir sorun değil, bir uygulama sorunuydu ve yakında sadece sunduğu tehlikelere hazır olan kişiler kalacaktı.

Eylül, yolun önemli kilometre taşlarından biri oldu. Larnaka'da dağıtılan bir EOKA broşüründe şunlar yazılıyordu: «Birleşmiş Milletler özgürlüğümüzü kazanmamız için her yolu tıkadığından artık kan dökmekten başka çaremiz kalmadı, ve bu da İngiliz ve Amerikan kanı olacak.»

Polis karakollarına saldırılar sertleşiyordu. Heryerde görünen ayaklanmalar ve Rum bayrağı sallamalar polisi sürekli meşgul ediyordu. İlk defa bir terörist katil (Karolis) yakalandı ve hüküm giydi. Sir Paul Pavlides'in istifa etmesiyle Yürütme Konseyi yeri doldurulamaz bir üyesini yitirdi, onun iyi niyetli, bencil olmayan yönetimi şimdiye dek paha biçilmez yarar sağlamıştı. O da bir ilerleme kaydedileceğine inanmıyordu. Achilles bir sabah arabasıyla işe giderken iki silahlı adam tarafından az daha öldürülüyordu; birden arabasının iki yanından, bir metre mesafeden önüne çıkmışlardı, direksiyonda oturduğu için Browning tabancasını birden çekememişti. Kaçabildiği için şanslıydı. Herkesin önünde pekçok kişinin paylaştığı düşüncelerini - Enosis'in iyi olduğunu fakat beklemesi gerektiğini - açıkça söyleyen harika ve ödün vermez bir kişiliğe sahip Renos Wideson'un babası, silahlı bir saldırgan tarafından neredeyse öldürülüyordu. (Ve bu

kendisine yapılan üçüncü silahlı saldırıydı, hepsini büyük bir cesaretle karşılamıştı. Dördüncü saldırıda çok yakın mesafeden vurularak öldürüldü.)

Gece duyulan alarmlara güpegündüz caddede yapılan terör eylemleri de eklendi, öğrenciler küçük guruplar halinde bisikletleri ile dolaşıyor ve birdenbire ateş açıyorlardı. Yine de, bu olaylar arasında, günlük yaşamın sakin, iyi niyetli akışı sanki dipsiz bir iyi niyet kaynağından geliyormuşçasına sürüyor ve bu olayların yarattığı korkuları uzaklaştırıyordu. Güneş hâlâ parlıyordu; ve o kusursuz Eylül güneşinde yatlar Kyrenia limanında geziniyordu. İçki düşkünleri kafeteryalarda oturmuş tembelce gevezelik ediyordu. Tüm bu olaylar soluk kesici bir yanıltma havasına sahipti. Parçalanmış iskemleler ve camlarla kaplı kaldırımlarda kendi kanları içinde yatan cesetlerin gazetelerde yayımlanan resimleriyle Levanten ülkelere özgü dingin maviliği, çoban köpeği gibi başını kıyılara vuran dostça denizi bağdaştırmak olanaksızdı. Sıradan bir turist, tüfeklerin koruması altında denize giren insanları gördüğünde şaşkına dönüyordu. Autres temps autres moeurs*. Başlangıçta Kıbrıslıların Yunan karakterini kabul edecek denli dürüst davransaydık hiçbir zaman adayı terketmek ya da onun için savaşmak zorunda kalmayacağımızı düşünmekten kendimi alamıyordum. Ancak artık çok geçti!

* * *

---

* Fransızca «farklı zamanlar, farklı gelenekler.» (Ç.N.)

YOKOLAN SINIR TAŞLARI

'Savaş sırasında ödünç kılınç alınmaz.'
'Rahibin oğlu Şeytan'ın torunudur.'
'Her çingene kendi sepetini över.'

(Kıbrıs Rum Atasözleri)

Hem Türkiye'deki hem de adadaki Türk tarafı görüşünün değişmemesi nedeniyle tüm siyasi çözüm yolları kilitlendiğinde, ada bir başka rotaya dönmüş oldu, artık daha zalim aşırılıklara yönelim konusunda bakanlar kurulunda yapılan akademik fikir alışverişlerinden uzaklaşıyordu. Politikacıların sorunlu çocuğu olmaktan çıkmış, askerlerin harekat alanı olmuştu. Sir Robert'in yerine atanan görevli önceden öngörülmüştü, fakat tüm sorunun Londra Konferansının başarısızlığı nedeniyle nasıl değiştiğini henüz anlayamamış kişilerce yanlış yorumlanmıştı.

Şimdiye dek terörizm ve karmaşa, mantıklı olunması yolundaki çağrılardan ve uluslararası kararların olaylarca gerekli kılınan türde önlemlerin alınmasını sağlayacağına ilişkin ümitlerden etkilenmemişti. Sivil yaşam ve yönetim düzeninin tüm yapısının sonsuza dek bozulmuş kalmasını istemiyorsak aşırı sert önlemlere başvurmak zorundaydık; ve Sir John bu sert rüzgârlar eserken adaya uçup görevi devir aldı. 'Uçmak' doğru bir sözcüktü, çünkü tümüyle bir kekliğin hünerine ve çevikliğine, ve eğitim görmüş bir iradeye dayanarak karar verme becerisi için eğitim görmüş

polise onca gereksinimi duyduğu desteği verdi. Sömürge Bakanlığı'nın eski moda yönetim şemasını kaldırıp çöpe attı ve yeni zamana ve olaylara ayak uydurulmasını sağladı. Artık tüm Kıbrıs'ı kaplayan haberleşme - iletişim ağına eski Hükümet binasının paslı kabloları arasında bulunan ve Hükümet Konağı'ndaki kendi bürosu ile doğrudan bağlantılı bulunan bir karargâh ekledi. Bunlar, oynanacak oyunun bundan sonraki aşamaları için hazırlıktı.

Eğer bir Anayasa üzerinde hiçbir anlaşmaya varılamazsa, oturup beklemek ve bu arada kan tükürüp kızılcık şerbeti içtik demek zorunda kalacaktık. Görüşmelerden pek bir şey beklemediğimi itiraf etmeliyim, çünkü Türklerin günışığını etkin biçimde engellediği kesindi ve Rumların uygun bulacağı anayasa önerilerini kabul etmeğe hiçbir zaman yanaşmayacakları kuşkusuzdu. Ancak kapıyı açık tutmak, ardına kadar olmasa bile yarı açık tutmak gerekiyordu, ve Mareşal bu konuda öyle büyük bir başarı gösterdi ki, öteki diplomatlara göre büyük bir usta olduğunu gösterdi. Rum liderleri bir anayasayı kabul etmeğe ikna edememesi hiç de şaşırtıcı değildi. Elinde önerecek hiçbir kozu yoktu aslında çift taraflı olumsuz sıfatlar ve üç kat boyanmış güvencelerle kaynaşan formüllerle sımsıkı kuşatılmıştı, bunlara bir göz atan herkes - sadece Rumlar değil - bunların insanı kandırmak için tasarlandığını düşünürdü; yanısıra, Başpiskoposa üstlenmesi için önerdikleri konum, hem tüm Yunanlılar ve Kıbrıslılar tarafından oy verme hakkını Enosis'ten dolayı gündem dışı bıraktığı gerekçesiyle reddedilecek bir konumdu, hem de ancak Türklerin onayının alınması koşuluyla seçimlerin yasama kapsamına alınmasını garanti edebiliyordu! Bu sırada Türklerin tutumu öylesine iyi biliniyordu ki görüşmelerin olsa olsa yarıda kesileceği tahmin ediliyordu, nitekim öyle oldu. Ancak, insanın gönlü, geri dönülmez biçimde fırlatılıp atılmadan ve yitirilmeden önce parçaları biraraya getirmek için siyasetin kirli çöp kutularını bir daha ka-

rıştırmayı üstlenen bu sabırlı ve gerçekten aslan yürekli ufak tefek adamdan, Vali Sir John'dan yanaydı. Bu bir asker için barışçı bir görevdi ve uygulamak üzere eğitim gördüğü askerlik sanatı sırasında profesyonel görevlerini yerine getirmekte gösterdiği kusursuz zamanlama ve hüner ile görevlerini yerine getiriyordu. Görev aşkları tek taptıkları din olan bu gibi insanları ne başarısızlık, ne de başarılı olma etkileyebilir.

Ancak, işin gerisi artık kuşatma sanatının yavaş ve gizli gündemlerine aitti — çünkü askerlerin adaya gelmesi ile direniş ruhu da yayılmıştı, uyuyan köyleri birer birer tutuşturuyordu. Siyasi liderlerce üzerlerine empoze edilen mücadeleye karşı pasif ve isteksiz kalmışlardı, fakat duyguları her zaman asilerden yanaydı. Kıbrıs'ın eskiden ne ise şimdi de o olduğu o dökülen, tahta kurtlarının yediği eski evi ateşe vermeğe hâlâ yeterli kömürleri aramak için bütün sıcak külleri karıştırmak gerekiyordu. Siyasi zekânın bunu becerememesi halinde bu ancak doyurma yöntemi ile başarılabilirdi — yani kurutma kâğıdının mürekkebi emmesi gibi direniş hareketinin ateşli silah gücünü emerek.

(Sadece günlerin değil, ayların da getirdiği izlenimleri kâğıda döküyorum — çünkü her ne kadar yönetimin yeniden düzenlenmesi ve sonra tekrar yeniden düzenlenmesi günlük yaşamın bir parçası haline gelmiş ise de ('ikiye bölünen ve kıvranan bir solucan gibi'), olayların akışında etkin bir yerim olduğunu sanmıyordum. Özel bilgilerin ya da devlet yönetim sanatının bize yardımcı olabileceği sığlıkları ve dar boğazları çoktan geçmiş, açık denize yol alıyorduk.)

Kıyıya giden uzun yollar, bir yandan ordu nakliye araçları ile, öte yandan da denize giden halkla doluydu, insana Batı Çölü'nde birbirini izleyen o kördüğüm olmuş nakliye kervanlarını anımsatıyordu. Kırmızı bereler ve yeşil bereler, bir zamanlar Yunan gök mavisi ile Türk kırmızısının egemen olduğu bir görünüme ken-

di renklerini eklemişlerdi. Kyrenia ve Farmagusta çevresindeki terkedilmiş plajlar artık dinlenen ve sıkıntılarını yüzerek atmağa çalışan esmer askerlerin vücutları ile doluydu.

Kentlerdeki yaşam, bu yeni iklime aynı kandırıcı normallikle göğüs geriyordu — arkadaşların gülümsemeleri ve jestleri azalmıştı, fakat hâlâ oradaydılar, ayrılmanın o son hassa el sıkışmasındaydılar. Sadece benim küçük köyüm olayların dışında kalmayı inatla sürdürüyordu, erken gelen sonbaharın yolaçtığı şömine ateşlerinin odun dumani ile doluydu, köy sakinleri öğleden sonraları uyuklayarak geçiriyordu. Ancak artık köydeki işlerden, düğünlerden, vaftiz törenlerinden söz etmiyorlardı, çünkü radyo haber bültenleri üzerlerine yağıyor, adanın çeşitli bölümlerindeki aramalar, sokağa çıkma yasakları ve cinayetleri püskürtüyordu. Maskeli adamlar silah bulmak için burayı da ziyaret etmiş ve herkesin ödünü patlatmıştı, «önce Paskalya töreni yaptıklarını sandım,» dedi Anthemos, «sonra da maskelerine vuran ateşin parıltısından korktum. Digheniz'in tüm mavzerleri istediğini söylediler. silahlıydılar. Ne yapabilirdik? Tüm mavzerleri verdik - sadece Petro mavzerlerini saklayabildi. Buralı değillerdi. Hiç kimse onları tanımıyordu. Bir arabayla geldiler.»

Cliton'un küçük mahzeninde bir köşede oturmuş, sessizce içkisini içen Andreas'ın yanına gittim. Verdiğim selamı boş ve yorgun bir yüzle aldı ve gülümsemeğe çalıştı. Birdenbire küçülmüş ve yaşlanmış görünüyordu. Fısıltıyla konuştu: «Oğlum gitti. Dağlara gideceğini söyledi. Onu bırakmak istemedim - ama ne yapabilirdim? Artık okullar kapalı ve her yanda bu grevler ve ayaklanmalar var. Çok değişti. Senin büroma gitmeyi ve oğlumu teröristlik suçu ile tutuklatıp tutuklatamayacağını sormayı düşündüm - böylece güvenli bir yerde olurdu. Fakat Dimitri'nin otobüsü çalışmıyordu. Zaten param da yoktu. Ve anlayacağın gibi kafam çok dağınıktı, haklı mı yoksa haksız mı ol-

duğumu düşünüyordum. Şimdi onu yakalayacaklar ve öldürecekler.» Gözlerinden yaşlar boşandı. Yutkunarak gözyaşlarını tuttu ve elinde bir şişe konyakla gelen Clito'ya gülümsedi. Anlaşılan bu konudan hiçkimseye söz etmemişti ve bana anlatınca biraz rahatlamıştı. İki kadeh konyaktan sonra biraz neşelendi, kolkola girip küçük, dolambaçlı sokaklardan limana gittik.

«Eskiden burası ne kadar da farklıydı,» dedi park etmiş kamyonların oluşturduğu uzun sıraya ve Kyrenia'nın plaj olarak sahip olduğu tüm varlık olan kalabalık kumsalcığa bakarak, «Ancak, halimize şükredelim, komşu köy hâlâ aynı. Hiç değişmedi. Ve sen bile geldiğinde herşeyi sakın bulabiliyorsun.» Bunun daha ne kadar süreceğini merak ediyordum.

Noel bulutlu gökleri ve sağanak yağmurları ile birlikte geldi, Gotik görünüme yeni tonlar getirdi, arada bir heyecan ve alarmlarla dolan sıkıntılı, acılı, uzun geceleri bize unutturdu. Teröristler üzerinde giderek artan baskılar, halk, sanayi, ticaret ve eğlence alanları üzerinde etkilerini göstermeğe başlıyordu. Sokağa çıkma yasakları, artık yaşamımızın günlük bir parçası olan kanlı olaylarla aynı sonuca, kentin karanlığa gömülmesine yol açıyordu. Yollara kurulan barikatlarda yapılan dikkatli arama-taramalar, yerel sanayinin köyleri ve limanları beslemek için güvendiği tembel karayolları onarım sistemlerini parçalamağa başlamıştı. Turizm bir süre parladı, sonra söndü. Ada adım adım bir askeri kampa dönüştü, kısıtlanan dolaşımlar, pasolar, izin kâğıtları ve trafik kısıtlamaları ile havasızlıktan boğulma duygusunu yaygınlaştırdı; ve sağlıklı askerlerin arkasından sözleşmeli polis memurları geldi — büyük kafalı, büyük ayaklı, büyük iştahlı. Her iyi giyimli insanın taşıması gereken tabancalar, köy giyiminin bir parçası olmuştu; kocaman gagalı kuşlar gibi çıkıntılı duran, kalçalardan aşağı sarkan, ceket ve pantolon ceplerinde bolluk yapan tabancalarımızı Homer Palas'ın barı üzerine koyuyor ve kov-

boy filmlerinde oynayan kötü oyuncular gibi duble içki ısmarlıyorduk. Kenya ve Malaya'dan gelen ziyaretçiler ve Manda yönetimini özleyenler kendilerini tanıdık bir atmosferde buluyordu. Artık Lefkoşe'de tanıdık hiçbir şey kalmamıştı — eski mahalle parçalanmış, karanlık ve cansızdı, duvarları dışındaki semtler yeni yüzlerle doluydu. Neşeli-sığ kabare kızları da gitmişti, kalanlar ise olasılıkla dans ederlerken vücutlarına dayanacak bir tabancayı hissetme heyecanını yitirmek istemeyenlerdi.

Tüm bu karmaşanın dışında, askerlik sanatındaki ustalığından emin olan Vali Mareşal Sir John, Hükümet Konağı'ndaki büyük duvar haritasının önünde oturuyordu — bu haritanın bazı bölümleri, bir başka ünlü askerin, Kitchener'in adada yaptığı ilk topografi çalışmasından kalan sararmış sayfaları içeriyordu. Vali, dikkatini tümüyle dağlardaki görünmeyen düşmanlara çevirmişti. Üç yakışıklı vali yardımcısından üçüncüsü artık Richard Lumley'di, kesinlikle hakettiği bu görevin beklenmedik zafer duygusunun tadını çıkartıyordu. Ancak, Valiyi Hükümet Konağı'ndaki pilot kabininde ziyaret eden hiç kimse, onun rahatlığa dayalı o eşsiz konsantrasyonundan etkilenmemezlik edemiyordu.

Marie'nin yarısı tamamlanmış evinin bulunduğu o boş kıyıya inen şiddetli yağmurun altında, dalgalı denizin kıyısında yürürken, Clito'nun şarabı eşliğinde sakin tartışmalara girdiğimiz o uzun, lamba alevi ile aydınlanan geceleri, ya da tarihini hiç kimsenin bilmediği, fakat kubbeli camide bayraklarının yeşil kutsallığı altında kestiren, belki de beyaz sıvaları altında iliklerine kadar işleyecek denli yoğun ay ışığının farkında olan Yedi Uyuyanlar yatırının bulunduğu camiye doğru ay ışığında yaptığımız yürüyüşleri yeniden yaşıyordum.

Kıbrıs'tan ayrılma zamanı gelmişti, bunu anlıyordum, çünkü serçelerin çoğu gitmişti ve daha sert iklimlere sahip yeni dönemler, dayanma gücümüzün öte-

sindeydi. Ancak, sözleşmemin bitmesine hâlâ birkaç ay vardı ve aceleyle gitmektense birkaç ay beklemek daha akıllıca olacaktı, aksi takdirde Yunan basını siyasi nedenlerden dolayı istifa ettiğimi düşünecekti, bu da amirlerime haksızlık olurdu. Ancak Maurice yakında gidiyordu, Sarah da, adaya kişisel bakış açımın çerçevesini oluşturan, ona yoğunluk ve güzellik kazandıran öteki değerli arkadaş grubum da gidiyordu. Austen ve Pearce öteki, daha uygun iklimlerde ev inşa etmeğe ilişkin serçe benzeri görevleri için gittiler. Freya, Türkiye'ye giderken adaya uğradı ve birkaç gün kaldı. Ve adayı Kıbrıslılardan çok daha değerli bulan Sir Harry de yitip giden kendi gençliğiymiş gibi buradan ayrılıyordu. Kyrenia'nın batısındaki ıssız bir kıyıda sessizce yemek yedik, üzerinde saçma bir 'Kupa Aşı' markası bulunan güzel kırmızı şaraptan içtik ve o eski, değişmeyen deniz çakıl taşlı kıyıya hücum eder ve çarparken eski günlerin anısına musakka yedik. Yaşamakta olduğumuz dönemi anlaşılmaz ve açıklanamaz denli acı dolu bulmaması mümkün müydü? Belleğinde hâlâ Famagusta'daki o ünlü yerde oturuyor, denizin kendisini vurmasını ve geri çekmesini, sonra da 1918 yılında aziz Mark'ın haberci aslanı gibi esneyerek gerinmesini seyrediyordu. Onu biraz rahatlamak için ne söyleyebilirdim? Aklı hâlâ eski moda şefkati ve büyüleyici beyaz köyleri içeren unutulmuş, uyuklayan bir Kıbrıs ile doluydu. Böylesine yakından tanıdığı ve sevdiği ada, yakında iğnenin gözünden geçecekti — ve öte yanda onu bir Cennet Krallığı beklemiyordu.

Geldiler ve gittiler, ve eski sihirin büyük bir bölümü hâlâ orada durmuş yaşanmayı bekliyordu — çünkü hâlâ durgunluklar, boş günler, bombasız dolunaylar vardı. Oldukça karmaşık korkulardan oluşan terörizmin o belirli tadını almak yaklaşık bir ay sürer — gece yarısı bir yolda koşan ayaklar, kendisi için çok küçük bir bisiklete binmiş, bir sokak köşesinde duran beyaz gömlekli, sessiz adam, ışıklarını söndürmüş ola-

rak park etmiş bir otomobil, açık duran bir fabrika kapısı, bir arsada bir el fenerinin yanıp sönmesi. Terörizm yaşamın normal işlemlerini hastalandırır. Kasıtlı bir cinayetin, bir pusunun ya da bir el bombasının korkunçluğu en azından yıkanıp atılabilir — acıma ve dehşet onun içindedir ve eylemlerin kesinliği saptanabilir. Ancak terörizm farklıdır, onun şeytanca dehası kuşku yaratmasıdır, herşeyden kuşkulanırsınız — durup sigarası için ateş isteyen bir adamdan, dingili kırıldığı için durmuş yardım isteyen bir at arabasından, ağaçların arasında tek başına duran bir orman köylüsünden, güneş battıktan sonra köylerine yürüyen üç gençten, ay ışığı altında anlaşılmaz birşeyler bağıran çobandan, gece kapı zilinin birdenbire çalmasından. Tüm insan ilişkilerinin dayandığı o pamuk ipliği inceliğindeki güven zinciri kopar — ve teröristlerin çok iyi bildiği, pençelerini daha da keskin kılan unsur budur; onların asıl amacı savaşmak değildir. Amaçları kendi yaptıkları yanlışlara karşı topluma misilleme yapılmasıdır, böylece masumlara verilecek cezalardan doğan öfke ve tepkilerin giderek kitleleri azdırmasını, sonra da bu kitlelerden yeni teröristler çıkmasını isterler. Bu tehlikeli bir düzlemdir, çünkü etki marjini dardır; para cezaları, tutuklamalar ve sokağa çıkma yasakları ile işlenen toplu sorumluluk kuramı ancak bir süre işleyebilir ve sonuçta uygulanan baskılara karşıt baskılar ortaya çıkar. Başka bir deyişle, zor kullanma, geçmişte denediğimiz siyasi çözüm yolları kadar kısır kalabilir, Hükümetin önünde giderek güçlenen, sertleşen bir karşı çıkma dalgası oluşturabilir. Bunun gerçekliğini kendi deneyimlerimle yargılayamazdım, öyle olmamasını umardım; fakat, görebildiğim kadarıyla, alman önlemlerin en tehlikeli yanı, sadece Kıbrıslı Rumların bulunduğu bu adada Yunanlıların oluşturulması görevini üstlenmemiz olacaktı — çünkü Yunanistan'ın kendisi ile savaşmıyorsak, kesinlikle Yunanistan ruhuna karşı savaşıyorduk. Ve bundan bir sonuç alabileceğimizi sanıyordum. Atina çok yakındaydı ve Kıb-

rıslıların planladığı ve uyguladığı ayaklanma tipini çok yakından simgeliyordu. Evet, duraklamalar ve huzurlu dönemler olabilirdi — belki de kırk yıl sürebilirdi; fakat sonuçta bu inatçı sorun şu ya da bu biçimde tekrar ortaya çıkacaktı. Ve üç ulusun istediklerinin yarısını bile verebilecek hiçbir siyasi çözüm yolu yoktu! Kıbrıs NATO müttefikleri arasında tehlikeli bir zayıf nokta haline gelmişti.

Bir anlamda, olayların bu noktadan ileriye doğru düzenli gelişmesinde hiçbir yenilik yoktu, fakat ayrıntılar dramatik basın dünyası üzerine şiddetli darbeler vuruyor, canlı ve karmaşık renkler getiriyordu; bakterilerde olduğu gibi, mikroskobun altındaki nesneyi görmek istiyorsanız, onu lamın üzerine koymak zorundaydınız — ancak belki de yanlış bir benzetme kullandım. Fotoğrafçıların bir negatifi büyütmek için kullandığı tekniği ödünç almak daha doğru olurdu. Ancak, objektif açıdan, koridorun öteki ucundan - iki yıl önce tanıdığım Kıbrıs açısından - bakıldığında, görüntü değişmişti. Uygar yaşam hakkında bildiğim tüm dış çizgiler, Tutukluların Mahkemeye Çıkartılması Yasası'nın hâlâ askıda olması, Komünistlerin ve Enosis yanlılarının hapiste olması ve basına kısıtlama uygulanması ile sisler içine gömülmüştü; kendisi ile savaşan bir devletti bu.

Terörizm, azalacağı yerde yayılmağa başlamıştı — bu da olayların akışı ile ilgili uğursuz bir ipucuydu; ve askerlerle polislerin sokakta öldürülmesinden doğan iğrenç kötülüğe bir de hain olduklarından kuşkulanılan sivillerin öldürülmesi gibi tiksinti verici - ve Balkanlara özgü - bir kötülük eklenmişti. Bunların dışında, doğal olarak Enosis maskesi altında görülen pek çok eski hesap vardı. Siyah maske yeterince koruma sağlıyordu. Wren düşünceli bir tavırla ve artık Akdeniz ruh halini çok iyi kavradığını kanıtlarcasına şunları söylüyordu: «Birine bir maske ve bir tabanca verdiğinde, daha etnik eylemlerden önce yapacağı ilk

iş, bir miktar para borçlu olduğu birini öldürmektir.» Wren acı çekiyordu, hepimiz acı çekiyorduk.

Ancak. silahsız sivillerin kilisede, kafeteryada, hatta hastanede tavşanlar gibi vurularak öldürülmesi biçimindeki bu alçakça av, benimle inatçı ve ödün vermez arkadaşlıkları hiç etkilenmemiş köylü komşularım arasındaki son engeli de yıkıp attı. Bu arkadaşlık hâlâ sürüyordu. Kıbrıs'a özgü o eski inatçılıkları ile hâlâ Kyrenia'ya geliyor ve beni bir düğüne davet ediyorlardı -ortalama haftada bir davet alıyordum - hiçbirşey değişmemiş gibiydi. Ancak artık gitmeğe çekinen bendim, çünkü heryerde muhbirler vardı ve Andreas, Frangos ya da şişman Anthemos'a 'hainlik'lerinden dolayı hesap sorulmasını istemiyordum. Yine de davetler sürüyordu, çiçekler, mandalinalar ve soğanlar gönderiliyordu; 'denizci' Andreas hâlâ gelip betonarme tuğlaların yararlarından söz ediyordu, ancak balkon tamamlanmıştı. Nerede bir köylü komşuma rastlasam bir çığlık ve el sıkma ile karşılanıyordum — bir Rumun bir yabancı ile bir arabanın içinde konuşması için çok garip bir yer sayılabilecek Famagusta'nın ötesindeki yolda bile. Ve sonra Panos vurularak öldürüldü. Akşamüstü liman yakınlarındaki dolambaçlı dar sokaklarda hava almak için yürüyüşe çıkmıştı. Çevredeki duvarlar Dighenis'in o tanıdık imzasını taşıyordu, ancak onu öldüren tabancanın tetiğini Dighenis'in çektiğinden kuşkuluyum.

Öldürülmesinden iki gün önce, onun isteği üzerine Marie'nin evinin bulunduğu kıyıda buluşmuştuk; Marie'nin planladığı hevesli ağaç ekme programını incelemek istiyordu, ve kendi payıma bundan memnun olmuştum, çünkü Marie'nin ağaç ekme programına pek güvenmiyordum ve o yokken ağaçlarına bakacağıma söz vermiştim. Sıcak, bulutsuz bir sabahtı, ikimiz de neşeliydik, çünkü iki gündür bomba patlamaları ve cinayetlerde duraklama olmuştu, yanısıra adanın ılık yoruculuğu başlamıştı, her zaman olduğu gibi artık belleğimizin uzak köşelerinde, bilincin tarih öncesi dö-

neminde kalmışa benzeyen, ancak böyle bir duraklama sırasında tekrar belirmeğe her zaman hazır olan o barış duygusunu getiriyordu. Clito bize hasır kaplı bir damacana beyaz şarap vermişti. Panos'un kendi sebze bahçesi de yeşil salata, salatalık ve yeşil soğan sağlamıştı. Bir somun esmer köy ekmeği ve dilimler halinde soğuk rozbif yemeği tamamlıyordu, bize bütün gün yeteceğini hesaplıyorduk. Bu yiyecekleri arabaya yükledik, depoyu doldurduk ve Gotik görünümün hu-
zur verici yeşilliği arasında uzanan, bu ilkbahar sabahının sıcak güneşinde uyuklayan, açık mavi gökyüzüne karşı narin çizgileri ile uzanan Saint Epictetus'un gümüş rengi zeytin ağaçları arasında ilerledik. Görünümü taç gibi süsleyen derin uçurumlar, kahverengi - altın renginde parlıyordu. «Nereye gidiyoruz?» diye sordum, çünkü kıyıdaki eve gitmeden önce bir iki özel ziyarette bulunacaktı. «Klepini»ye,» dedi. «Takvimim siklamenlerin açmağa başladığını söylüyor.» Bu bölgede Panos'un favorisi olan yerler ve köşeler vardır, yıllardır burada dolaştığı için bildiği köşelerdi bunlar - tıpkı sevgililerin öpmeyi sevdikleri yerler olması gibi: ense, bir göğüs kasının kıvrımı -; yanısıra ona Carmi'de bademlerin tomurcuk açacağını ya da Lapithos'un yukarısındaki güllerin açacağını neredeyse günü gününe söyleyen güvenilir bir çiçek takvimini kafasında taşıyordu. Belleğinde bu bölgenin çiçek haritasını taşıyordu, ve gelincikler, siklamenler, düğün çiçekleri ve kadife çiçeklerinin en güzelleri için nereye gideceğini iyi biliyordu. Bir kere bile yanılmamıştı.

Güneşli havaya ödün verircesine açık yakalı bir gömlek giymişti, ancak hiçbir şey, hatta Ağustos'un sıcak dalgası bile onu ağarmış kollu eski siyah takım elbisesini giymekten vazgeçiremiyordu. Kıyı yolu boyunca ilerlerken, keçiboynuzu ve zeytin ağaçları arasından denizin her görünmesini sevinçle karşıladı, sigarasını içti, gözlüğü parlıyordu. «Bugün herşeyi unutacağız — olayları bile, tamam mı?» Gülümsedi, ne pahasına olursa olsun yaşamdan zevk alınağa kararlı

bir adam tavrıyla ön koltuğa sağlamca yerleşti, ön koltuğun altında küçük bir radyo olduğunu ve hızla başkente geri dönmemi gerektirecek bir çağrı olup olmadığını anlamak için haber bültenlerini dinlemem gerektiğini ona söylemedim. Görevimin korkunç yükü hâlâ üzerimdeydi - yine de, bu uyuklayan sabahta siyaset ya da savaşın bağımlılığından uzakta gibiydik. Küçük tabanca da tüm bu pastoral maviler ve sarılar - tütün renkli kış tarlalarında doğrulmağa çalışan genç arpalar - altında çağdaş görünüyordu. Yolun kıvrımları ve dönemeçleri çevresinde ilerledik, deniz cesaretle bizi izledi, sonunda adını hakkında hiçbir şey bilinmeyen bir azizden alan bu küçük köye geldik. Felsefeci *Epictetus** amaçlanmış olabilirdi, ancak böyle bir bağıntı kurmak yanlış olacaktı; herhalde Aziz Hilarion ile aynı ruhsal eğilime sahip, mağarada oturan bir münzevi burada yaşamış ve ölmüştü, köylülerin bir ululuk sembolü olarak tuttukları yalnız bir yaşamın ciddiyeti ve acılarını çağrıştıran adının anısını miras bırakıyordu.

Küçük köyün dar sokakları boştu, dükkânların çoğu kapalıydı, sadece köy meydanındaki kahvede yarım düzine çiftçi oturmuş, sabah kahvelerini içerken tembelce önceki günün gazetelerini karıştırıyordu. Bu huzurlu ve geleneksel görünümü bozan tek şey, çevresine kum torbaları yığılmış polis karakolunun ön kapısında nöbet tutan komandoydu, esmer yüzündeki dikkatli kahverengi gözleri düşmanca bir merak ile bize döndü, parmağı Sten makineli tabancasının tetiğindeydi. Tetikte oluşu rahatlatıcı bir duyguydu; ona el salladığımda gülümsedi ve belki de bunca esmer yüzün arasında tanıdık bir İngiliz yüzü gördüğü için rahatlayarak o da el salladı. Genç askere takdirle bakan Panos, «Herşeyin normal olmasını ne kadar isterdim,» dedi. «Ne yazık ki öyle değil.» Başını sallayarak içini

---

* Epictetus: Yunanlı stoik felsefeci (İ.S. 60 - 140) (Ç.N.)

çekti. «Uzun zaman da olmayacak, ancak... ancak...» Tekrar başını salladı. «Deliler kontrolu ellerine geçirinceye dek bizi ciddiye almayacaklar. Bak, zakkumlar. Yılanlar için henüz erken, değil mi? Sanki bir yılan görür gibi oldum.»

Köyün birkaç kilometre dışında, bir dizi dolambaçlı virajdan sonra, kıyıdan çeyrek kilometre mesafede, yol kenarında kum tepecikleri vardı. Keçiboynuzu ve zeytin ağaçları burada her geçen yıl içeriye sokulan birikintilerin içine altmış santimetre gömülüydü, kahverengi, boğucu kum tepelerinde fundalıklar ve meşe palamutları vardı. Tüm büyük Pachyammos (Paşaköy) kumsalı içeriye ilerliyordu, ancak bunun kesin nedenini anlayamamıştım. Ancak, yolun kenarındaki bu kum tepeleri, inşaat üstlenicileri için bulunmaz bir nimetti, kamyonlarla buradan kum alıyor ve Kyrenia'ya götürüyorlardı; ve burada Sabri'ye rastladık, kırmızı gömleği ve gri pantolonu ile bir keçiboynuzu ağacının altında kımıldamadan oturuyordu, bu arada bir grup Türk delikanlı da onun kamyonuna kum doldu-ruyordu. Durduk, Sabri gülümseyerek yanımıza geldi. Panos ile Sabri çok samimi olmasalar bile birbirlerini uzun zamanıdır tanıyorlardı ve aralarındaki gerçek arkadaşlığı görmek çok güzeldi. Herşeyden önce aynı köyde doğmuşlardı ve köy bağlantısı burada, tarafsız bölgede ırk ya da inanç farklarından çok daha güçlüydü. «Başka evler satın almak için mi dolaşıyorsunuz?» diye sordu, Panos gülümseyerek benim yerime yanıt verdi. «Senin yardımın olmadan asla. Hayır, yabani çiçek toplayacağız.» Sabri başını renkli kasketler giymiş küçük işçi ekibine doğru sallayarak «Ben para topluyorum,» dedi. Sonra alaylı bir tavırla «Biz yoksul insanlar istediğimiz zaman tatil yapamayız,» dedi. Bir İngiliz hanım için bir ev inşa etmekle meşgul olduğunu ekledi. «Sizinki gibi şiirsel bir ev değil, dostum, ancak gösterişli olacak.» Ne demek istediğini çok iyi anlıyordum. Eve 'Auchinlech' adı verilecekti.

Antik keçiboynuzu ağacı altındaki sıcak kumlarda

bir süre oturduk, Sabri'nin Kasaphane semtinden çaldığı gül rengi narları yiyerek şarabımızı yudumladık, bu arada güneşli sabah tepelerin eteklerini parlatmağa ve nem içinde titremeğe başladı, Buffavento'nun eski gri timsah derisi rengi, menekşeye dönüştü. Ay hâlâ gökyüzündeydi, solgun ve cansız görünüyordu. Görüş alanı dışında kalan ince mavilikte bir yerde bir uçak homurtusu duyuldu, ve gürültü dalgası tepelerin üzerinde bir dizi gökgürültüsü gibi gümbürdedi. «Bomba mı?» diye sordu Sabri rahatça — o harika sabahın ılıklığı ve rahatlığında böyle bir sözcüğü 'kertenkele' ya da 'yabani çiçekler'den ayırt etmek olanaksızdı. Panos döndü ve esnedi. Kendi sessizliğimiz, sıcak kum tepelerine tırmanan ve keçiboynuzu ağaçları altındaki gölgelerin soluk olmasını karıştıran hava ile yumuşakça dokunan bir koza gibi çevremizi sardı. «Yaz başlıyor,» dedi Türk gençlerden biri, ve renkli mendilinin ucu ile siyah kaşlarındaki teri sildi. Bu sıcak kum tepelerinden ayrılmak ve 'Klepini' yazan trafik işaretini izlemek için bayağı çaba sarfetmemiz gerekti, fakat Panos'un siklamenlere duyduğu susuzluk yadsınamazdı, böylece isteksizce de olsa küçük arabayla ana yoldan saptık ve köy yolunun daha şefkatsiz yüzeyi üzerinde yavaşça inmeğe başladık.

Her ne kadar sadece yüz küsur metre gittiysek de farklı bir havaya girdik. Soluk ışıklı nem artık gökyüzünde yoktu ve aşağımızda, zeytinlerin gümüş perdeli görünümü arasında dalgalanan deniz, artık yeşil, Homeros'un kullandığı bir sıfat denli yeşildi. Tepelerin etekleri burada başlıyordu ve köy kırmızı kumtaşından bir platform üzerinde yüksekte duruyor, gülümsüyordu. Aradığımız siklamenler ve gelincikler buradaydı — bu çiçeklerden oluşan örtüler taze kar gibi parlıyor, alçakta duran başları bize ve denize doğru sallanıyordu, böylece bahçeler ilk bakışta bir milyon kelebek konmuş gibi görünüyordu.

«Sana söylemiştim,» dedi Panos sevinçten kısılan sesiyle, yokuşu inerek ağaçların altındaki gölgeli eğim-

lere geldik, ve kalın yeşil örtü arasında sessizce durduk. Motoru kapatıp oturduk, ağaçların arasındaki rüzgârı dinledik, sessizdik. Beklentilerimizin o denli ötesinde bir görüntüydü ki insan birden bu sessiz terasları yıldızlara kadar götüren — Saman Yolu denli yoğun — çiçekleri toplama isteğini yitiriyordu. Onlara zarar vermeden aralarında yürünemezdi. Panos derin derin içini çekti ve sigarasını içti, tanıdık oluşları onbeş yıldır ona hiçbir zaman bıkkınlık vermeyen büyülü eğimlerin üzerinde göz gezdirdi. Rumca «Süsleme,» dedi yavaşça, sonra eliyle tepelerin yumuşak çizgisini işaret etti, sevdiği bir atı okşayan bir seyis gibi. «Son sağanak yağmurlarının buna yol açacağını biliyordum.»

Yiyeceklerimizi çıkardık, büyük bir düz taşın üzerine yerleştirdik ve yavaşça uçurumun kenarına yürüdük, mısır ile arpanın dalga dalga büyüdüğü harika sarıları ve sakin kahverengileri ile Akanthou'ya (Akdoğan) doğru uzanan kıyıya baktık. Ve çiçeklerden oluşan halıda yürürken, narin sapları ayakkabılarımıza dolaşarak sanki bizi içinde büyüdükleri, ölümsüzlerin gözyaşları ve acıları ile beslendikleri Yeraltı dünyasına çekmek istedi. Burada ağaçlar büyük kayaların üzerinde yetişmişti, kökleri kayaların içlerine uzanıyordu, ve rüzgârla, en küçük hava akımı ile dönen ve gaklayan ekin kargaların bulunduğu vadilere bakıyordu. Ve tüm bunların altında, orta uzaklıktaki bölge boyunca uzanan uzun, titreyen dalgalarıyla yeşil deniz yüzüyordu, Avrupa'nın afyonu ve efsanesi olan yeşil deniz, ufkumuzu kaplayan ve yeryüzü ile gökyüzünü bağlayan, her ikisinin muhteşemliğini bir araya getiren çelik rengi Toros Dağları üzerinde yay gibi ileri geri giden deniz.

Bir köşesinden deniz kıyısına düşen yaylanın sakallı kıvrımlarını içeren, sonra da Karpas'ın taş burunlarını fırlattığı dünyanın gök mavisi kenarlarına doğru tırmanan ve uzaklaşan kabartma haritaya sevinçle bakmak için bir ağaca tırmanırken arkadaşım

suskundu; yarınadanın sınırları, taşlara vuran su ve havada dönen köpükten tüylerle çiziliyordu. «Seneye altmış yaşında olacağım,» dedi Panos. «Yaşlanmak ne güzel bir duygu.»

Şarabın tadı sert ve güzeldi, Panos kadehini günün ilk şerefi için kaldırırken şunları söyledi: «Bunların ötesine geçmemiz dileğiyle (mevcut sorunları kastediyordu), umarım unutulmuş Kıbrıs'ta bir kere daha ayağa kalkarız — bir aynanın içinde geçer gibi.» Bir açıdan hiçbir zaman canlanamayacak, ölmekte olan bir bağlılık için de kadeh kaldırıyordu — okul öğrencilerinin hâlâ inandığı, İngiltere ile Yunanistan'ın ruhsal bağlılar olduğuna ilişkin o ölümsüz arkadaşlıkla ilgili o parlak düşlerden biri için bu tür duygular politikacılara ne kadar aptalca görünüyor ve genç uluslara ne kadar önemli görünüyor!

«Biliyor musun,» dedi Panos, «EOKA'dan bir tehdit mektubu aldım — ikinci sınıf bir tehdit mektubu.»

«İkinci sınıf tehdit mektubu da ne demek?»

«Çeşitli türlerde tehdit mektupları var. Birincisi sadece uyarı mektupları. Sonra siyah bir hançer resmi taşıyan mektuplar geliyor, sonra da kesin bir ölüm tehdidi olan usturaya sarılmış mektuplar var. İşte ben bunlardan ikincisini aldım. Sanırım öğrencilerimden biri beni korkutarak postunu kurtarmağa karar vermiş.»

«Seni niye tehdit etsinler ki?»

Panos kendine bir bardak şarap daha doldurdu ve sigarasının dumanının durağan havada dağılmasını seyretti. Hâlâ dalgın bir tavırla gözleriyle gülümsüyordu, çiçeklerle kaplanmış Klepini'yi ilk görüşümüzü anımsıyormuşçasına. «Sevgili dostum, bunu nereden bilebilirim? Böyle durumlarda herkes herkesi ihbar eder, özel yaşantımda herkesin bilmediği bir yön yok.»

«Belki de seninle kaldığım için — ancak ciddi olaylar başladığından bu yana seni sadece tek bir kere ziyaret ettim.»

«Biliyorum. Nedenini tahmin ediyorum, sana teşekkür borçluyum.»

«Öyle ise bugün neden benimle geldin?»

Ayağa kalkarak kollarındaki tebeşir tozunu silkeledi. Derin derin içini çekti. «Çünkü gelmek istedim. Bu sokağa çıkma yasakları, cezalar ve grevler zaten yaşamı dayanılmaz kılıyor; bir de delilerin emirlerine uyarsak büsbütün çekilmez olur. Yanısıra, bu mektupları benden başka bir düzine kişi aldı ve onlara hiçbir şey olmadı.

«Ama ben bir devlet memuruyum.»

«Evet, öylesin.»

«Bana bilgi verdiğinden kuşkulanabilirler.»

«Ne biliyorum ki? Hiçbir şey. Çoğu kişi kadar milliyetçi olmadığım doğru, ancak Enosis'in doğru olduğuna ve bir gün kazanması gerektiğine inanıyorum; ne de olsa ben Yunanlıyım ve tüm Kıbrıs da... Vounı kadar Yunanlı. Ancak doğal olarak şiddet olaylarından kaçıyorum, fakat bu olayların kibarca görüşmelerden çok daha çabuk olarak Enosis'i getireceğine inanıyorum.

«Nasıl yani?» Kayanın üzerine yüzükoyun uzandı ve parmakları gelinciklerin içine gömülünceye dek ellerini iki yana açtı. «Tanrım!» dedi, «Kendi kendime politika konuşmamak için söz vermiştim. Ancak bazen aptalca sorular soruyorsun. Anlamıyor musun? Önce Kıbrıs sorunu diye birşey yoktu. Sonra birkaç silah patladı ve bir sorun olduğunu kabul ettiniz, fakat bunun sonsuza dek çözülemeyeceğini düşündünüz. Sonra birkaç silah daha patladı. Bunun üzerine sorunu çözmeğe çalışmayı kabul ettiniz, fakat onu daha da kötüleştirdiniz. Ancak bu arada EOKA birkaç bomba atarak sizin o çok katı 'Asla'nızı 'Bir süre Sonra'ya dönüştürebildiklerini gördü; şimdi ise 'Ne zaman?' sorusuna yanıt alabilecekleri bir dizi eylem yapmayı planlıyorlar. Siyasi açıdan yetkililerin sandıkları kadar aptal değiller. Gerçekte İngiliz hakimiyetini büyük ölçüde salladılar ve bunun farkındalar. Senin köyü-

nün halkı iki atasözüne sahiptir ve bunlar Kıbrıs'ın şu andaki durumunu çok iyi açıklıyor. Aptal bir adam için şunu söylerler: «Komşuları duymadan karısını dövebileceğini sanıyor.' Bu durumda komşular sizin İşçi Partisi. Birleşmiş Milletler ve ötekiler; bizi dövmeniz için sizi sıkıştırıyoruz, böylece çığlıklarımız onların kulağına gidecek. Sonra, bir başka açıdan bakıldığında, teröristlere karşı yürüttüğünüz harekâtlar, Kıbrıslıların cesetlerine basılarak yürütülmek zorunda — rakibine hakemin vücudu üzerinden vurmak zorunda kalan bir boksör gibi, Güzelyurt'ta dedikleri gibi 'Arıları öldürmeden bal toplayamazsın.' Öyle ise barış içinde Kıbrıs'ın balını nasıl toplayabilirsiniz?»

Büyük demetler halinde çiçek toplamağa başladık, sonra onları hasır bir sepete doldurduk; ben bahçem için gereksinim duyduğum soğanları dikkatle kazarken Panos rahatça oturdu ve ıslak çiçek saplarını geniş yılan ayağı yapraklarına sarmağa başladı. «Haftalarca çiçek toplayabiliriz, ancak yine de bu bölge hiç etkilenmemiş olurdu,» dedi. Çiçeklerini toplayarak bir yerden ötekine ilerliyor, çeşitli renkleri biraraya getiriyor ve deneyimden kaynaklanan bir ustalıkla herbirini avuca sığacak büyüklükte hazırlıyordu. Mutfaktaki bir rafı süsleyen, çocukların uzanamayacağı stratejik bir yere konmuş mavi Lapithos vazolarında parladıklarını görür gibi oluyordum. Ailesi yattıktan sonra çiçekleri vazolardan alarak önüne serecek, sonra da öğrencilerinin kargacık burgacık yazıları ile yazdıkları ödevlerden oluşan gri kâğıt yığınının başına oturacaktı.

Arabanın arkası doluncaya dek çiçek topladık — «Köy düğünü gibi,» dedi Panos — sonra da granit koltuklarımıza oturarak ekmek ve yemek paketlerini açtık.

Güneş gökyüzünün ortasına yaklaşıyordu ve tepelerin etekleri arasındaki büyük taş yolların gölgeleri öne düşmeğe başlamıştı. Panos gözlüğünü çıkar-

dı ve kaba kahverengi ekmeği böldü: «Böyle günlerde, böyle yerlerde, ne önemi var? Milliyetçilik, dil, ırk gibi şeylerin? Bunlar büyük ulusların icatları. Aşağıya bak ve Kıbrıs'ta egemenlik sürmüş tüm kralların adlarını yinele; buraya ayak basmış tüm fatihlerin isimlerini — bunların çoğunun yazılı tarihi bile yok! Bizim şu anda yaşıyor, onların ise ölmüş olmasının ne önemi var? — bir anlığına sahne ışıkları altında durmak için öne itildik, bu çiçeklerin ve bu ilkbahar melteminin tadını çıkartmak için... yoksa bunları kafamda mı kuruyorum?.. limonların, limon çiçeklerinin tadları...»

O konuşurken zeytin ağaçları arasından bir silah sesi geldi, yankıları bir süre çevrede yinelendi, sonra sesli bölgenin sınırlarını çiziyormuşçasına azaldı ve dindi; sonra sessizlik tekrar bizi kuşattı ve ağaçlardaki paslı yapraklar dışında herşey tekrar sakinleşti. Uzun bir an birbirimize baktık. «Herhalde birisi çifteyle avlanıyor,» dedim; Panos gülümsedi ve bir sigara yakarak rahatladı. «Bence de çifte sesiydi, ve çok üstünden üç büyük karga geçti, aşağıdaki vadide bulunan birşeyden korkmuşlar gibi. «Geçen yıl olsaydı dönüp bakmazdık bile,» diye güldü Panos, «herhalde zavallı bir adam tarlasından kargaları kovmak için ateş etti.»

Uçurumun kenarında kısa boylu görünen bir adam belirdi ve yamaçtan aşağıya, bize doğru baktı. Kolunun altında bir çifte vardı ve bize bakarken dinliyormuş gibi görünüyordu. Hiçbir şey söylemedim, Panos ise gözlüğü olmayınca sık sık Rumca söylediği gibi 'ufuksuz bir adam'dı. «Şurada biri var,» dedim alçak sesle, ve ben konuşurken adam yavaşça bize doğru gelmeğe başladı, açık olan çiftesi koltuğunun altındaydı. Yaklaştığında geleneksel köylü giysileri olduğunu ve belinde bir fişeklik bulunduğunu gördüm. Yılan derisinden kahverengi çizmeleri, kalın çimen örtüsü üzerinde hiç ses çıkarmıyordu. Yakası açık gömleğinin arasından tüm köylülerin yaz kış giydiği kalın fanile görülü-

yordu. Bilinçli ve telaşsız bir şekilde yavaşça bize yaklaştı, bize daha dikkatli bakmak için on adımda bir duruyordu. «Buraya geliyor,» dedim. Panos gözlüğünü takmadı, fakat yüzünü avuçları arasına aldı ve alçak sesle küfür etmeğe başladı. Küfür ettiğini daha önce hiç duymamıştım. «Yemin ederim ki, tanımadığımız biri ile karşılaşınca korkmak çok aşağılıkça bir duygu — Kıbrıs'a o kadar yabancı bir duygu ki başlıbaşına korkutucu. Tanrım! Neler oluyor bize?» dedi.

Yanıt vermedim, çünkü yabancı adam her zamanki duraklamalarından birindeydi. Büyük, dikdörtgen bir başı ve ağarmağa başlamış saçları vardı. Siyah bıyığının geniş uçları ağzında aşağı yukarı oynuyordu. Ağır aksak bir hareketle çiftesini kapattı, kuşkusuz saldırmamazlık gibi bir niyeti yoktu. Kapanan çiftenin çıkardığı sesi kesinlikle duyduk, birinin parmaklarını çıtlatması gibi. «Önleme karşı önlem,» dedim ve küçük tabancayı dizimin üstündeki peçetenin altına kaydırdım, parmaklarımın altındaki kabzanın soğukluğu hem rahatlatıcı, hem de tiksindiriciydi, Panos'un hatırı için, Panos ne yaptığımı gördü ve dudaklarını büktü. «Fazla işe yaramaz,» dedi. Sandviçimi yemeğe devam ettim ve göz ucuyla adamın tembelce yaklaşmasını izledim. Adam durdu ve kararsız bir tavırla bir keçiboynuzu ağacının arkasına gizlendi. «Merhaba,» dedi kalın, kaba bir sesle ve ses tonundan korkacak hiçbir şey olmadığını anladım. Peçeteyle birlikte tabancayı sepetin içine kaydırdım ve sepetten şarap damacanasını çıkartarak havada tuttum, sonra adama geleneksel Kıbrıs selamını verdim: «Kopiaste, oturun ve yemeğimizi paylaşın.» Adam hemen rahatladı, çiftesini kırdı, bir ağaca yasladı ve sonra yanımıza geldi.

Panos'un elini sıkarken «öğretmen bey, neden siz olduğunuzu söylemediniz?» dedi. Sonra kara, meraklı gözlerini bana çevirerek açıklama yaptı, «öğretmen bey ikinci oğlumun vaftiz babasıdır.» Panos artık doğrulmuş ve adama daha iyi bakmak için gözlüğünü tak-

mıştı. «Dimitri Lambros, burada ne yapıyorsun?» diye sordu.

«Karga avlıyorum,» diye yanıtladı yabancı, beyaz dişleri erik pastası denli esmer yüzünde parladı. «Yasak olduğunu biliyorum,» diye ekledi kaçınılmaz soruyu yanıtlarcasına. «Fakat burada,» elini dağ yönüne salladı, «çok uzaktayız. Tepenin altında bir arabanın anayoldan saptığını duyabilirsiniz. Kaçmak için çok zaman kalır.» Göz kırptı, başını dostça bana sallayarak teşekkür niteliğinde kadehini kaldırdı, koca bir yudum içti ve derin bir soluk aldı, «Ah! Bu iyi geldi.» Panos'un uzattığı ekmek ve eti almadan önce kırık tırnaklı esmer ellerini pantolonuna sildi; sonra da köylü Rumcasında gerçek bir sohbetin başlamasından önce oynanması gereken oyunun açılış hamleleri olarak bir düzine klasik soru sordu. Doğallığı ve bakışının açık kalpli kabalığı rahatlatıcıydı, ve Panos'un yüzündeki ifadeden bu adama saygı duyduğunu anlıyordum. Savaş açtığı kargalardan üç tanesi fişekliğinde ölü olarak duruyordu, onları bize gururla gösterdi, «iyi nişancıyımdır,» dedi.

«Köyde işler nasıl?» diye sordu Panos, ve adamın verdiği «Mezar kadar sessiz,» yanıtına hiç şaşırmadım, çünkü köy benimkinden de daha gözden uzakta, tepelerin etekleri arasındaydı. «Doğal olarak bizde de Onlardan bir iki kişi var. Bizi izliyorlar. Ancak şimdiye dek hiçbir şey olmadı. Fakat, İngilizler o Karaolis denilen oğlanı asarlarsa bir şeyler olur...» Panos onun sözünü ciddi bir tavırla kesti: «Dostumuz İngilizdir,» Lambros dönerek tatlı bakışlı, bir tür kabadayılıkla dolu gözlerini bana çevirdi. «Tahmin etmiştim, aslında sizi Desposini Maria'nın ev inşa ettiği arsada görmüştüm, değil mi? Onun kocası Janis benim kuzenimdir. Gördüğünüz gibi, Kıbrıs'ta hiçbir şey sır değildir!» Çabucak bir sigara yaktı ve rahatça otururak ender görülen bir zevkle dumanını üfledi. «Neden Karaolis'e bu kadar değer veriliyor?» diye sordum, «herkes onun suçlu olduğunu biliyor.» Düşünceli bir tavırla yere bak-

tı, sonra başını kaldırarak dürüstçe yüzüme baktı. «Suçlu fakat kabahatli değil,» dedi. «Yaptığı şey çıkar için değil, Enosis içindi. O iyi bir çocuk,» içimi çektim. «Bunlar hep kelime oyunu. Varsayalım Hasan adında bir Türk, Volkan için birini öldürdü, sonra da Enosis için yaptığını söyledi.» Parmaklarının ucu ile bıyığını düzeltti. «Türkler korkaktır,» dedi. Panos içini çekti. «Laf ebeliği yapma, Dimitri, dostumuz doğru söylüyor. Nedeni ne olursa olsun suç suçtur.» Adam bir boğa gibi başını iki yana salladı ve yarı kısılı göz kapakları arasından baktı. Beyni bu mantığı reddediyordu. Karaolis genç bir kahramandı. Bu halkta soyut suç - soyut adalet kavramının ne kadar eksik olduğuna bir kere daha şaşırıyordum. Modern bir Yunanlının düşünce sürecinden *Sokrat*'a* özgün mantık uygulamasını kim anlayabilirdi? İranlı kadınlar gibi kaprisli, şımarık düşünüyorlardı, bir dürtüden ötekine koşuyor, tümüyle o andaki ruh hallerine göre tepki gösteriyorlardı. Eğer Karaolis olay yerinde öldürülseydi, hâlâ bir şehit olarak görülecek, fakat herkes gerçeği kabul edecek omuzunu silkecekti, vurulmak, vurmak suçunun cezasının bir parçasıydı. Yine bir şehit olarak görülürdü ve ölümü olağan yaşamın tehlikelerinin bir parçası olarak kabul edilirdi. Fakat Avrupa yargı sisteminin uzun ve dolambaçlı işlemleri, önce eyleme değer veren, ahlâk değerlerinin getirdiği soluk yansımaları ikinci plana atan bir halk için dayanılmaz bir sıkıntı, anlaşılmaz deli saçmalarıydı. Adaletsizliği haklı çıkartmak için uğraşmağa yönelik o eski, iki yüzlü Anglo-Sakson merakının burada devreye girdiğini düşünüyorlardı. Bu oğlan bir kahramandı ve onun kahramanlığını tuzağa düşürmek istiyorlardı. «Gerçeği biliyoruz,» dedi çenesini inatla oynatarak, Panos bana «Bu konuda tartışmak yararsızdır,» anlamına gelen bir yüz ifadesi ile baktı. Yararsız olduğunu biliyordum.

Keçiboynuzu ağaçları arasında böyle raslantı ürü-

---

* Yunanlı felsefeci ve öğretmen (İ.Ö. 469 - 399). (Ç.N.)

nü bir buluşmaya yabancı kaçacak bir sessizlik ve kötü hava doğmadan konuyu değiştirdik ve iyi bildiği köydeki günlük olaylardan söz ettik. Öğretmenin kızları Helen ve Maria geçen hafta evlenmişlerdi, ve düğünleri köyün uzun yıllardır gördüğü en harika eğlenceydi. Şarap su gibi akmıştı. «Beş gün geçmesine rağmen başım şarabın etkisiyle dönüyor,» dedi gülümseyerek, ve güneş yanığı eliyle yanağını kaşıdı. Herşey eski günlerdeki gibi olmuştu. Ve öğleden sonra birkaç İngiliz kiliseyi görmeğe gelmişti; ilk başlarda çocuklar 'EOKA' diye bağırmış ve taş atmağa niyetlenmişti, fakat yabancıların biraz Rumca bildiklerini ve 'kibar' olduklarını gördüklerinde çok utanmışlardı. Sonra onlar kiliseyi gezerlerken çocuklar hanım için çiçek toplamış ve çiçek demetlerini gülümseyerek onlara vermişlerdi. «Köyümdeki çocuklar böyledir,» dedi gururla, yoğun düşmanlık karşısında bile misafirperverliklerini korudukları düşüncesiyle heyecanlanarak. Sonra bana dönerek 'Rumlar böyledir,» dedi, öyle olduklarını da biliyordum.

Güneş artık tam tepedeydi ve şarabımız azalıyordu, bu serin, yoğun çimenleri ve gölgeli ağaçları terk etmek cinayet gibi görünüyordu; fakat Panos Marie'nin arsasını gözden geçirecekti ve artık yola çıkmalıydık. Aklı hâlâ çiçek takvimi ile meşgul olan Panos, «Dimitri, senden bir ricam var,» dedi. Adam sevinçle gülümsedi. «Ne isterseniz, öğretmen bey,» dedi, halk Rumcasındaki bu en saygın ünvanı kullanarak. «Senin köyün yukarısındaki terkedilmiş değirmeni biliyorsun, değil mi? Orada, ırmağın yanında, mantarların büyüdüğü bir yer var. Şu ünlü çocuklardan birkaç tanesini oraya gönder, benim için bir sepet mantar toplat, ve Kyrenia'ya ilk gelişinde bana getir lütfen, çocuklara da karşılığında şekerleme vereceğini söyle.» «Büyük bir zevkle,» dedi Lambros ayağa kalkıp sigarasını söndürerek.

Ben arabayı döndürürken Panos geri kalan yiyecekleri sepete doldurdu ve damacanaya istekle baktı.

«Harika, neredeyse yarısını içmişiz,» dedi. «Gitmeden önce bir bardak daha içelim.» Büyük keçiboynuzu ağacının altında durduk ve kadehlerimizi kaldırdık. «Sağlığınıza,» dedi Lambros, biz de bu dileği yineledik; sonra elini uzatarak elimi sıktı ve kendisi ile bu sevdiği - nefret ettiği yabancı arasındaki mutsuz boşluğu doldurmak için birşeyler söylemek istiyormuşçasına «Bir gün herşey düzelecek,» dedi. «Herşey düzelecek,» diye yineledim.

Tüfeğini aldı ve güneşin altında durarak gidişimizi seyretti, elini kaldırarak bizi selamladı. Debriyajı bıraktım, araba denize doğru adım adım ilerledi, lastikleri köy yolunun sert kumları ve mıcır taşları üzerinde gıcırdadı. Artık hava çok sıcaktı ve yerden yükselen sis nemli düzlükten gelerek dağlara eriştikçe onları soluk ve tüy gibi gösteriyordu. Ana yola çıkmadan önceki son dönemeçte bir dakikalığına durarak sisin içine uzanan, bir yıldızın ışığı gibi mavi öğleden sonrala titreyen ve değişen uzun ve kıvrımlı kıyı çizgisine baktım. Aziz Epictetus beyaz çan kuleleri ve kübik evleri ile altımızda uzanıyor, Marie'nin evinin şimdiden yükselmeğe başladığı kara uzantısının ötesinde parlıyordu.

Sabri hâlâ ana yoldaki keçiboynuzu ağacı altında oturmuş sigara içiyordu. Bize elini sallayarak bağırdı: «Yolun ilerisinde arama var. Aziz Epictetus'ta.»

«Silah arıyorlar,» dedi Panos yavaşça. Bu da yaşamlarımızın bir parçası, beklenilen ve normal bir günlük olay haline gelmişti.

Yeşil ve yılankavi yollardan inerken, Panos tozlu kemerlerin altında çiçek açan bamyaları ve zakkumları saptamak için kuru ırmak yataklarına baktı. Bunda yıldan sonra kuşkusuz her çalıyı, her ayrı adaçayı kümesini ezbere biliyordu, bu nedenle yolculuğumuz onun belleğindeki anılarla her dönemeçte yenileniyordu. Çiçek açmış ağaçların altında yatan, gizli bir biçimde kendi üzerine katlanmış küçük köyden bir önceki dönemeci alırken ilk askeri gördük, üzerimizdeki

bir yamaçta güneşe karşı tembelce durmuştu, Sten makineli tabancası gevşekçe kolundan sarkıyordu ve kırmızı beresi gümüş renkli zeytin ağaçları altında bir kiraz gibi parlıyordu, ülkemden birini selamlarcasına başparmağımı kaldırdım, asker gülümsedi, o da başparmağı ile köy yönünü gösterdi, sonra eliyle yavaş gitmemi işaret etti. Panos askerleri görünce çocuk gibi sevindi ve hiç yanılmadan onun paraşütçü komando olduğunu anladı. «Kıbrıs'ın yeni kralları farklı renklerde bereler giyen hükümdarlardan oluşuyor — dağlar için yeşil, Gotik görünüm için kırmızı ve siyah. Onlara giderek alışıyoruz,» dedi. Bu fikir onu sevindirdi. On sekiz yaşından büyük göstermeyen iki çocuk — askerin başında durduğu dikenli telli engel biçimindeki bir yol bariyerine geldiğimizde bile bu sevincini yitirmedi; bir tanesi tüfeğiyle dururken öteki bize yaklaştı, kibarca selam verdi ve uzattığım kimlik belgelerimi aldı. Güneyli aksanı ve sapsarı saçları, İngiltere'den bu kadar uzakta bir yerde göze hoş gelen özelliklerdi. Küçük bıyığı, üst dudağından kendisini göstermeğe çalışıyordu. Belgelerimi dikkatle, dudaklarını hafifçe oynatarak okudu, geri verdi ve tekrar selam verdi. «Yanınızdaki bay buralı mı efendim?» diye sordu, Panos sevinçle gülümsedi. «Duydun mu — bana bay dedi,» diye fısıldadı; ve pencereden başını uzatarak «Ben Kıbrıslı bir öğretmenim,» dedi. İngilizcesini kullanmak için hiçbir fırsatı kaçırmazdı. Genç askerin yüzü birden ciddileşti ve kaşlarını çattı. «Sizi aramam gerekiyor, lütfen dışarı çıkın,» dedi, boş yere sert görünmeğe çalışarak. Panos daha da sevindi. Aranmaktan büyük zevk duyduğu belliydi. «Evet, evet,» dedi istekle. «Beni arayın.» Sonra iki genç tarafından aranmak için arabadan indi, cüzdanını onların gözü önünde ters çevirdi. Askerlerin hem dikkatli, hem de düşünceli olduğunu söylemeliyim. Saati ve arabanın plaka numarasını not ettiler. «Pekâlâ Dennis, onları içeri bırak,» dedi iriyarı olanı. Sonra bana dönerek gülümsedi, «çok güzel çiçekleriniz var, efendim,» İn-

giliz gözü ile arabanın arkasında yığılı çiçeklere beğeni ile baktı. Panos'un gözlüğü parladı. «Evet. Biraz ister misiniz? Size vereyim,» ve genç asker daha birşey söyleyemeden kendini elinde birkaç demet Klepini gelincikleri ile buldu ve biraz utandı. Çiçekleri geri vermek için bir hareket yapar gibi oldu ve «Nöbetteyim, efendim,» dedi, fakat debriyajı çoktan bırakmıştım, artık köye giden ağaçlıklı yolda ilerliyorduk, askeri kendi sorunları ve gülümseyen arkadaşı ile bırak-
tık.

Kilisenin yanındaki küçük meydanda parketmiş pekçok kahverengi askeri kamyon vardı ve ana cadde alışılmadık denli hareketliydi, kırmızı bereler güneşin altında parlıyor ve parke taşlı sokakların bir kiraz tarlası gibi görünmesine yol açıyordu. Dikenli tel örgüler kuruluyor ve köylüler yavaşça, sabırla aranmak için toplanıyorlardı. Heryerde küçük gruplar toplanmıştı, çevreye bakarak sohbet ediyorlardı, sanki bildik bir köy ziyafeti için yemek masalarının hazırlan-
masını seyrediyorlardı. Aralarında dolaşan, çoban köpekleri gibi onları iyi niyetle ana kalabalığa doğru iten esmer komandoların fizik yapılarını takdir ettiklerini de saklamıyorlardı. Tüm uygulama garip bir yumuşaklıkla, tembelce yapılıyordu, ötekilerle birlikte aranmak için sırasını bekleyen - Panos «Hindiler gibi» dedi - köy rahibi, yola bakan balkonda rahatça oturmuş, bir kahve ile gazete ısmarlamıştı, gözlükleri burnuna düşmüş şekilde okuyordu, ve aynı masada iki komando askeri oturmuş, panterler gibi gerinerek rahibi de ötekilerin arasına göndermeden önce gazetesini okumasını bekliyorlardı. Panos rahibe büyük bir ilgiyle baktı, sonra tanıdıklarını ararcasına çevreye göz gezdirdi. «Renos şurada duruyor,» dedi. «Ve onu da itiyorlar. Buna sevindim, itilmeyi hakeden biri varsa o da Renos'tur. Ne komik. Fakat bu paraşütçüler gökyüzünden inmiş tanrılar gibi görünüyor. Nasıl bu kadar iriyarı olabiliyorlar? Belki de özel bir toprakta büyüyorlardır.»

Kalabalık bir köşede dalgalandı ve döndü, askerler dünyanın en ünlü polisinin bilinçsizce aksanı ile bağırarak halkı yönlendirdiler. «Şuraya ilerleyin lütfen. Şuraya gidin lütfen.»

Rahatta duran askerlerle dolu birkaç kamyon vardı. Biz yanlarından geçerken ıslık çaldılar, karşılık olarak baş parmağımı kaldırıp selam verdim. Birçoğu beresine kırmızı bir gül takmıştı. «Sabri'nin gül bahçesi ile Kollis'in bahçesinden aşırılmış güller bunlar,» dedi Panos. «Buna yağmalama denebilir mi?» diye sordum, bir kahkaha attı. Coplar ve geçmişteki toplu sokak ayaklanmaları çağından kalma eski moda kalkanlarla dolu bir kamyonun yanından geçerken «Bunlar da ne yahu?» diye sordu. Gerçekten de birkaç genç çelik kalkanlar ve uzun zaman önce 'Coca-Cola şişelerinden korunma kalkanı' adı verilmiş kalkanlarla kaba bir gladyatörcülük oyunu oynuyorlardı. Daire çizerlerken birbirlerinin yanından hantalca geçiyorlardı, botları kaldırımda kıvılcımlar çıkartıyordu.' Düzinelerce gözün bu palyaçoluk gösterisini izlediği kapalı kamyonların içinden heyecanlı bir alkış yükseldi. Panos çok ilgilenmişti. «Bahçıvanlık aletlerine benzeyen tüm bu şeyleri gerçekten kullanıyorlar mı?» Hiç toplu bir ayaklanma görmemişti ve yönetimin aldığı karşı önlemleri bilmiyordu. Ben açıklama yaparken dikkatle dinledi: «Vali askerlere ateş edilmediği sürece ateş açınama emri verdi. Olağan ayaklanmalarda cop ve kalkan kullanırlar; pusular ve daha askeri eylemlerde ise profesyonel donanımlarını. Ancak bir olayın üzerine ne zaman gideceklerini ve bunun ne tür bir olay olacağını bilmedikleri için herşeyi beraberlerinde taşırlar. Geçen ay Paphos'un dışında bombalar ve çiftelerle karşılaştılar. İki gün önce Lapithos'ta kesilen ağaçlardan yapılmış bir yol engelini kaldırmak zorunda kaldılar ve bu sırada iki yüz köylünün attığı taşlarla karşılaştılar.» Panos bana böylesine akıllıca bir planlamaya saygı ve beğeni duyduğunu gösterircesine baktı. «Herşeyi göz önüne alıyorlar,» dedi.

Artık bariyerleri geçmiştik ve Marie'nin arsasının ucunu belirten Aziz George kilisesini görebildiğimiz son tepenin üstündeydik; köyün altındaki bir kayadan kaynak suyu fışkırıyordu, birkaç yaşlı hanım, askerler hemen yakında olduğu halde hiçbir değişiklik yokmuş gibi bu kaynakta çamaşır yıkıyordu. Uyku getirici bir normallik havası herşeyin üzerinde asılıydı. Kuşlar çitlerin üstünde ötüyordu, ilk kertenkeleler de yaklaşan yaz mevsimini haber veren güneşten kaçmak için çalılar arasında dolaşıyordu. Panos bu ilkbahar gününün yavaş temposuna bunca yabancı tüm bu kalabalık insan panoraması ve hareketlilikten oluşan ara vermeden sonra içini çekerek tekrar koltuğuna rahatça yerleşti. Yol yılan gibi iki kere kıvrıldı ve büküldü, sonra birdenbire dümdüz uzanarak keçiboynuzu ağaçları arasından ilerlemeğe başladı; tek bir uzun limon ağacının gösterdiği ve denize doğru uzanan dönemeç buradaydı, büyük evin (eve *'Fortuna'** adı verilecekti) yer alacağı ıssız arsa da buradaydı. Arabayı ana yol yakınlarında bir yerde bırakmağa karar verdik ve pekçok kıvrılma ve bükülmeden sonra bizi geri plandaki mavi denize karşı bembeyaz parlayan küçük, oyuncak gibi Aziz George kilisesinin durduğu buruna götürecek yumuşak, tozlu yolda, ağaçların arasında yürüdük. Tembel kertenkeleler taşların arasında dolaşıyordu, çeşitli sinekler ve böceklerin kaynaştığı yol kenarındaki çimenler, fısıldayan yeşil bir duvar halinde denizin sesinin egemen olduğu yere uzanıyordu — deniz bugün maviydi, kasvetli patlamalarla girintiler arasında kırılıyor ve kumsalları karanlık geri çekilme ile tekrar yutulan tutkulu çakıl taşından yazılarla dolduruyordu. Camide görevli hocanın beyazlığın arasında karınca gibi dolaştığını, peşindeki kedisini küçük bir siyah leke halinde gördüm, uzaklıktan dolayı toplu iğne başı gibi görünüyordu. Pınara gidiyorlardı. Buradaki sadelik ve saflık, *Ök-*

* Latince 'talih'. (Ç.N.)

lid'in* bir kuramı denli berraktı — bu beyaz burun ile kaynaşmış, alçı ve kirecin beyazlığı ile kış denizinin kemik gibi temizlediği doğal kayaların beyazlığını birleştirmiş o unutulmuş generallerin veya azizlerin küçük tapınağı (bunların kökenleri ve nitelikleri hakkında farklı görüşler vardı). Sanki hayal edilemez büyüklükte bir hayvan ya da bir *Titan***, deniz kabuklarından oluşan dev bir yığını dışkılamış, bunlar kalker kayalara dönüşmüş, denize doğru uzanmış, bıçak keskinliğine gelinceye dek aşınmış ve denizin solukları ile eğilip bükülen yosunlarla kaplanmış gibi görünüyordu. Kıyının kendisi testere ile kesilmiş gibi ayrı duruyordu, dalgın bir tanrı tarafından tembelce ve amaçsızca yontulmuştu.

Yine de, kireç taşlarının tatlı su pınarları ile beslenmiş zenginliği herbir buruna sokulmuş, onlara genç buğday başaklarının kısır deniz kıyısından sadece yüz metre ötede büyüyebilecekleri iyi bir toprak sağlamıştı. Örnek olarak Marie'nin evinde buğday başakları arka kapıya kadar sokulmuştu, fakat ön pencereler dalgaların kamçıladığı çorak ve taşlı bölgeye bakıyordu.

Henüz çatısı olmayan ev, denizin üzerine açılan büyük odaları vadederek boş duruyordu, işçiler bu gün erken paydos etmişler ve tüm işleri tamamlayacakları kireç, kum ve taşları yığınlar halinde bırakmışlardı. Janis bir tarlanın ucunda çapa yapıyordu. Bize bağırdı, sonra sürülmüş toprağın üzerinde deve gibi düzensiz biçimde ilerleyerek yanımıza geldi, Marie'nin 'Fortuna'nın bitmesini beklerken oturduğu küçük geçici kulübeleri çevreleyen bambu perdenin kilidini açacaktı. Janis sevinçle «Tanrı sizinle olsun,» diyerek ikimizle el sıkıştı, bu arada bir istiridye kadar dişsiz ağzı göründü. Arkadaşımı onunla tanıştırdım ve ağaçla-

---

* Yunanlı matematikçi (İ.Ö. 323 - 285). (Ç.N.)

** Yunan mitolojisinde Uranus ile Gaea'nın soyundan gelen ve Olemp Dağı'ndaki tanrılarca devrilinceye dek dünyayı yöneten devler. (Ç.N.)

rın düzenlenmesini incelemeğe geldiğimizi söyledim, buna da sevinmiş göründü. Bizi hoşnut etme isteğiyle dolu olarak zincire bağlı bir maymun gibi heyecanla zıpladı. Ancak önce misafirperverlik yasalarına uyulmalıydı. Kapının kilidini açtı ve bizi iki tavuskuşunun alçak sesle konuştuğu olağanüstü palmiyeleri içeren küçük terasa aldı, bizim için iskemle getirdi, iki bardak şerbet doldurdu — bu içecek Yunancada hâlâ Afrodit'in büyülü ismini korumaktadır, çünkü Aphros veya Köpük adı ile bilinir. Şerbetimizi içtik, törelere uygun olarak kibarlık törenini tamamladık, Panos'a gidip banyo yapacağımı, bu arada onun inceleme gezisine çıkabileceğimi söyledim. «Soğuk olacağını biliyorum, ancak adadan ayrılınama birkaç gün kaldı. Bu zevki elimden alma,» dedim. Panos sırıttı. «Zevk mi yoksa işkence mi?» «Biri öteki ile içiçedir.» «İyi.» Hiçbir Rum aforizmalara direnemez; yanlış bile olsa biçimi onu doğru olduğuna inandırır. «İyi,» diye yineledi. «Öyle ise Janis ile giderim.» Yaşlı adam eğilerek selam verdi. «Zevkle. Zevkle.»

İnceleme gezisini yapmak için dışarı çıktıklarında bir süre sessizliğinde oyalandım ve uçuruma vuran denizin uzaktan gelen gürültüsünün tadını çıkardım, siyasi olayların ve onların yolaçtığı kasvetli anlaşmazlıkların olmadığı bir gelecekte Fortuna'nın ne denli güzel bir ev olacağını düşünüyordum. Janis, Marie'nın oturduğu odaların kilidini açmıştı, içeri girdim ve kitap raflarının ne kadar tozlanmış olduğunu farkettim, geçmişlerini çok iyi bildiğim ve bir gün büyük evde kendilerine bir yer bulacak çeşitli hazinelere baktım: İspanyol hazine sandığı, Fas cumbalı penceresi, Hint tabloları ve eşyaları, Mısır ve Türk gaz lambaları, heryerde yığınlar halinde duran kitaplar, kendiliğinden ortaya çıkmayan, peşine düşülen bir yalnızlığın ender görülür yoldaşları. Bali'den alınmış bir ayna ve tarak, *Krishna*'nın* demir bir heykeli, bir *Man-*

* En önemli Hindu tanrılarından biri. (Ç.N.)

*dala** tablosu bu şeyler Marie'nin dünyanın herhangi bir yerindeki hızlı bir yolculuğu sırasında onun cebine girmişlerdi ve evinin serin odalarından birine konulmak için buraya gelmişlerdi. Bunlar, bir yazarın tılsım gibi yanında taşıdığı, bir gün yeniden canlandıracağı ve sözcüklere dökeceği yitik deneyimleri anımsamasını sağlayacak şeylerdir. Bu Bali'li dansöz, kulağa dayanan bir deniz kabuğunun tüm sadakatı ile geçmişi yankılandırıyordu... Denizden esen rüzgâr perdeleri oynattı ve kendime söz verdiğim banyoyu anımsattı.

Okumayacağını bildiğim halde Marie'nin alışkanlığını kopya ederek raftan bir kitap aldım ve mayomu hazırladım. Onun özel plâjına giden patika, küçük ve doğal bir amfitiyatro'nun içinden geçerek denizin sınırını gösteren bir kaya duvarda sona eriyordu — ve tüm bu yol boyunca kalın bir paravan konulmuştu. Burada bulunan küçük bambu kulübe hem soyunma odası, hem de yazın yatak odası görevi yapıyordu. Bambu koltuğun üzerinde uyuyan bir kertenkele, bir açılış için bekleyen Yunanlı bir politikacıyı andırıyordu. Soyunurken boş Chianti şarabı şişesini, kırmızı yelpazeyi ve matara olarak kullanılan su kabağını farkettim — iki yıl önce yaşadığımız o anlık ve mutlu öğledensonraları bunlarda yankılanıyordu; denizin nemi ile lekelenmiş bir havlu ve Penguin yayınevinin çıkardığı 'Mimarlık Tarihi' adlı kitap, palmiye ağacı gövdesinden yapılmış bir koltuğun üzerinde duruyordu. Sözcüklerin yapabileceğinden daha açık seçik bir biçimde isimleri yineliyorlardı: Pearce ve Dante. Dibinde yağlı bir tortu olan boş bir Riesling güneş yağı şişesi ise Paddy Leigh Fermor'ı anımsatıyordu. (çok garip bir fırtına ve gökgürültüsü varken burada oturmuş, şarap içmiş ve fırtınanın arkasından geleceğini bildiğimiz güneşe karşı birbirimize güneş yağı sürmüştük, bu arada yağmur bambu çatıyı paramparça ediyor, Paddy Girit Dağları'nın şarkılarını söylüyor, her dizeden sonra bir yu-

* Burma'da bir şehir. (Ç.N.)

dum Chianti şarabı içiyordu). Ancak hareketlerim kertenkeleyi ürkütmüştü, koltuktan atlayıp çatıya kaçtı.

Dalgalı denize karşın koy çok az çalkantılı, dingindi. Rüzgâr kuzeyden esiyordu, bunun anlamı denizin tüm şiddetini batıdaki burnun aldığı ve düzgün ve hafifçe sürüklenen çalkantıları koya gönderdiğiydi. İlkbahar denizi soğuk ve acı verici - buzlu şarap içtiğinizde boğazınızın acıması gibi - fakat çok güzeldi. Kendimi yükselen gelgite bıraktım, yüzmüyordum, sadece suyun üstünde duruyordum, ışıltılı dağlardan oluşan sahnenin tümüyle göründüğü küçük koyun içine sürükleniyordum. Güneş artık dağları aşmıştı, menekşe renginin yüreğini oluşturan o koyu morumsu mavi renge dönüşüyorlardı. Ağaçlar gümüş rengini almıştı ve doğuda kalan mısır tarlaları sarı renkle ışıldıyor, trompet gibi parlıyorlardı. Kendimi yavaşça fakat kesinlikle küçük camiye doğru sürüklenmeğe bıraktım, önümde kaya tuzundan oyulmuş gibi parlıyordu, fakat kış rutubeti onu bir düzine gri ve sarı tonlara boğuyordu. Hoca kolunun üzerindeki kedisi ile balkonda durmuş bana bakıyordu — bir kuzgun kanadı denli koyu siyah bir leke. Elimi kaldırarak selam verdim, o da hemen elini salladı. Sonra döndü ve ben acele etmeden denizin tüm gücüyle Cami duvarlarında patlamasını önleyen delikli kaya duvara doğru sürüklenirken beni karşılamak için kıyıya giden yola indi. Burada sanki ünlü bir kaya marangozu çok çalışmış metamorfik kireç taşlarını oymuş, ve koyun üç kulaç derinlikteki dibine kadar inen bir merdiven yaratmıştı. Bir zamanlar diş gibi girintili çıkıntılı olan bu kayalar zamanla dümdüz olmuş ve akıntıların hareketleri ile flamalar gibi sallanan o muhteşem ve yoğun yosun perukları ile süslenmişti. Bu doğal masanın üzerinde tembel gelgitlerin doldurduğu kaya havuzları vardı, içlerinde yengeçler ve çeşitli küçük balıklar görülüyordu. Kaprisli gelgitler onları bu taş masalar üzerine fırlatıyor, sonra geri çekilerek onları orada kendi kaderlerine terkediyordu, yalınayak çobanlar tencerele-

rine atacak birşeyler bulmak için arada bir bu havuzları dolaşırlardı.

O öğleden sonra Hoca ve ben yalnızdık, arkadaş olarak sadece deniz ve gökyüzü vardı. Rahatsız edici ayakkabılarını çıkarıp bir yana attı (Rimbaud'un gülümsemesi bu bağlamda hiç de yersiz değildi) ve kaygan yosunlarla kaplı zeminde parmak ucuyla yürürken cüppesini de çıkardı, kaya havuzlarının çevresinden dikkatle dolaşarak benim 18 metrelik zümrüt ve kırmızı opal içinde kollarım ve bacaklarım iki yana açılı durumda yattığım yere doğru geldi. Kocaman başı ince boynu üzerinde terle parlayarak bir mantar gibi duruyordu. «Hoşgeldiniz,» dedi pençesini bir fare gibi uzatarak, «Bu gece kalacak mısınız?»

«Kalamam, geri dönmem gerekiyor,» dedim.

Doğruldu, tekrar eğildi, bir devenin hareketini taklit ediyor gibi sallandı, alt dudağı sempati ile kıvrıldı. «İyi bir şarabım var,» dedi. Elimi uzatarak yumuşak yosundan halıyı kavradım ve uzun bir an boyunca vücudumu denizin hareketine uydurmağa çalıştım, sonra yukarı sürünerek sular damlayan vücudumla onun yanındaki kayaya tutundum. Parmak uçlarımıza basarak kaygan kayaların üzerinde yürüyerek onun geldiği yoldan döndük ve sert toprağa ulaştık. «Bazı belgeler var, onları doldurmakta bana yardımcı olmanızı rica ediyorum,» dedi. Pınardan biraz tatlı su içtim, o Hocayla birlikte onun beyaz terasına giden kaya merdiveni tırmandık, teras Lapithos'un yukarısındaki sisli yamaçları alev rengine boyayarak batan güneşin tam ortasında duruyordu. Dağın boynuzlarından ışık fışkırıyor, ince bir kurşun kalem biçimindeki ışık sütunları yanlamasına uzanıyor ve düş gibi bir gerçekdışılıkla kalelerin ve burunların içi boş silüetlerine dokunuyordu. Teras, beyaz badanalı duvarları ile parlayan bir güneş kapanıydı, yaşlı adam bana rahat olmayan tek bir sert iskemle getirdi, denizin uğultusu ve eski Türk flamalarını savuran, tutan, bırakan, uçuran rüzgârın hafif sesi üzerinde oturduk. Yakında

hafif akşam rüzgârı Mesaoria üzerinde esecek ve Lefkoşe'deki yeldeğirmenlerini döndürecekti; limana dönen yatlar Kyrenia barı önünde sallanacak ve yalpalanacaktı; polis kantinindeki küçük balkonunda oturan Sabri saatine bakacak ve sert emaye gibi görünen deniz ile bir koyun sürüsü gibi gölgeye sinmiş Türk dağlarına bakarken başını göğsüne eğip derin bir soluk alacaktı.

Biz gölgede kaldığımız için Gotik görünümün bu yanında alacakaranlık çökmeğe başlamıştı, gökyüzü ise hâlâ ışıl ışıldı; üstümüze doğru alçaldı, kırıldı ve ayrıştı, sadece ana renkleri değil gölgelerin zeytin ağaçlarına ve çıplak kayalara verdiği serin tonları püskürttü, zirvelerdeki ışığı kurutma kâğıdı gibi emdi. Güneş batarken giderek kararan çizgiler görüş alanımıza ve bir teknik ressamın başparmağından çıkmış resime yumuşak kül rengi ile karışmış kömür karası olarak giriyordu. Hocanın uyuduğu kokulu küçük odanın karanlık girintilerinde biryerlerde duran radyodan bir Türk şarkısının valize kapatılmış bir kedinin yakınmalarına benzeyen boğuk sesi geldi. Sonra Hoca kapıyı kapattı ve denizin sessizliği bir kere daha üzerimize çöktü. Hoca güneşlenmek için bana katıldı, kaba ayakkabıları ile dramatik bir biçimde yürüyordu. Elinde ilk bakışta gelir vergisi beyannamesine benzeyen birkaç kâğıt tutuyordu — ancak yılda on sterlinlik maaşı ile gelir vergisi ödemek zorunda olduğunu sanmıyordum. «Para almak için bunları doldurmanı gerekiyor,» dedi. Sürüngenlerinkine benzeyen göz kapaklarını utanarak indirmiş, kötü bir Rumca ile konuşuyordu.

Kâğıtlar gösterişli renklerde basılmış spor-toto kuponlarıydı. Bunları nereden aldığını ve radyo inler, şömine de çıtırdarken yaşlı kafasından neler geçirerek bunları karıştırdığını ancak tanrı - Allah - bilirdi. Tekrar «Para için,» dedi, kesin bir bilinçli çaba ile bu kâğıtlarla ilgili ana temaya tutunarak. Rumca ne demek istediğini daha iyi anlatabilmek için boynuz gibi

tırnaklı başparmağını işaret parmağına sürterek «Parades...bolika» (yığınla mangır) dedi. Heyhat, bu kuponların nasıl doldurulacağını bilmiyordum, hayatımda spor-toto oynamamıştım. Daha da kötüsü, toto sistemini de ona anlatamadım, çünkü sadece birkaç sözcük Rumca biliyor ve gerisini anlatabilmek için miniklere başvuruyordu. Bu görevin umutsuzluğunu anladığım için hayali bir futbol topuna vuruyormuş gibi yaptım, ancak Hoca başını umutsuzca sallayarak tekrar «Para, Para,» dedi *Poe*'nun* kuzgunu gibi gaklayarak, sonra döndü ve küçük odasına yollandı. Kuşkusuz kuponları tekrar yastığının altına koyacaktı, insanların kurşun kalemle bir kâğıda birşeyler yazdıkları ve birdenbire açıklanamaz bir biçimde zengin oldukları dışardaki anlaşılmaz dünyadan gelen tılsımlar gibi. Harika günbatımını seyrederken adanın günlük yaşamında böylesine hızla üstüste çakışan bu uyumsuzlukların ne denli dokunaklı olduğunu düşünüyordum.

Zayıflayan ışık artık suyun üzerine vuruyor ve harika bir göz kamaştırıcılıkla tekrar bize yansıyordu. Yaşlı adam bana katılmak için terasa döndüğünde kırmızı türbanı arkamızdaki duvarda danseden bir kırmızılık oluşturdu. Yanıma çöktü, bir kaplumbağa kadar hareketsizdi, konuşmuyordu; birlikte yükselmeğe başlayan ve bize doğru vadileri yutarak gelen karanlığın yüreğine baktık. Kutsal bir andı — Yunanlıların ve Romalıların iyi bildiği bir günbatımı, denizin sallanan bir beşiğe benzeyen hareketi yavaşça bilincimizde kopya ediliyor ve insan aklını toprağın temel ritmi ile titreştiriyordu. Hiçbir şey söylemedi, hiçbir şey söylemedim; konuşma yeteneğimizi yitirmiş gibi sadece öyle oturduk ve gecenin çevremizi kuşatmasını seyrettik.

Yeni evin bir yıkıntı gibi damı olmadan gölgelerin

---

* Amerikalı ozan, yazar ve eleştirmen Edgar Allan Poe (1809 - 1849). (Ç.N.)

içinde durduğu yerin karşısındaki burundan küçük siyah bir şekil belirdi ve menekçe rengi gökyüzüne karşı bize el salladı. Panos'un selamı koyun karşısından geliyordu, uzaklıktan dolayı küçülmüş ve aşağıdaki kayaların deniz ritmleri ile kırılmıştı. Gitme zamanı gelmişti. Burundan geçip eve yürümeğe karar verdim.

Birisi ayrılırken bu ıssız kıyıdaki yalnızlığından daha çok bunalıyor görünen Hocaya veda etmek zordu; insanın eline sarılıyor, ya da ceketinin bir ucunu, kolunu, havlusunu tutuyordu, ayrılma anını uzatmak için herşeyi yapabilirdi, bu arada yumuşak beynini umutsuzca tarayarak gitmenizi önleyebilecek bir sohbet konusu arıyordu. «Yarın da gelecek misiniz?» dedi heyecanla. «Hayır.» Yüzünü astı ve gözlerini devirdi. «Ertesi gün?» Elini sıktım ve bıraktım — ama eli koluma, oradan da dirseğime sarmaşık gibi tırmandı ve kavradı. «Cumartesi günü,» dedim, ancak bu bir yalandı, çünkü Cumartesi Kıbrıs'tan ayrılacaktım, belki de sonsuza dek. Ona gerçeği söyleyecek cesaretim yoktu.

«Cumartesi günü,» diye söylendi. «Güzel. Güzel. bir Türk gazetesi getirin lütfen, efendim, gelirken bir Türk gazetesi getirin lütfen.» Mimiklerle şimdiden teşekkür ettiğini anlatmağa çalıştı. «Getireceğim,» dedim ve büromdan ona bir 'Hür Söz' gazetesi göndermeyi aklımın bir köşesine not ettim. «Şimdilik hoşçakalın.» Avunmak istercesine küçük kedisini aldı ve yavaşça mırıldanarak beni uğurladı.

Hoca orada bir kertenkele kadar hareketsiz durmuş beni seyrederken fildişi kıyı boyunca günbatımına doğru yürümeğe başladım. Gölgeler beni karşılamağa geldi, onlarla birlikte ekseni çevresinde karanlığa doğru dönen yeryüzünün serinliği de geldi; ada büyük bir mürekkep şişesine gömülür gibi maviliğe gömülüyordu. Ancak geri dönüp baktığımda Cami hâlâ güneş ışığında parlıyordu, dikey ve kalıcı, mimarimizi hâlâ büyüleyen o antik keşifleri yansıtıyordu — küp,

küre, kare, silindir. Ve o küçük siyah şekil hâlâ orada durmuş, hâlâ heykel kadar hareketsiz, beni seyrediyordu.

Bambu kulübelere vardığımda Janis bir gaz lambası yakmıştı, körleştirici beyaz ışığı çevredeki akşamı geri gönderiyor, mermer masayı kristal gibi parlatıyordu, ikisi de başlarını elleri arasına almış oturuyordu, sanki müthiş bir yorgunluğun yükü altındaydılar, ve duruşlarındaki birşey birden beni uyardı; çok hareketsiz, çok sessiz oturuyorlardı. Marie'nin küçük radyosu aralarındaki mermer masanın üzerinde duruyordu ve biraz önce kapatıldığı anlaşılıyordu — öylesine kısa bir süre önce kapatılmıştı ki sessizlik daha yeni başlamış ve aralarında bir uçurum gibi belirmişti.

«Karaolis'i asacaklar,» dedi Panos alçak ve tıkanık bir sesle, müthiş bir yorgunlukla gaklar gibi. Janis'in gözlerinden yaşlar boşanıyordu. Aralarında sessizce durmaktan başka yapabileceğim birşey yoktu, iyileşmesi olanaksız bir acı çeken insanlar için sakladığımız türden sempati dolu bir sessizlik. Bunun böyle olacağını biliyorduk, hepimiz biliyorduk; objektif mantık ve adalet kavramı bir an bile buna kuşku düşürmemişti, üzüntüleri kötü talihin *Eumenides*'in* izlediğini gördükleri biri için insanların duyduğu üzüntüydü; onu cezalandıran kişilerin kafasında farklı türde algılansaydı tümüyle farklı sonuç verecek olayların bir kurbanı. Panos bir sigara yaktı ve masanın üzerinde duran kendi ellerine baktı. «Bu birşeylerin sonu,» dedi. «Uzun bir zaman doğal olarak konuşamayacağız, birbirimizin gözlerine bakamayacağız. Lanet olsun!» Sorguladığı şey yine bu kararın adaletsizliği değildi; hatta yıldızların kötü etkisindeydi. Ayağa kalktı ve bir an ılımlığı üzerinden yere düştü, tiksinti ve öfkeyle konuştu: «Neden işin başında dürüst davranmadınız? Eğer 'Burası bir Yunan adasıdır, fakat biz burada kal-

* Yunan mitolojisinde günah işleyenleri cezalandıran peri. (Ç.N.)

mağa kararlıyız ve bunun için savaşacağız,' deseydiniz tek bir silah bile size çevrilir miydi sanıyorsunuz? Hayır! Ada ile ilgili yasal hakkınızın tartışmasız gerçek olduğunu biliyoruz. Fakat bu küçük yalan, tüm bu canavarca eylemlerin doğduğu tohum oldu ve büyümeğe devam edecekler. Herşey bundan doğdu: elbette ki Karaolis'in asılması gerekiyor. Vali haklı. Ben de aynı kararı verirdim... »Yarısını içtiği sigarayı masaya bastırarak söndürdü ve titreyen ellerle şarap kadehini başına dikti. Ayağa kalktı. «Fakat sadece Karaolis asılmakla kalmayacak; aramızdaki derin bağ da kopmuş olacak.» Kasdettiği şey o imajdı — her Rumun yüreğinde taşıdığı, pekçok kaynaşmış ve üstüste binmiş resimden oluşan o mitolojik İngiliz imajı — ozan, lord, korkusuz hak savunucusu, adil ve hürriyeti seven İngiliz — bu imaj sonunda yere düşmüş, bin parçaya ayrılmıştı, tekrar birleştirilmesi olanaksızdı. Bir tür çelişkili bir açıdan Karaolis için değil, İngiltere için yas tutuyorlardı.

Uzun bir süre sessizliğin içinde oturduk, bu arada menekşe rengi karanlık çevremizde toplandı ve deniz buruna hücum etti. Tavuskuşları palmiyelerin arasında kıkırdadı. Mavilikten süzülerek gelen çıplak beyaz ışık, Marie'nin hazineleri ile dolu odaların üzerindeki kapıların arasından parladı.

Tanıdıklara veda etmeden bir gün önce, Hükümet Konağı'nın artık üzerinde yükseldiği ahşap temelin bulunmadığı küçük köyün dar ve dolambaçlı sokağında tembelce yürüdüm — Aslan Yürekli'nin ilk kampı, adanın o zaman duvarsız olan başkentinin dışında, buradaydı; yürürken bir yıl önce herşeyin ne kadar farklı olduğunu anımsıyordum, aslan heykellerinin bulunduğu, muhafız olmayan kapılardan içeri girişini ve büyük, uyuşturucu binanın soğuk, taklit sütunları arasında yürüyüşümü de. İnsan o zaman bu katlarda yarın gün hiç rahatsız edilmeden dolaşabilirdi; ve binanın ağıl benzeri koridorları boş, kiracısız, terk edilmiş görünürdü, şimdi ise kırmızı bereli inzibatlar

her yere barikat kurmuştu. Dikenli tel yenilenmişti; ve ön kapının dışındaki bir kulübenin önünde otomatik silahlı ve kırmızı bereli bir asker devriye geziyordu.

Önceki yılın göreceli hazırlıksızlığını düşündüğümde, binanın korunmasını askerler üstlenmeden önce yarım düzine kararlı gencin nasıl olup da buraya gizlice girmediğini, havaya uçurmadığını merak ediyordum. Bizi bir ölçüde ödün vermiş, bürokrasiye 'ayak uyduran' ve serbest ticareti savunanlardan oluşan o barışçı dünyaya ait eski siyasi rejim olarak gördükleri için askerleri suçlamıyordum.

Artık herşey değişmişti; bilardo odası savaş haritaları ve Mareşal'ın çalıştığı büyük çalışma odasının dışındaki bekleme odasını işgal eden üç akıllı sekreterin gereçleri ile doluydu.

Mareşal beni hem siyasi, hem de askeri görevinin getirdiği yüzlerce baskının ortasında o aynı harika sıcaklık, dinginlik, kibarlık ve telaşsızlıkla karşıladı. Ona planımı anlattım, dört ay izin istediğimi, bir süre Avrupa'da kalmak ve dönüp dönmeyeceğime karar vermek istediğimi söyledim. «Kanımca geri döneceksin, dönmek istediğin zaman,» dedi. Tek yakındığım şey, ona Kıbrıs'ı gezdirecek zaman ve fırsatı bulamamış olmamdı. «Bir gün buraya tatil yapmak için geleceğim,» dedi gülümseyerek. «Bu arada gözlerini açık tut bir yanlış yaptığımızı hissedersen tanrı aşkına bize bildirmekten çekinme.»

İyi ama ona ne söyleyebilirdim? Günümüz koşulları altında askeri açıdan verilmesi gereken kararlar, bugünü izleyecek gelecek açısından siyasi çılgınlıklardı. Bu aşamada askeri ve siyasi konuları birleştirmeğe çalışmak, piyano notasına bakarak davul çalmağa benziyordu. Hepimiz vatanımızdaki miyopluğun palyaçoları olmuştuk, çünkü artık askeri çözüm yolları siyasi çözüm yollarından önce geliyordu. (Örnek olarak, Başpiskopos'un sınır dışı edilmesi askeri açıdan man-

tıklıydı, siyasi açıdan ise aptallıktı çünkü o Rum toplumunun tek gerçek temsilcisiydi, hem yeri doldurulamazdı, hem de onun yokluğunda meydan aşırı uçlara kalıyordu. Her ne kadar Başpiskopos'un EOKA yanlısı olduğu kuşkusuz ise de, terörizmin yegâne freni ve onu durdurabilecek tek kişi de oydu). Tüm sorunun ne büyük bir para ve ün kaybına yol açtığını düşünmekten kendimi alamıyordum; eğer barış ancak on iki bin silahlı askerle sağlanabiliyorsa adanın bir üs olarak güvenliğinden söz edilebilir miydi?..

Ancak bunun büyük bir bölümü kadere bağlıydı; Kıbrıs'ın üzerine yağan mermileri durdurmak istiyorsak, bunu yapabilecek tek kişi Valiydi. Yanısıra, biraz da şansın yardımı ile bir süre sonra EOKA'nın dişlerini sökebilir ve sağlamak için gönderildiği barışı gerçekten sağlayabilirdi. Gereksinim duyduğu şey uzmanların tavsiyeleri ya da siyasi çokbilmişlerin konu üzerinde kafa patlatması değildi, gerekli önlemlere ilişkin kendi doğrudan görüşü kadar açık seçik, karmaşık olmayan bir resmi görüştü. Balkan Paktı'nın mahvedilmesini tamamlamak ya da NATO'nun zayıf iskeletindeki somunları ve civataları sökmek için gönderilmemişti. Görevi, karışıklık içindeki bu adada polislik yapmak ve düzeni sağlamaktı, ve bu aşamada ortaya atabileceğimiz ikincil önlemler ona ne rahatlık, ne de yarar sağlayabilirdi, sadece amacın zayıflatılmasına katkıda bulunurdu. Gereksinim duyduğu şey, ona ne barış umudu, ne de savaş onuru getiren sıkıcı ve diken üstündeki görevi için şans dileyecek biriydi. Ve ön kapının önündeki aslan ve tek boynuzlu at heykelinin altında duran tahta tekerlekli eski topa dokunarak ona şans diledim — bu topu VIII. Henry bir zaman önce Aziz John Tarikatı'nın Büyük Lideri L'Isle Adam göndermişti — Adam, Haçlı Askerlerinin kâfirlere karşı verdiği savaşta tersine dönen şanslarını tekrar düzelten bir savaşçıydı, Vali gibi. Askerler kendi hizmet anlayışlarına sahiptir, ve ahlâk anlayışları, ölüm kalım konularını tartışmaya açık sorunlar olarak değil, üzc-

rinde eyleme geçilmesi gereken konular olarak gören yöneticilere gösterdikleri itaatın içinde yer alır. Vali, tarihi oluşturan ve bu marjinal adanın yazgısını değiştiren büyük insanların portre galerisine içtenlikle ve doğal olarak uyuyordu. Güzel başı Kıbrıs'ın tarih kanaviçesine aitti — sıcak renkleri ve canlı dinginliği ile tümüyle İngiliz bir baş. Yazgı anlayışları sayesinde özgür insanlara dönüşen, kendilerini tarihe adayan, bir yandan en güzel şiirleri yazarken öte yanda *Jeanne d'Arc*'ın* ayakları dibine yığılmış odunların yakılmasını emredebilen o unutulmuş kaptanlar ırkına aitti; eğer askeri bir harekâtın zorunlu bilimi bunu gerektiriyorsa, merhamet göstermekten kaçınırlardı.

Ancak bu düşünceler beni taş masada oturan, gaz lambasının soluk kesici beyazlığında titreyen sessiz iki kişiden uzaklaştırmıştı. Onlara göre şimdiye dek şarap içerek, yabani çiçekler toplayarak, evlenerek ve gömülerek böylesine sade bir yaşam sürdükleri bu barışçı ve mutlu adanın ön planı, tamamı birdenbire havanın kendisiyle, kanla kaplanmıştı.

«Gitmemiz gerekiyor,» dedi Panos sonunda yumuşak bir sesle. Janis de ayağa kalktı, beyaz duvarların üstüne uzun gölgesi düştü. İçlerini çektiler ve beni izlemeden önce bir an derin düşüncelere daldılar. Deniz, gecenin ortasında zümrüt gibi yanıyordu. «Hoşçakalın,» dedi Janis, eski sevgi dolu ciddiyeti artık çevremizde toplanan gölgelerle bulutlanmıştı. «Sağlıcakla kal,» diye yanıt verdim, dışarı çıktık ve kendi siluetimizi yanımızda taşıyarak yoğun karanlığın içine girdik, birkaç metre sonra artık zeytin ve keçiboynuzu ağaçlarının mağaramsı gölgeleri içinde tüm çevremize yayılan gece, siluetlerimizi yuttu. Burunun kayalarla çevrili sessizliğini gerimizde bıraktık ve gece çiyleri ile şimdiden nemlenmiş otomobilime bindik.

---

* Yüz Yıl Savaşları sırasında Fransız ulusal kahramanı ve askeri lideri (1412 - 1431). Cadılıkla suçlanmış ve yakılarak öldürülmüştü. 1920'de aziz ilân edildi. (Ç.N.)

Panos hiç konuşmuyordu, onun ruh haline uyduğunu hissettiğim bir sessizlik içinde onun köyüne olan altı kilometrelik mesafeyi katettik. Bunda hiçbir kızgınlık yoktu — büyük bir üzüntünün sessizliğiydi.

Onu Aziz Michael Kilisesi'nin altındaki uzun, beyaz merdivenlerin başında bıraktım, bir daha hiç görüşmeyebileceğimizi görmezlikten geliyorduk. Bana teşekkür etti, elini bir an elimin üstüne koydu; sonra kollarında Klepini'den topladığımız çiçeklerle merdivenlere yürüdü. Clito ile bir kadeh şarap içtim — bana gözyaşları içinde, fakat konuşmadan servis yaptı; sonra o harika ilkbahar havasının zengin, dingin karanlığı içinde arabayı park ettiğim kıyıya yürüdüm. Kyrenia'nın tüm görüntüleri ve sesleri yeni ve keskin bir parlaklıkla karşıma çıktı, ilk defa görüyorınuşum gibi. Konuşmalarla dolu sokaklara bakın, alçakgönüllü bir mahremiyete sahip balkonlar artık heryere tırmanmış sarmaşıklar kadar sessizdi; balıkçılar küçük gaz lambalarının ışığında ağlarını onarıyorlardı; bir adam bir varili yuvarlıyordu; beyaz saçlı bir adam mandolin çalıyordu; şarap rengi bir fes giymiş bir Türk; iki oğlan birdirbir oynuyordu; çocuklar kalenin burcları altında heykel gibi uyuyordu; bir adam közle dolu bir tepsinin üzerindeki mısırları üfleyerek kebap yapıyordu; küçük bir oğlan defne dumanlarının çıktığı bir buhurdanlığı taşıyarak yürüyordu — Clito'nun tavernasında akşamcılar sigaralarını iki parmakları ile tutarak dumanı ile hac işareti çiziyorlardı; bir kafeterya dada ötücü kuşların güzel sesleri duyuluyordu, yanısıra nargileler bir rafa tüfek gibi dizilmişti — kendi ebonit ağızlığınızı getirir ve istediğiniz nargileyi seçerdiniz.

Yıldızların görünmediği simsiyah lastik benzeri gökyüzünün altında çevredeki evlerden gelen donmuş gaz lambası ışıkları ile dolu dingin denizin bulunduğu limana yürüdüm. Çok sakin görünüyordu, yine de tüm çevremizdeki karanlığın içinde ada yavaşça küçük nef-

ret benekleri püskürtüyordu, ve bürodaki hatlar yakında mesajları getirmeğe başlayacaktı. 'Larnaka'daki sinemada bomba patladı... iki adam bir kafeteryada öldürüldü... Paphos'taki bir otoparkta bomba patladı... Famagusta'da bir nöbetçi öldürüldü...' Bir tarlanın karanlığı içinde orada burada çakılan kibritlerin alevleri gibi küçük nefret kıvılcımları, sonsuza dek süren, tanrıya şükür hiçbiri bütünü tutuşturacak denli güçlü olmayan, yine de insanların dileklerinin asık yüzlü yükünü sürekli anımsatan. Ayak seslerim deniz duvarında yavaşça yankılandı. İngiliz Krallığı'nın bir memuru olarak bu iki yıllık nöbetten sonra çok yorulduğumu anlıyordum; ve hiçbir şey başaramamıştım. Gitmek iyi olacaktı.

* * *

BİR CEP DOLUSU KUM

'Tanrı balı yaratmasaydı insanlar incirlerin daha tatlı olduğunu düşünüyor olacaktı.'

*(XENOPHANES)**

İdamın yapılacağı günün sabahı, evden bazı kitapları ve kâğıtları alınam gerekiyordu. Başkentte genel grev ilân edilmişti, yaşamın günlük etkinlikleri felç olmuş, hepimiz için kasvetli bir yapay tatil oluşturmuştu. Şiddet olaylarına karşı o denli yoğun önlemler alınmıştı ki önemli bir şey olmayacağından ya da yokluğumun farkedilmeyeceğinden emindim. «Böyle bir günde köyüne gitmen için deli olmalısın,» dedi Achilles. Yine de zaman öyle kısıtlıydı ki gereksinim duyduğum kâğıtları almanın başka yolu yoktu.

Çok güzel çınlayan bir gündü ve dolambaçlı sokaklar badem ve şeftali tomurcukları ile kaplıydı. Son virajı dönüp Manastırın çan kulelerinin altına geldiğimde tüm köyün küçük meydanda olduğunu, her zamanki tembellerin Dinlenme Ağacı altında oturduğunu gördüm. Kalabalık bir Pazar günü boyutlarındaydı; hiç kimse işe gitmemişti. Ancak motoru durdurduğumda bu sahnede tümüyle yeni bir faktör olduğunu farkettim. Bıyıklı çobanların hepsi her zamanki alışılmış yerlerinde oturuyordu, fakat hiç kimse kahve

---

* Yunanlı tarihçi (İ.Ö. 430 - 355). (Ç.N.)

ısmarlamamıştı; tozlu iskambil kâğıdı desteleri el sürülmemiş olarak Dimitri'nin rafında duruyordu. Fotoğraf makinesinin objektifince yakalanmış bilinen bir gerçeğin boş bir betimlenmesi gibiydi. Manastırın sessizliğinin olgun titreşimine köylüler ekstra bir boyut gibi kendi boş, büyük sessizliklerini katmışlardı. Kalabalık fakat kesinlikle çok sessiz olan köy kahvesinin önünden geçerken ayak seslerim çakılların üzerinde sertçe yankılandı. Herkes beceriksizce, utangaç, hantal bir hoşnutsuzlukla yere bakıyordu. Verdiğim günaydın selâmına karşılık olarak orada burada bir baş sallandı, fakat herzamanki gürültülü karşılama ve esmer ellerin sallanması görülmedi. Dimitri bar tezgâhının arkasında durmuş destek alıyormuş gibi yaslanmış, yutkunuyordu. Yüzü öylesine bembeyaz olmuştu ki bayılacak gibi görünüyordu. Verdiğim selamı dudaklarını sessizce kımıldatarak aldı. Bana gelen mektuplar önündeki tezgâhta duruyordu. Mektupları aldım, böylesine evrensel bir üzüntü sahnesini bozduğum için özür dilemem gerekiyormuş gibi hissediyordum.

Eve giden parke taşlı yolda olağan yüzler merakla kapılardan dışarı uzandı, fakat şakalar ve geleneksel selamlamalar, «Hoşgeldin, komşu, Yasu İngiliz,» yerine bu defa oyma çerçeveli eski moda kapılardan ve aşınmış zırhlı eşiklerden o hep aynı uyuşmuş sessizliğin çıkmasına bırakmıştı. İnsanlar kasvetli köşelere karanlığın içine kaçıyor, konuşmaktan ve gülümsemekten balık gibi sıyrılıyorlardı. Bay Honey köprünün yanındaki kestane ağacının altında, her zamanki yerine oturuyordu. Ayağa kalkmak ve ceketimin yakalarından tutarak kendisiyle oturmamı ve içki içmemi istemek onun her zamanki alışkanlığıydı. Beni görünce refleksle bu harekete başladı ve bir gülümseme esmer yüzünü kararttı. Ellerini iki yana açtı, yarı doğrulmuşken tekrar oturup yanağını göğsüne dayadı. Sessizce yanından geçtim.

Evin alt kattaki serin odaları sessizlikle dışarıda-

ki bahçede acı limon ağaçları arasından süzülen güneş ışığı ile yankılanıyordu. Balkona çıkmağa cesaret edemedim, gidiyor olmaktan öylesine üzgündüm. Hizmetçi Xenu oflayarak mutfağı temizliyordu. Bana içtenlikle selam verdi, ancak aynı solukta «Haberleri duydunuz mu?» dedi. Başımı salladım. «İdam haberini?» Ofladı ve üzüntüyle içini çekti. «Neden bunu yapıyorlar?» Öfkelendim. «Cinayet işlersen ölmen gerekir,» dedim; beni durdurmak istiyormuşçasına elini kaldırdı. «Bundan söz etmiyorum. İdamdan söz etmiyorum. Ancak cesedini annesine vermeyeceklermiş, öyle söylüyorlar. Bu korkunç bir ceza, efendim. Çünkü sevdiğiniz kişinin ölüsüne bakmazsanız öteki dünyada asla onunla beraber olamazsınız.»

Küçük çalışma odamda bir kitap kutusunu ters çevirerek kendimi meşgul ettim. Kıbrıs'taki tüm yolculuklarımda bana eşlik eden eski hasır sepeti buldum. Kızının topladığı şeylerle doluydu, hasırın gözeneklerinden sızan bir cep dolusu kum da vardı. Sepetin içindekileri bir gazetenin üstüne boşalttım, meraklı parmaklarla içindekileri evirip çevirirken bunları nereden aldığımızı aklımdan geçiriyordum: Roma camı, yazın derin yerlerdeki deniz denli mavi ve acımsı; Salamis'ten alınmış bir amfora sapı, yumuşak kil üzerindeki parmak izleri ile birlikte; Paphos'taki villanın zemininden alınmış yer karoları; gerçek antika parçalar; Venüs'ün kulağı deniz kabukları; bir Victoria dönemi parçası; bir Bizans kilisesinden alınmış sarı bir mozaik parçası; mor bir salyangoz kabuğu; kurutulmuş bir deniz kestanesi ve tebeşir beyazı mürekkepbalığı kemikleri; bir kemik flüt; bir kuş yumurtasının parçaları; kemgözlere karşı yeşil bir nazar boncuğu... Tümü de bir açıdan Kıbrıs'ta kalışımızın kayıtlarıydı. «Xenu bunların hepsini at,» dedim.

Bir kere daha aynı ağır, uğursuz sessizliğin içinde ana caddede yürüyerek arabama gittim, o eski evlerdeki çatlakları ve delikleri bir kere daha gözlemledim;

ve köy bir kere daha büyük ağacın altında sessizce ayakkabılarına baktı — hareketsizliğin içinde dondu. Bana bakmaktan kaçınan gözler utançla bakışlarından kaçtılar, 'ilkbahar kelebekleri gibi' — nefretle dolu olduklarını söyleyemem. Hayır. Sadece beni görmek onlara acı veriyordu. Bir İngiliz'i görmek, o bal-altın rengi ilkbahar havasında ayıp birşey haline gelmişti.

Michaelis ve Denizci'nin de dahil olduğu birkaç arkadaşının kahvede oturduklarını gördüm, ancak vazgeçerek onları rahatsız etmek istemiyordum.

Otomobil gürültüyle çalıştı, yaşlı ağacın altında toplanmış oturan o sessiz, anlamakta güçlük çeken zihinlerin sessizliğinden hiç de aşağı kalmayan Manastırdan akan yoğun sessizliği parçaladı. Hiç kimse el sallamadı, hiç kimse gülümsemedi.

Tomurcuk açmış ağaçların altındaki boş sokakta ilerledim ve tepenin zirvesine yollandım. Frangos eşikte durmuş denize bakıyordu; arabam geçerken başını çevirdi fakat el sallamadı. Bir sigara yaktım, tam hızlanmak üzereyken zeytin ağaçlarının arasından koşarak biri çıktı ve el sallayıp bağırarak yola indi. Andreas'ın yaşlı esmer yüzünü tanıdım, altmış yaşında olmasına rağmen on altı yaşında bir genç gibi koşuyordu. Kenara yanaştım.

Soluk soluğa son engeli aşıp yola indi, daha doğrusu engelin üzerinden atladı. «Bay Darling,» diye bağırdı bir zamanlar bana taktığı, soyadımın değiştirilmiş hali olan, ancak sıkıldığımı görünce kullanmaktan vazgeçtiği isimle. «Tanrıya şükür sizi yakaladım. Oğlumun geri döndüğünü söylemek istiyordum! EOKA'ya katılmamış, çünkü Londra'da bir burs kazanmış. Hükümet radyosu dün kazananların isimlerini açıkladı!» Büyük bir rahatlamayla içini çekti ve Ortodoks tarzında iki kere haç çıkardı. «Tanrı büyüktür ve bilgeliğini bizden gizler. Oğlum Londra'ya gidecek. O İngiltere'de iken siz ya da siz yokken anneniz ona bakabilir mi?

Ne de olsa, komşu, oğlan hâlâ çocuk.» Duygulanmadan onun sıcak, neşeli yüzüne bakınam olanaksızdı. Arabadan indim, yol kenarında birlikte bir sigara içtik, bu arada büyük bir heyecanla Londra'dan ve oraya gitmeyi çok istemiş olduğundan söz etti. «Öğrenim en önemli şeydir,» dedi. «Öğrenim görmeyi ne kadar çok istemiştik. Şimdi bizim yerimize çocuklarımız öğrenim görecek.» Bu insanlara gösterilen ihmalden dolayı çok utandım — zavallı Kıbrıslılar. «Elbette onunla ilgileniriz,» dedim. Andreas elimi sıktı. «Ev için sakın endişe etmeyin,» dedi elini kalbine koyarak. «Onu sağlam ve temiz tutacağım, herşey yerli yerinde olacak. Ve kızınız için balkondaki sarmaşığa da bakacağım. Gelecek yıl döndüğünüzde tüm balkona gölge verdiğini göreceksiniz, komşu.» Sigara izmaritlerimizi yola fırlattık ve el sıkıştık. «Bize yazmayı sakın unutmayın, Loizus, Anthemos ve Denizci'ye — o büyük saatli Londra kilisesinin karpostalını da gönderin.» Ona göndereceğime söz verdim. «Unutmayın,» diye arkamdan bağırdı, geleceğe yönelik umutları gösteren köy atasözünü kullanarak, «Ertesi yılın şarabı daha güzel olur.

* * *

Gece beni çok sıkı korunan havalimanına götüren taksinin sürücüsü «Gördüğünüz gibi, Rumların en büyük sorunu, gerçekte İngiltere yanlısı olmamızdır,» dedi.

O akşam kentin çeşitli yerlerinde iki üç patlama olmuştu ve daha da olacağı kuşkusuzdu. Sürücü, arada bir görülen devriyeler ve onların yetersiz fenerleri dışında terkedilmiş görünen sokaklardan belirli bir sevinçle karışık bir dikkatle geçiyordu. Ağarmağa başlamış bıyıklı, rahat tavırlı, orta yaşlı bir adamdı. Paphos aksanı ile konuşuyordu. «Ne demek istediğinizi anlamadım,» dedim, bir kulağım karanlık yollar boyunca çıkabilecek belalara karşı tetikteydi, taksinin ön paneline asılı mavi nazar boncuğu (kem gözlere karşı

bir tılsım) da beni fazla rahatlatmıyordu. «Dighenis bile öyle, onun da İngiltere yanlısı olduğunu söylüyorlar,» dedi düşünceli bir tavırla. Halüsinasyon benzeri sürrealist bir hava taşıyan o Rum sohbetlerinden biriydi bu — son iki yılda böyle yüzlerce sohbete katılanmıştım. «Evet,» dedi köy bilgeliğinin yavaş ve kendinden emin ses tonuyla, «Evet Dighenis bile, İngilizlerle savaştığı halde aslında onları seviyor. Ancak onları öldürmeğe devam edecek — pişmanlık duyarak, hatta sevgi duyarak.»

* * *

ACI LİMONLAR

Meyvanın karanlık kürelerinde
Ayın soğuk ateşinin yandığı
Bir acı limonlar adasında

Ayaklar altındaki çimenler
Anılara işkence ediyor ve canlandırıyor
Yarı ömür boyu ölü kalmış alışkanlıkları

En iyisi gerisi anlatılmadan kalsın
Güzellik, karanlık, hiddet
Bırakalım yaşlı deniz sağaltıcıları

Anıları uykuda bıraksın,
Ve Yunan denizinin kıvırcık saçlı başı
Dinginliklerini dökülmemiş göz yaşları gibi
saklasın

Dinginliklerini dökülmemiş göz yaşları gibi
saklasın.

LAWRENCE DURRELL

SEÇME KAYNAKÇA

● PHILIP NEWMAN. *A Short History of Cyprus* (Londra 1940) Adanın yararlı, özet tarihi.

● H.C. LUKE, *Cyprus under the Turks* (Londra, 1921). Türk dönemi hakkında bilgiler.

● W. HEPWORTH DIXON, *British Cyprus* (Londra, 1887)

● MRS. LEWIS, *A Lady's Impessions of Cyprus* (1893).

● SAMUEL BROWN, *Three Months in Cyprus: during the winter of 1878 - 1879* (1879).

● C.W.J.ORR, *Cyprus under British Rule (Londra*, 1918)., İngiliz dönemi hakkında bilgiler.

● RUPERT GUNNS, *Historic Cyprus* (Londra, 1936). Antikalarla ilgili yararlı bir el kitabı.

● C.D. COBHAM, *Excerpta Cypria:* Materials for a History of Cyprus (Cambridge, 1908). İ.S. 23'ten 1849'a kadar Kıbrıs üzerine yazılmış kitaplardan ve seyahat günlüklerinden alıntılar. Eşsiz bir derleme.

● SIR RONALD STORRS ve B.J. O'BRIEN(*The Handbook of Cyprus* (Londra 1930) Adaya ilişkin her konuda ayrıntılı bilgi.

● ISMENE HADJICOSTA, *Cyprus and its Life* (Lefkoşe, 1943).

● PATRICK BALFOUR. *The Orphaned Realm* (Londra, 1951).

İÇİNDEKİLER

Önsöz 7
Doğuda Görünen Karaya Doğdu 9
Bir Coğrafya Dersi 24
Tavernadaki Sesler 30
Ev Nasıl Satın Alınır 46
Dinlenme Ağacı 78
Serçeler Toplanıyor 98
Kehanetlerin Söyledikleri 126
Vaat Rüzgârları 157
Memur 167
Dönüşü Olmayan Nokta 185
Mantıksızlık Ziyafeti 199
Yokolan Sınır Taşları 233
Bir Cep Dolusu Kum 277
«Acı Limonlar» 283
Seçme Kaynakça 284